

Засновники журналу:
 Подільський державний
 аграрно-технічний університет
 ПВНЗ «Хмельницький економічний
 університет»
 ПП «Інститут економіки, технологій
 і підприємництва»,
 Тернопільська державна
 сільськогосподарська дослідна
 станція Інституту кормів та
 сільського господарства Поділля
 НААН

Головний редактор:
 Стельмашук А.М.,
 д.е.н., професор

Заступник головного редактора:
 Волощук К.Б.,
 д.е.н., професор

Відповідальний секретар:
 Печенюк А.В., к.е.н., доцент

Редакційна рада:
 Іванишин В.В., д.е.н., проф.
 Кулик С.М.
 Смоленюк Р.П., к.е.н., доцент
 Стельмашук А.М., д.е.н., проф

Редакційна колегія:
 Варченко О.М., д.е.н., проф.
 Губені Ю.Е., д.е.н., проф.
 Дем'яненко М.Я., д.е.н., проф., акад. НААН
 Зінчук Т.О., д.е.н., проф.
 Іванишин В.В., д.е.н., проф.
 Лотоцький І.І., д.е.н., проф.
 Лучик С.Д., д.е.н., проф.
 Мазур Н.А., д.е.н.
 Малік М.Й., д.е.н., проф., акад. НААН
 Місюк М.В., д.е.н., проф.
 Пуцентейло П.Р., д.е.н., проф.
 Рудик В.К., д.е.н., доцент
 Саблук П.Т., д.е.н., проф., акад. НААН
 Ульянченко О.В., д.е.н., проф., чл.-кор.
 НААН
 Чикуркова А.Д., д.е.н., проф.

Зарубіжні вчені
 Павлов К.В., д.е.н., проф. (Росія)
 Пармакли Д.М., д.е.н., проф. (Молдова)
 Усенко Л.М., д.е.н., проф. (Росія)
 Шмарловська Г.О., д.е.н., проф. (Білорусь)
 Горнович Мірослав, хаб. д.е.н., проф.
 (Польща)
 Маркс-Бельська Рената, хаб. д.е.н.,
 (Польща)

Наукові редактори:
 Загнітко Л.А., к.е.н., доцент
 Корженівська Н.Л., к.е.н., доцент
 Пастух Ю.А., к.е.н., доцент
 Петрушенко О.О., к.філ.н.
 Сава А.П., к.е.н., с.н.с.
 Сидорук Б.О., к.е.н., с.н.с.

ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА

НАУКОВО-ВИРОБНИЧИЙ ЖУРНАЛ

7-8'2016 (64)

Зміст

Слово головного редактора журналу.....	5
Транскордонна конвергенція між Україною та ЄС Стельмашук А.М. СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА, ПЕРЕДУМОВИ І ЗАСАДИ ТРАНСКОРДОННОЇ КОНВЕРГЕНЦІЇ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС.....	7
Куцаб-Бонк К.К. ІННОВАЦІЙНІ ВАЖЕЛІ СТИМУЛЮВАННЯ ТРАНСКОРДОННОЇ КОНВЕРГЕНЦІЇ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС...	18
Економіка та інноваційний розвиток національного господарства Цимбалюк С.О. КАПІТАЛ БРЕНДУ РОБОТОДАВЦЯ: СУТНІСТЬ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙ.....	23
Місюк М.В., Сушарник Я.А. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГАЛУЗІ СВИНАРСТВА.....	28
Брич В.Я., Ліштаба Л.В. ПОНЯТТЯ МОДЕЛІ МЕНЕДЖЕРСЬКИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ТА ЕТАПИ ЇЇ РОЗРОБКИ В ЗАКЛАДАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.....	36
Нікітін Ю.О., Мельник М.В. ПАРАДИГМА «ВІДКРИТИХ ІННОВАЦІЙ» ЯК ВИЗНАЧЕННЯ «ВІДКРИТОГО ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ».....	42
Карасьова Н.А. КОМПАРАТИВНІ ПЕРЕВАГИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ.....	46
Маркова Є.Ю. ЛОГІСТИЧНЕ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-СТРУКТУРАМИ РИБОГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ В КОНКУРЕНТНОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	52
Бабовал Н.Р. ОСВІТНІ ВИМІРЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	58
Ганжа Б.О. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ МАСШТАБІВ НЕФОРМАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ.....	63
Економіка та конкурентоспроможність підприємств Богославець Г.М., Трубей О.М. ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ.....	69
Николіук О.М. УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ЯК НАПРЯМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	75
Рудич О.О., Герасименко І.О., Ткаченко К.В. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ КАТЕГОРІЇ «СТІЙКОСТІ» СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ..	80
Економічна політика регіонального розвитку і місцеве самоврядування Захарченко В.І., Балахонова О.В. ОБҐРУНТУВАННЯ ПОБУДОВИ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ.....	86
Омельяненко Л.І., Мединська О.Я., Кузишин Н.С. НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ.....	91

Редактор: Довгань О.М. Рекомендовано до друку Вченою Радою Подільського державного аграрно-технічного університету, протокол № 1 від 30.08.2016 р. Виходить щомісячно Реєстраційне посвідчення Серія KB № 11715-586P від 08.08.2006 р. Перереєстровано: Реєстраційне посвідчення Серія KB № 19945-9745ПР від 28.05.2013 р. Затверджено: Постановою Президії ВАК України від 14 червня 2007 р. №1-05/6 як наукове фахове видання України (економічні науки) Постановою Президії ВАК України від 10 березня 2010 р. № 1-05/2 як наукове фахове видання України (економічні науки) Наказ Міністерства освіти і науки України від 13.07.2015 № 747 як наукове фахове видання України (економічні науки) ISSN 2309-1533 ISSN 2310-4864 (ел. вар.) Журнал «Інноваційна економіка» в наукометричних базах: РИНЦ – http://elibrary.ru/title_about.asp?id=50859 INDEX COPERNICUS – http://journals.indexcopernicus.com/+,p12420,3.html Підписано друку 31.08.2016 р. Формат 70x108/16 Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк арк. 18,8 Тираж 300 прим. Віддруковано з готових діапозитивів в СМП «ТАЙП» вул. Чернівецька, 44 б, м. Тернопіль, 46000 Автори статей несуть відповідальність за достовірність наведеної інформації (точність наведених у статті даних, цитат, статистичних матеріалів тощо) та за порушення прав інтелектуальної власності інших осіб. Висловлені авторами думки можуть не співпадати з точкою зору редакції. Передрук дозволяється лише зі згоди автора.	Буряк В.В. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО МІСТА...	99
	Економіка природокористування та екологізація навколишнього середовища	
	Галаган Т.І. ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ РЕКУЛЬТИВАЦІЇ ПОРУШЕНИХ ЗЕМЕЛЬ.....	105
	Малевиц Н.Ю. ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГАЛУЗІ ЕКОБЕЗПЕЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА.....	108
	Демографія, зайнятість населення і соціально – економічна політика	
	Бабяк Н.Д., Нагорний Є.О. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ВИТРАТ І ВИГОД ПРОЕКТІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА.....	114
	Федоришина Л.М. РИНОК ПРАЦІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТА ОЦІНЮВАННЯ ДЕПРЕСИВНОСТІ РОЗВИТКУ.....	120
	Маркетинг і ринкові відносини	
	Gumeniuk V.V. FACTORS OF DYNAMICS OF THE RESORT AND RECREATIONAL SERVICES MARKET CAPACITY.....	126
	Ібатуллін М.І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ АГРАРНОГО РИНКУ.....	131
	Фінансово-кредитна і грошова політика	
	Українська Л.О. БЕЗГОТІВКОВІ ОПЕРАЦІЇ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ СУЧАСНОЇ ГРОШОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	137
	Сава А.П., Палюх М.С. ВПЛИВ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА РОЗВИТОК АГРАРНОГО БІЗНЕСУ І СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ.....	141
	Статистика, облік, аналіз та аудит	
	Гуменюк О.О. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА.....	147
	Шафранська Л.Т. ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ ЗА СЕГМЕНТАМИ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ.....	152
	Інформаційні технології та економічна безпека	
	Мушеник І.М., Бурлаков О.С. ТРЕНІНГОВІ МЕТОДИ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-АГРАРНИКІВ	157
	Тимченко І.П. СТОХАСТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДИКИ АНАЛІЗУ СТРАТЕГІЧНИХ РОЗРИВІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	161
	Критика та бібліографія	
	Погрішук Б.В. ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ НАПРЯМИ СЕРВІСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ.....	172
	РЕФЕРАТИ.....	174

Founders of the journal:
Podolskyi State Agrarian and Technical
University
Private Institution of Higher Education
“Khmelnitskyi economical University”
Private enterprise “Institute of
Economics, Technologies and
Entrepreneurship”
Ternopil State Agricultural
Experimental Station of the Institute of
Feeds Research and Agriculture of
Podillia of NAAS

Chief editor:
Stelmashchuk A.M.,
Dr.econ.sc., prof.

Deputy chief editor:
Voloschuk K.B.,
Dr.econ.sc., prof.

Executive Secretary:
Pecheniuk A.V.,
Candidate of Economic Sciences,
associate professor

Editorial Council
Ivanyshyn V.V., Dr.econ.sc., prof.
Kulyk S.M.
Smolienik R.P., Cand.econ.sc., assoc. prof.
Stelmashchuk A.M., Dr.econ.sc., prof.

Editorial Board:
Varchenko O.M., Dr.econ.sc., prof.
Hubeni Yu.E., Dr.econ.sc., prof.
Demianenko M.Y., Dr.econ.sc., prof., acad. of
NAAS
Zinchuk T.O., Dr.econ.sc., prof.
Ivanyshyn V.V., Dr.econ.sc., prof.
Lototskyi I.I., Dr.econ.sc., prof.
Luchyk S.D., Dr.econ.sc., prof.
Mazur N.A., Dr.econ.sc.
Malik M.Y., Dr.econ.sc., prof., acad. of NAAS
Misiuk M.V., Dr.econ.sc., prof.
Putsenteilo P.R., Dr.econ.sc., prof.
Rudyk V.K., Dr.econ.sc., assoc. prof.
Sabluk P.T., Dr.econ.sc., prof., acad. of NAAS
Ulianchenko O.V., Dr.econ.sc., prof.,
corresponding member of NAAS
Chykurkova A.D., Dr.econ.sc.

Foreign scientists:
Pavlov K.V., Dr. econ.sc., prof. (Russia)
Parnakli D.M., Dr. econ.sc., prof. (Moldova)
Usenko L.M., Dr. econ.sc., prof. (Russia)
Shmarlovskaya G.O., Dr.econ.sc., prof. (Belarus)
Gornowicz Miroslaw, Dr. hab., prof. UWM
(Poland)
Marks-Bielska Renata, Dr. habil (Poland)

Scientific editors:
Zahnitko L.A., Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof.
Korzenivska N.L., Cand. Sc. (Econ.), Assoc.
Prof.
Pastukh Yu.A., Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof.
Petrushenko O.O., Cand. Sci. (Philological)
Assoc. Prof.
Sava A.P., Cand. Sc. (Econ.), senior research
fellow
Sydoruk B.O., Cand. Sc. (Econ.), senior
research fellow

INNOVATIVE ECONOMY

Scientific and Production journal

7-8'2016 (64)

Contents

Word of chief editor	5
<u>Cross-border convergence between Ukraine and the EU</u> Stelmashchuk A.M. THE ESSENTIAL CHARACTERISTIC, PREREQUISITES AND PRINCIPLES OF TRANS-BOUNDARY CONVERGENCE BETWEEN UKRAINE AND THE EU.....	7
Kutsab-Bonk K.K. INNOVATIVE LEVERS FOR STIMULATING CROSS-BORDER CONVERGENCE BETWEEN UKRAINE AND THE EU.....	18
<u>Economy and innovative development of the national economy</u> Tsymbalyuk S.O. EMPLOYER BRAND CAPITAL: ESSENCE AND METHODICAL PRINCIPLES OF RETURN ON INVESTMENT DEFINING.....	23
Misiuk M.V., Susharnyk Ya.A. ANALYSIS OF THE CURRENT STATUS OF FUNCTIONING PIG INDUSTRY.....	28
Brych V.Ya., Lishtaba L.V. THE CONCEPT OF THE MODEL OF MANAGEMENT COMPETENCIES AND THE STAGES OF ITS DEVELOPMENT IN HEALTH CARE ESTABLISHMENTS.....	36
Nikitin Yu.O., Melnyk M.V. THE PARADIGM «OPEN INNOVATION» AS THE DEFINITION «OPEN INNOVATION PROCESS».....	42
Karasova N.A. COMPARATIVE ADVANTAGES OF UKRAINE'S AGRICULTURE IN INTERNATIONAL TRADE.....	46
Markova Ye.Yu. LOGISTIC MANAGEMENT OF BUSINESS STRUCTURES OF FISHERY COMPLEX IN A COMPETITIVE ENVIRONMENT.....	52
Baboval N.R. EDUCATIONAL MEASUREMENTS IN THE CONTEXT OF IMPROVING THE QUALITY OF EDUCATION IN UKRAINE.....	58
Ganzha B.O. METHODICAL APPROACHES TO DETERMINATION THE SCALES OF INFORMAL SECTOR OF THE ECONOMY IN UKRAINE.....	63
<u>Economy and competitiveness of the enterprises</u> Bogoslavets G.M., Trubey O.M. INNOVATIVE ACTIVITY OF TRADE ENTERPRISES	69
Nykolyuk O.M. EVALUATION OF USAGE THE AGRICULTURAL ENTITIES' COMPETITIVE POTENTIAL.....	75
Rudych O.O., Herasymenko I.O., Tkachenko K.V. THEORETICAL APPROACHES TO THE INTERPRETATION OF THE ESSENCE OF THE CATEGORY “STABILITY” OF AGRICULTURAL ENTERPRISES	80
<u>The economic policy of regional development and local government</u> Zakharchenko V.I., Balahonova O.V. GROUND OF CONSTRUCTION MECHANISM OF REGION MANAGEMENT INNOVATIVE DEVELOPMENT.....	86
Omelianenko L.I., Medynska O.Ya., Kuzyshyn N.S. THE SCIENTIFIC SUPPORT OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL AREAS AT THE REGIONAL LEVEL.....	91
Buryak V.V. METHODICAL APPROACHES TO FORMATION OF STRATEGY OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL CITY	99
<u>Environmental economics and ecologization of the environment</u> Galagan T.I. ECONOMIC MECHANISM FOR QUALITY MANAGEMENT OF RECLAMATION OF DISTURBED LANDS	105

Editor: Dovhan O.M. Recommended for publication by the Scientific Council of Podolskyi State Agrarian and Technical University, protocol № 1 from 30.08.2016 Periodicity - once a month Licence of government registration of printed mass media KB № 11715-586P from 08.08.2006 Re-registered: Licence of government registration of printed mass media KB № 19945-9745ПP from 28.05.2013 Approved: as a scientific professional editions of Ukraine (Resolution of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine: № 1-05/6; issued 14.06.2007) as a scientific professional editions of Ukraine (Resolution of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine: № 1-05/2; issued 10.03.2010) by the Order of Ministry of Education and Science of Ukraine from 13.07.2015, No 747 as scientific professional editions of Ukraine (economic sciences) ISSN 2309-1533 (Print) ISSN 2310-4864 (Online) The journal “Innovative economy” is included in the international scientometric databases: RYNTS – http://elibrary.ru/title_about.asp?id=50859 INDEX COPERNICUS – http://journals.indexcopernicus.com/+,p12420,3.html Signed for printing 31.08.2016 Format 70x108/16. Offset paper. Printing is offset. Con. print pages 18,8 Circulation is 300 copies. It has been printed from ready slides in SMP «TYPE» str. Chernivetska, 44, Ternopil, 46000 The authors of the articles are responsible for the authenticity of the information (the accuracy of the presented information in the article, quotations, statistical materials, etc.) and for violation of intellectual property rights of others. Opinions expressed by the authors may not reflect the views of the editors. Reprinting is permitted only with the consent of the author.	Malevych N.Yu. PECULIARITIES OF ASSESSMENT OF EFFECTIVE FUNCTIONING THE INDUSTRY OF ECO-SAFETY AGRICULTURE.....	108
	<u>Demography, population employment and social - economic policy</u> Babiak N.D., Nagornyj Ie.O. SOCIAL AND ECONOMIC ANALYSIS OF COSTS AND BENEFITS OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP PROJECTS	114
	Fedoryshyna L.M. LABOUR MARKET: REGIONAL ANALYSIS AND EVALUATION OF DEPRESSED.....	120
	<u>Marketing and market relations</u> Gumeniuk V.V. FACTORS OF DYNAMICS OF THE RESORT AND RECREATIONAL SERVICES MARKET CAPACITY	126
	Ibatullin M.I. THEORETICAL BASES FOR FUNCTIONING OF AN ECONOMIC MECHANISM OF THE AGRICULTURAL MARKET.....	131
	<u>Financial-credit and monetary policy</u> Ukrainska L.O. NON-CASH TRANSACTIONS AS A KEY ELEMENT OF THE MODERN MONETARY SYSTEM OF UKRAINE....	137
	Sava A.P., Palukh M.S. IMPACT OF FISCAL ADJUSTMENT ON AGRIBUSINESS AND RURAL DEVELOPMENT	141
	<u>Statistics, accounting, analysis and audit</u> Humeniuk O.O. PECULIARITIES OF CONDUCTING THE ANALYSIS OF FINANCIAL CONDITION OF THE ENTERPRISE	147
	Shafranska L.T. FINANCIAL REPORTING BY SEGMENTS IN THE PUBLIC SECTOR OF ECONOMY.....	152
	<u>Information technology and economic security</u> Mushenyk I.M., Burlakov O.S. TRAINING METHODS IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL FUTURE SPECIALISTS AGRARIAN READINESS	157
	Tymchenko I.P. STOCHASTIC MODELING OF METHODOLOGY IMPLEMENTATION OF STRATEGIC GAP-ANALYSIS AT ENTERPRISES.....	161
	<u>Criticism and Bibliography</u> Pohrishchuk B.V. EUROPEAN INTEGRATION DIRECTIONS OF SERVICE ENSURING OF DEVELOPMENT OF THE INDUSTRIAL ENTERPRISES OF UKRAINE IN CONDITIONS OF ECONOMIC REFORMS.....	172
	ABSTRACTS	174

СЛОВО ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА ЖУРНАЛУ

Ратифікація Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом дала старт переходу України в нову епоху історії. Український народ отримав інструмент, дороговказ і вимоги для здійснення своїх перетворень та унікальний шанс побудувати нову Україну. Виконання вимог цієї Угоди, що відповідають встановленим параметрам - Копенгагенським критеріям держав - членів Європейського Союзу, дають можливість Україні в подальшому стати повноцінним членом в ЄС.

Для забезпечення безперешкодного входження в склад Євросоюзу Україна зобов'язана досягнути належного соціально-економічного, політико-правового, оборонного і культурного розвитку. Тому стратегією сталого розвитку "Україна - 2020" визначено вектори руху досягнення Європейських стандартів. Задля цього рух уперед здійснюватиметься за такими векторами:

- вектор розвитку - це забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя. Україна має стати державою з сильною економікою та з передовими інноваціями. Для цього передусім необхідно відновити макроекономічну стабільність, забезпечити стійке зростання економіки екологічно невиснажливим способом, створити сприятливі умови для ведення господарської діяльності та прозору податкову систему;

- вектор безпеки - це забезпечення гарантій безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій і приватної власності. Україна має стати державою, що здатна захистити свої кордони та забезпечити мир не тільки на своїй території, а й у європейському регіоні. Визначальною основою безпеки має також стати забезпечення чесного і неупередженого правосуддя, невідкладне проведення очищення влади на всіх рівнях та забезпечення впровадження ефективних механізмів протидії корупції. Особливу увагу потрібно приділити безпеці життя та здоров'я людини, що неможливо без ефективної медицини, захищеності соціально вразливих верств населення, безпечного стану довкілля і доступу до якісної питної води, безпечних харчових продуктів та промислових товарів;

- вектор відповідальності - це забезпечення гарантій, що кожен громадянин, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, матиме доступ до високоякісної освіти, системи охорони здоров'я та інших послуг в державному та приватному секторах. Територіальні громади самостійно вирішуватимуть питання місцевого значення, свого добробуту і нести будуть відповідальність за розвиток всієї країни;

- вектор гордості - це забезпечення взаємної поваги та толерантності в суспільстві, гордості за власну державу, її історію, культуру, науку, спорт. Україна повинна зайняти гідне місце серед провідних держав світу, створити належні умови життя і праці для виховання власних талантів, а також залучення найкращих світових спеціалістів різних галузей.

Реалізація завдань наведених векторів руху є досить складним процесом через різні у нас з Європою цінності, через слабкий розвиток в Україні громадянського суспільства, недосконалість виборчої системи та інших факторів. Першою з цих цінностей є **демократія**. Основна демократична норма - рівність прав усіх людей, давно утвердилася в Європі, але досі ніяк не приживеться в Україні. Ми маємо недопустимий розрив в рівнях зарплат і пенсій, численні привілеї для одних і цинічне ігнорування прав інших. Тому Україна не зможе приєднатися до Європейського Союзу, допоки українське суспільство

не почне інтегруватися в європейську систему цінностей - українці не почнуть такі цінності поділяти і сповідувати.

Крім того, рух України до Європи гальмують такі фактори: повільність у проведенні економічних реформ, відсутність помітних результатів внутрішніх соціально-економічних трансформацій; високий рівень корупції та економічної злочинності; відсутність консенсусу стосовно європейського вибору як серед населення, так і на рівні державних інституцій; явний дефіцит досвідчених фахівців з євроінтеграції передусім серед політичної еліти і державних службовців України.

Досвід країн Східної Європи переконує, що вони досягли успіху у своїх реформах не тільки тому, що просто щиро хотіли повернутися до європейської родини, а тому, що приєдналися до європейських цінностей. Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Болгарія, Румунія – усі ці країни стали частиною європейського світу завдяки тому, що змогли визначити свою ідентичність, свою позицію в світі як європейські країни. І наша держава зможе відбутися як європейська тоді, коли настане рівність, однакова відповідальність всіх перед законом, здійснюватимуться демократичні вибори до вищих органів державної влади, викорінення корупції та інших недемократичних процесів.

Важливим напрямом демократизації в Україні є розвиток громадянського суспільства як сукупність структур, за допомогою яких будь-яка людина розпочинає суспільно значимі дії без участі держави. Тобто, в основі становлення громадянського суспільства лежать актуальні життєві потреби та інтереси людини, і саме на основі єдності останніх та проблем їхньої реалізації індивіди утворюють ті чи інші громадські об'єднання.

Особливо важливе значення в просуванні України до Європи має розвиток Єврорегіонів, транскордонної кооперації, кластеризації та інших видів інтеграційних об'єднань українських і європейських суб'єктів господарювання та територій. Для реалізації наведених та інших чинників в практичній сфері забезпечення руху України до Європейського співтовариства необхідне інформаційне забезпечення цього процесу. Таким інформаційним джерелом пропонується фахове видання – науково-практичний журнал "Інноваційна економіка".

З метою сприяння розвитку демократії в Україні, формування інших забезпечувальних чинників транскордонного співробітництва, її інтеграції в Європейське співтовариство, вирішення економічних, соціальних та інших необхідних умов для здійснення євроінтеграційних процесів, спеціально відкривається в журналі "Інноваційна економіка" новий розділ "ТРАНСКОРДОННА КОНВЕРГЕНЦІЯ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС". Його основна мета висвітлювати результати наукових досліджень, наукові пропозиції, передовий досвід, які направлені на демократичний, інноваційний та інвестиційний соціально-економічний розвиток України в середовищі європейського транскордонного співробітництва.

Запрошуємо до співпраці вітчизняних та зарубіжних науковців, професорсько-викладацький склад, магістрів, практиків, всіх, хто цікавиться проблемними питаннями транскордонного співробітництва та приєднання України до Європейської спільноти, ділитися результатами наукових досліджень, передового досвіду, своїми думками і пропозиціями.

Висвітлення наукових пропозицій з розв'язання проблемних питань розвитку євроінтеграційних процесів сприятиме здійсненню технологічної модернізації суб'єктів господарювання національної економіки під впливом конкуренції на єдиному європейському ринку та зростанню їх продуктивності. Таким чином, спільними зусиллями науки, інформації та передової практики сприятимемо транскордонній конвергенції України до Європи, що стане основою забезпечення економічного зростання і добробуту українського суспільства та міжнародному авторитету України.

**Головний редактор,
д.е.н., професор**

А.М. Стельмащук

ТРАНСКОРДОННА КОНВЕРГЕНЦІЯ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

УДК 332.122.54 : 339.926 : 330.341.1

Стельмащук А.М.,
д.е.н., професор, головний науковий співробітник
Подільський державний аграрно-технічний університет

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА, ПЕРЕДУМОВИ І ЗАСАДИ ТРАНСКОРДОННОЇ КОНВЕРГЕНЦІЇ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

Stelmashchuk A.M.,
dr.sc.(econ.), professor, chief research fellow
Podolsky State Agricultural and Technical University

THE ESSENTIAL CHARACTERISTIC, PREREQUISITES AND PRINCIPLES OF TRANS-BOUNDARY CONVERGENCE BETWEEN UKRAINE AND THE EU

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку світової економіки активізуються співвідносини економічних систем, відбувається об'єктивний процес посилення зростання продуктивних сил, що у свою чергу є відповідним каталізатором інтеграційних процесів у національних економічних системах. Інтеграція переходить від стадії стихійного процесу взаємозалежності національних економік до регулювання економічних процесів у масштабах інтеграційного господарського комплексу. При цьому ефективність регулювання значною мірою залежить від рівня розвитку та ефективної структури національних економічних, соціальних та правових систем. Відповідно збалансований процес формування ефективної структури національної економічної системи залежить від узгодженості інтересів на міжнародному рівні з іншими країнами, різними за ступенем розвитку та інтеграції до глобальної економічної системи. Тобто, для ефективної інтеграції необхідне зближення та взаємоприспосовування національних економічних систем.

Характерною рисою сучасного світового соціально-економічного розвитку є бурхлива динаміка інтеграційних процесів у світі та Європі, зокрема. Навіть ті країни, які не входять до складу інтеграційних об'єднань, неминуче відчувають на собі їх відчутний вплив. На європейському континенті таким інтеграційним угрупованням є Європейський Союз.

Однією з основних засад зовнішньої політики України визначено забезпечення інтеграції нашої держави до європейського політичного, економічного, правового простору з метою набуття членства в Європейському Союзі. Це пов'язано насамперед з тим, що Україна як європейська країна має спільну з Європою історію та сповідує спільні цінності разом із державами-членами ЄС.

Підписана Україною Угода про асоціацію ґрунтується на політичній асоціації між ЄС та будь-якою з країн-учасниць Східного партнерства. Основні частини Угоди присвячені ключовим реформам, економічному відновленню та зростанню, а також урядуванню та секторальній співпраці у сферах енергетики, транспорту, охорони довкілля, промисловості, соціального розвитку і соціального захисту, рівності прав, захисту споживачів, освіти, молоді та культури. Також Угода приділяє особливу увагу цінностям і принципам: демократії та верховенству права, повазі до прав людини та засадничих свобод, належному урядуванню, ринковій економіці та збалансованому розвитку. Тому для здійснення процесу конвергенції між Україною і ЄС перед нашою державою поставлені важливі завдання, виникають нові проблеми, які потребують від неї активної участі в їх вирішенні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд проведених досліджень і публікацій підтверджує, що теорії конвергенції беруть свій початок від неокласичних теорій розвитку, прихильниками яких є Я. Тінберг, Дж. Гелбрейт, П. Сорокін, У. Ростоу, Ж. Фурастьє, О. Флехтхейм, Г. Маркузе, Р. Хейлбронер, Ю. Хабермас, Д. Рікардо, Р. Солоу, Т. Сван, Дж. Бортс, Дж. Стейн та ін.

Проблематиці конвергенції приділяється значна увага як зарубіжними, так і вітчизняними науковцями. Зокрема, значний внесок у розробку питання зробили А.А. Сишук [1], Т. Ковалік [2],

Н. Ландрет, Д.С. Коландер [3], Дж. Гелбрейт [4], В. Бакінгем [5], М. Маріні [6], О.В. Булатова [7], М.М. Корнєв [8], Е.Ю. Вінокуров [9] та інші.

За результатами дослідження встановлено, що у 90-ті роки XX ст. та на початку XXI ст. виник принципово новий напрям дослідження регіональної динаміки (у США та країнах Європи) – математично обґрунтовані дослідження швидкості зближення (конвергенції) основних соціально-економічних індикаторів розвитку регіонів.

Аналізуючи і позитивно оцінюючи результати проведеного вивчення досліджуваної проблеми, необхідно відмітити наявність окремих невирішених питань, зокрема пов'язаних із забезпеченням комплексного підходу щодо визначення передумов, засад і сутності транскордонної конвергенції між Україною та ЄС.

Постановка завдання. Метою статті є визначення сутності поняття «конвергенція», встановлення передумов і засад транскордонної конвергенції між Україною та ЄС і обґрунтування окремих практичних пропозицій щодо розробки моделі транскордонної конвергенції окремих регіонів України і Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «конвергенція» запозичене із природознавства, де воно використовується для пояснення виникнення в процесі еволюції у відносно далеких груп організмів спільних рис у будові та функціях унаслідок їхньої життєдіяльності за подібних умов навколишнього середовища. Так, словник іноземних мов виокремлював основну особливість конвергенції, яка пов'язана з набуттям подібної будови і функцій неспорідненими організмами, які мають різне походження, внаслідок їх пристосування до умов подібного середовища проживання [10, с. 317].

Зарубіжні економісти та соціологи (Я. Тінберген, Е. Гідденс, Дж. Сакс та ін.) застосували цей термін до аналізу явищ суспільного життя, стверджуючи, що різні економічні системи під впливом сучасного індустріального розвитку набувають спільних рис, зближуються, зливаються у «змішане суспільство», яке втілює наявні у них переваги [1, с.168; 11].

Аналіз джерел економічної літератури свідчить про відсутність єдиного підходу до теоретичного обґрунтування сутності поняття «конвергенція». Встановлено, що в економічній теорії вперше це поняття з'явилося ще у 1940–50-х роках та було запозичене із теорії систем і конвергенції [12, с. 50]. Виявлено, що хоча над трактуванням сутності зазначеного явища працювало не одне покоління видатних науковців, тогочасна дефініція терміну «конвергенція» майже не відрізняється від теперішньої. Відтак, найбільш поширеною можна вважати дефініцію, в якій використовуються слова «наближення», «подібність» чи «уподібнення», які вживають під час аналізу соціально-економічного простору окремих країн [12].

Що ж стосується самої теорії конвергенції, то вона розвивалась досить неоднозначно. У повоєнні роки, що характеризувалися становленням блоку капіталістичних та блоку централізовано планових економік, дискусія про конвергенцію проходила у руслі подібності цих двох систем [13, с. 25].

Упродовж кілька десятиліть виникали різні концепції, підходи та теорії, які характеризували конвергенцію у розрізі поточних змін тогочасної економіки. Така тенденція одночасно торкалася як питання порівняння капіталістичних економік з соціалістичними, так і порівняння лише економік капіталістичних країн в контексті концепції добробуту держави [3, с. 25]. В результаті поняття «конвергенція» описувало ті зміни, що відбувалися в суспільно-економічній сфері досліджуваних країн. До цього періоду можна віднести:

1) технологічний варіант «конвергенції» американця Дж. Гелбрейта, який пов'язував майбутнє індустріальної системи з конвергенцією двох систем. У своїй теорії до проблеми конвергенції двох систем він підходив з погляду розмірів виробництва, його техніко-організаційної сторони та ігнорував відмінності у сферах власності. Він зазначав, що ніщо не надасть кращої можливості зазирнути у майбутнє індустріальної системи, ніж встановлення факту конвергенції. Неминучість «конвергенції» Дж. Гелбрейт пояснював тим, що великі масштаби сучасного виробництва притаманні розвинутих капіталістичним і соціалістичним країнам, потребують «приблизно схожої системи планування і організації» [4]

2) голландський варіант трактування процесу «конвергенції» Я. Тінбергена, який представлений як «сприйняття» певних принципів і «переборення» інших, що у результаті призведе до наближення систем «Сходу і Заходу» і, як наслідок, до виникнення «змішаної системи», яка уможливить досягнення суспільного оптимуму [13];

3) соціологічна аргументація «конвергенції» П. Сорокіна, яка полягає у визначенні спільних рис двох систем в галузі виховання, освіти, культури, мистецтва, науки тощо [13];

4) американське трактування конвергенції В. Бакінгема, який вбачав у ній «єдиний загальний економічний лад» на капіталістичній основі [5].

Незважаючи на різноманітність підходів та трактувань теорії «конвергенції» того часу, більшість теоретиків «конвергенції» пропагували ідею зближення соціалізму і капіталізму, під якою насправді мали на увазі поглинання соціалізму капіталізмом.

Ближче до 80-х років минулого століття конвергенція в економічних дослідженнях набула значно вужчого значення, що пояснюється виникненням неокласичної теорії Р. М. Салоу та її подальшим

модифікуванням, яка звернула увагу економістів на проблематику зіставлення рівнів виробництва бідних та багатих країн. Економічний словник розглядає конвергенцію як термін, що використовується в економіці для визначення зближення різних економічних систем, економічної та соціальної політики різноманітних країн [14].

Корольчук Л.В., підтримує пропозицію щодо поглиблення процесів зближення чи нівелювання різниці між країнами [15, с.193].

За твердженням Рогача О.І., конвергенція – це зменшення розриву (зближення) в показниках економічного розвитку між національними державами [16, с. 154]. За такого підходу конвергенція між регіонами визначається як зближення показників економічного розвитку регіонів.

Представники неокласичної теорії економічного зростання Р. Солоу, Т. Сван, Д. Зверев, Є. Коломак, М. Кизим, О. Гейман, О. Верстюк та ін. характеризують конвергенцію як процес нарощення більшими темпами показників економічного зростання в економічно відсталих регіонах порівняно з високо розвинутими, що дозволить у перспективі зблизити рівень розвитку регіонів між собою. За підходом російських дослідників Зверєва Д.В., Коломак Є.А. конвергенція визначається як процес зближення економічних параметрів до певного рівня [17].

За наведеного підходу, важливим для дослідження конвергенції є встановлення критеріїв, тобто порогових значень параметрів конвергенції. Такими параметрами можуть бути критерії, які були визначені в Угоді про заснування ЄС і відповідно до яких здійснюється вступ до союзу нових членів.

Конвергенція забезпечується наближенням слаборозвинутих регіонів до сильно розвинутих за рахунок підвищення рівня розвитку менш розвинутих регіонів

Дослідники Вахович І.М і Ропотан І.В ділять конвергенцію за напрямками: на додатну (конвергенція забезпечується наближенням слаборозвинутих регіонів до сильно розвинутих за рахунок підвищення рівня розвитку менш розвинутих регіонів) і від'ємну (конвергенція забезпечується наближенням сильно розвинутих регіонів до слаборозвинутих за рахунок зменшення рівня розвитку більш розвинутих регіонів) [18].

Розглядаючи конвергенцію регіонів з позиції транскордонного співробітництва, встановлюємо, що під конвергенцією транскордонного співробітництва регіонів країни будемо розуміти явище, що характеризує зближення рівнів розвитку регіонів між собою за визначеними критеріями та у відношенні до еталону, що зумовлює посилення інтеграційних процесів і забезпечує створення нового, більш прогресивного типу організації соціо-еколого-економічних відносин.

Обґрунтування теорій та систематизація підходів до дослідження явища конвергенції дозволяє виокремити типологію регіональної конвергенції за різними ознаками:

- Н. Мікула зосереджує дослідження на конвергентності регіонів як всередині країни, так і прикордонних регіонів сусідніх країн, які формують транскордонний регіон [19, с. 84], що є досить важливим в умовах інтеграційних процесів;

- Л. Мельник [20] справедливо акцентує увагу на доцільності досягнення рівноважного стану (steady state), до якого повинні прямувати усі регіони з метою забезпечення конвергентності розвитку за трьома параметрами: соціальними, економічними та екологічними. Ми поділяємо думку автора про доцільність зближення рівнів розвитку регіонів не лише за економічними параметрами, а й соціальними та екологічними;

- І. Комарницький, В. Підгірна дослідження явища конвергенції здійснюють через вивчення інтеграційних процесів та аналіз конвергенції параметрів, які є індикаторами ефективності відтворювальної структури регіонального спектру національної економіки [21];

- А. Мельник розглядає конвергенцію розвитку регіонів України з позиції збалансованості структур економіки всередині регіонів, акцентуючи увагу на необхідності застосування системного підходу до розгляду регіону в контексті їх секторальної, технологічної, відтворювальної, галузевої, територіальної та зовнішньоекономічної структури та просторової, структурно-системної, організаційно-функціональної та управлінської трансформації [22, с. 117];

- Л. Євстігнєєва та Р. Євстігнєєв обґрунтували суть конвергенції через призму будови складної системи, де кожна автономія проявляється у комплексі відцентрових сил, а кожна взаємодія автономних структур всередині єдиної системи і є конвергенцією або комплексом центробіжних сил, які зближують окремі складові і тим самим виявляють альтернативність автономій. Дослідження будь-яких внутрісистемних взаємодій, за словами авторів, в аспекті конвергентності відкриває нам альтернативні, полюсні структури, соціальне напруження навколо яких формує енергію перетворень, необхідну для їх саморозвитку.

Поняття конвергентності як центробіжної взаємодії структурних компонентів системи повинне бути доповнене акцентом на те, що за своїми механізмами конвергенція є суб'єктне, інституціональне явище. Воно передбачає усвідомлення подолання центробіжної природи всякої автономії. Таким чином, конвергенція є не тільки результатом розвитку цивілізації, не тільки його умовою, але й алгоритмом [23].

Проведений огляд спроб трактування конвергенції представниками різних напрямів економічної теорії дозволяє зазначити, що існуючі визначення цього поняття мають фрагментарний характер, який стосується лише окремих аспектів змін сучасних економік, наприклад: конвергенції (подібності)

зростання і/або економічного розвитку, конвергенції (уподібнення) систем і/або фінансових ринків, конвергенції (зближення) моделей капіталізму, конвергенції (уніфікації) стилів життя і моделей споживання, а також конвергенції (схожості) управління адміністративною державою між країнами світової економіки. Саме тому відсутні дефініції, а також їх систематика, які б реагували на цілісні (холічні) зміни, що відбуваються в економіках порівнюваних груп країн [11].

Сучасна інтеграція національних економічних систем, спираючись на неекономічні галузі суспільних наук, відносить конвергенцію до взаємного наближення країн з урахуванням сфери існування індивіда та суспільства, що й репрезентує сучасний інтердисциплінарний підхід до конвергенції. Головною особливістю такого підходу є набуття схожої будови і функцій неспорідненими організаціями, тобто які мають різне походження внаслідок пристосування до умов схожого середовища проживання [6].

У рамках сучасного підходу поширення набули дві концепції конвергенції – так звані бета- та сигма- конвергенції.

Концепція бета-конвергенції визначає конвергенцію як процес «нарощування», при якому країни з нижчим рівнем розвитку мають більш високі темпи економічного зростання.

Другий тип конвергенції, тобто сигма-конвергенція, визначається як зменшення в часі дисперсії розподілу ВВП на душу населення або іншого показника доходу по виборці країн або регіонів [24, с. 1]

Незважаючи на те, що комплексний аналіз регіональних інтеграційних процесів між окремими країнами світу, який характеризуються різним ступенем глибини та швидкості, виступає пріоритетним явищем, яке потребує вивчення та опису, в науковій економічній літературі немає єдиного підходу до визначення основних індикаторів, показників та критеріїв виміру економічної конвергенції.

Конвергенція в економічних відносинах у міжнародному поділі праці означає синхронізацію основних макроекономічних параметрів, зумовлених структурою різних за рівнем розвитку економічних систем, що адаптуються до умов єдиної для всіх глобальної економічної системи, тобто відбувається диференціація структури світової економіки шляхом поділу цілого на різноманітні форми і шаблі розвитку.

Критерії конвергенції у цьому розрізі представляють програмно-цільові орієнтири, максимальна відповідність яким дозволяє країнам реалізувати багатовекторну інтеграцію з безліччю країн одночасно в різних формах і на паритетних засадах [8, с. 2]. Отже, сьогодні економічна конвергенція, яка оцінює ступінь наближення економіки окремої країни чи груп країн, виступає специфічним показником готовності їх до інтегрування у світовий економічний простір.

З урахуванням сучасного підходу до конвергенції, який включає особливості сфери існування індивіду та суспільства, базовими макроекономічними показниками, що визначають ступінь конвергенції можна вважати: ВВП на душу населення; темпи зростання ВВП за рік; частка зовнішнього боргу у ВВП; середньорічний рівень інфляції; зовнішньоторговельний оборот (по відношенню до ВВП); відсоткова частка в світовому експорті; індекс споживчих цін, % до попереднього року; міграційне сальдо [25, с. 10; 26, с. 168].

Кожний із вищезазначених індикаторів лише фрагментарно оцінює рівень схожості країн, тому розрахунок та порівняння показників країни, що інтегрується, та інтегрованих країн повинен проводитися у динаміці. А для впевненості у правильності висновків можна за даними макроекономічними показниками скласти інтегральну матрицю конкурентоспроможності, інтегральний показник якої відобразить реальне місце країни щодо угруповання.

Оцінюючи ступінь наближення економік, використовують поняття реальної та номінальної конвергенції. Перша визначається за величиною реального ВВП на душу населення (повинні зникати відмінності в рівнях добробуту країн перехідного типу та розвинених країн Європи) [26, с. 168], друга – за сукупністю п'яти критеріїв, які були сформульовані в Маастрихтському договорі та Протоколі № 6 до нього, де було визначено, що:

- країна повинна мати рівень інфляції, який не перевищує більш ніж на 1,5 % середній показник для трьох країн з найнижчими темпами інфляції;
- країна повинна мати дефіцит бюджету, що не перевищує 3 % ВВП;
- державний борг не повинен перевищувати 60 % ВВП;
- відсоткова ставка не повинна перевищувати рівень, середній для трьох країн з найнижчими темпами інфляції, більш ніж на 2 відсоткові пункти;
- країна повинна брати участь у системі спільного регулювання коливання валютних курсів не менше 2 років без девальвації [11].

Проте, зазначені критерії не можуть вважатися універсальними, адже процеси економічної конвергенції, які було необхідно прискорити з метою валютного об'єднання Європи, мали відносно штучний і суто керований характер. Більш того, описані критерії конвергенції є номінальними показниками, які більшість економістів вважають ані необхідними (оскільки країни з різними темпами інфляції можуть мати подібні структури економік), ані достатніми (оскільки країни з подібними темпами інфляції можуть мати різні структури економік) для створення справно функціонуючої інтеграційної структури [1, с. 4].

Отже, сучасна наукова спільнота для оцінки інтеграційних процесів використовує комплексно певні статистичні елементи кількісного та якісного характеру, які й складають загальну систему показників економічної інтеграції та дозволяють оцінити ступінь конвергенції досліджуваної структури. Така система показників включає поряд з індикаторами глобальної інтеграції значну кількість абсолютних, відносних, структурних та інших показників вимірювання регіональної економічної інтеграції, що пояснюється зростанням важливості внутрішньорегіональної торгівлі.

В умовах адміністративно-економічної реформи економічний комплекс держави розглядається як інтегрована система регіональних, господарських комплексів, кожен з яких з певною часткою автономності в рамках загальнодержавних законів функціонує як цілісна територіально-економічна одиниця. В даний час, в умовах децентралізації основна господарська діяльність переорієнтовується в регіони. Регіонам надається право самостійно вирішувати економічні проблеми, в рамках національного законодавства встановлювати міжрегіональні зв'язки і зв'язки з іноземними державами. Кожен регіон України, в тому числі і прикордонний, має притаманні йому підходи до використання природних ресурсів, особливості їх розміщення, національні та історичні риси, свою структуру господарства, рівень економічного розвитку, спеціалізацію [26, с. 170]. Їх збалансований соціально-економічний розвиток сприяє забезпеченню економічної незалежності країни та підвищенню її конкурентоспроможності серед інших країн.

В той же час самоізоляція національної економіки в будь-якому випадку означає втрату зовнішніх по відношенню до неї позитивних передумов та факторів розвитку, суперечить закону комплексного розвитку продуктивних сил, призводить до саморуйнування національної господарської системи держави навіть без стороннього втручання. Тому особливо важливо прикордонним регіонам інфраструктурно підготуватися до конвергенції в ЄС.

Основними засадами комплексного соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів є:

- оптимальне економічне й екологічно виправдане використання ресурсів регіону;
- раціональна галузева і територіальна структура господарства, яка повинна відповідати соціальним та екологічним умовам;
- тісний взаємозв'язок із суміжними територіями сусідніх держав та необхідність координації їх програм соціально-економічного розвитку.

Якщо буде забезпечена вдала інтеграція господарської системи України у міжнародну економіку, то це дозволить не тільки отримати високий економічний ефект, але й зберегти суспільно-економічну формацію із соціально-орієнтованою економікою.

Регіональний аспект функціонування економіки є інтегруючим, оскільки саме в регіонах створюються передумови і засади сталого економічного розвитку просторових територій, які в кінцевому результаті зумовлюють зростання держави. У зв'язку з цим постає завдання концентрації уваги на тих аспектах, де подальша неузгодженість робить проблематичними не тільки ефективну прикордонну співпрацю, але і регіональний розвиток взагалі.

Першою проблемою є термінологічна та понятійна невизначеність в українському законодавстві, зокрема щодо термінів "регіон" і "прикордонний регіон". В Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів» регіон визначається як другий рівень після держави, тобто: область. Проте, вже в проекті Закону про територіальний устрій України конкретизуються поняття «регіону», де він визначається як адміністративно-територіальна одиниця, утворена з метою здійснення державної політики щодо збалансованого розвитку територій, забезпечення реалізації спільних інтересів жителів районів та міст-районів, що входять до його складу, та надання населенню визначених законом спеціалізованих та високоспеціалізованих адміністративних, соціальних та культурних послуг, які об'єктивно не можуть бути надані у районах та містах-районах [2]. Отже, регіон – це адміністративно-територіальна одиниця, яка визначається певними характеристиками (культурними, демографічними, економічними або іншими), котрі відрізняють її від інших територій держави.

Регіони Європейського Союзу на сьогодні вже не сприймаються лише як звичайні адміністративно-територіальні одиниці (об'єднання), а характеризуються існуванням обраних регіональних урядів з конституційним статусом, законодавчими повноваженнями й високим ступенем автономії [4]. Регіон – (француз. Region, від лат. Region – область, район) – територія, яка відрізняється від інших територій за низкою ознак і характеризується певною цілісністю та взаємопов'язаністю її складових елементів. Є ключовим поняттям в регіоналістиці, регіонології, регіональній економіці, регіональній науці, регіонознавстві. Регіони виділяються з території відповідно до певних цілей і завдань, найголовнішою з яких є управління розвитком регіону. Регіони можуть бути будь-якого розміру – від міста (або району у великому місті) до величезних регіонів всередині континенту [7, с. 212].

Прикордонний регіон – регіон, для якого визначальним є наявність державного кордону та характеризується широкими можливостями міжрегіонального та транскордонного співробітництвом із сусідніми регіонами та державами [9, с. 7].

Дослідження прикордонних регіонів можна проводити на різних рівнях. Прикордонний регіон вчені-економісти визначають як адміністративно-територіальну одиницю, що знаходиться на наступному після державного рівні та розташовану безпосередньо вздовж державного кордону. Це визначення базується на визначенні поняття "region", що його було запропоновано Асамблеєю

Європейських Регіонів. "Регіон – це територіальна одиниця-суб'єкт публічного права, сформована на рівні, який є безпосередньо нижчим після державного, і наділена правом політичного самоврядування. Регіон визнаватиметься національною конституцією або законодавством, яке гарантує його автономію, самобутність, владні повноваження та організаційну структуру" [14].

Завдяки підвищенню ролі прикордонних регіонів на світовій арені збільшуються повноваження місцевих влад, розширюється їх компетенція у співробітництві з органами влади відповідних територій сусідніх країн. Прикордонне співробітництво дає змогу вирішити конкретні економічні та соціальні питання безпосередньо для прикордонних областей, зокрема поступово долати нижчий рівень економічного розвитку цих периферійних територій.

Для дослідження економіки прикордонних регіонів використовують системно-структурний підхід, який передбачає поетапне дослідження окремих складових з поступовим їх поєднанням в цілісний господарський комплекс прикордонного регіону, як складового елементу інтегрованої регіональної економічної системи держави.

В економічній енциклопедії зазначено, що: "Системно-структурний підхід в економічному дослідженні – загальний принцип пізнання економічних систем, що передбачає виділення основних підсистем та їх елементів, комплексу внутрішніх і сталих зв'язків між ними (а отже, структури, що визначає закони розвитку певної системи) відповідно до певних вимог, головною з яких є цілісність" [19, с. 385].

Показником впливу державних кордонів на залучення регіону до міжрегіональних економічних зв'язків може слугувати коефіцієнт відкритості економіки регіону ($K_{ер}$), розрахований за формулою:

$$K_{ер} = [0,5 \times (ЗОТ + ЗОП + ОИ)] \div ВВП_{рег} \times 100 \%,$$

де $ЗОТ$ – зовнішній оборот товарів,

$ЗОП$ – зовнішній оборот послуг,

$ОИ$ – оборот довгострокових іноземних інвестицій,

$ВВП_{рег}$ – валовий внутрішній продукт регіону.

Розраховані за цією формулою показники визначають рівень інтенсивності залучення регіону до міжрегіонального співробітництва [16].

Одна з найактуальніших проблем міжнародної співпраці в царині прикордонних взаємовідносин України — транскордонне співробітництво (ТКС). Поглиблення і вдосконалення транскордонного співробітництва дозволить активізувати господарську діяльність, особливо на периферійних територіях, підвищити конкурентоспроможність за рахунок об'єднання природно-ресурсного потенціалу сусідніх з Україною територій країн-членів Євросоюзу [16].

Механізм практичної організації і здійснення транскордонної співпраці дозволяє більш раціонально й ефективно реалізувати переваги України у сфері зовнішньо-економічної діяльності між прикордонними регіонами України та сусідніх держав.

Поняття транскордонного співробітництва в сучасному його розумінні виникло відносно недавно — в середині минулого століття, коли регіони країн Європи почали відігравати самостійну роль у міжнародних відносинах, їм надавались ширші права у здійсненні міжнародного співробітництва на локальному рівні. Внаслідок цього виникла і пропагується концепція «Європи регіонів», де основну роль відіграють вже не держави, а окремі регіони, важливою складовою розвитку яких є транскордонне співробітництво.

Для реального сприйняття і подальшого розгляду означеної проблематики доцільно навести відповідний інструментарій термінології щодо транскордонного співробітництва. Це зокрема:

– Регіон – одна чи кілька межуючих адміністративно-територіальних одиниць держави, де чинним законодавством встановлено певний механізм економічних та інших взаємовідносин.

– Міжрегіональне (міжтериторіальне) співробітництво – спеціальна система взаємодії між регіонами, що не мають спільного кордону (зокрема такими, які взагалі не прилягають до державного кордону), де характер взаємодії в рамках чинного законодавства і міжнародних актів також визначається відповідно до Мадридської Конвенції спільними рішеннями регіональної й місцевої влади.

– Прикордонне співробітництво – погоджені дії місцевої влади, постійних жителів, юридичних осіб і визначених об'єктів (у т.ч. перетинання кордону за спрощеними правилами), дозволені у визначеній зоні (найчастіше від 15 до 50 км) по обидва боки міждержавного кордону, також відповідно до національного законодавства і міждержавних угод (наприклад, прикордонна торгівля).

Сьогодні в Європі транскордонне співробітництво розглядається як один з інструментів створення Європи без внутрішніх кордонів. Розширення ЄС пропонує нові можливості для розбудови транскордонного співробітництва за умови розвитку відповідних інструментів його стимулювання [26].

У європейських правових актах транскордонне співробітництво трактується як спільні дії в контексті розвитку добросусідських відносин між територіальними общинами або органами влади, які

здійснюють свої функції в межах місцевості або регіону і визначаються як такі внутрішнім законодавством відповідної держави.

Таким чином, йдеться, насамперед, про взаємні контакти між органами місцевого самоврядування або місцевими органами державної влади. Ця обставина є принциповою при оцінці стану та визначенні шляхів подальшого розвитку транскордонного співробітництва.

Єврорегіон – організаційна форма співробітництва адміністративно-територіальних одиниць європейських держав, що здійснюється відповідно до дво- або багатосторонніх угод про транскордонне співробітництво.

Суб'єкти транскордонного співробітництва – територіальні громади, їх представницькі органи, місцеві органи виконавчої влади України, що взаємодіють з територіальними громадами та відповідними органами влади інших держав у межах своєї компетенції, встановленої чинним законодавством та угодами про транскордонне співробітництво.

Угода про транскордонне співробітництво – угода між суб'єктами транскордонного співробітництва, яка регламентує правові, організаційні, економічні та інші аспекти цього співробітництва.

Учасники транскордонного співробітництва – юридичні та фізичні особи, громадські організації, що беруть участь у транскордонному співробітництві.

Спільні проекти (програми) – комплекс заходів суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва, спрямованих на розв'язання конкретних спільних завдань та задоволення інтересів територіальних громад.

У «Методичних рекомендаціях щодо транскордонного співробітництва місцевих і регіональних влад в Європі», виданих Радою Європи, зазначається, що основоположний принцип транскордонного співробітництва полягає в тому, щоб створювати зв'язки та договірні міжрегіональні та міждержавні відносини. При цьому необхідно особливо підкреслити той факт, що при реалізації будь-якої форми транскордонного співробітництва загальними вимогами є дотримання національних законодавств і повага міжнародних зобов'язань держав, до яких належать територіальні общини або власті, що є суб'єктами договірних відносин про транскордонне співробітництво.

За сучасних умов розвитку інтеграційних процесів транскордонне співробітництво має можливість прискорювати процеси вирівнювання якості життя населення прикордонних територій до середньоевропейського рівня та сприяти досягненню вільного руху товарів, людей і капіталів через кордон. Воно також сприяє мобілізації місцевих ресурсів та підвищенню ефективності їх використання, робить можливим об'єднувати зусилля для вирішення спільних проблем у транскордонному регіоні [26].

Нами розроблено пропозиції щодо створення на базі Подільського державного аграрно-технічного університету МОН України регіонального інноваційного Центру (ХАБ - Поділля) для забезпечення конвергенції регіонів Придністров'я України до прикордонних регіонів Молдови, Румунії, Польщі, Угорщини, Словаччини.

Інноваційний центр "ХАБ – Поділля" є науковим структурним самодостатнім підрозділом Подільського державного аграрно-технічного університету без права юридичної особи. Він створюється як добровільне договірне об'єднання суб'єктів освіти, науки, господарювання і влади з метою розробки, організації, координації та контролю процесу виконання проектів Інноваційного Центру.

Ядром Інноваційного Центру є науковий відділ, факультети і кафедри Подільського державного аграрно-технічного університету, в якому формуються галузеві інноваційні технологічні платформи і розробляються інноваційно-інвестиційні проекти.

На базі коледжів Університету: Кам'янець-Подільського, Ново-Ушицького, Шепетівського коледжів Хмельницької області; Кіцманського і Хотинського Чернівецької області; Буцацького Тернопільської області; Снятинського Івано-Франківської області формуються регіональні інформаційно-аналітичні підрозділи Інноваційного Центру для поширення в регіонах інформації про мету і завдання Інноваційного Центру та пропонування для впровадження інноваційно-інвестиційних проектів;

Основною метою створення Інноваційного Центру є сприяння процесу конвергенції регіонів Придністров'я України (Хмельницької, Тернопільської, Чернівецької та Івано-Франківської областей) до окремих прикордонних регіонів Молдови, Румунії, Польщі, Угорщини, Словаччини.

Цілями Інноваційного Центру є:

- розвиток спільної інноваційно-інвестиційної, наукової, науково-дослідницької, науково-технічної, освітньої, виробничої діяльності; реалізація інноваційних та інвестиційних проектів;
- створення широкої міжнародної інфраструктури по реалізації продукції та послуг; створення дієвої маркетингової політики; налагодження тісних міжнародних зв'язків; створення нових видів продукції на основі прогресивних технологій та інноваційних проектів;
- здійснення повного комплексу заходів, спрямованих на створення необхідної функціональної інфраструктури;
- формування забезпечувального кадрового потенціалу і належного рівня компетентності задіяних фахівців;

- впровадження механізмів інтенсифікації процесів розроблення, виробництва та впровадження наукоємної, конкурентоспроможної продукції на внутрішні та зовнішні ринки;
 - координація наукової, інноваційної, виробничої та комерційної діяльності засновників і партнерів Інноваційного Центру;
 - організація і здійснення заходів щодо розвитку міжнародного та вітчизняного співробітництва у сфері інноваційної діяльності;
 - сприяння залученню іноземних інвестицій;
 - інформаційно-методичне, правове та консалтингове забезпечення діяльності;
 - залучення і використання у своїй діяльності ризикового (венчурного) капіталу, підтримка наукоємного бізнесу;
 - залучення студентів, магістрів, випускників та науковців Університету до виконання робіт з реалізації проектів Інноваційного Центру;
 - організація підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів, необхідних для реалізації проектів Інноваційного Центру;
 - захист інтересів засновників та партнерів інноваційного Центру в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, а також у відносинах з іншими суб'єктами господарювання;
- Функціями Інноваційного центру є:
- розвиток науково-технічної та інноваційної діяльності;
 - ефективне та раціональне використання наявного наукового потенціалу;
 - розвиток матеріально-технічної бази для комерціалізації результатів наукових досліджень;
 - впровадження проектів на вітчизняному та закордонному ринках, залучення інвестицій в бюджет області;
 - реалізація власних інноваційних проектів, впровадження інноваційних науково-дослідних робіт у виробництво;
 - створення наукоємного об'єднання з конкурентною продукцією та технологіями на міжнародних ринках;
 - створення нових видів інноваційного продукту, здійснення заходів щодо їх комерціалізації, організація та забезпечення виробництва наукоємної, конкурентоспроможної на внутрішніх і зовнішніх ринках інноваційної продукції;
 - інформаційно-методичне, правове та консалтингове забезпечення, надання патентно-ліцензійної допомоги;
 - залучення студентів, випускників, аспірантів, науковців та працівників наукових закладів до розроблення і виконання проектів наукового парку;
 - організація підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів, необхідних для розроблення і реалізації проектів наукового парку;
 - залучення і використання у своїй діяльності ризикового (венчурного) капіталу, підтримка наукоємного виробництва;
 - захист та представництво інтересів засновників і партнерів наукового парку в органах державної влади та органах місцевого самоврядування;
 - розвиток міжнародного і вітчизняного співробітництва у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності, сприяння залученню іноземних інвестицій; виконання інших функцій, не заборонених законодавством України.
- Основні напрями діяльності є:
- технології органічного виробництва, що забезпечують випуск екобезпечної продукції харчування;
 - енергоефективні технології на основі відновлювальних та альтернативних джерел енергії;
 - забезпечення багатофункціонального розвитку сільських територій;
 - екозабезпечувальне відтворення родючості сільськогосподарських земель;
 - оптимізація галузевої структури та інтенсифікація виробництва селянських і фермерських господарств;
 - розвиток ринку продукції дрібнотоварних виробників сільськогосподарської продукції.
- Завданнями Інноваційного Центру є:
- організувати при факультетах і випускних кафедрах Університету інноваційно-технологічні платформи за напрямками їх діяльності із залученням до спільної роботи інноваційно активних науковців і практиків інших закладів та суб'єктів господарювання для розробки і впровадження інноваційно-інвестиційних проектів;
 - розробити інструменти та механізми організації і здійснення транскордонного співробітництва, використання засад регіональної, національної та міжнародної кооперації у галузі інноваційної наукової діяльності;
 - сформувати Банк інноваційних ідей, пропозицій та проектів, обґрунтувати механізми здійснення трансферу технологій та забезпечення комерціалізації наукових розробок для збільшення

обсягу фінансових надходжень до бюджету ПДАТУ, сприяння зміцненню іміджу Університету як провідного інноваційного науково-освітнього центру у регіоні.

Для організації роботи Інноваційного Центру сформовано структуру і перелік інноваційно-інвестиційних проектів (табл. 1).

Таблиця 1

Структура і перелік інноваційно-інвестиційних проектів Інноваційного Центру

№ п/п	Теми проектів
Проекти направлені на вирівнювання потенціальних можливостей регіонів	
1	Виробництво безпечних та високоякісних харчових продуктів з біологічної сировини
2	Створення регіонального енергетичного модуля на біомасі
3	Забезпечення багатофункціонального розвитку сільських територіальних громад
4	Організація органічного сільськогосподарського виробництва
Проекти направлені на поглиблення транскордонного співробітництва	
1	Розвиток транскордонного плодоовочевого кластеру «Дитяче харчування»
2	Розвиток транскордонного молокопродуктового кластеру «Дитяче харчування»
3	Спільне освоєння транскордонних ринків продовольчої продукції
4	Формування транскордонного ринку праці
Проекти направлені для участі в конкурсі за грантовою програмою «Горизонт 2020»	
1	Безпека продуктів харчування
2	Усталене сільське господарство
3	Використання потенціальних можливостей біоекономіки
4	Безпечне, чисте і раціональне використання енергії

Джерело: авторська розробка

Реалізація представленої структури проектів сприятиме ціленаправленому і поступовому здійсненню процесу конвергенції українських регіонів до європейської спільноти.

Висновки з проведеного дослідження. 1. Однією з основних засад зовнішньої політики України є конвергенція нашої держави до європейського політичного, економічного, правового простору з метою набуття членства в Європейському Союзі.

2. Конвергенція в економічних відносинах у міжнародному поділі праці означає синхронізацію основних макроекономічних параметрів, зумовлених структурою різних за рівнем розвитку економічних систем, що адаптуються до умов єдиної для всіх глобальної економічної системи.

3. Економічна конвергенція, яка оцінює ступінь наближення економіки окремої країни чи груп країн, виступає специфічним показником готовності їх до інтегрування у світовий економічний простір.

4. Конвергенція транскордонного співробітництва регіонів характеризує зближення рівнів їх розвитку між собою за визначеними критеріями та у відношенні до еталону, що зумовлює посилення інтеграційних процесів і забезпечує створення нового, більш прогресивного типу організації соціо-еколого-економічних відносин.

5. Для оцінки ступеня наближення економік регіонів використовують поняття реальної та номінальної конвергенції. Реальна конвергенція визначається за величиною реального ВВП на душу населення.

Номінальна конвергенція встановлюється за сукупністю таких п'яти критеріїв, які були сформульовані в Маастрихтському договорі:

- країна повинна мати рівень інфляції, який не перевищує більш ніж на 1,5% середній показник для трьох країн з найнижчими темпами інфляції;
- країна повинна мати дефіцит бюджету, що не перевищує 3% ВВП;
- державний борг не повинен перевищувати 60% ВВП;
- відсоткова ставка не повинна перевищувати рівень, середній для трьох країн з найнижчими темпами інфляції, більш ніж на 2 відсоткові пункти;
- країна повинна брати участь у системі спільного регулювання коливання валютних курсів не менше 2 років без девальвації.

6. Запропоновано модель конвергенції окремих регіонів України і Європейського Союзу на основі використання науково-виробничого потенціалу вищого навчального закладу шляхом створення в ньому спеціального Інноваційного Центру.

Література

1 Сищук А.А. Економічна конвергенція: європейський контекст для України / А.А. Сищук, К.Ю. Деделюк, Л.І. Мотовильська // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2008. – № 6. – С. 168-172.

2 Kowalik T. Współczesne systemy ekonomiczne: powstawanie, ewolucja, kryzys / T. Kowalik. – Warszawa: Wyd. WSPiZ im. L. Koźmińskiego, 2000. – 355 p.

3. Landreth H. Historia myśli ekonomicznej / H. Landreth, D. Colander. – Warszawa: Wyd. Naukowe PWN, 2012 (copyright 2005). – 595 p.
4. Гэлбрейт Д. Новое индустриальное общество / Д. Гэлбрейт. – М., 1969. – 453 с.
5. Bakingham W.S. Theoretical Economic Sistems. A Comparative Analisiss / W.S. Bakingham. – N.Y., 1958. – 484 p.
6. Marini M. Convergence of candidate countries to European Union: an analysis on industrial production using dynamic factor model / M. Marini. – Working papers and studies, European Commission, 2004. – 11 p.
7. Булатова О.В. Методичні підходи дослідження торгово-економічної складової регіональних економічних процесів / О.В. Булатова // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ: сб. науч. трудов. – Стамбул-Донецк: ДонНУ, РФ НИСИ, 2010. – С. 82–86.
8. Корнєв М.М. Методи дослідження конвергенції економічних систем [Електронний ресурс] / М.М. Корнєв. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dtr_ep/2012_1/files/EC112_03.pdf.
9. Система индикаторов евразийской интеграции / [Е.Ю. Винокуров, А.М. Либман, Ф. Ломбарджи, Н.В. Максимчук]. – Алматы, 2009. – 160 с.
10. Словарь иностранных слов / [под ред. И.В. Лехина, С.М. Локшиной, Ф.Н. Петрова, Л.С. Шаумяна]. – 6-е изд., перераб. и доп. – М.: Советская энциклопедия, 1964. – 784 с.
11. Джалилов О.О. Економічна конвергенція як показник інтегрованості країн / О.О. Джалилов // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – Вип. 3(2). – С. 132-139.
12. Article 109, Treaty on European Union [Electronic source] // Official Journal of the European Communities. – № 191. – 29 July 1992. – Access: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>.
13. Конвергенція економічних моделей Польщі та України : монографія / [за заг. ред. Д.Г. Лук'яненко, В.І. Чужиков, М.Г. Вожняк та ін.]. – К.: КНЕУ, 2010. – 719 с.
14. Економічний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://abc.informbureau.com/html/eiaadaioess.html>
15. Корольчук Л.В. Економічна конвергенція регіонів як необхідна умова поглиблення процесів активізації транскордонного співробітництва / Л.В. Корольчук // Економічний форум. – 2012. – № 3. – С. 192-196.
16. Міжнародні фінанси : підручник / Рогач О.І., Філіпенко А.С., Шемет Т.С., Амалян Н.Д., Боринєць С.Я.; За ред. О.І. Рогача. – К.: Либідь, 2003. – 784 с.
17. Зверев Д.В. Субфедеральная фискальная политика в России: межрегиональные различия и связи / Зверев Д.В., Коломак Е.А., Московский обществ. науч. фонд, Сиб. центр прикладных экон. исслед. – М., 2010. – 102 с.
18. Вахович І.М. До питання обґрунтування сутності регіональної конвергенції сталого розвитку / Вахович І.М., Ропотан І.В. // Економічний форум. – 2013. – № 4. – С. 50-54.
19. Мікула Н. Проблеми розвитку транскордонного співробітництва України в умовах розширеного ЄС : монографія / Мікула Н. – Львів: Ліга Прес, 2009. – 436 с.
20. Мельник Л.Г. Основи стійкого розвитку: посібник для післядипломної освіти / Леонід Григорович Мельник. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 383 с.
21. Комарницький І.Ф. Теоретичні основи конвергенції країнових моделей в умовах глобалізації світового господарства [Електронний ресурс] / І.Ф. Комарницький, В.Н. Підгірна. – Режим доступу: http://bsfa.edu.ua/files/konf_november/komarnyzkyj_pidhirna.pdf
22. Мельник А. Структурні дисбаланси розвитку економіки регіонів України / А. Мельник // Журнал європейської економіки. – 2012. – Том 11 (№1). – С. 115-137.
23. Л. Евстигнеева. Второе дыхание теории конвергенции [Электронный ресурс] / Л. Евстигнеева, Р. Евстигнеев. – Режим доступа: http://sbiblio.com/biblio/archive/evstigneev_teorkonvergens/
24. Van de Coevering C. Structural convergence and monetary integration in Europe [Electronic source] / Van de Coevering C. – De Nederlandsche Bank // MEB Series. – № 20. – December, 2003. – Access: <http://econpapers.repec.org/paper/dnbmebser/2003-20.htm>.
25. Біла С.О. Економічні передумови інтеграції України до ЄС / С.О. Біла // Держава та регіони. Сер.: Економіка та підприємництво. – 2004. – № 2. – С. 7–12.
26. Артьомов І.В. Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України : монографія / І.В. Артьомов. – Ужгород : Ліра, 2009. – 520 с.

References

- 1 Syshchuk, A.A., Dedeliuk, K.Yu. and Motovylska, L.I. (2008), "Economical Convergence: the European Context for Ukraine", *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, no. 6, pp. 168-172.

- 2 Kowalik, T. (2000), *Współczesne systemy ekonomiczne: powstawanie, ewolucja, kryzys* [Contemporary economic systems: emergence, evolution, crisis], Wyd. WSPiZ im. L. Koźmińskiego, Warszawa, Poland, 355 p.
- 3 Landreth, H. and Colander, D. (2012), *Historia myśli ekonomicznej* [History of Economic Thought], Wyd. Naukowe PWN, Warszawa, Poland, 595 p.
- 4 Galbraith, J.K. (1969), *Novoye industrialnoye obshchestvo* [New Industrial State], Moscow, Russia, 453 p.
- 5 Bakingham, W.S. (1958), *Theoretical Economic Systems. A Comparative Analysis*, N.Y., 484 p.
- 6 Marini, M. (2004), *Convergence of candidate countries to European Union: an analysis on industrial production using dynamic factor model*, Working papers and studies, European Commission, 11 p.
- 7 Bulatova, O.V. (2010), "Methodological approaches of research of trade and economic component of regional economic processes", *Problemy i perspektivy razvitiya sotrudnichestva mezhdu stranami Yugo-Vostochnoy Yevropy v ramkakh Chernomorskogo ekonomicheskogo sotrudnichestva i GUAM: sb. nauch. trudov*, pp. 82–86.
- 8 Korniev, M. (2012), "Methods of investigation of the convergence of economic systems", available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dtr_ep/2012_1/files/EC112_03.pdf. (access date August 05, 2016).
- 9 Vinokurov, Ye.Yu., Libman, A.M., Lombardzhi, F. and Maksimchuk, N.V. (2009), *Sistema indikatorov yevraziyskoy integratsii* [The System of Indicators of Eurasian Integration], Almaty, Kazakhstan, 160 p.
- 10 Lekhina, I.V., Lokshina, S.M., Petrova, F.N. and Shaumyan, L.S. (1964), *Slovar inostrannykh slov* [Dictionary of foreign words], 6th edition of revised and supplemented, Sovetskaya entsiklopediya, Moscow, Russia, 784 p.
- 11 Dzhalilov, O.O. (2013), "The economic convergence as an indicator of integration of countries", *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*, issue 3(2), pp. 132-139.
- 12 Article 109 (1992), "Treaty on European Union", *Official Journal of the European Communities*, no. 191, available at: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>. (access date August 05, 2016).
- 13 Lukianenko, D.H., Chuzhykov, V.I., Wozniak, M.G. et al. (2010), *Konverhentsia ekonomichnykh modelei Polshchi ta Ukrainy* [Convergence of economic models of Poland and Ukraine], monograph, KNEU, Kyiv, Ukraine, 719 p.
- 14 Economic Dictionary, available at: <http://abc.informbureau.com/html/eiiaadaaioess.html> (access date August 05, 2016).
- 15 Korolchuk, L.V. (2012), "Regions economic convergence as a prerequisite for deepening the process of trans-border cooperation of intensification", *Ekonomichnyi forum*, no. 3, pp.192-196.
- 16 Rohach, O.I., Filipenko, A.S., Shemet, T.S., Amalian, N.D. and Borynets, S.Ya. (2003), *Mizhnarodni finansy* [International Finance], textbook, Lybid, Kyiv, Ukraine, 784 p.
- 17 Zverev, D.V. and Kolomak, E.A. (2010), *Subfederalnaya fiskalnaya politika v Rossii: mezhhregionalnyye razlichiya i svyazi* [Subnational fiscal policy in Russia: interregional differences and relations], Moscow Public Science Foundation; Siberian Center for Applied Economic Research, Moscow, Russia, 102 p.
- 18 Vakhovych, I.M. and Ropotan, I.V. (2013), "Questions to study the essence of regional convergence of sustainable development", *Ekonomichnyi forum*, no. 4, pp. 50-54.
- 19 Mikula, N. (2009), *Problemy rozvytku transkordonnoho spivrobitnytstva Ukrainy v umovakh rozshyrenoho ES* [The problems of development of transboundary of cooperation of Ukraine in the conditions of an enlarged EU], monograph, Liha Pres, Lviv, Ukraine, 436 p.
- 20 Melnyk, L.H. (2006), *Osnovy stiikoho rozvytku* [Fundamentals of sustainable development], handbook for postgraduate education, VTD "Universytetska knyha", Sumy, Ukraine, 383 p.
- 21 Komarnytskyi, I.F. and Pidhirna, V.N. "Theoretical foundations of the convergence of country models in the conditions of globalization of the world economy", available at: http://bsfa.edu.ua/files/konf_november/komarnyzkyj_pidhirna.pdf (access date August 05, 2016).
- 22 Melnyk, A. (2012), "Structural imbalances of economic development of regions in Ukraine", *Zhurnal yevropeyskoi ekonomiky*, Vol. 11, no. 1, pp. 115-137.
- 23 Evstigneeva, L. and Evstigneev, R. "The second wind of convergence theory", available at: http://sbiblio.com/biblio/archive/evstigneev_teorkonvergenc/ (access date August 05, 2016).
- 24 Van de Coevering C. (2003), "Structural convergence and monetary integration in Europe", available at: <http://econpapers.repec.org/paper/dnbnmber/2003-20.htm>. (access date August 05, 2016).
- 25 Bila, S.O. (2004), "Economic prerequisites of integration of Ukraine into the EU", *Derzhava ta rehiony. Ser.: Ekonomika ta pidpryemnytstvo*, no. 2, pp. 7–12.
- 26 Artomov, I.V. (2009), *Transkordonne spivrobitnytstvo v yevrointegratsiinii stratehii Ukrainy* [Transborder cooperation in European integration strategy of Ukraine], monograph, Lira, Uzhhorod, 520 p.

УДК 332.122.54 : 339.926 : 330.341.1 (477) (061.1)

Куцаб-Бонк К.К.,
к.е.н., викладач
Вищої державної техніко-економічної школи
імені Броніслава Маркевича в м. Ярославі, Польща

ІННОВАЦІЙНІ ВАЖЕЛІ СТИМУЛЮВАННЯ ТРАНСКОРДОННОЇ КОНВЕРГЕНЦІЇ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

Kutsab-Bonk K.K.,
PhD, economics, lecturer
The Bronisław Markiewicz State Higher School
of Technology and Economics in Yaroslav, Poland

INNOVATIVE LEVERS FOR STIMULATING CROSS-BORDER CONVERGENCE BETWEEN UKRAINE AND THE EU

Постановка проблеми. Транскордонне співробітництво між Україною та ЄС сьогодні стикається з низкою викликів, зумовлених диспропорціями в економічному та соціальному розвитку прикордонних територій по різні боки кордону. Це актуалізує необхідність пошуку ефективних рішень щодо стимулювання транскордонної конвергенції регіонів на сучасному етапі європейської інтеграції України. Ключовим аспектом розв'язання цієї проблеми є впровадження інноваційних підходів до розвитку транскордонного співробітництва між Україною та ЄС, зокрема в контексті поширення конвергентних процесів транскордонного характеру. Це вимагає розробки науково обґрунтованих пропозицій для органів державної влади та місцевого самоврядування щодо імплементації на українській території інноваційних форм транскордонного співробітництва з країнами-членами ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи актуальність окресленої проблематики, науковим дослідженням з проблем транскордонного співробітництва України та особливостям поширення його інноваційних форм у транскордонному просторі між Україною та ЄС приділяється значна увага дослідників. Так, у працях Н. Мікули та О. Пастернак наголошується на важливій інноваційній ролі транскордонних кластерів. При цьому автори вказують: «В умовах низького рівня розвитку ринкової інфраструктури для формування транскордонних кластерів в Україні важливим є створення спеціалізованих інститутів, здатних ефективно та професійно координувати процеси їх розвитку (за аналогією з регіональним менеджментом земель Німеччини, Австрії, Швейцарії) – професійних недержавних інституцій, які виконують функції менеджменту мереж і є координуючими структурами між суспільними і приватними виконавцями. Поряд з цим, обґрунтовано доцільність використання євро регіональних структур як координуючих для формування та підтримки розвитку транскордонних кластерів» [4, с. 229].

І. Бабець, виходячи зі специфіки транскордонного співробітництва регіонів у сфері трансферу технологій та обміну знаннями, обґрунтовує поняття інформаційної безпеки інтеррегіонального співробітництва, акцентуючи увагу на необхідності розширення масштабів використання інструментів і засобів інформаційного базису транскордонного співробітництва, дотримання оптимального поєднання критеріальних обмежень інформаційної безпеки суб'єктів інтеррегіонального співробітництва на всіх рівнях системної ієрархії управління [1, с. 519].

В. Борщевський акцентує увагу на тому, що саме галузі «нової економіки» спроможні забезпечити ефективний розвиток транскордонного співробітництва між Україною та ЄС на основі забезпечення високих темпів економічного зростання. На його думку, пріоритетного значення слід надавати таким напрямкам транскордонного співробітництва України із сусідніми країнами-членами ЄС, як наукові дослідження та прикладні розробки, сфера ІТ-технологій, реалізація спільних навчально-освітніх програм, модернізація прикордонної інфраструктури тощо [2, с. 250].

Інші аспекти вказаної проблематики досліджуються також у працях Н. Близнюк, І. Журби, В. Засадко, Є. Матвєєва, А. Мокія, Н. Павліхи, І. Тимечко та інших дослідників.

Водночас, не вирішеними залишаються такі аспекти окресленої проблематики, як виявлення резервів підвищення ефективності інноваційних важелів транскордонної конвергенції між Україною та ЄС в умовах здійснення в Україні адміністративно-територіальної реформи, зокрема шляхом поширення елементів «економіки знань» та інноваційних підходів до розвитку транскордонного співробітництва.

Постановка завдання. Основною метою дослідження є виявлення особливостей транскордонної конвергенції між Україною та ЄС в умовах сучасних інноваційних викликів

європейської інтеграції. На цій основі вирішується пріоритетне завдання – розробка пропозицій для органів державної влади і місцевого самоврядування щодо підвищення ефективності транскордонного співробітництва між Україною та ЄС на інноваційній основі.

Об'єктом дослідження є соціально-економічний простір транскордонного регіону між Україною та ЄС.

Предмет дослідження – динаміка інноваційних процесів у сусідніх прикордонних регіонах України та країн-членів ЄС та її вплив на поширення транскордонної конвергенції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теорія інформаційної цивілізації, яка зародилася в надрах доктрини постіндустріального суспільства, пролила світло на усвідомлення взаємозалежності між інформаційними механізмами, що діють у світовій економіці, і завдяки яким здійснюється поширення нових знань, і стиранням існуючих відмінностей у специфіці та характері розвитку різних соціально-економічних систем. Тобто, в добу інформаційної цивілізації економічні системи з різним ступенем організованості та ефективності функціонування виявляються підвладними взаємній конвергенції. Це відбувається завдяки швидкому обміну інформацією між господарюючими суб'єктами та стимулюється мобільністю людського капіталу, який виступає важливим носієм знань і ринкової інформації.

Таким чином, перехід світу на постіндустріальну стадію розвитку, поширення феноменів, притаманних добі інформаційної цивілізації та утвердження основ «економіки знань» є ланками єдиного еволюційного процесу, в руслі якого відбувається конвергенція різних економічних порядків, як на глобальному рівні, так і в межах окремих транскордонних регіонів. При цьому важливим механізмом стимулювання конвергенції виступає інноваційний розвиток економіки.

Феноменологія економічної конвергенції, з погляду теоретичних постулатів «економіки знань», тісно пов'язана з поширенням глобалізації, поглибленням європейської інтеграції та еволюцією інформаційної цивілізації. При цьому одним із ключових аспектів цієї еволюції виступає її регіональна компонента, значною мірою локалізована у площині транскордонного співробітництва.

Утвердження основ інформаційної цивілізації та економіки знань у межах транскордонних регіонів супроводжується підвищенням якості їх людського та соціального капіталу, а відтак, і викорінюванням інституційних дисфункцій та зниженням трансакційних витрат господарюючих суб'єктів. Для транскордонного простору між Україною та ЄС це також означає зменшення рівня впливу неформальних інститутів, які чинять деструктивний вплив на розвиток транскордонного співробітництва в цілому і на транскордонний трансфер інновацій, зокрема.

Як відзначають українські дослідники, для мешканців прикордонних територій України роль неформальних інститутів традиційно була і залишається значно вищою, ніж значення інститутів формальних. Так, на думку науковців Інституту регіональних досліджень НАН України, ментальність у прикордонних з ЄС українських регіонах упродовж багатьох десятиріч еволюціонувала в умовах слабкості формальних і міцності неформальних інститутів. Як наслідок, утворилась суттєва диспропорція в механізмах соціальної адаптації по різні боки кордону між Україною та ЄС: з одного боку – укорінення традицій нехтування багатьма формальними правилами та процедурами, що вилилося у створення «ринку закритої конкуренції», а з іншого – жорстке домінування інституційно-правових інститутів, які конституують демократичні засади суспільно-політичного устрою та підтримують правила регулювання економічної активності господарюючих суб'єктів на основі відкритої конкуренції. Вказана відмінність у сприйнятті формальних і неформальних інститутів є причиною існування одного з найміцніших інституційних бар'єрів на шляху соціально-економічного зближення між Україною та ЄС, включаючи поширення конвергенції у спільному транскордонному просторі [5, с. 118-119].

Вказаний висновок підтверджується О. Турчиною, яка наголошує: «Правова свідомість в сучасному українському суспільстві вкрай неоднорідна, інколи суперечлива, часто суттєво деформована. Великих масштабів набуває явище, яке є антиподом високої правової культури і проявляється у викривленні уявлень про цінність права, ігноруванні вимог закону та зневажливого ставленні до правових принципів і традицій. Таке явище носить назву «правовий нігілізм». Крім того, антиправові погляди і стереотипи є елементом, властивістю соціальної свідомості і національної психології, особливістю культури, традицій, способу життя. Йдеться про ігнорування суспільством права, його оцінку не як базової, фундаментальної категорії, а як другорядного явища в системі людських цінностей» [8].

Таким чином, дослідження особливостей еволюції неформальних інститутів у транскордонному просторі між Україною та ЄС насамперед з українського боку кордону є важливим елементом політики активізації транскордонного співробітництва, орієнтованої на поширення соціально-економічної конвергенції між прикордонними територіями України та сусідніх із нею країн-членів ЄС.

Особливо відчутними є ризики в поширенні неформального транскордонного співробітництва інституцій, локалізованих по різні боки кордону. Адже попри забезпечення обміну досвідом та взаємне збагачення ідеями і формування спільних планів розвитку на основі синергії такі інституції наражаються на загрозу вимивання кваліфікованих кадрів з прикордонних територій України, або ж ризикують стати сліпими виконавцями проектів, які реалізують інтереси третіх сторін, котрі здійснюють їх фінансування.

Більше того, в широкому сенсі можна вести мову про загрозу вимивання і самого власне інноваційного підприємництва, зокрема ІТ-бізнесу, із прикордонних регіонів України. Адже ця сфера економічної діяльності достатньо слабо прив'язана до місця просторової локалізації, а у разі посилення політичних ризиків чи економічної нестабільності легко може бути переведена з одного боку кордону на інший, особливо за наявності добре налагоджених інституційних взаємозв'язків.

Крім того, «створення відкритого інформаційно-економічного простору для інвестиційної діяльності, що передбачає використання інформаційних технологій і систем, за допомогою яких можна отримати актуальну інформацію, яка б містила дані про суб'єкти й об'єкти інвестиційної діяльності в межах транскордонного співробітництва, а також результати реалізованих інвестиційних проектів і стан ринкової економіки та процесів, що мають значний вплив на інвестиційну діяльність» [6, с. 528], може нести в собі загрози безпекового характеру, особливо з огляду на сучасні виклики європейської інтеграції України.

Іншою проблемою є низька ефективність роботи органів державної влади та місцевого самоврядування з метою поглиблення соціально-економічної конвергенції у транскордонному просторі між Україною та ЄС. Значною мірою це зумовлено прогалинами у функціонуванні організаційно-управлінського механізму транскордонної конвергенції. Це актуалізує необхідність нарощування потенціалу регуляторно-координаційної складової у процесі удосконалення засобів стимулювання конвергенції між сусідніми прикордонними регіонами України та країн-членів ЄС.

Передусім мова йде про усунення проблем, зумовлених недостатньою ефективністю координації організаційно-управлінських зусиль по різні боки кордону. Адже органами державної влади та місцевого самоврядування прикордонних територіальних громад різного рівня (регіональними: область-воєводство; субрегіональними: район-повіт; локальними: грома-сільрада) не ведеться системної роботи із моніторингу та розв'язання основних проблем, що блокують поширення конвергентних процесів у межах спільного з ЄС транскордонного регіону. Це стосується як налагодження ефективної діяльності з ведення транскордонної статистики, так і моніторингу виконання прийнятих рішень, зокрема в руслі реалізації транскордонних і регіональних стратегій, а також проектів, спрямованих на вирішення актуальних транскордонних проблем.

Слід також акцентувати увагу на відсутності спільного бачення пріоритетних напрямів та перспектив розвитку прикордонних територій по різні боки кордону між Україною та ЄС. Так, якщо з боку ЄС основний акцент робиться на стимулюванні інноваційних форм економічної активності з метою підвищення конкурентоспроможності прикордонних територій у процесі поглиблення міжнародного поділу праці, то українська сторона, акцентована здебільшого на вирішенні поточних соціальних проблем та усуненні локальних бар'єрів на шляху транскордонного руху товарів і послуг.

Як наслідок, рівень інноваційного розвитку виробничої, транспортно-логістичної, маркетингової, інформаційно-комунікаційної та інженерної інфраструктури у прикордонних регіонах Польщі, Словаччини та Угорщини, що межують з Україною, значно вищий, ніж у сусідніх із ними прикордонних областях України. Це не лише обмежує потенціал транскордонної конвергенції, але і спричиняє поширення дивергентних процесів, як у ринково-економічній, так і в соціально-психологічній та суспільно-політичній площинах. На цьому зокрема наголошують українські дослідники, які вивчають проблематику транскордонного співробітництва в еволюційній ретроспективі [3].

Визначаючи пріоритетні напрями стимулювання конвергенції в транскордонному просторі між Україною та ЄС на сучасному етапі європейської інтеграції не можна оминати увагою такого важливого засобу, як формування основ «економіки знань». Зокрема, у транскордонному просторі між Україною та ЄС «економіка знань» виступає основою для нівелювання бар'єрної функції кордону та конструювання спільних інтелектуальних та організаційно-інституційних сенсів на основі стрімкого поширення інформації та створення передумов для інтенсивного обміну знаннями.

Загалом, спираючись на фундаментальні розробки українських і закордонних учених, можна виділити кілька ключових напрямів утвердження «економіки знань» в сучасному глобальному ринковому середовищі, а відтак і в транскордонному просторі між Україною та ЄС.

По-перше, це розвиток людського капіталу по обидва боки кордону, ґрунтований на адаптації новітніх досягнень науки і техніки та спрямований на утвердження в економіці транскордонного регіону сучасних елементів постіндустріальної цивілізації.

По-друге, становлення основ транскордонної інноваційної економіки, яка ґрунтується на активізації інноваційно-технологічної та науково-технічної компонент у діяльності господарюючих суб'єктів і впровадженні передових технологій у практику транскордонного бізнесу.

По-третє, створення передумов для вільного розвитку особистості шляхом формування відкритого ринкового середовища та посилення конкуренції на транскордонних ринках з метою максимально повної реалізації інноваційного потенціалу транскордонного співробітництва.

Всі три описані напрями впровадження «економіки знань» у соціально-економічний простір транскордонного регіону між Україною та ЄС, тісно переплітаються між собою, формуючи цілісну мережу, яка набуває функціональної довершеності завдяки використанню спільних елементів інфраструктурного забезпечення.

Наприклад, І. Смолич акцентує увагу на розвитку інституційної інфраструктури «економіки знань» у транскордонному вимірі. Зокрема він відмічає, що ключовою інституційною ланкою з погляду впровадження інноваційної моделі розвитку транскордонного співробітництва є транскордонні інноваційні кластери. А саме формування інноваційних кластерів у транскордонних регіонах є актуальною формою співробітництва, яка відкриває нові горизонти співпраці на нових засадах. При цьому необхідною умовою формування зазначених утворень є система принципів, на яких базуватиметься їх діяльність [7].

Формулюючи пропозиції щодо удосконалення інноваційних важелів стимулювання транскордонної конвергенції між Україною та ЄС, слід звернути першочергову увагу на підвищення ефективності використання інтелектуального та науково-технічного потенціалу конвергенції між сусідніми прикордонними регіонами України та сусідніх країн-членів ЄС. Насамперед це пов'язано з необхідністю суттєво інтенсифікувати сферу спільних наукових досліджень та інноваційних розробок на основі закладення нових сенсів у парадигму двосторонньої транскордонної співпраці, включаючи переосмислення тієї ролі, яку відіграє вирівнювання пропорцій економічного розвитку по різні боки кордону в нарощуванні інноваційного потенціалу та підвищенні якості життя мешканців сусідніх прикордонних регіонів.

В сучасних умовах європейської інтеграції розвиток інтелектуального капіталу, як важливий напрям впровадження «економіки знань» у транскордонному просторі між Україною та ЄС, тісно пов'язаний зі створенням умов для самореалізації працівників інтелектуальної сфери, а також підприємців, які працюють у площині інноваційної економіки, пов'язаної з генеруванням нових технологічних ідей та управлінських рішень. У цьому сенсі важливого значення набуває формування постійних взаємозв'язків між інтелектуальними середовищами сусідніх прикордонних регіонів різних держав. Зокрема, це стосується реалізації спільних дослідницьких проектів за участі наукових установ та організацій, які виконуватимуться на основі підписання партнерських угод між відповідними університетами, академічними та іншими науковими установами, локалізованими по різні боки кордону.

Крім того, розвиток людського капіталу транскордонного регіону між Україною та ЄС може покладатися на створення окремих проектних груп, орієнтованих на вирішення типових гострих проблем у площині транскордонного співробітництва. Такими проблемами можуть виступати: розвиток інфраструктури, формування спільних транскордонних інформаційно-комунікаційних та інженерних мереж, організація сучасних інноваційних виробництв і стартапів, створення ефективних транскордонних інституцій, орієнтованих на інноваційний розвиток економіки, зокрема транскордонних кластерів, технологічних парків, бізнес-інкубаторів, промислових зон тощо.

Важливим аспектом реалізації заходів з формування економіки знань у транскордонному просторі між Україною та ЄС може стати створення сучасних елементів міжсекторного партнерства та впровадження їх на транскордонний ґрунт. Зокрема, це стосується налагодження ефективних взаємодій між органами місцевого самоврядування, регіональними органами державної влади, підприємницькими структурами та інституціями громадянського суспільства, передусім євро регіонами.

Слід також відзначити, що значною мірою поширення конвергенції та розвитку транскордонних ринків з метою впровадження основ інноваційної економіки у прикордонних регіонах України та сусідніх країн-членів ЄС, а також адаптація на транскордонний ґрунт ключових ланок «економіки знань» мають спільне начало. Як у першому, так і в другому випадку пріоритетного значення набуває поширення відкритих форм співробітництва, зменшення суб'єктивізму при прийнятті рішень, впровадження електронних засобів комунікацій і цифрових технологій у процесі поглиблення транскордонних економічних взаємодій тощо.

Висновки з проведеного дослідження. Інновації виступають важливим засобом стимулювання конвергенції у транскордонному просторі між Україною та ЄС на сучасному етапі європейської інтеграції. Особливо вагомим їх роль стає в умовах утвердження інформаційної цивілізації та поширення економіки знань у глобальному, континентальному і транскордонному масштабах.

Це актуалізує необхідність пошуку дієвих важелів стимулювання інноваційних процесів у межах транскордонних регіонів, до складу яких входять сусідні прикордонні території України та країн-членів ЄС. До пріоритетних напрямів інноваційного розвитку економіки відповідних транскордонних регіонів у контексті поширення конвергенції в їх межах слід насамперед віднести: підвищення якості людського та соціального капіталу прикордонних територій України, активізацію транскордонного співробітництва між вищими навчальними закладами та науковими установами України та сусідніх країн-членів ЄС, а також модернізацію прикордонної та ринкової інфраструктури у транскордонному просторі між Україною та ЄС.

Перспективи подальших наукових досліджень у руслі окресленої проблеми стосуються напрямів стимулювання інноваційної діяльності транскордонних інституцій, зокрема транскордонних кластерів, з метою поглиблення конвергенції між сусідніми прикордонними територіями України та країн-членів ЄС, особливо з огляду на пріоритети та результати проведення в Україні адміністративно-територіальної реформи.

Література

1. Бабець І. Інформаційна безпека інтеррегіонального співробітництва України: інституціональний аспект / Ірина Бабець // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2014. – № 3 (107). – С. 518-527.
2. Борщевський В. Українсько-польське економічне співробітництво в умовах євроінтеграції : монографія / Віктор Борщевський. – Львів: Аверс, 2007. – 328 с.
3. Газуда Л. Стратегічні напрями транскордонного співробітництва регіону [Електронний ресурс] / Леся Газуда, Олександр Лизанець. – Режим доступу: <http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/3336/1/СТРАТЕГІЧНІ%20НАПРЯМИ%20ТРАНСКОРДОННОГО%20СПІВРОБІТНИЦТВА%20РЕГІОНУ.pdf>
4. Мікула Н. Транскордонні кластери / Надія Мікула, Олена Пастернак // Регіональна економіка. – 2009. – № 2. – С. 228-229.
5. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України : монографія / Борщевський В.В., Притула Х.М., Крупін В.Є., Куліш І.М., Злидник Ю.Р., НАН України, Ін-т регіональних досліджень. – Львів, 2012. – 216 с.
6. Рубіш М. Інформаційні технології в управлінні інвестиційними проектами транскордонного співробітництва / Марина Рубіш // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 1 (151). – С. 525-529.
7. Смолич Д. Концептуальні засади формування інноваційних кластерів в умовах транскордонного співробітництва регіонів [Електронний ресурс] / Дмитро Смолич. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/natural/Vnulp/Ekonomika/2012_725/30.pdf
8. Турчина О. Правовий нігілізм: сутність та шляхи подолання [Електронний ресурс] / Ольга Турчина. – Режим доступу: <http://intkonf.org/turchina-o-s-pravoviy-nigilizm-sutnist-ta-shlyahi-podolannya/>

References

1. Babets, I. (2014), "Information security of inter-regional cooperation in Ukraine: institutional aspect", *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, no. 3 (107), pp. 518-527.
2. Borshchevskiy, V. (2007), *Ukrainsko-polske ekonomichne spivrobitnytstvo v umovakh yevrointehratsii* [Ukrainian and Polish economic cooperation in the conditions of European integration], monograph, Avers, Lviv, Ukraine, 328 c.
3. Hazuda, L. and Lyzanets, A. "Strategic directions of trans-boundary cooperation in the region", available at: <http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/3336/1/> (access date June 01, 2016).
4. Mikula, N. and Pasternak, O. (2009), "Trans-boundary clusters", *Rehionalna ekonomika*, no. 2, pp. 228-229.
5. Borshchevskiy, V.V., Prytula, Kh.M., Krupin, V.Ye., Kulish, I.M. and Zlydnyk, Yu.R. (2012), *Rozvytok silskykh terytorii v systemi yevrointehratsiinykh priorytetiv Ukrainy* [The development of rural areas in the system of European integration priorities of Ukraine], monograph, National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Regional Studies, Lviv, Ukraine, 216 p.
6. Rubish, M. (2014), "Information technologies in the management of investment projects of trans-boundary cooperation", *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 1 (151), pp. 525-529.
7. Smolych, D. (2012), "Conceptual basis for the formation of innovation clusters in terms of trans-boundary regional cooperation", available at: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/natural/Vnulp/Ekonomika/2012_725/30.pdf (access date August 03, 2016).
8. Turchina, O. "Legal nihilism: the essence and ways for overcoming", available at: <http://intkonf.org/turchina-o-s-pravoviy-nigilizm-sutnist-ta-shlyahi-podolannya/> (access date July 21, 2016).

Рецензент: д.е.н., завідувач відділу ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України» В.В. Борщевський

ЕКОНОМІКА ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

УДК 331.108.2:331.104:330.322.54

Цимбалюк С.О.,
д.е.н., доцент, професор кафедри
управління персоналом та економіки праці,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

КАПІТАЛ БРЕНДУ РОБОТОДАВЦЯ: СУТНІСТЬ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙ

Tsybalyuk S.O.,
dr.sc.(econ), assoc. prof., professor at the department of
personnel management and labour economic
Vadym Hetman Kyiv National Economic University

EMPLOYER BRAND CAPITAL: ESSENCE AND METHODOICAL PRINCIPLES OF RETURN ON INVESTMENT DEFINING

Постановка проблеми. Незважаючи на циклічність економічного розвитку та перманентність кризових явищ, за сучасних умов зростає потреба у працівниках, які володіють рідкісними знаннями та навиками, унікальними технологіями, здатних нестандартно мислити, ефективно працювати в умовах невизначеності та ризику. Підприємства, які не приділяють уваги формуванню позитивного іміджу на ринку праці, розробленню привабливих пропозицій для персоналу, не тільки не можуть залучити компетентних фахівців, а й ризикують втратити наявних співробітників, які є носіями унікальних технологій, працівників, які володіють цінними знаннями, інтелектуальними здібностями, винятковими компетенціями, що негативно впливає на конкурентоспроможність підприємства на ринку товарів (послуг).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині завдання щодо формування позитивного бренду роботодавця є одним із ключових в управлінні персоналом багатьох провідних компаній. Чимало іноземних науковців займалися дослідженням теоретичних і прикладних аспектів формування позитивного бренду роботодавця, обґрунтуванням його значення для підвищення конкурентоспроможності підприємства на ринку праці, взаємовпливу товарного бренда та бренду роботодавця. Серед таких науковців треба виокремити: Т. Емблера та С. Барроу (Ambler & Barrow, 1996) [1], Р. Мослі (Mosley, 2005) [2], Г. Мартіна та С. Хетрік (Martin & Hetrick, 2006) [3], Б. Мінчінгтона (Minchington, 2010) [4], Л. Сартейна та М. Шуманна (Sartain & Schumann, 2006) [5] та ін.

Разом з тим у вітчизняній літературі та на практиці концепція бренду роботодавця не є поширеною. Залишаються не достатньо дослідженими причини її виникнення та імплементації в практику управління персоналом. Відсутнє належне обґрунтування доцільності вкладання підприємствами коштів у його формування. Це свідчить про брак теоретико-методологічних досліджень сутності бренду роботодавця та його капіталу, причин поширення концепції бренду роботодавця в управлінні персоналом, а також методичних засад визначення рентабельності інвестицій у його формування.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення змістових характеристик, які розкривають сутність поняття «капітал бренду роботодавця», та обґрунтування методичних засад визначення рентабельності інвестицій у формування позитивного бренду роботодавця.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін *бренд роботодавця* уперше використав у 1990 р. С. Барроу, який згодом з Т. Емблером дав визначення поняття *бренд роботодавця*. Автори розглядають поняття *бренд роботодавця* як сукупність функціональних, психологічних і економічних переваг, які надає роботодавець і які ототожнюються з ним [2]. Б. Мінчінгтон тлумачить бренд роботодавця як імідж організації, як «відмінного місця роботи» у свідомості співробітників і основних

заінтересованих сторін на зовнішньому ринку [4]. Найпоширеніші позиції, з яких пропонують окремі автори розглядати поняття *бренд роботодавця*: образ компанії як хорошого місця роботи в очах усіх заінтересованих осіб; сукупність економічних, професійних і психологічних вигід, які одержує працівник, приєднуючись до компанії; спосіб, у який власники формують ідентичність свого бізнесу, починаючи з базових цінностей і закінчуючи тим, як вони доносять її до всіх заінтересованих осіб [6, с. 9].

Виходячи зі змісту поняття *бренд* та ураховуючи специфічність соціально-трудових відносин, сформулюємо *концептуальні положення, що розкривають зміст поняття «бренд роботодавця»*: 1) бренд роботодавця є певним образом підприємства як місця роботи, який існує у свідомості певних категорій людей або громадськості загалом; 2) бренд роботодавця як певний образ підприємства є стійким, сформованим на основі досвіду взаємодії людей з підприємством як наявним чи потенційним місцем роботи; 3) бренд роботодавця є емоційно забарвленим образом, який викликає певні емоції у працівників підприємства, наявних і потенційних кандидатів; 4) бренд роботодавця визначається набором характеристик, зокрема унікальних, що вирізняють підприємство з-поміж інших; 5) бренд роботодавця характеризує привабливість роботи для працівників та наявних і потенційних кандидатів, а також конкурентоспроможність підприємства на ринку праці [7, с. 249].

Отже, *бренд роботодавця* є стійким, емоційно забарвленим образом підприємства, сформованим на основі досвіду взаємодії певних категорій людей з підприємством як наявним чи потенційним місцем роботи, який визначається набором характеристик (переваг роботи), зокрема унікальних, котрі вирізняють підприємство з-поміж інших, що характеризує привабливість роботи для працівників та наявних і потенційних кандидатів, а також конкурентоспроможність підприємства на ринку праці.

Формування позитивного бренду роботодавця, зокрема сприйняття підприємства як хорошого місця роботи різними цільовими групами, потребує певних ресурсів: коштів, людських ресурсів, часу. Підприємство, вкладаючи кошти в програми формування позитивного бренду роботодавця, очікує одержати певну вигоду (зиск) від таких витрат. У зв'язку з тим, що бренд роботодавця може приносити вигоду підприємству, зокрема й у вигляді збільшення доходу, тому його можна розглядати з позиції теорії капіталу.

Капітал бренду роботодавця, на нашу думку, можна тлумачити як сукупність сформованих унаслідок інвестицій привабливих характеристик підприємства як місця роботи, які вирізняють його з-поміж інших, створюють конкурентні переваги, сприяють залученню та закріпленню компетентних, кваліфікованих і талановитих працівників, посиленню їхньої лояльності, мотивації, інноваційної активності, а отже, поліпшенню результатів, й завдяки цьому впливають на зростання доходів підприємства.

Вкладаючи кошти в програми формування позитивного бренду роботодавця, підприємство очікує, що вигода перевищить витрати у зв'язку з розробленням та реалізацією проектів, програм і окремих заходів.

Зиски від формування позитивного бренду роботодавця підприємство може одержати у формі:

- збільшення доходу внаслідок: поліпшення результатів праці, зокрема підвищення продуктивності праці, скорочення втрат робочого часу, за рахунок збільшення ймовірності залучити компетентних, кваліфікованих і талановитих працівників, посилення їхньої лояльності та мотивації; поліпшення технічних характеристик, якості продукції (робіт, послуг) завдяки підвищенню інноваційної активності персоналу внаслідок залучення креативних працівників, здатних до розробки та впровадження новацій;

- зменшення додаткових витрат на пошук і відбір персоналу, адаптацію і навчання нових працівників та зменшення втрат унаслідок неукомплектованості персоналу через зниження плинності персоналу;

- зменшення витрат на залучення працівників (у разі виникнення вакансій унаслідок об'єктивних обставин, як-от: збільшення штату, звільнення працівників у зв'язку з виходом на пенсію тощо) за рахунок поліпшення іміджу підприємства на ринку праці тощо.

Крім того, вкладання коштів у програми формування позитивного бренду роботодавця приносять *соціальний ефект*, який виявляється в таких результатах: поліпшення соціально-психологічного клімату, підвищення рівня лояльності працівників до підприємства, підвищення рівня довіри працівників до безпосереднього керівника, вищого керівництва, роботодавця, підвищення рівня задоволення працівників роботою на підприємстві, зниження плинності й відповідно підвищення стабільності персонального складу підприємства та ін.

Процедура визначення зисків підприємства у вигляді додаткового доходу від формування позитивного бренду роботодавця:

1. Порівняння основних фінансово-економічних результатів діяльності підприємства (дохід від продажу/реалізації продукції/послуг, прибуток) з результатами діяльності конкурентів та (чи) середньостатистичними показниками по галузі (виду економічної діяльності) до реалізації програми (проекту, заходів) щодо формування позитивного бренду роботодавця.

2. Зіставлення фінансово-економічних результатів діяльності підприємства після реалізації програми (проекту, заходів) з відповідними показниками до реалізації програми (проекту, заходів).

3. Аналіз динаміки аналогічних фінансово-економічних результатів діяльності конкурентів та (чи) середньостатистичних показників по галузі (виду економічної діяльності) за аналогічний період.

4. Порівняння темпів зміни фінансово-економічних результатів діяльності підприємства з темпами зміни результатів діяльності конкурентів та (чи) середньостатистичних показників по галузі (виду економічної діяльності) за відповідний період.

У разі, якщо, приміром, темпи приросту доходу підприємства перевищують темпи приросту доходів у середньому по галузі на певний відсоток, то можна припустити, що збільшення доходу підприємства відбулося за рахунок поліпшення бренду роботодавця. Разом з тим треба пам'ятати, що покращання результатів діяльності, зокрема зростання доходу на підприємстві, може бути наслідком не тільки запровадження програм формування позитивного бренду роботодавця, а й інших заходів щодо удосконалення різних процесів, процедур, підходів, економії використання ресурсів, запровадження інноваційних технологій тощо. У зв'язку з цим припущення щодо впливу програм формування позитивного бренду роботодавця на результати діяльності підприємства може бути вірогідним, якщо жодних інших проектів (програм) чи суттєвих змін (інновацій) на підприємстві за період, що досліджується, не було.

Для визначення ймовірного впливу програм (заходів) формування позитивного бренду роботодавця на збільшення доходу підприємства за рахунок поліпшення результатів праці важливо також визначити *варіацію (різницю) впливу результатів праці найефективніших працівників і працівників із середнім рівнем ефективності на результати діяльності підприємства*.

Перший важливий аспект – визначення внеску працівника в результати діяльності підприємства, тобто різниці між доданою вартістю та заробітною платою й іншими виплатами і винагородами, що не належать до фонду заробітної плати. Окремі фахівці зазначають, що для оцінювання внеску працівника може використовуватися середній рівень винагороди працівників на окремій посаді. Для того, щоб компанія одержала прибуток, внесок працівника в результати діяльності має бути не менше від суми його заробітної плати та інших виплат і винагород [8, с. 133].

Другий важливий аспект – визначення варіації впливу результатів праці найефективніших працівників і працівників із середнім рівнем ефективності на результати діяльності підприємства. У разі, якщо внесок найефективніших працівників, які обіймають певну посаду, у результати діяльності підприємства не суттєво перевищує внесок середньостатистичних працівників, то очевидно, що будь-які заходи, які впливають на мотивацію та лояльність працівників даної професійної групи, а отже, на результати їхньої праці, не суттєво вплинуть на доходи підприємства. Якщо ж різниця у внеску в результати діяльності підприємства є значною, то можна очікувати, що програми формування позитивного бренду роботодавця можуть принести додатковий дохід підприємству за рахунок поліпшення результатів праці працівників.

Витрати, пов'язані з формуванням позитивного бренду роботодавця, включають витрати на розроблення та реалізацію концепції бренду роботодавця. У процесі визначення витрат на розроблення та реалізацію концепції бренду роботодавця потрібно враховувати складові цих витрат, часовий період, за який визначаються витрати, а також ставку дисконтування у разі сумування витрат (для приведення минулих витрат до теперішнього періоду).

Імовірні статті витрат на розроблення та реалізацію концепції бренду роботодавця:

— витрати на формування (добір, навчання тощо) та утримання (заробітна плата, сплата єдиного соціального внеску, соціальний пакет, відрядження, стажування, організація робочого місця тощо) фахівців з управління брендом роботодавця;

— витрати на внутрішні та зовнішні комунікаційні заходи (реклама в засобах масової інформації, організація та проведення днів відчинених дверей, конференцій, презентацій, екскурсій на підприємстві, днів кар'єри, корпоративних заходів, підготовка та публікація корпоративних видань, просування бренду роботодавця в мережевих ресурсах – сайт підприємства, соціальні мережі, сайти з працевлаштування тощо);

— витрати на організацію практики та стажування студентів на підприємстві, надання стипендій талановитим студентам, проведення співробітниками підприємства лекцій, тренінгів, семінарів у навчальних закладах тощо;

— витрати на поліпшення системи управління персоналом (удосконалення програм уведення в посаду, адаптації, навчання та розвитку персоналу, умов праці, компенсаційної політики, зокрема підвищення розміру заробітної плати, надання соціального пакета, планування кар'єри, формування та підготовка резерву на заповнення керівних посад тощо);

— витрати на проведення семінарів і тренінгів зі співробітниками підприємства з дослідження бренду, формування ціннісних пропозицій, розроблення плану заходів щодо реалізації концепції бренду роботодавця;

— витрати на підтримання контактів з колишніми співробітниками підприємства (запрошення колишніх працівників на корпоративні заходи, тренінги, збереження права користуватися певними соціальними благами підприємства тощо);

- витрати на випуск сувенірної продукції, розробку логотипу тощо;
- витрати на участь у конкурсах на звання «Кращий роботодавець року» та ін.

У процесі визначення витрат на розроблення та реалізацію концепції бренду роботодавця варто враховувати *недоодержаний підприємством дохід* у разі залучення керівників, зокрема топ-менеджерів, до розроблення програми формування позитивного бренду роботодавця.

Для визначення рентабельності інвестицій у формування позитивного бренду роботодавця можна скористатися *методом аналізу витрат – зисків* (*benefit – cost analysis*). Цей метод застосовується у разі необхідності прийняття рішень і дозволяє визначити у грошових одиницях переваги (зиски) та недоліки (витрати), пов'язані з певним проектом чи політикою.

Процедура аналізу за методом витрати – зиски містить такі етапи: 1) визначення зисків та вартісне їх оцінювання з урахуванням фактору часу; 2) визначення витрат та вартісне їх оцінювання також з урахуванням фактору часу; 3) зіставлення величини зисків із розміром витрат [9, с. 42].

Якщо результати (зиски) від інвестицій у формування позитивного бренду роботодавця та витрати мали місце в межах одного часового періоду (приміром, одного року), то рентабельність інвестицій розраховується за формулою

$$R = \frac{D_t - B_t}{B_t} \cdot 100 \% , \quad (1)$$

де D_t – дохід від інвестицій у формування позитивного бренду роботодавця протягом періоду t ;
 B_t – величина витрат протягом періоду t .

Якщо результати (зиски) від інвестицій у формування позитивного бренду роботодавця та витрати мали місце в межах різних часових періодів, то для приведення їх до одного моменту часу в економічних розрахунках використовується метод дисконтування.

Майбутня вартість активу (FV) з використанням процедури дисконтування визначається за формулою

$$FV = PV \cdot (1 + i), \quad (2)$$

де PV – теперішня вартість активу;
 i – індекс ставки відсотка або ставка дисконтування.

Відповідно теперішня вартість активу визначається за формулою

$$PV = \frac{FV}{1 + i} . \quad (3)$$

Величина PV є дисконтованою вартістю капіталу FV , тобто зниженою (знеціненою) вартістю капіталу, який буде одержано через певний період часу.

Різниця між дисконтованими величинами витрат і зисків є *чистою приведеною вартістю* (*net present value – NPV*) розраховується за формулою

$$NPV = \sum_{t=0}^n \frac{D_t}{(1+i)^t} - \sum_{t=0}^n \frac{B_t}{(1+i)^t} , \quad (4)$$

де n – кількість періодів часу.

Інвестиції у формування позитивного бренду роботодавця є доцільними, якщо поточна вартість майбутніх зисків є більшою від величини витрат.

Рентабельність інвестицій у формування позитивного бренду роботодавця визначається діленням чистої приведеної вартості на витрати і множенням на 100 %:

$$R = \frac{NPV}{B} \cdot 100 \% . \quad (5)$$

Що вищий показник рентабельності, то доцільнішими є інвестиції у формування позитивного бренду роботодавця.

Висновки з проведеного дослідження. Стратегічним ресурсом за сучасних умов є потенціал бренду роботодавця, а отже, його формування та використання стає важливим завданням роботодавців, керівників і фахівців з управління персоналом. Формування позитивного бренду роботодавця потребує певних ресурсів: коштів, людських ресурсів, часу. Підприємство, вкладаючи кошти в програми формування позитивного бренду роботодавця, очікує одержати певну вигоду від таких витрат. Оскільки бренд роботодавця може приносити вигоду підприємству, зокрема й у вигляді збільшення доходу, тому його потрібно розглядати з позиції теорії капіталу.

Більшість керівників вітчизняних підприємств розуміє значущість бренду роботодавця для розвитку та успіху на ринку. У той же час незначна частина з них займається розробленням і реалізацією програм формування позитивного бренду роботодавця. Сформульовані методичні засади

визначення рентабельності інвестицій у формування бренду роботодавця (процедура визначення зисків підприємства у вигляді додаткового доходу, витрат та рентабельності інвестицій у формування позитивного бренду роботодавця) можуть використовуватися підприємствами для обґрунтування доцільності вкладання коштів у розроблення та реалізацію програм щодо формування позитивного бренду роботодавця.

Подальші дослідження мають розвиватися в напрямі апробації на практиці методичних засад визначення рентабельності інвестицій у формування позитивного бренду роботодавця та обґрунтування на цій основі найефективніших напрямків вкладання коштів.

Література

1. Ambler T. The employer brand / T. Ambler, S. Barrow // *The Journal of Brand Management*. – 1996. – № 4. – P. 185–206.
2. Barrow S. The employer brand: bringing the best of brand management to people at work / S. Barrow, R. Mosley. – Chichester: John Wiley & Sons, 2005. – 232 p.
3. Martin G. Corporate reputations, branding and people management: a strategic approach to HR / G. Martin, S. Hetrick. – Butterworth-Heinemann, 2006. – 400 p.
4. Minchington B. Employer brand leadership: A global perspective collective / B. Minchington. – Collective Learning Australia, 2010. – 250 p.
5. Sartain L. Brand from the inside: eight essentials to emotionally connect your employees to your business / L. Sartain, M. Schumann. – San Francisco : John Wiley & Sons, 2006. – 272 p.
6. Бруковская О. HR-бренд. 5 шагов к успеху вашей компании / О. Бруковская, Н. Осовицкая. – СПб. : Питер, 2011. – 272 с.
7. Цимбалюк С.О. Дослідження та формування бренду роботодавця: теоретико-прикладні аспекти / С.О. Цимбалюк // *Проблеми економіки*. – 2015. – № 4. – С. 247–252.
8. Беккер Б.И. Измерение результативности работы HR-департамента. Люди, стратегия и производительность : пер. с англ. / Б.И. Беккер, М.А. Хьюзлид, Д. Ульрих. – М. : И. Д. Вильямс, 2007. – 304 с.
9. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки / О.А. Грішнова. – К. : Знання, 2001. – 254 с.

References

1. Ambler, T. and Barrow, S. (1996), "The Employer Brand", *The Journal of Brand Management*, no. 4, pp. 185-206.
2. Barrow, S. and Mosley, R. (2005), *The Employer Brand: Bringing the Best of Brand Management to People at Work*. Chichester: John Wiley & Sons, 232 p.
3. Martin, G. and Hetrick, S. (2006), *Corporate Reputations, Branding and People Management: a Strategic Approach to HR*. Butterworth-Heinemann, 400 p.
4. Minchington, B. (2010), *Employer Brand Leadership: A Global Perspective Collective*. Collective Learning Australia, 250 p.
5. Sartain, L. and Schumann, M. (2006), *Brand from the Inside: Eight Essentials to Emotionally Connect Your Employees to Your Business*, San Francisco: John Wiley & Sons, 272 p.
6. Brukovskaya, O. and Osovitskaya, N. (2011), *HR-brend. 5 shagov k uspekhu vashey kompanii* [HR-brand. 5 Steps to the success of your company], St. Petersburg, Piter, Russia, 272 p.
7. Tsymbalyuk, S.O. (2015), "The Study and Formation of the Employer Brand: Theoretical and Applied Aspects", *Problemy ekonomiky*, no. 4, pp. 247-252.
8. Becker, B.I., Huselid, M.A. and Ulrich, D. (2007), *Izmereniye rezultativnosti raboty HR-departamenta. Lyudi, strategiya i proizvoditelnost* [The HR Scorecard: linking people, strategy, and performance], translated from English, Vilyams, Moscow, Russia, 304 p.
9. Hrishnova, O.A. (2001), *Liudskyi kapital: formuvannia v systemi osvity i profesiinoy pidhotovky* [Human capital: formation in education system and professional training], Znannia, Kyiv, Ukraine, 254 p.

УДК 631.155:658, 511:636.4

Місюк М.В.,
д.е.н., професор, декан економічного факультету
Сушарник Я.А.,
аспірант*
Подільський державний аграрно-технічний університет

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГАЛУЗІ СВИНАРСТВА

Misiuk M.V.,
dr.sc.(econ.), professor, dean of the faculty of economics
Susharnyk Ya.A.,
graduate student
Podolsky State Agricultural and Technical University

ANALYSIS OF THE CURRENT STATUS OF FUNCTIONING PIG INDUSTRY

Постановка проблеми. Головна мета функціонування агропромислового комплексу полягає в забезпеченні населення високоякісними продуктами харчування, зокрема м'ясом, особлива роль якого зумовлюється значимістю як основного джерела білків тваринного походження. Традиційно в забезпеченні населення м'ясом і продуктами його переробки значна роль відводиться свинарству як інтенсивній та ефективній галузі тваринництва. Свинина належить до групи найбільш енергетичних продуктів харчування, що дає змогу прискорено збільшувати добову калорійність спожитого продовольства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На вивчення стану галузі свинарства в різних господарських формуваннях та обґрунтуванню можливих перспектив її розвитку спрямовано велику кількість досліджень, основні з яких відображені у працях В.Г. Андрійчука, І.Ф. Баланюка, В.І. Бойка, В.І. Власова, М.В. Гладія, М.Й. Маліка, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Одінцова, П.Т. Саблука, І.В. Свиноуса, О.М. Шпичака та інших. Проте, потребують подальших досліджень питання раціональних розмірів господарських формувань, організації в них виробництва свинини та підвищення її економічної ефективності, диверсифікація каналів реалізації, в тому числі на регіональному рівні.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз функціонування галузі свинарства, на основі якого розробити практичні рекомендації щодо забезпечення конкурентоспроможності галузі свинарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виробництво м'яса – це одна з провідних сфер у вирішенні продовольчої проблеми та забезпечення населення країни повноцінним харчовим білком. Залежно від виду тварин отримують: яловичину, свинину, м'ясо птиці, баранину, конину та інші види м'яса. Туші великої рогатої худоби, одержані від тварин віком від 3-х місяців до 3 років, свиней – до 10 місяців, овець та кіз – до 8 місяців є м'ясо молодняка, а телят, поросят та ягнят від 14 днів до 3-х місяців – м'ясо молочників. За хімічним складом та енергетичною цінністю м'ясо сільськогосподарських тварин значно різняться (табл. 1).

Свинарство, завдяки сприятливим умовам кормовиробництва, цінним біологічним особливостям тварин, високій окупності кормів в належних умовах їх утримання та годівлі, традиційно вважалося не тільки економічно вигідною, а й високоприбутковою галуззю [3, с. 118]. Виробництво свинини мало вагому частку в структурі м'ясного балансу та відіграло важливу роль у формуванні м'ясних ресурсів.

На початку 70-х років минулого століття галузь набула значних масштабів розвитку. У цей період в Україні поголів'я свиней було найбільшим (рис. 1), держава збільшувала капітальні вкладення в галузь, визначено курс на створення спеціалізованих господарств. Високими темпами велося будівництво великих свинарських комплексів, що дало можливість зменшити значну кількість невеликих тваринницьких ферм із високовитратним виробництвом, забезпечити ритмічне гарантоване постачання м'ясопереробних підприємств сировиною високої якості і вирішити питання забезпечення населення м'ясом та продуктами його переробки.

* Науковий керівник: Місюк М.В. – доктор економічних наук, професор

Таблиця 1

Хімічний склад та енергетична цінність м'яса сільськогосподарських тварин

Види м'яса за категоріями вгодованості	вміст, %			у 100 г м'яса кДЖ
	води	білків	жирів	
Свинина (бекон)	54,8	16,4	27,8	1322
Свинина (м'ясна)	51,6	14,6	33,0	1485
Свинина (жирна)	38,7	11,4	49,3	2046
Яловичина I категорії	67,7	18,9	12,4	782
Яловичина II категорії	71,7	20,2	7,0	602
Телятина	78,0	19,7	1,2	377
Баранина I категорії	67,6	16,3	15,3	849
Баранина II категорії	69,3	20,8	9,0	686
Ягнятина	68,9	16,2	15,1	803

Джерело: досліджено на основі [3]

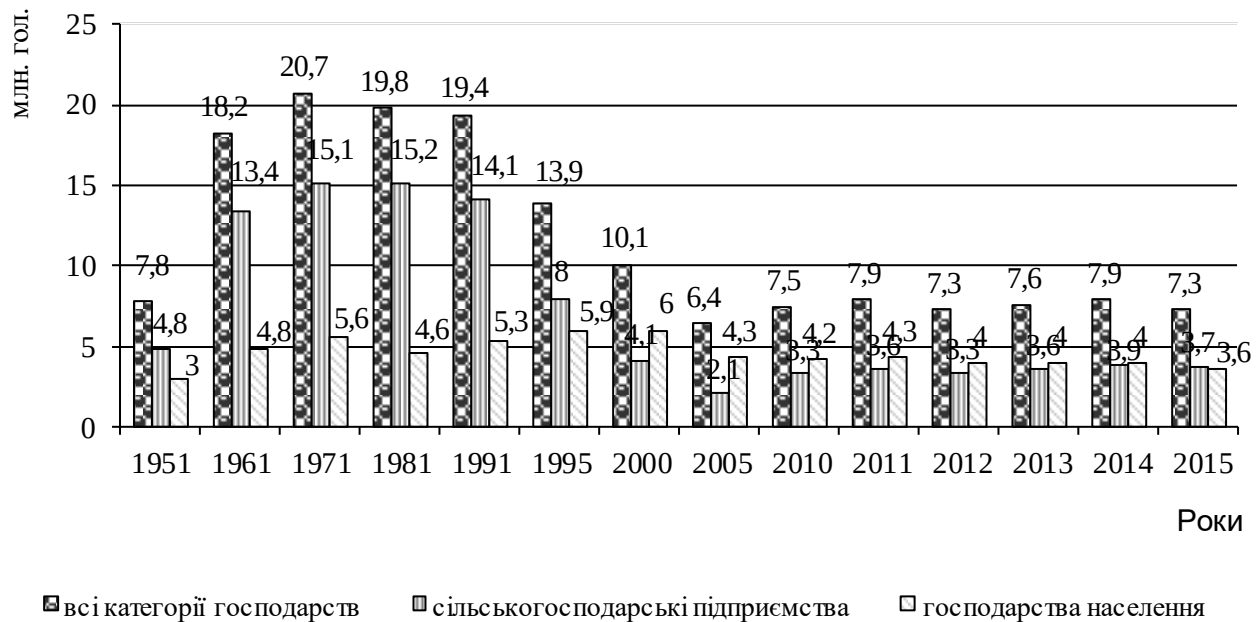

Рис. 1. Динаміка поголів'я свиней за формами господарювання в Україні, млн гол.

Джерело: власні дослідження на основі [3]

Крім будівництва нових комплексів здійснювалася реконструкція та розширення свинарських ферм із подальшим запровадженням комплексної механізації та автоматизації виробничих процесів, застосування новітніх технологій вирощування та відгодівлі свиней. Комплекси та ферми промислового типу, порівняно з невеликими за розмірами фермами, забезпечували набагато вищі середньодобові прирости, нижчими були затрати кормів і праці на одиницю продукції. За рахунок високої концентрації та інтенсифікації виробництва вони мали можливість знижувати собівартість продукції і реалізаційні ціни, підвищувати дохідність. Цьому також сприяла їх інтеграція з комбікормовими та м'ясопереробними підприємствами, реалізація продукції без участі посередників [4, с. 15].

У 1980 році частка комплексів у загальному обсязі виробництва в суспільному секторі становила близько 20 %. У цей період спеціалізованими господарствами та міжгосподарськими підприємствами було вироблено 48% обсягу свинини по країні [7, с. 24].

У 1990 році галузь досягла високих результатів, у всіх категоріях господарств було вироблено 1576,3 тис. тонн свинини (у забійній вазі), що на 261 тис. тонн (19,8%) перевищувало показник 1980 року, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах вироблено 893,7 тис. тонн, або на 182,8 тис. тонн (25,7%) більше. Виробництво свинини (у забійній масі) з розрахунку на 100 га ріллі становило 46,9 ц.

Розрив господарських зв'язків, що склалися в агропромисловому комплексі на початку 90-х років, значне порушення паритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію створили несприятливі умови для розвитку галузі свинарства. Багато свинарських комплексів і ферм промислового типу, які відігравали провідну роль у забезпеченні товарною свининою не лише українських, а й споживачів інших країн СНГ, припинили виробничу діяльність. На сьогоднішній день виробниками свинини є дрібні господарства, що працюють збитково і виробляють продукцію низької якості [1, с. 69].

Крім того, через відсутність державного регулювання і загальноекономічну кризу великим протиріччям є ціни на зерно та продукцію тваринництва. Стало не вигідним використовувати на корм прибуткову продукцію – зерно та отримувати збиткову тваринницьку продукцію. Протягом багатьох років сільськогосподарські товаровиробники, які займаються вирощуванням зернових культур, мають значно більші можливості щодо вигідної реалізації своєї продукції порівняно з тваринниками. Як наслідок, в Україні значно скоротилося поголів'я свиней, яке в 2015 році становило 7,3 млн голів, що на 1,8 млн голів менше проти 1940 року та 2,7 млн голів проти 2000 року (табл. 2).

Таблиця 2

Зміна кількості поголів'я свиней за формами господарювання

на 1 січня, тис. гол.

Рік	Усі категорії господарств	у тому числі			
		Сільсько-господарські підприємства, всього	з них		господарства населення
			с./г. підприємства	фермерські господарства	
1940	9186	3475	-	-	-
1991	19426,2	14070,5	14070,5	-	5355,7
2000	10072,9	4108,1	4076,1	32,	5964,8
2005	6466,1	2098,5	2016,4	82,1	43,67,6
2010	7576,6	3307,9	3035,3	272,6	4268,7
2011	7960,4	3625,2	3330,4	294,8	4335,2
2012	7373,2	3319,2	3058,8	260,4	4054,0
2013	7576,7	3556,9	3291,7	265,2	4019,8
2014	7922,2	3878,9	3606,0	272,9	4043,3
2015	7350,7	3732,8	3482,9	249,9	3617,9
Відхилення 2015 р. до 2010 р. (+,-)	- 225,9	+ 424,9	+ 447,6	-22,7	- 650,8

Джерело: власні розрахунки на основі [3]

Значно скоротилося поголів'я свиней у сільськогосподарських підприємствах. Якщо у 1990 році їх кількість становила 14070 тис. голів, то в 2015 році – 3732,8 тис. голів (на 74% зменшилося). Хоча, слід відмітити, що за останні п'ять років в цій категорії господарств поголів'я дещо збільшилося і становить 3732,8 тис. голів проти 3307,9 тис. голів у 2010 році, або на 424,9 тис. голів більше, разом з тим в господарствах населення даний показник зменшився на 650,8 тис. голів. Не зважаючи на економічну кризу, складність ведення господарства через нестачу найпростіших знарядь і засобів виробництва, господарства населення виявилися своєрідним стабілізатором виробництва свинини, в яких поголів'я свиней зменшувалося набагато нижчими темпами [6, с. 258].

Основними причинами такого становища є:

- зменшення обсягів державної підтримки і дорожчання кредитних ресурсів;
- технологічна відсталість, зношеність устаткування галузі;
- відсутність коштів на освоєння інноваційних технологій;
- збільшення обсягів імпорту м'яса та продуктів його переробки за цінами, що нижчі за вітчизняні;
- монополізація закупівельних цін на продукцію тваринництва переробними підприємствами та торгівельними організаціями;
- руйнування інтеграційних зв'язків;
- низький рівень розвитку власної кормової бази, свинарських комплексів промислового типу;
- різке підвищення цін на комбікорми, премікси.

В Україні галузь свинарства має різні виробничі напрями. Найбільший обсяг виробництва свинини зосереджено в степових і лісостепових районах, а також в тих областях, де є великі міста та промислові центри – Київська, Дніпропетровська та деякі інші області (табл. 3).

Таблиця 3

Вирощування свиней у живій масі за формами господарювання в розрізі регіонів України,
тис. тонн

За регіонами	2005			2010			2015		
	Всього	в тому числі		Всього	в тому числі		Всього	в тому числі	
		с./г. підприємства	господарства населення		с./г. підприємства	господарства населення		с./г. підприємства	господарства населення
АР Крим	26,2	5,1	21,1	44,0	11,7	32,3	н. д.	н. д.	н. д.
Дніпропетровська	46,4	24,0	22,4	69,6	49,9	19,7	76,2	57,0	19,2
Донецька	44,3	25,2	19,1	74,3	57,9	16,4	89,7	75,9	14,5
Запорізька	31,3	15,9	15,4	48,3	31,0	17,3	53,4	32,4	21,0
Кіровоградська	28,0	4,8	23,20	27,0	8,5	18,5	31,2	17,3	13,9
Луганська	14,5	4,4	10,1	16,8	8,1	8,7	12,8	3,9	8,9
Миколаївська	12,1	4,0	8,1	14,1	5,9	8,2	15,6	5,5	10,1
Одеська	25,3	9,0	16,3	36,2	10,1	26,1	32,1	14,8	17,3
Херсонська	27,5	5,4	22,1	34,4	11,0	23,4	38,8	13,2	25,6
Всього СТЕП	255,6	97,8	157,8	364,7	194,1	170,6	349,8	220	130,5
Вінницька	27,4	6,4	21,0	30,1	10,3	19,8	27,7	12,1	15,6
Київська	53,6	25,0	28,6	61,2	44,8	16,4	71,7	56,2	15,5
Полтавська	21,6	6,6	15,0	32,5	20,2	12,3	64,0	53,8	10,2
Сумська	28,7	4,7	24,0	17,6	6,9	10,7	18,9	8,5	10,4
Тернопільська	13,6	2,6	11,0	30,6	9,3	21,3	42,1	23,0	19,1
Харківська	42,9	14,2	28,7	34,4	15,5	18,9	39,7	22,1	17,6
Хмельницька	19,7	5,1	14,6	26,4	7,8	18,6	39,9	21,6	18,3
Черкаська	40,6	12,2	28,4	45,7	26,7	19,0	48,9	31,4	17,5
Чернівецька	19,3	2,9	16,4	27,3	7,7	19,6	25,7	7,5	18,2
Всього ЛІСОСТЕП	267,4	79,7	187,7	305,8	149,2	156,6	378,6	236,2	142,4
Волинська	37,1	3,1	34,0	47,9	8,6	39,3	51,3	10,9	40,4
Житомирська	30,7	3,2	27,5	33,6	6,0	27,6	33,9	6,3	27,6
Закарпатська	25,8	0,7	25,1	31,7	3,0	28,7	39,5	3,8	35,7
Івано-Франківська	24,7	2,8	21,9	34,3	18,6	15,7	55,1	38,6	16,5
Львівська	29,9	2,5	27,4	43,7	16,3	27,4	60,4	30,8	29,6
Рівненська	34,3	3,5	30,8	31,6	5,0	26,6	27,8	3,6	24,2
Чернігівська	21,7	5,5	16,2	21,9	11,0	10,9	20,6	13,6	7,0
Всього ПОЛІССЯ	204,2	21,3	182,9	244,7	68,5	176,2	288,6	107,6	181,0
УКРАЇНА	727,2	198,8	528,4	915,5	411,8	503,7	1017,0	563,1	453,9

Джерело: власні розрахунки за даними Державної служби статистики України [3].

Упродовж п'яти років вирощування свиней у живій вазі зросло із 915,5 тис. тонн до 1017 тис. тонн або на 11%. Зростання відбувалося за рахунок сільськогосподарських підприємств на 151,3 тис. тонн, тоді коли господарства населення зменшили виробництво свинини на 49,8 тис. тонн. Найбільшу частку у виробництві свинини займають сільськогосподарські підприємства Дніпропетровської, Київської, Полтавської, Івано-Франківської областей.

Виробництво свинини (в забійній вазі) в усіх категоріях господарств зменшилося від 1576,3 тис. тонн у 1990 році до 742,6 тис. тонн за 2014 рік та в сільськогосподарських підприємствах від 893,7 тис. тонн до 377,0 тис. тонн. Якщо в 1990 році в усіх категоріях господарств з розрахунку на 100 га ріллі було вироблено 46,9 ц свинини і на одну особу 30,9 кг, тоді як у 2014 році дані показники становили відповідно 24,7 та 16,6. Аналогічна тенденція мала місце в господарствах населення, де в 2014 році вироблено свинини менше, ніж у 1990 році, майже 1,9 раза (табл. 4).

Зміни в обсягах виробництва свинини зумовлено в основному зменшенням чисельності поголів'я свиней, яке в усіх категоріях господарств скоротилося від 19426,2 тис. голів за 1991 рік до 7350,7 тис. голів за 2015 рік (табл. 2). Аналіз динаміки свідчить, що зменшення поголів'я особливо негативно вплинуло на обсяг виробництва свинини в сільськогосподарських підприємствах, де на 1 січня 2015 року чисельність свиней становила 3732,8 тис. голів проти 14070,5 тис. голів у 1991 році.

До 2000 року чисельність утримуваного поголів'я свиней господарствами населення зростала, після чого відбулося його поступове скорочення і на 1 січня 2015 року їх чисельність становила 3617,9 тис. голів проти 5964,8 тис. голів у 2000 році, 4268,7 – у 2010, 4335,2 – у 2011, 4054,0 – у 2012, 4019,8 – у 2013, 4043,3 – у 2014 році.

Таблиця 4

Виробництво свинини (в забійній вазі) на 100 га ріллі та на одну особу за формами господарювання в Україні

Роки	Всі категорії господарств			у тому числі					
	всього, тис. тонн	на 100 га ріллі, ц	на одну особу, кг	сільськогосподарські підприємства			господарства населення		
				всього, тис. тонн	на 100 га ріллі, ц	на одну особу, кг	всього, тис. тонн	на 100 га ріллі, ц	на одну особу, кг
1990	1576,3	46,9	30,9	893,7	28,4	17,5	682,6	321,3	13,4
2000	675,9	21,3	15,1	914	3,4	2,0	584,5	112,1	13,1
2010	631,2	20,4	14,1	255,9	13,1	5,7	375,3	32,8	8,4
2011	704,4	23,5	15,7	305,1	16,2	6,8	399,3	35,6	8,9
2012	700,8	23,3	15,7	303,8	16,1	6,8	397,0	35,4	8,9
2013	748,3	24,9	16,7	362,3	19,3	8,1	386,0	34,5	8,6
2014	742,6	24,7	16,6	377,0	20,0	8,4	365,6	32,6	8,2
Відхилення 2014 р. до 1990 р., (+,-)	- 833,7	- 22,2	- 14,3	- 516,7	- 8,4	- 9,1	- 317,0	-288,7	- 5,2

Джерело: власні розрахунки за даними Державної служби статистики України [3]

Відповідно в усіх категоріях господарств скоротилася чисельність свиней з розрахунку на 100 га ріллі. Якщо в 1990 році цей показник становив 57,8 голови, то у 2015 році – лише 24,5. Аналогічна тенденція щодо наявності поголів'я свиней з розрахунку на душу населення.

Групування областей за чисельністю поголів'я свиней на 100 га ріллі свідчить, що кількість поголів'я з розрахунку на одиницю земельної площі безпосередньо впливає на збільшення виробництва продукції в аграрному секторі, вирішенні соціально-економічних проблем на селі (табл. 5).

Таблиця 5

Вплив щільності поголів'я свиней на обсяг виробництва м'яса свиней за 2014 рік

Показники	Групи областей за чисельністю поголів'я свиней на 100 га ріллі			Всього
	I до 15,0	II 15,1-25,0	III 25,1 і більше	
Кількість областей	5	8	11	24
Щільність поголів'я в середньому по групі, гол.	10,7	19,9	43,5	24,7
Вироблено свинини: на душу населення, кг	13,0	16,3	18,6	16,9
на 100 га ріллі, ц	11,8	19,1	44,4	24,9
Споживання на душу населення, кг	9,3	15,1	39,1	19,7
Отримано: приплоду на 100 га ріллі, гол.	14,8	24,6	54,7	31,2
гною на 1 га ріллі, тонн	0,7	0,8	1,7	0,9
Скорочено поголів'я свиней порівняно з 1990 роком, %	81,7	63,2	52,0	62,2

Примітка: до першої групи віднесені області: Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Сумська, Херсонська; до другої: Вінницька, Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька, Одеська, Полтавська, Харківська, Чернігівська; до третьої: Волинська, Донецька, Закарпатська, Івано-Франківська, Київська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька.

Джерело: власні розрахунки.

Розрахунки показують, що виробництво м'яса свиней на душу населення зростає майже на 0,6% і на одиницю земельної площі – на 0,8% при підвищенні щільності поголів'я свиней на кожний відсоток. Велике значення має і те, що збільшення поголів'я сприяє істотному нарощуванню органічних добрив, поліпшенню родючості ґрунтів і отриманню екологічно чистої сільськогосподарської сировини. Отже, із зростанням щільності поголів'я свиней на 100 га ріллі від 10,7 до 43,5 голів вихід гною з розрахунку на 1 га ріллі збільшується відповідно від 0,4 до 1,7 тонн або в 4,2 рази. Звідси, виникає необхідність насамперед для областей першої групи, де чисельність

поголов'я на 100 га ріллі не перевищує 15 голів, розробити і впровадити заходи, спрямовані на значне збільшення високопродуктивного поголів'я, створити необхідні передумови для нарощування виробничого потенціалу галузі свинарства.

Крім скорочення поголів'я свиней, зменшенню обсягів виробництва свинини сприяли також низькі показники продуктивності поголів'я, а саме середньодобові прирости свиней та виробництво свинини на одну голову свиней (рис. 2).

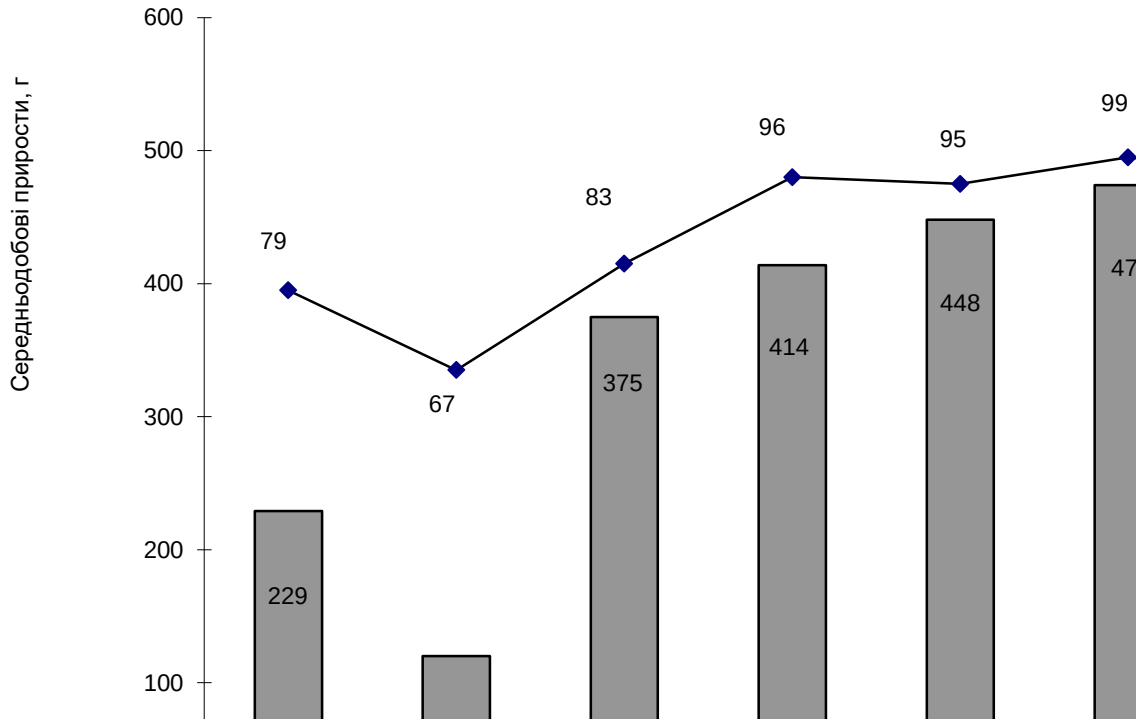

Рис. 2. Середньодобові прирости та обсяг виробництва свинини на одну голову свиней
Джерело: власні дослідження

Незважаючи на підвищення середньодобових приростів, яке почалося з 2010 року, досягнутий рівень продуктивності залишається низьким порівняно з тим, який відмічається в передових господарствах, де прирости свиней становлять 600-700 г і вище. Найкращий показник в Івано-Франківській області – 611 г в 2011 році, 620 – в 2012, 694 – в 2013, 698 – в 2014 році. Ще шість областей досягли середньодобових приростів вищих, ніж по Україні. Найнижчі середньодобові прирости в Миколаївській та Луганській областях.

Негативна тенденція щодо наявного поголів'я свиней та низька продуктивність свідчать про зниження обсягів виробництва та реалізації свинини (табл. 6).

Таблиця 6

Вирощування, реалізація та співвідношення вирощування свинини до її реалізації на забій за 2014 рік

Область	Усі категорії господарств			у тому числі					
				сільськогосподарські підприємства			господарства населення		
	Вирощування в живій масі, тис. тонн	Реалізація на забій в живій масі, тис. тонн	Співвідношення виробництва до реалізації, %	Вирощування в живій масі, тис. тонн	Реалізація на забій в живій масі, тис. тонн	Співвідношення виробництва до реалізації, %	Вирощування в живій масі, тис. тонн	Реалізація на забій в живій масі, тис. тонн	Співвідношення виробництва до реалізації, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Вінницька	27,7	28,6	96,8	12,1	10,9	111,0	15,6	17,7	88,1
Волинська	51,3	48,1	106,6	10,9	10,7	101,8	40,4	37,4	108,0
Дніпропетровська	76,2	70,3	108,3	57,0	47,9	118,9	19,2	22,4	85,7
Донецька	89,7	91,0	98,5	75,2	75,5	99,6	14,5	15,5	93,5

продовження табл. 3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Житомирська	33,9	35,9	94,4	6,3	6,2	101,6	27,6	29,7	92,9
Закарпатська	39,5	41,8	94,4	3,8	3,7	102,7	35,7	38,1	93,7
Запорізька	53,4	51,1	104,5	32,4	31,1	104,1	21,0	20,0	105,0
Івано-Франківська	55,1	53,1	103,7	38,6	35,9	107,5	16,5	17,2	95,9
Київська	71,7	75,9	94,4	56,2	48,3	116,3	15,5	27,6	56,1
Кіровоградська	31,2	33,7	92,5	17,3	16,6	104,2	13,9	17,1	81,2
Луганська	12,8	13,6	94,1	3,9	3,3	118,1	8,9	10,3	86,4
Львівська	60,4	58,4	103,4	30,8	28,9	106,5	29,6	29,5	100,3
Миколаївська	15,6	17,0	91,7	5,5	3,5	157,1	10,1	13,5	74,8
Одеська	32,1	32,5	98,7	14,8	7,8	189,7	17,3	24,7	70,0
Полтавська	64,0	64,5	99,2	53,8	51,7	104,0	10,2	12,8	79,6
Рівненська	27,8	29,4	94,5	3,6	4,2	85,7	24,2	25,2	96,0
Сумська	18,9	19,9	94,9	8,5	8,2	103,6	10,4	11,7	88,8
Тернопільська	42,1	39,8	105,7	23,0	21,0	109,5	19,1	18,8	101,5
Харківська	39,7	43,8	90,6	22,1	23,3	94,8	17,6	20,5	85,8
Херсонська	38,8	39,3	98,7	13,2	9,6	137,5	25,6	29,7	86,2
Хмельницька	39,9	39,9	100,0	21,6	20,2	106,9	18,3	19,7	92,8
Черкаська	48,9	49,7	98,4	31,4	30,7	102,2	17,5	19,0	92,1
Чернівецька	25,7	27,0	95,2	7,5	6,9	108,6	18,2	20,1	90,5
Чернігівська	20,6	23,0	89,5	13,6	12,8	106,2	7,0	10,2	68,6
Україна	1017,0	1027,3	98,9	563,1	518,9	108,5	453,9	508,4	89,2

Джерело: власні розрахунки [3]

Протягом останніх років обсяги реалізації перевищують обсяги виробництва продукції, що є загрозливою тенденцією до поступового знищення галузі, як це відбувалося у 2000 році, коли обсяги реалізації перевищували обсяги виробництва на 12,6%. Згодом почала простежуватися позитивна тенденція.

Існує інша проблема, незрозуміла для широкого загалу споживачів, які не мають тісних зв'язків із сільським господарством. Вона дуже важлива за своєю виробничо-організаційною суттю, а саме – явище стало можливим внаслідок балансу попиту і пропозиції. Проблема полягає в «ножицях», які створилися між виробництвом (виращуванням) свиней, тобто фактично одержаним приростом і тією кількістю «живої маси», яка реалізується на забій [2]. При високій організації ринку свинини обсяги вирощування і реалізації мають бути збалансовані, або вирощування хоч у незначних обсягах але перевищувати обсяги реалізації, за рахунок чого створюються певні ресурси, а в технологічному плані відбувається нарощування живої маси, як це відбувалося у сільськогосподарських підприємствах в 2014 році, де обсяги вирощування перевищили обсяги реалізації на 8,5%. А в цілому за 2014 рік в Україні реалізовано на забій на 10,3 тис. тонн свинини більше, ніж вирощено. Співвідношення між вирощуванням і реалізацією становить 98,9%. В семи областях країни вирощування по відношенню до реалізації становить від 100 до 108,3%, хоча абсолютні показники залишаються дуже низькими.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, ситуацію щодо виробництва свинини в Україні можна вважати критичною. Завдяки ціновій кон'юктурі великий бізнес починає вкладати кошти у розвиток свинарства, зокрема у створення інтегрованих комплексів. Однак, на заваді стоїть відсутність ринку земель сільськогосподарського призначення, тому що для розвитку ефективного свинарства потрібні значні земельні площі. Також, на нашу думку, необхідно змінити систему державної підтримки виробників.

Для сільськогосподарських товаровиробників, що займаються товарним свинарством необхідним є визначення раціональної спеціалізації галузі, породного складу свиней з урахуванням ринкової кон'юкттури, місця знаходження господарства по відношенню до комбікормових і переробних підприємств, а також додаткових джерел кормовиробництва з орієнтацією на потенціал власної кормової бази.

Галузь має значні можливості переведення виробництва на промислову основу, що дозволяє максимально реалізувати потенціал інтенсифікації виробництва й ефективно виробляти свинину в спеціалізованих господарствах. Проте для досягнення високих виробничо-економічних показників необхідне ритмічне забезпечення поголів'я повноцінними кормами, суворе дотримання технологічного

процесу, раціональне використання усіх ресурсів, забезпечення матеріального стимулювання працівників тощо.

Література

1. Височанська Л.Й. Економічна ефективність виробництва свинини в особистих господарствах населення Закарпаття / Л.Й. Височанська, М.Д. Федорюк // Вісник аграрної науки. – 2008. – № 11. – С. 68-71.
2. Зубець М.В. Наукові основи розвитку агропромислового виробництва на інноваційних засадах (теорія, методологія, практика) / М.В. Зубець, С.О. Тивончук. – К. : Аграрна наука, 2009. – 448 с.
3. Місюк М.В. Регіональний вибір напрямів відродження свинарства / М.В. Місюк // Економіка АПК. – 2001. – № 10. – С. 117-120.
4. Рибалко В. Свинарство. Куди йти? / В. Рибалко // Сільський час, 08.09.2001. – № 37.
5. Статистичний збірник. Тваринництво України / Департамент статистики сільського господарства та навколишнього середовища. – Київ, 2015. – 210 с.
6. Сус Л.В. Загальні тенденції розвитку галузі тваринництва в Україні та перспективи відродження / Л.В. Сус // Вісник ЖНАЕУ. – 2013. – № 1-2 (37), Т. 2. – С. 257-263.
7. Технологія виробництва продукції тваринництва : підручник / О.Т. Бусенко, В.Д. Столюк, М.В. Штомпель та ін.; за ред. О.Т. Бусенка. – Київ: Аграрна освіта, 2001. – 432 с.
8. Хурманець Г.Г. Совершенствование зональной специализации сельскохозяйственного производства в УССР / Г.Г. Хурманец. – Киев: НИИТИ, 1982. – 59 с.

References

1. Vysochanska, L.Y. and Fedoriuk, M.D. (2008), "The economic efficiency of pork production in private people's households of Transcarpathian", *Visnyk ahrarnoi nauky*, no. 11, pp. 68-71.
2. Zubets, M.V. and Tyvonchuk, S.O. (2009), *Naukovi osnovy rozvytku ahropromyslovoho vyrobnytstva na innovatsiynykh zasadakh (teorii, metodolohiia, praktyka)* [Scientific basis development of agricultural production on the innovative principles (theory, methodology, practice)], *Ahrarna nauka*, Kyiv, Ukraine, 448 p.
3. Misiuk, M.V. (2001), "Regional selection lines of swine breeding revival", *Ekonomika APK*, pp. 117-120.
4. Rybalko, V. (2001), "Swine breeding. Where to go?", *Silskyi chas*, no. 37.
5. State Statistics Service of Ukraine (2015), *Statystychnyy zbirnyk. Tvarynnytstvo Ukrainy* [Statistical digest. Ukraine's Livestock], Kyiv, Ukraine, 210 p.
6. Sus, L.V. (2013), "General trends of the livestock industry in Ukraine and revival prospects", *Visnyk ZHNAEU*, no. 1-2(37), vol. 2, pp. 257-263.
7. Busenko, O.T., Stoliuk, V.D., Shtompel, M.V. et al. (2001), *Tekhnolohiia vyrobnytstva produktsii tvarynnytstva* [Technology of production of livestock products], *Ahrarna osvita*, Kyiv, Ukraine, 432 p.
8. Khurmanets, G.G. (1982), *Sovershenstvovaniye zonalnoy spetsializatsii selskokhozyaystvennogo proizvodstva v USSR* [Improving the zonal specialization of agricultural production in the USSR], Kyiv, Ukraine, NIINTI, 59 p.

УДК 631.1

Брич В.Я.,
д.е.н., професор, академік
Академії економічних наук
Ліштаба Л.В.,
асистент кафедри соціальної медицини,
організації та економіки охорони здоров'я
з медичною статистикою
ДВНЗ "Тернопільський державний медичний
університет імені І.Я. Горбачевського МОЗ України"

ПОНЯТТЯ МОДЕЛІ МЕНЕДЖЕРСЬКИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ТА ЕТАПИ ЇЇ РОЗРОБКИ В ЗАКЛАДАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Brych V.Ya.,
dr.sc.(econ.), professor, academician
of the Academy of economic sciences
Lishtaba L.V.,
assistant at the department of social
medicine, organization and economics
of health care, and medical statistics
I. Horbachevsky Ternopil State Medical University

THE CONCEPT OF THE MODEL OF MANAGEMENT COMPETENCIES AND THE STAGES OF ITS DEVELOPMENT IN HEALTH CARE ESTABLISHMENTS

Постановка проблеми. Головною цінністю суспільства в сучасних умовах є людський капітал, який виступає визначальним чинником сталого розвитку та економічного зростання, оскільки саме конкурентні переваги економічних систем досягаються багато в чому за рахунок знань, інновацій, інформації, джерелом яких виступає людина. Продуктивна діяльність сучасних підприємств та організацій багато в чому визначається результативністю праці працівників, яка залежить від наявності компетенцій, що необхідні для успішного виконання персоналом роботи. В закладах охорони здоров'я з боку управлінців не приділяється увага питанням побудови системи управління кадровими процесами на основі компетентнісного підходу. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти з даної проблеми досліджувалися вченими з 70-х років минуло сторіччя, коли Р. Бояціс, Р. Мак-Клеланд, Л.М. Спенсер та С.М. Спенсер визначили сутність поняття «компетенції персоналу» та висунули пропозицію щодо розробки моделі компетенції.

Системі компетенції у організації присвячені роботи багатьох як закордонних, так і вітчизняних вчених, а саме Д. Кемпбелла, Ходкінсона Д.П., Сперроу П.Р., Верби В.А, Гребешкової О.М. [2], Колесника А. [5], Володіної Н.А. [3; 4], Пахлової І.В. [6]. Проте комплексних досліджень, які б стосувалися особливостей розробки моделі компетенції в закладах охорони здоров'я до сьогодні немає.

Постановка завдання. Мета дослідження – розробити методичні підходи для побудови моделі компетенцій менеджерів в закладах охорони здоров'я.

Завдання дослідження – розробка моделі компетенцій менеджерів вищого рівня в закладах охорони здоров'я.

Об'єкт дослідження – заклади охорони здоров'я. Предмет дослідження – особливості та етапи розробки моделі менеджерських компетенцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Компетенції це набір відповідних знань, навичок і умінь для успішного виконання функцій або завдань поставлених перед працівником. Компетенції часто служать основою для кваліфікаційних стандартів, які визначають рівень знань, навичок і умінь, необхідних для досягнення успіху.

Модель компетенцій представляє собою сукупність компетенцій, які в сукупності визначають успішну роботу в конкретних умовах. Моделі компетенцій є основою для таких важливих функцій в

сфері людських ресурсів, як набір персоналу і прийом на роботу, навчання і розвиток, і управління продуктивністю. Моделі компетенцій можуть бути розроблені для конкретних робочих місць, груп робітників, організацій, професій або галузей.

Володіна Н.А. [3; 4] зазначає, що «компетенції в основному поділяються на 3-5 рівнів» і далі пропонує абсолютно загальні рекомендації про те, що треба визначити мінімальний і максимальний рівень розвитку компетенції, потім середні, дати рівнями назви і т. п.

Л.М. Спенсер [8], вже цікавіше, згадує: «ми виявили, що в деяких прикладах один і той же тип поведінки проявляється інтенсивніше, повніше і більш масштабно, ніж в інших» і далі пропонує «найбільш типові вимірювання» для виведення «ледь помітних відмінностей» у вираженні компетенцій:

- Інтенсивність або завершеність дії;
- Масштаб впливу;
- Складність;
- Кількість зусиль;
- Унікальні вимірювання.

Р. Бояціс [1] підтверджує загальноприйняту практику, стверджуючи, що «модель компетенцій менеджерів повинна мати два виміри» (перший вимір – це типи компетенцій, пов'язані з різною специфікою діяльності, тобто, стандартне розділення моделі компетенцій на окремі компетенції). Але далі він пише: «Другий вимір моделі компетенцій має три базових рівня: 1) рівень мотивів і рис; 2) рівень самообразу і соціальної ролі; 3) рівень навичок». Трохи раніше він пояснює даний поділ: «Інший вимір моделі менеджерських компетенцій може описати різні рівні кожної компетенції, яка може існувати «в особистості», наприклад, мотиви існують на підсвідомому рівні, а навички – на поведінковому рівні». Кожен рівень може по-різному впливати на можливість людини скористатися компетенцією. Це повинно бути відображено в частоті, з якою особистість звертається до цієї компетенції у своїй роботі, так само як і ступінь, до якої компетенція може бути застосована в будь-якій ситуації. Наприклад, компетенція планування, напевно, існує на безлічі рівнів. На рівні мотивів компетенція може існувати у вигляді бажання досягти мети як відображення поліпшення якості діяльності працівника. На рівні навичок компетенція може виражатися в здатності визначити мету ...».

Моделі компетенцій можуть приймати різні форми. Як правило, вони включають в себе наступні елементи:

1. Назви компетентності і докладні визначення. Наприклад, модель компетенції може включати в себе правомочність під назвою «Робота в команді» визначається як:

- встановлення конструктивних і постійних міжособистісних відносин;
- ставитися до інших з шанобливістю, тактовно і з повагою;
- ефективно працювати з іншими людьми, незалежно від організаційного рівня, походження, статі, раси або етнічної приналежності;
- працювати для усунення розбіжностей, намагаючись переконати інших і досягти угоди;
- дотримання і підтримка групових рішень.

2. Опис діяльності або поведінки, пов'язаних з кожною компетенцією. Наприклад, наступні варіанти поведінки можуть бути пов'язані з компетенцією «Командна робота»:

- усунення відмінностей в стилях роботи ефективно при роботі з колегами;
- передбачати можливі конфлікти та ефективно їх вирішувати;
- демонструвати особисту прихильність цілям групи.

3. Схема моделі. Як правило, модель (або резюме моделі) представляється як візуально привабливий графік. Подання моделі в графічній формі допомагає користувачам швидко зрозуміти ключові особливості моделі.

Деякі моделі компетенцій включають в себе інформацію про навички і уміння, необхідні для різних рівнів майстерності, або інформацію про рівень компетентності, необхідної на різних професійних рівнях.

Моделі компетенцій часто використовуються для визначення успіху як окремих осіб і груп. Моделі компетенцій можуть бути використані в різних формах, таких як оцінка кваліфікації кандидатів на роботу, в розробці програм навчання і отримання практичних навичок та коучингу.

У основних типах моделей компетенцій можна знайти аналогічні компоненти: опис стандартів або факторів, які приводять до успіху поряд з поведінковими або організаційними заходами, які можуть бути виміряні та оцінені. Розглянемо їх:

1. Організаційна модель компетентності описує навички, необхідні для всіх співробітників в організації. В даній моделі використовується загальний підхід, який встановлює, що кожен співробітник повинен досягти. Ці набори поведінки і навичок застосовні до всіх рівнів співробітників. Наприклад, ключова компетенція – безперервне навчання кожного співробітника. Ця компетенція описує, як працівник на будь-якому організаційному рівні може досягти цієї компетенції.

2. Функціональні моделі компетенцій описують стандарти продуктивності, необхідної індивідуальній роботі в певній ролі або функції. Наприклад, різні функціональні компетенції існують для фізичних осіб в сфері продажів, маркетингу, будівництва, наукових досліджень і розробок.

3. Моделі компетентності вирішення завдань зазвичай описують конкретні моделі поведінки, навичок і знань, необхідних наборів для виняткової продуктивності в конкретній роботі. Як правило, розробляються конкретні моделі компетенцій для кожної роботи в рамках організації.

4. Лідерство або управлінські моделі компетенцій описують фактори, які призводять до успіху для керівників компаній, керівників та інших осіб, які відносяться до топ-менеджменту. Організації часто використовують управлінські моделі компетенцій для коучингу і створення програм розвитку лідерства. Модель зазвичай описує від восьми до 12 різних компетенцій, зосередивши увагу на таких сферах, як саморозвиток, лідерство, інновації, професійне мислення, розвиток відносин і впевненості в собі.

Проаналізуємо етапи розробки моделі компетенцій.

Крок 1. Збір довідкової інформації.

Розробка моделі компетенцій заснована на аналізі та синтезі існуючих стандартів національних і державних навичок, технічної, навчальної програми та сертифікації в галузі. Цей крок повинен здійснюватися у співпраці з експертами з конкретних питань, що ознайомлені з термінологією, і володіють навичками, необхідними у певній галузі.

Процес збору інформації включає в себе:

- впорядкування існуючих ресурсів;
- аналіз змісту, для визначення загальних рис для моделі.

Крок 2. Розробка проекту рамок моделі компетенцій.

Блоки та перевірені моделі служать в ролі контенту ресурсів. За допомогою цих інструментів розробник моделі повинен:

- визначити теми і шаблони;
- зібрати інформацію з використанням обраної рамки;
- розробити модель проекту компетентності.

Крок 3. Зворотній зв'язок від експертів по конкретних питаннях.

Отримання зворотного зв'язку від учасників фокус-груп або особисто, або через серію телефонних та електронних комунікацій. Учасники фокус-групи повинні бути обрані на основі їх ознайомлення з вимогами до компетенції галузі.

Крок 4. Уточнення рамок компетенції моделі.

Розробка моделі компетенцій є повторюваним процесом. В ході уточнення фази процесу, розробник моделі повинен:

- аналізувати інформацію, зібрану за допомогою процесу зворотного зв'язку;
- редагувати назви, визначення компетенції та поведінку, щоб відобразити введення зібраної інформації;
- додавати або видаляти компетенції з моделі в залежності від обставин.

Крок 5. Перевірка Кваліфікаційних рамок моделі.

Перевірка моделі є необхідним кроком для забезпечення визнання з боку цільової спільноти користувачів. Процес перевірки аналогічний процесу розвитку, за винятком того, що аудиторія фахівців буде розширена за рахунок включення потенційних користувачів, які не брали участі в розробці проекту. Для перевірки моделі необхідно:

- поширити проект моделі для потенційних користувачів;
- збирати матеріали і зауваження;
- досягти консенсусу.

Результатом розробки моделі компетенцій є профілі компетенцій, побудовані для кожної посади. Профіль компетенцій - це список компетенцій, що відносяться до конкретної посади в організації, з точним визначенням рівня їх прояву. Профіль компетенцій - індивідуальна еталонна модель компетенцій, необхідних для досягнення успіху в конкретній посаді [6].

При формуванні профілів компетенцій необхідно детально описати рівні прояву компетенцій, щоб створений профіль був еталоном посади і містив всі вимоги, дотримання яких буде забезпечувати виконання співробітником своїх обов'язків з необхідною якістю і у встановлені терміни.

Модель формування компетенцій для закладів охорони здоров'я варто розробляти не в загальному рівні, а розподіливши по окремих рівнях. Тобто на рівні закладів охорони здоров'я ми виділимо три рівні менеджменту. Відповідно, блоки компетенції будуть розподілені між трьома рівнями менеджменту: провідний, середній і лінійний (рис. 1).

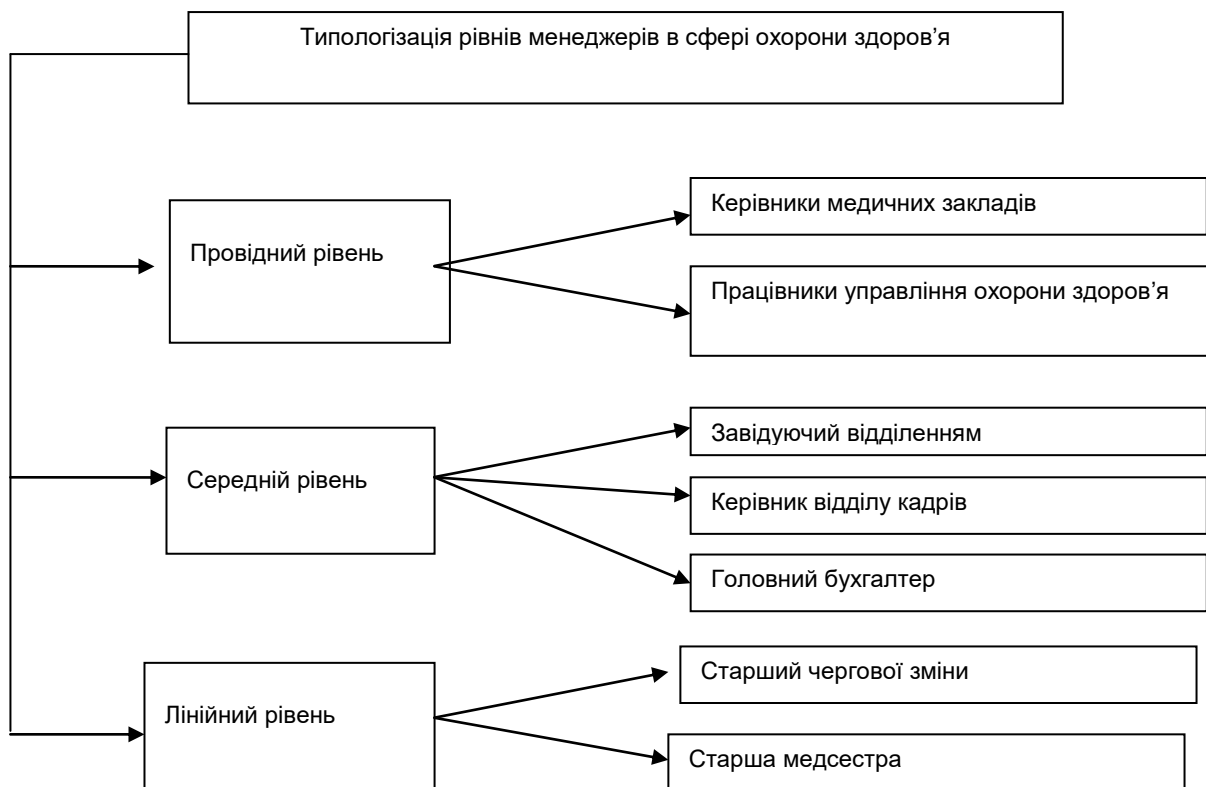

Рис. 1. Рівні менеджерів в сфері охорони здоров'я

Джерело: розроблено авторами

Виділимо загальні блоки компетенції для всіх рівнів менеджерів закладів охорони здоров'я (рис. 2).

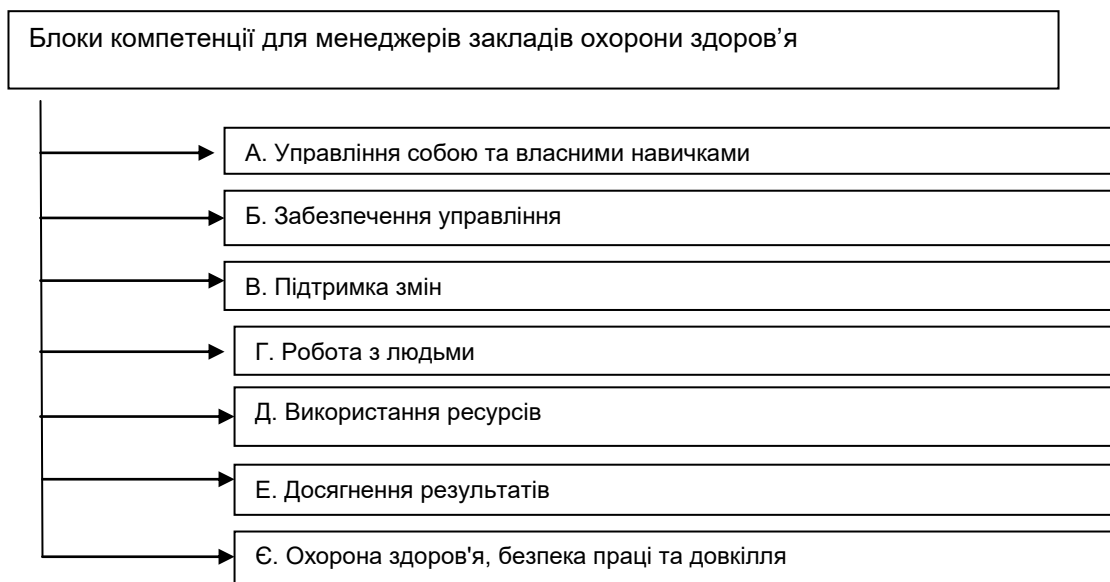

Рис. 2. Блоки моделі компетенції для менеджерів закладів охорони здоров'я

Джерело: розроблено авторами

Розподілимо компетенції, відповідно до блоків, на прикладі менеджерів провідного рівня, до яких ми відносимо керівників медичних організацій, працівників управлінь охорони здоров'я.

Сфера А включатиме в себе компетенцію: управління своїми ресурсами і професійним розвитком.

Сфера Б, включає в себе наступні компетенції менеджерів провідного рівня: характеристика середовища, в якому здійснює діяльність організація, розробка стратегічного бізнес-плану для організації, реалізація стратегічного бізнес-плану, забезпечення лідерства в організації, забезпечення

виконання законодавчих, правових, етичних і соціальних вимог, розвиток культури організації, управління ризиками.

Сфера В, включає в себе - сприяння інноваційному процесу в організації, ініціювання змін, планування змін, здійснення змін.

Сфера Г включає в себе 11 блоків-компетенцій:

- Розвиток результативних робочих взаємин з колегами і зацікавленими сторонами.
- Планування людських ресурсів.
- Координація та контроль роботи у команді.
- Забезпечення можливостей для навчання співробітників.
- Створення команд і управління ними.
- Проведення нарад.
- Участь в нарадах.
- Підтримка співробітників у розвитку і підтримці ефективної роботи.
- Ініціювання та проходження дисциплінарної процедури.
- Ініціювання та дотримання процедури розгляду скарг.
- Управління скороченням штатів у визначеній сфері відповідальності.
- Створення та підтримка співпраці з іншими організаціями.

Сфера Д включає в себе 9 блоків-компетенцій.

ЕЗ - Отримання додаткового фінансування для організації.

- Впровадження технологій у організації.
- Ухвалення ефективних рішень.
- Передача інформації і знань.
- Просування управління знаннями в організації.
- Підтримка команди і віртуальної роботи.
- Закуп матеріалів.
- Вибір постачальників через тендер.
- Аутсорсинг бізнес процесів.

Сфера Е містить 7 блоків-компетенцій.

- Управління програмою додаткових проєктів.
- Побудова розуміння ринків організації та її споживачів.
- Розвиток клієнтського підходу в організації.
- Поліпшення виконання організаційної діяльності.
- Управління системами якості.
- Підготовка та участь в процесі перевірки якості.
- Виконання перевірки якості.

Як бачимо з сформованих компетенцій, для менеджерів провідної ланки необхідні навички управління додатковими проєктами, розвиток клієнтського підходу в організації, поліпшення виконання організаційної діяльності та низка інших.

Сфера Є складається з 2 блоків-компетенцій:

- Забезпечення впевненості в тому, що дії спрямовані на зниження ризику для здоров'я і безпеки співробітників.

- Забезпечення результативного організаційного підходу до охорони здоров'я і безпеки праці.

Ці компетенції дуже важливі для ефективної роботи персоналу, створення здорової атмосфери в колективі і надання якісних медичних послуг населенню.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, модель компетенцій - це набір компетенцій, що відповідає вимогам, які пред'являються до співробітника на конкретній посаді і необхідні для успішного виконання роботи в конкретній організації з метою досягнення стратегічних цілей.

Під компетенцією розуміється характеристика співробітника, що включає в себе знання, навички, мотивацію, які проявляються в поведінці і дозволяють йому ефективно виконувати поточні і перспективні професійні завдання.

Впровадження створених стандартів менеджменту охорони здоров'я дозволить:

- привести до спільного знаменника критерії відбору осіб на керівні посади;
- створити відповідні індикатори для оцінки діяльності, моніторингу та атестації;
- скласти програми підготовки менеджерів виходячи з сучасних вимог до менеджера, враховуючи встановлені стандарти необхідних навичок і знань.

Література

1. Бояцис Р. Компетентный менеджер. Модель эффективной работы : пер. с англ. / Р. Бояцис. – М. : НІРРО, 2008. – 352 с.

2. Верба В.А. Проблемы ідентифікації компетенцій підприємства / В.А. Верба, О.М. Гребешкова // Проблемы науки. – 2004. – № 7. – С. 23-28.
3. Володина Н. Модель компетенций – это не сложно [Электронный ресурс] / Н. Володина. – Режим доступа: <http://www.kadry.ru/articles/detail.php?ID=24400>
4. Володина Н.А. Разработка модели компетенций / Н.А. Володина // Справочник по управлению персоналом. – 2005. – № 1. – С. 26-34.
5. Колесник А. Модель компетенций / А. Колесник // Управление персоналом. – 2010. – № 7 (202). – С. 14-17.
6. Пахлова И.В. Значение компетентного подхода в управлении персоналом современных организаций / Пахлова И.В. // Молодой ученый. – 2014. – № 12. – С. 162-169.
7. Персонология образовательного процесса для обучения в малоконтактных группах с применением компетентного подхода [Электронный ресурс] / А.П. Павлов, В.М. Сафронов, Н.В. Иванова, Е.П. Тихонова, А.И. Мохов, Л.В. Яковлева, М.Н. Суреева, А.А. Павлов // Наукоедение. Электрон. журн. – 2012. – № 2. – Режим доступа: <http://naukovedenie.ru/sbornik11/11-17.pdf>
8. Спенсер Л.М. Компетенции на работе : пер. с англ. / Л.М. Спенсер, С.М. Спенсер. – М. : HIPPO, 2005. – 384 с.

References

1. Boyattsis, R. (2008), *Kompetentnyy menedzher. Model effektivnoy raboty* [The competent manager: a model for effective performance], translated from English, HIPPO, Moscow, Russia, 352 p.
2. Verba, V.A. and Hrebeshkova, O.M. (2004), "Problems of identification of the enterprise competencies", *Problemy nauky*, no. 7, pp. 23-28.
3. Volodina, N. "Competency model – it is not difficult", available at: <http://kadry.ru/articles/detail.php?ID=24400> (access date August 15, 2016).
4. Volodina, N.A. (2005), "Development of competence model", *Spravochnik po upravleniyu personalom*, no. 1, pp. 26-34.
5. Kolesnik, A. (2010), "Competency model", *Upravleniye personalom*, no. 7 (202), pp. 14-17.
6. Pakhlova, I.V. (2014), "The value of competence approach in the management of staff the modern organizations", *Molodoy uchenyy*, no. 12, pp. 162-169.
7. Pavlov, A.P., Safronov, V.M., Ivanova, N.V., Tikhonova, Ye.P., Mokhov, A.I., Yakovleva, L.V., Sureyeva, M.N. and Pavlov, A.A. (2012), "Personology of educational process for learning in small groups with the use of remit approach", *Naukovedeniye. Elektron. zhurn.*, no. 2. available at: <http://naukovedenie.ru/sbornik11/11-17.pdf> (access date August 15, 2016).
8. Spencer, L.M. and Spencer, S.M. (2005), *Kompetentsii na rabote* [Competence at work], translated from English, HIPPO, Moscow, Russia, 384 p.

УДК 330.341.42

Нікітін Ю.О.,
д.т.н., зав. сектором інновацій та трансферу технологій
Мельник М.В.,
м.н.с. сектору інновацій та трансферу технологій
Інститут надтвердих матеріалів ім. В.М. Бакуля НАН України

ПАРАДИГМА «ВІДКРИТИХ ІННОВАЦІЙ» ЯК ВИЗНАЧЕННЯ «ВІДКРИТОГО ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ»

Nikitin Yu.O.,
dr.sc.(techn.), head at the sector
of innovation and transfer technology
Melnyk M.V.,
junior researcher at the sector
of innovation and transfer technology
Institute for Superhard Materials V. Bakul NAS Ukraine

THE PARADIGM «OPEN INNOVATION» AS THE DEFINITION «OPEN INNOVATION PROCESS»

Постановка проблеми. Сучасний розвиток економіки розвинутих країн базується на стрімкому розвитку підприємств, які активно застосовують відкритий інноваційний процес з постійним оновленням та оцінюванням інновацій. Саме ефективне застосування відкритого інноваційного процесу дає можливість створення доданої вартості продукції, її здешевлення, створення додаткових робочих місць, вихід підприємств на нові продуктові ринки та поширення частки присутності підприємств на вже існуючих ринках.

Впровадження відкритого інноваційного процесу на підприємстві потребує залучення комплексних ресурсів, включаючи високий інтелектуальний потенціал, високих компетенцій персоналу, створення організаційної культури компанії та потребує чіткого розуміння входження в сучасну практику бізнесу нових термінів інноваційного менеджменту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток теоретичних підходів формування моделей інноваційного процесу пройшов шлях від розуміння інноваційного процесу, як процесу послідовних лінійних закритих етапів до розуміння відкритих інновацій та відкритого інноваційного процесу, який поєднує в собі відкриті та мережеві інноваційні підходи інноваційного співробітництва і створення інтегрованої інноваційної мережі [1-14].

Адаптація терміну «інноваційний процес» проходила постійно з розвитком теоретичних підходів формування моделей інноваційного процесу та розумінням світової ринкової ситуації.

На даний час в літературі існують різні підходи до визначення інноваційного процесу та відсутнє чітке визначення «відкритий інноваційний процес». Бізнес-середовище та наукова складова зазнають термінологічні складнощі у чіткому розумінні поняття «відкритий інноваційний процес».

Постановка завдання. Проаналізувати визначення «інноваційний процес» як підходу до розуміння сутності процесу перетворення наукового знання в інноваційну науково-технічну розробку європейського рівня. Запропонувати визначення «відкритий інноваційний процес», що буде базуватись на парадигмі відкритих інновацій та залучення зовнішніх учасників для сумісного створення інновацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наукове визначення «інноваційний процес» розглядало багато авторів [1-12], беручи за основу, що інноваційний процес є процесом динамічним та змінним в умовах конкретного середовища, метою якого є втілення інноваційної ідеї в життя та доведення цієї ідеї до ринку. Розвиток теоретичних підходів щодо інноваційного процесу мав багато складових та підпорядковувався розумінню розвитку моделей інноваційного процесу.

Визначення «інноваційний процес», які були дані різними авторами наведено в табл. 1.

Як показує аналіз таблиці 1, визначення «інноваційний процес» відносяться до відображення сутності закритого інноваційного процесу щодо створення та впровадження закритих інновацій і повністю не відображають сутності відкритих інновацій з точки зору участі кількох учасників відкритого інноваційного процесу.

Таблиця 1

Визначення «Інноваційний процес»

№	Джерело	Визначення поняття
1	Халтурина Д.А. [1]	Інноваційний процес є нерівномірним та циклічним та кожен раз цей процес закінчується утворенням кластерів інновацій в процесі дифузії
2	Соловйов В.П. [2, с. 25]	Інноваційний процес – процес перетворення ідей в нову (удосконалену) продукцію, що має попит на ринку. Сюди ж відноситься також удосконалення промислових процесів, що використовуються у промисловості та торгівлі, нові підходи до реалізації послуг соціального характеру. Тобто, інноваційний процес – процес динамічний, змінливий.
3	Гольдштейн Г.Я. [3, с. 59]	Інноваційний процес – складний, комплексний, організаційний захід з інформаційно насиченими етапами прийняття найрізноманітніших рішень. Концептуальна організація такого процесу, дозволяє знизити ризик помилкових рішень і витрати в процесі НДДКР і організації серійного виробництва нового товару.
4	Мухамедьяров А.М. [4, с. 9]	Інноваційний процес – процес проходження нововведення циклу «дослідження-виробництво-споживання». Характеристика інноваційного процесу як об'єкта управління включає три аспекти: 1) розкриття змісту інноваційного циклу; 2) чітке уявлення про інновації за їх предметним (речовим) змістом; 3) виявлення особливостей інноваційної діяльності та науково-технічних розробок, спрямованих на створення нововведень. Автор наводить дані щодо стадій та етапів інноваційного циклу.
5	Науменко Є.О. [5]	Інноваційний процес – процес перетворення входів (ресурсів, інформації та ін.) у виходи (нові товари, нові технології та ін.).
6	Споткай Д.В. [6]	Послідовна ланка подій, в ході яких інновація проходить шлях від дослідження та розробки нової продукції до практичного провадження новизни, створеного на її основі.
7	Ільєнкова С.Д. [7, с.10]	Інноваційний процес – підготовка та здійснення інноваційних змін. Процес пов'язаний зі створенням, поширенням та освоєнням змін. Автор розрізняє 3 логічні форми інноваційного процесу: простий внутрішньо-організаційний (створення та використання інновації всередині однієї і тієї ж організації, інновація не приймає безпосередньо товарну форму), простий міжорганізаційний - новизна виступає як предмет купівлі-продажу, така форма інноваційного процесу визначає відділення функції розробника та виробника інновацій від функції його споживача) та розширений (процес проявляється у створенні нових виробничих інновацій, в порушенні монополії виробника-піонера, що сприяє через взаємну конкуренцію удосконаленню споживчих потреб властивостей товару, що виробляється).
8	Трифонов Ю.В. [8]	Інноваційний процес – процес перетворення наукових знань в інновацію, її освоєння та впровадження, що представляє поєднання послідовних етапів робіт від зародження ідеї та створення нововведення до його освоєння та виробництва самої інновації. Інноваційний процес завершується отриманням інновації, придатної до практичного використання та поширення.
9	Твіс Б. [9]	Інноваційний процес – це перетворення наукового знання, наукових ідей, винаходів у фізичну реальність (нововведення), яка змінює суспільство. В основі інноваційного процесу лежить створення, упровадження і поширення інновацій, необхідними властивостями яких є науково-технічна новизна, практичне їх застосування і комерційна реалізованість з метою задоволення нових суспільних потреб.
10	Шумпер Й. [10]	Інноваційний процес – виготовлення нового продукту; упровадження нового методу; освоєння нового ринку...; отримання нового джерела сировини...; проведення реалізації...
11	Горбачова Ю.І. [11, с.11]	Інноваційний процес — процес перетворення наукового знання в інновацію, яка задовольняє нові суспільні потреби; послідовний ланцюг дій, що охоплює всі стадії створення новинки та її впровадження у практику.
12	[12]	Інноваційний процес – впровадження нового або значно покращеного виробництва або способу доставки (включаючи значні зміни в техніці, обладнанні та/або програмному забезпеченні). Не розглядаються інноваціями: незначні зміни або поліпшення, збільшення виробничих або сервісних можливостей шляхом додавання виробничих або логістичних систем, які дуже схожі на ті, котрі вже використовуються, для відмови від використання процесу, простих заміни капіталу або розширень, змін, зумовлених чисто від зміни цін на фактори виробництва, настройки, регулярних сезонних та інших циклічних змін, торгівлю нових або значно вдосконалених продуктів.

Джерело: складено авторами

Термін «відкриті інновації» започатковано Генрі Чесборо (Chesbrough, 2003) [13]. він визначає: використання доцільного припливу та відтоку знань для прискорення внутрішніх інновацій підприємства та розширення ринків для зовнішнього використання інновацій підприємства. Після того,

як відкриті інновації приймаються підприємством, його кордони стають прозорішими, що дозволяє об'єднати ресурси підприємства із ресурсами зовнішніх учасників інноваційного процесу до сумісного супроводу науково-технічної розробки (інновації) до ринку та сумісне отримання прибутку з процесу реалізації інновації.

Опираючись на парадигму «відкритих інновацій», яку сьогодні покладено в основу економік розвинутих країн світу та стратегії Європейського Союзу 2020, запропоновано визначення: *«відкритий інноваційний процес – це перетворення наукового знання в інноваційну розробку із використанням напрямку руху знань зовні всередину для збільшення притоку зовнішніх знань при створенні ланцюга доданої вартості інноваційної розробки та використання напрямку руху зсередини назовні для комерціалізації і просування інноваційної розробки на ринки з метою задоволення нових потреб суспільства та підвищення ефективності за рахунок використання сполученого напрямку розвитку організаційної зрілості учасників».*

Висновки з проведеного дослідження. На основі аналізу визначення «інноваційний процес» встановлено, що більшість сучасних визначень є відображенням сутності закритого інноваційного процесу щодо створення та впровадження закритих інновацій і повністю не відображає сутності «парадигми» відкритих інновацій.

Опираючись на парадигму «відкритих інновацій» запропоновано визначення «відкритий інноваційний процес», що відображає сучасне розуміння розвитку активного інноваційного співробітництва і створення інтегрованих інноваційних мереж відкритого інноваційного процесу для прискореного зростання підприємств.

Література

1. Мониторинг глобальных и региональных рисков 2008/2009 / Ред. Д.А. Халтурина, А. В. Коротаева. – М. : УРСС, 2009. – С. 141–162.
2. Соловьев В.П. Инновационная деятельность как системный процесс в конкурентной экономике / Вячеслав Павлович Соловьев. – Киев: Феникс, 2006. – 560 с. – (Синергетические эффекты инноваций).
3. Гольдштейн Г.Я. Стратегический инновационный менеджмент : учебное пособие / Георгий Яковлевич Гольдштейн. – Таганрог: Изд-во ТРТУ, 2004. – 267 с.
4. Мухамедьяров А.М. Инновационный менеджмент : учеб. пособие / Альфред Муллағалиевич Мухамедьяров. – 2-е изд. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 176 с.
5. Науменко Е.О. К вопросу о моделях управления инновационным процессом на предприятии в современных условиях [Электронный ресурс] / Е.О. Науменко // Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета. – 2006. – № 20(04). – С. 1-17. – Режим доступа: <http://ej.kubagro.ru/2006/04/pdf/03.pdf>
6. Споткай Д.В. Управление инновационным процессом на предприятии [Электронный ресурс] / Д.В. Споткай // ФЭН-Наука. – 2012. – № 6. – С. 1-2. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/upravlenie-innovatsionnym-protsessom-na-predpriyatii>
7. Инновационный менеджмент : учебник для вузов / [С.Д. Ильенкова, Л.М. Гохберг, С.Ю. Ягудин и др.]; под ред. С.Д. Ильенковой. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 327 с.
8. Трифонов Ю.В. Инновационная деятельность и механизмы ее организации на региональном уровне [Электронный ресурс] / Трифонов Ю.В., Жариков А.В. // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – 2012. – № 1-1. – С. 213-216. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/innovatsionnaya-deyatelnost-i-mehanizmy-ee-organizatsii-na-regionalnom-urovne>
9. Твис Б. Управление научно-техническими нововведениями : пер. с англ. / Твис Б. – М. : Экономика, 1989. – 271 с.
10. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Шумпетер Йозеф Алоиз. – М. : Прогресс, 1982. – 174 с.
11. Горбачова Ю.І. Тексти лекцій з дисципліни «Інноваційний менеджмент» [Електронний ресурс] / Горбачова Ю.І., Голуб О.І. – Харків: ХНАМГ, 2008. – 110 с. – Режим доступа: http://eprints.kname.edu.ua/6204/1/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D0%B8%D0%B8_%D0%98%D0%9C.pdf
12. Відкриті інновації / [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.innoviscop.com/en/definitions/process-innovation>
13. Щодо відкритих інновацій [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.innoget.com/about-open-innovation>
14. Niek D du Preez. An Innovation Process Model for Improving Innovation Capability [Електронний ресурс] / Niek D du Preez, Louis Louw, Heinz Essmann // Journal of High Technology Management Research. – 2014. – No. 26. – P. 1-24. // Режим доступа: https://www.researchgate.net/publication/266444507_An_Innovation_Process_Model_for_Improving_Innovation_Capability_An_Innovation_Process_Model_for_Improving_Innovation_Capability

References

1. Khalturina, D.A. and Korotayeva, A.V. (2009), *Monitoring globalnykh i regionalnykh riskov 2008/2009* [Monitoring of global and regional risks 2008/2009], URSS, Moscow, Russia, pp. 141–162.
2. Solovyev, V.P. (2006), *Innovatsionnaya deyatel'nost' kak sistemnyy protsess v konkurentnoy ekonomike* [The innovation activity as a system process in a competitive economy], Fenik, Kyiv, Ukraine, 560 p. (Synergistic effects of innovation).
3. Goldshteyn, G.Ya. (2004), *Strategicheskii innovatsionnyy menedzhment* [The strategic innovation management], tutorial, Publishing office TRTU, Taganrog, Russia, 267 p.
4. Mukhamedyarov, A.M. (2008), *Innovatsionnyy menedzhment* [Innovation management], tutorial, 2nd edition, INFRA-M, Moscow, Russia, 176 p.
5. Naumenko, Ye.O. (2006), "To the issue of the model of innovative process management in the enterprise in modern conditions", *Politematicheskii setevoy elektronnyy nauchnyy zhurnal Kubanskogo gosudarstvennogo agrarnogo universiteta*, no. 20(04), pp. 1-17, available at: <http://ej.kubagro.ru/2006/04/pdf/03.pdf> (access date July 06, 2016).
6. Spotkay, D.V. (2012), "The management of innovative processes at the enterprise", *FEN-Nauka*, no. 6, pp. 1-2, available at: <http://cyberleninka.ru/article/n/upravlenie-innovatsionnym-protsessom-na-predpriyatii> (access date July 06, 2016).
7. Ilyenkova, S.D., Gokhberg, L.M., Yagudin, S.Yu. et al. (1997), *Innovatsionnyy menedzhment* [Innovation management], high school textbook, Banki i birzhi, YuNITI, Moscow, Russia, 327 p.
8. Trifonov, Yu.V. and Zharikov, A.V. (2012), "Innovation and mechanisms for its organization at the regional level", *Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N.I. Lobachevskogo*, no. 1-1, pp. 213-216, available at: <http://cyberleninka.ru/article/n/innovatsionnaya-deyatelnost-i-mehanizmy-ee-organizatsii-na-regionalnom-urovne> (access date July 08, 2016).
9. Tvis, B. (1989), *Upravlenie nauchno-tehnicheskimi novovvedeniyami* [The management of scientific and technical innovations], translation from English, Ekonomika, Moscow, Russia, 271 p.
10. Shumpeter, Y. (1982), *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya* [The theory of economic development], Progress, Moscow, Russia, 174 p.
11. Horbachova, Yu.I. and Holub, O.I. (2008), "The texts of lectures on «Innovative Management»", KhNAMH, Kharkiv, Ukraine, 110 p., available at: http://eprints.kname.edu.ua/6204/1/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D0%B8%D0%B8_%D0%98%D0%9C.pdf (access date July 12, 2016).
12. "Open innovation", available at: <http://innoviscop.com/en/definitions/process-innovation> (access date August 01, 2016).
13. "About open innovation", available at: <http://innoget.com/about-open-innovation> (access date August 01, 2016).
14. Niek D du Preez, Louis Louw, Heinz Essmann (2014), "An Innovation Process Model for Improving Innovation Capability", *Journal of High Technology Management Research*, no. 26, pp. 1-24, available at: https://researchgate.net/publication/266444507_An_Innovation_Process_Model_for_Improving_Innovation_Capability_An_Innovation_Process_Model_for_Improving_Innovation_Capability (access date August 01, 2016).

УДК 339.564:432

Карасьова Н.А.,
к.е.н., докторант
ННЦ "Інститут аграрної економіки", м. Київ

КОМПАРАТИВНІ ПЕРЕВАГИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ

Karasova N.A.,
cand.sc.(econ.), doctoral candidate
NSC "Institute of Agrarian Economics", Kyiv

COMPARATIVE ADVANTAGES OF UKRAINE'S AGRICULTURE IN INTERNATIONAL TRADE

Постановка проблеми. Одним з основних показників розвитку економічної системи, який відображає міжнародну спеціалізацію та позиції країни на світових ринках є структура експортно-імпортних потоків, що формується в результаті наявних компаративних переваг в міжнародній торгівлі. Для розвинутих економік та їх окремих галузей типовим є переважання в експорті високотехнологічної продукції з високою доданою вартістю, що забезпечується за рахунок використання динамічних факторів виробництва. Значна ж частка країн, що розвиваються спеціалізується на експорті сировинних товарів, що зумовлює низьку ефективність.

В сучасних умовах, маючи значний ресурсний потенціал, український аграрний сектор окрім важливої соціальної функції здатний забезпечувати стабільний притік валюти в національну економіку, визначаючи одну з основних спеціалізацій країни, а прогресивність та диверсифікація товарних потоків – високий економічний ефект. Тому, для виявлення проблемних місць та резервів розвитку експортного потенціалу актуальним постає питання дослідити, які саме компаративні переваги в зовнішній торгівлі має нині аграрний сектор України та на скільки якісною є структура його експорту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До теоретико-методологічних аспектів розвитку експортного потенціалу та зовнішньоекономічної діяльності в аграрному секторі України звертались у своїх наукових роботах такі вчені, як О. Антонюк [1] та С. Бестужева [2], які досліджували товарну та географічну диверсифікацію експортних потоків аграрного сектору. М. Бетлій та О. Бородіна [3], С. Кваша та В. Власов [4], М. Сайкевич [5] займалися питаннями стимулювання експортного потенціалу, зокрема в контексті асоціації України з ЄС, О. Шубравська [6], О. Яценко [7] вивчали перспективи експортоорієнтованого розвитку в умовах глобалізації. Однак, широкий спектр проблематики та динамічність зовнішніх умов вимагають безперервного аналізу макроекономічних параметрів та показників експортоорієнтованої діяльності. Дані дослідження будуть утворювати аналітичну основу для розробки експортної стратегії аграрного сектору, виявлення перспективних напрямів розвитку та обґрунтування організаційно-економічних механізмів підвищення ефективності використання експортного потенціалу.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу компаративних переваг та структури експорту аграрного сектору визначити місце України на світовому агропродовольчому ринку, встановити наявні переваги в зовнішній торгівлі та обґрунтувати напрямки підвищення ефективності експорту аграрного сектору України.

В основу методики дослідження було покладено кластерний аналіз, який дав можливість співставити економічні показники розвитку багатьох країн світу та визначити місце України у світовому експорті сільськогосподарської продукції. Дослідження «товарного ядра» експорту, його перспективності та напрямів подальшого розвитку було здійснено за допомогою аналізу компаративних переваг. Інструментом для виконання кластерного аналізу та зведення коефіцієнтів слугувало програмне забезпечення для ПК STATISTICA.

Виклад основного матеріалу дослідження. Починаючи з 2000 р., в Україні спостерігається стала тенденція до зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції та продуктів харчування, зокрема, з 2005 р. по 2015 р. валовий обсяг агропродовольчих товарів зріс на 32%. Разом з тим, відбувається постійне нарощування обсягів експорту в аграрному секторі (приріст за вказаний період – 70%) та позитивного сальдо зовнішньої торгівлі. В цілому експорт перевищує імпорт на 77%.

В товарній структурі експорту агропродовольчих товарів найбільшу частку у 2015 р. займає соняшникова олія (21,3%). Це довгоочікуваний та позитивний результат, який означає, що на перші експортні позиції виходить перероблений продукт з високою доданою вартістю. На другому та

третьому місцях традиційно за останні роки розміщуються кукурудза (20,1) та пшениця (13,7). Значний експортний потенціал галузі дозволяє стверджувати про міцні позиції на світових агропродовольчих ринках, але, на відміну від лідерів міжнародної торгівлі, основною проблемою для країни залишається високий рівень концентрації та, відповідно, низький ступінь товарної диверсифікації експортних потоків аграрного сектору. Для визначення місця та позицій України у світовому експорті сільськогосподарської продукції було застосовано метод кластерного аналізу.

В даному випадку сукупність об'єктів, або інформаційна база дослідження складалась із показників ВВП на душу населення, виробництва та експорту сільськогосподарської продукції на душу населення, а також структури експорту 148 країн. На основі показників ВВП, обсягів виробництва та експорту на душу населення було сформовано 6 кластерів (табл. 1), Україна за даними параметрами увійшла до 5 кластеру.

Здійснюючи розрахунки, приходимо до висновку, що перші три кластери (1-2-3) представлені найбільш розвинутими країнами, які генерують близько 60 % світового ВВП. До них відносяться всі країни Західної Європи, Естонія, Чехія, Словенія, Канада, США, Ізраїль, Саудівська Аравія, Кувейт, Бахрейн, Оман, Нова Зеландія, Австралія, Японія, Тайвань, Південна Корея та кілька малих островних держав. Найменш розвинуті країни відносяться до 6-го кластеру.

Україна за наведеними вище ознаками потрапляє у 5-й кластер разом із Албанією, Болгарією, Румунією, Сербією, Білорусією, Молдовою, Парагваєм, Південно-Африканською республікою, Анголою, Перу, Туркменістаном, Тунісом, Тайландом, Китаєм та деякими іншими.

Таблиця 1

Характеристика кластерів країн світу, 2013 р.

Номер та характеристика кластера		ВВП, млн дол.	Виробництво агропродовольчої продукції, млн дол.	Експорт (гр. 1-24 УКТ ЗЕД), млн дол.	Кількість країн у кластері
1	Сума	1240681	4294171	11180321	3
	Мах на душу нас.	104	0,3	1,2	
	Середнє	64,1	0,2	0,7	
	Міп на душу нас.	25	0,03	0,2	
	% від світового	2	0,2	0,8	
2	Сума, млн дол.	38558269	479	645	22
	Мах на душу нас.	66	2	5	
	Середнє	52	0,6	1	
	Міп на душу нас.	38	0,07	0,02	
	% від світового	51	19	46	
3	Сума, млн дол.	6475257	97921	120589	14
	Мах на душу нас.	35	0,8	1	
	Середнє	27	0,3	0,5	
	Міп на душу нас.	19	0,09	0,01	
	% від світового	9	3	9	
4	Сума, млн дол.	9407605	423166	278827	24
	Мах на душу нас.	18	1	2	
	Середнє	14	0,5	0,6	
	Міп на душу нас.	10	0,2	0,002	
	% від світового	13	17	20	
5	Сума, млн дол.	12670791	803074	171015	30
	Мах на душу нас.	9	0,9	0,9	
	Середнє	6	0,4	0,2	
	Міп на душу нас.	4	0,1	0,001	
	% від світового	17	32	12	
6	Сума, млн дол.	5368730	658281	148836	55
	Мах на душу нас.	4	0,6	0,5	
	Середнє	2	0,2	0,08	
	Міп на душу нас.	1,3	0,05	0,0003	
	% від світового	7,1	26,13	10,7	
Всього, тис дол.		75117621000	2518797001	1397068837	148

Джерело: розраховано автором на основі даних [8; 9].

За показниками виробництва агропродовольчої продукції та її експорту на душу населення лідируюче місце займають 22 країни 2-го кластеру. На їх долю припадає 19% світового виробництва та 46% світового експорту продовольчих товарів. Ці країни демонструють і найвищі показники ефективності виробництва у відповідному секторі. Крім того, варто зазначити, що найбільша частка виробництва (31,9%) припадає на країни 5-го кластеру (куди відноситься і Україна), однак в даній кластеризації основну частку бере на себе Китай – 23,5%. За показниками виробництва та експорту на душу населення в аграрному секторі Україна тяжіє до лідерів цієї групи, демонструючи дані показники на рівні 679,3 тис дол. та 376,1 тис дол. відповідно, перевищуючи середній показник по виробництву в 4-й, 3-й та 2-й групах. Така ситуація може складатися, по-перше, внаслідок недостатньої насиченості відповідними товарами на внутрішньому ринку, на який з більшості товарних позицій і орієнтований український аграрний сектор, а по-друге, через бар'єри та кон'юнктуру на зовнішніх ринках.

Для розрахунку стратегічних напрямів розвитку, можливостей переходу експортоорієнтованого виробництва національного аграрного сектору у вищий кластер та визначення перспективного «товарного ядра» експорту в роботі були розраховані відносні компаративні переваги в структурі експорту та імпорту кожної країни і України, зокрема. Для реалізації відповідного методичного підходу та забезпечення релевантних результатів було також здійснено вибірку країн в кожному кластері, які формують основу його експорту та імпорту агропродовольчої продукції (табл. 2). З огляду також на те, що в країнах 1-го кластеру експорт сільськогосподарської продукції займає дуже незначну частку, даний кластер не увійшов у вибірку.

Таблиця 2

Дані вибірки країн для аналізу компаративних переваг кластеру, 2013 р.

	Номер кластеру				
	2	3	4	5	6
Кількість країн у кластері	22	14	24	30	55
Кількість країн у вибірці	6	3	6	6	5
% країн у вибірці	27	21	25	20	9
Експорт країн у вибірці, млн. дол.	486617	97027	212674	126624	102381
% експорту країн у вибірці	75	80	76	74	69
Імпорт країн у вибірці, млн. дол.	395453	89306	114322	255298	142470
% імпорту країн у вибірці	63	62	62	71	55

Джерело: розраховано автором.

З даних наведеної таблиці 2 випливає, що в середньому зі 148 країн на долю лише 25 припадає від 70% до 80% експорту та від 55% до 71% імпорту агропродовольчої продукції. В таблиці 3 наведені розраховані показники компаративних переваг для кожного кластера та окремо для агропродовольчої продукції України. Визначення компаративних переваг кластера розраховувалось за формулою 1.

$$KП_{ij} = \ln \left[\frac{\sum_{i=1}^l Ex_{ij} / \sum_{i=1}^l Im_{ij}}{\sum_{i=1}^l \sum_{j=1}^n Ex_i / \sum_{i=1}^l \sum_{j=1}^n Im_i} \right] \quad (1)$$

де $KП_{ij}$ – коефіцієнт компаративної переваги за j -м товаром;

Ex_{ij} / Im_{ij} – експорт та імпорт j -го товару i -ї країни;

Ex_i / Im_i – експорт та імпорт i -ї країни;

l – кількість країн; n – кількість товарів.

Аналіз таблиці 3 свідчить, що в кластерах 2, 3, де знаходяться найбільш економічно розвинуті країни компаративні переваги у торгівлі агропродовольчими товарами знаходяться в межах від 0 до 2, тобто розподіляються рівномірно. В кластерах 4, 5 та 6, де знаходяться менш розвинуті країни відповідний діапазон розширюється до коефіцієнтів 3,0; 3,5 і навіть 4.

Таблиця 3

Характеристика кластерів за компаративними перевагами

Коефіцієнт компаративних переваг	Україна	Кластер				
		2	3	4	5	6
Разом більше 0, з них у проміжку:	34	46	34	21	28	33
0,0-0,5	2	28	16	10	12	14
0,5-1,0	4	9	7	5	7	7
1,0-1,5	5	8	8	4	3	3
1,5-2,0	3	0	3	1	2	3
2,0-2,5	2	0	0	0	1	2
2,5-3,0	4	0	0	1	2	2
3,0-3,5	1	0	0	0	1	1
3,5-4,0	3	0	0	0	0	1
більше 4,0	10	0	0	0	0	0
У відсотках до підсумку, %						
Разом більше 0, з них в проміжку:	38	51%	38%	23%	31%	37%
0,0-0,5	5,9	60,9	47,1	47,6	42,9	42,4
0,5-1,0	11,7	19,6	20,6	23,8	25,0	21,2
1,0-1,5	14,7	17,4	23,5	19,0	10,7	9,1
1,5-2,0	8,8	0,0	8,8	4,8	7,1	9,1
2,0-2,5	5,9	0,0	0,0	0,0	3,6	6,1
2,5-3,0	11,7	0,0	0,0	4,8	7,1	6,1
3,0-3,5	2,9	0,0	0,0	0,0	3,6	3,0
3,5-4,0	8,8	0,0	0,0	0,0	0,0	3,0
більше 4,0	27,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Джерело: розраховано автором

Для України, зокрема, також є характерним широкий спектр коефіцієнтів *КП*. На рис. 1, 2 наведені спектрограми, побудовані на основі показників компаративних переваг, визначених для кожного кластеру та окремо для України.

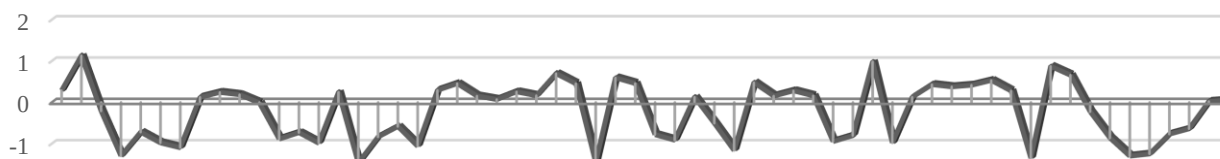

Рис. 1. Компаративні переваги міжнародної торгівлі агропродовольчими товарами, кластер 2

Джерело: побудовано автором

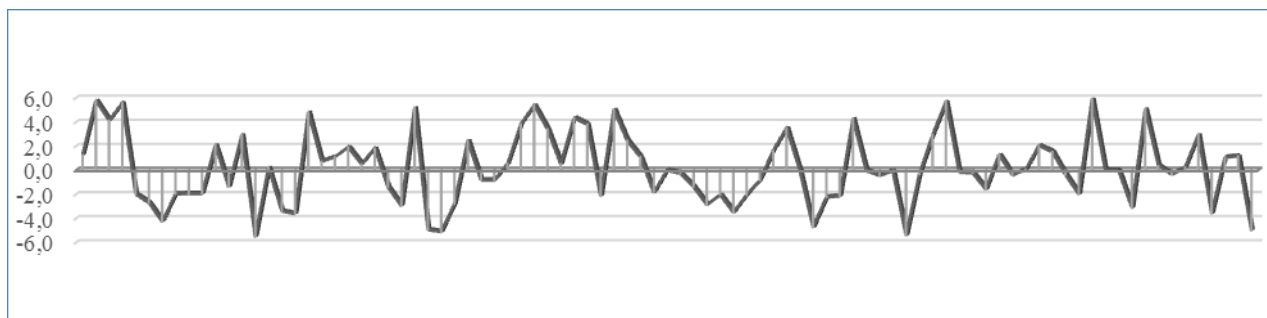

Рис. 2. Компаративні переваги міжнародної торгівлі агропродовольчими товарами, Україна

Джерело: побудовано автором.

З аналізу випливає наступне:

1) діапазон коефіцієнтів компаративних переваг в економічно розвинутих країнах є однорідним та не має різких відхилень, тобто структура експорту та імпорту агропродовольчих товарів є досить диференційованою, а по більшості товарних груп відповідні країни мають стабільні переваги у міжнародній торгівлі;

2) відхилення коефіцієнтів корпоративних переваг в діапазоні від (4,0) до (-4,0), як видно зі спектрограми (рис. 2), наближає Україну до 6-го кластера. Тобто в товарній структурі експорту та імпорту агропродовольчих товарів таких країн, зокрема і України, існують сформовані сильні переваги в торгівлі одними товарами, на нашу думку, вони зумовлені більш природними факторами (природно-кліматичними умовами, ціновими перевагами через дешевизну робочої сили тощо), та упущені вигоди від потенціальної торгівлі іншими товарами, які виникають через неспроможність конкурувати на міжнародному ринку за рахунок динамічних конкурентних переваг. За показником виробництва агропродовольчих товарів на душу населення Україна наближається до 2-го кластера, що свідчить про орієнтованість переважної більшості товарів на внутрішній ринок.

3) «згладжування» діапазону коефіцієнтів компаративних переваг в аграрному секторі України можливе по мірі наближення структури експорту до структури країн 2-го та 3-го кластерів. Це можливо, в першу чергу, за рахунок зменшення частки товарів з низькою доданою вартістю в структурі експорту та збільшення частки високомаржинальної продукції з вищим ступенем переробки.

Щодо конкретних товарних позицій, в яких вітчизняні експортери мають компаративні переваги, то вони наведені в таблиці 4.

Таблиця 4

Основні експортні товарні позиції, щодо яких аграрний сектор України має компаративні переваги

Товарна позиція	Компаративна перевага	Товарна позиція	Компаративна перевага
Пшениця	5,8824	Мед	2,9520
Кукурудза	1,6549	Цукор	0,2348
Сорго	0,7336	Гірчична олія	0,5051
Жито	1,1083	Олія соняшникова	5,8922
Ячмінь	2,9480	Соева олія	3,4168
М'яса	1,0991	Ріпакова олія	0,5051
Насіння олійних	0,5520	Кукурудзяна олія	4,3515
Макуха олійних	3,8401	Волоські горіхи	5,6552
Кукурудзяна мука	2,9436	Гриби	2,4599
Пшенична мука	1,5342	Бобові зернові	1,8401
М'ясо птиці	0,3606	Анаїс, бодян, фенхель, коріандр	1,0801
Тверді сири	0,0756	Яечний порошок	5,4587

Джерело: розраховано автором

З метою порівняння товарних позицій, з яких переваги в міжнародній торгівлі мають країни вищих кластерів, була сформована таблиця 5, де проаналізовані 15 країн вибірки з 2-го, 3-го та 4-го кластерів, а також Україна.

Таблиця 5

Основні експортні товарні позиції в країнах вибірки 2-4 кластерів

Товарна позиція	Відсоток співпадінь > 0 у вибірці	Україна	Товарна позиція	Відсоток співпадінь > 0 у вибірці	Україна
1	2	3	4	5	6
Пшениця	53%	+	Сири тверді	40%	+
Овес	33%	-	Яйця птиці	40%	-
Просо	40%	-	Овочі свіжі	40%	-
Кукурудза	46%	+	Овочі заморожені	46%	-
Ячмінь	46%	+	Фрукти свіжі	33%	-
Жито	33%	+	Тваринні жири	46%	-
Гречка	33%	-	Соева олія	60%	+
Насіння олійних	46%	+	Кукурудзяна олія	46%	+

продовження табл. 5

1	2	3	4	5	6
Кукурудзяна мука	46%	+	Ріпакова олія	46%	+
Бобові зернові	40%	+	Цукор	53%	+
М'ясо птиці	46%	+	Тютюн	46%	–
Свинина	46%	–	Морепродукти	52%	–
М'ясо ВРХ	46%	–	Безалкогольні напої та пиво	46%	–
Молоко та молочні продукти	46%	–			

Джерело: розраховано автором

З аналізу випливає, що не дивлячись, що структура української агропромислової продукції поступово змінюється на користь товарів, що проходять первинну та подальші переробки, основні групи товарів, а саме, свинина та м'ясо ВРХ, молоко та молочні вироби, яйця, фрукти та овочі залишаються поза межами українського експорту. Тоді як саме такі товари формують основний кошик експорту економічно розвинутих країн. «Ядром експорту» для товарів продукції АПК виступають олія соняшникова, кукурудза, пшениця, макуха з рослинних жирів, насіння ріпаку, ячмінь та соєві боби. Серед близько 170 найменувань товарних позицій експорту 75% валютної виручки припадає лише на сім позицій. Дуже незначними в товарній структурі експорту аграрного сектору є доля овочів (0,6%), м'яса та м'ясопродуктів (2,8%), яєць (1,6), фруктів, бобових тощо.

Висновки з проведеного дослідження. Не дивлячись на вагомий аграрний та експортний потенціал, а також одну з головних бюджетоформуючих функцій галузі, Україна все ще знаходиться на периферії світового агропродовольчого ринку, спеціалізуючись на сировинних товарах та не використовуючи динамічні фактори конкурентної боротьби за ринки збуту. Високий рівень товарної концентрації ставить ефективність розвитку експортоорієнтованої діяльності в абсолютну залежність від умов зовнішніх сировинних ринків. За показниками виробництва та експорту на душу населення в аграрному секторі Україна тяжіє до лідерів своєї групи країн, однак якість товарної структури знижує загальну ефективність експорту.

На сучасному етапі Україна володіє компаративними перевагами в торгівлі зерновими та продуктами їх переробки, рослинними жирами, медом, горіхами та цукром. Товарами, в торгівлі яких Україна не має компаративних переваг нині, але виробництво яких необхідно нарощувати разом із покращенням їх якості є молоко та молочні продукти, яйця птиці, м'ясо ВРХ, свинина, овочі та фрукти. Їх збільшення в структурі експорту здатне забезпечити розширення ринків збуту та створити передумови для підвищення ефективності виробничих систем від мікро- до макрорівня.

Література

1. Антонюк О.П. Аналіз структури експорту агропродовольчої продукції / О.П. Антонюк, П.О. Антонюк // Економіка харчової промисловості. – 2014. – № 3(23). – С. 27-32.
2. Бестужева С. В. Напрями зовнішньоторговельного розвитку агропромислового розвитку України / С. В. Бестужева // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – №4. – С. 41-45.
3. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції [Текст] / М.Г. Бетлій [та ін.] ; ред. О.М. Бородіна ; Ін-т економіки та прогнозування НАН України. – Ужгород : ІВА, 2006. – 496 с.
4. Кваша С.М. Експорт та імпорт продукції аграрного сектору України: стан та тенденції / С.М. Кваша, В.І. Власов. – Київ, ННЦ ІАЕ, 2013. – 80 с.
5. Сайкевич М.І. Експортний потенціал сільськогосподарських підприємств / М.І. Сайкевич, О.Д. Сайкевич // Інноваційна економіка. – 2013. – № 3(41). – С. 104–110.
6. Шубравська О.В. Перспективи реалізації експортного агропродовольчого потенціалу України / О.В. Шубравська // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №4. – С. 27–32.
7. Яценко О.М. Розвиток експортного потенціалу аграрного сектора економіки України в умовах глобалізації / О.М. Яценко, Н.Г. Невзгляд, А.Г. Невзгляд // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2015. – № 3. – С. 39-48.
8. FAOSTAT [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://faostat3.fao.org/download/T/TP/E>.
9. The World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/data-catalog/country-profiles>

References

1. Antoniuk, O.P. and Antoniuk, P.O. (2014), "Analysis of the structure of exports agrifood products", *Food Industry Economics*, no. 3(23), pp. 27–32.
2. Bestuzheva, S.V. (2015), "Foreign Trade Development Directions in the Agriculture of Ukraine", *Global and National Economic Problems*, no. 4, pp. 41–45.

3. Betliy, M.H., Borodina, O.M. et al. (2006), *Ahrarnyi sektor Ukrainy na shliakhu do yevrointehratsii* [Agricultural Sector of Ukraine on the Way towards European Integration], monograph, IBA, Uzhgorod, Ukraine, 496 p.
4. Kvasha, S.M. and Vlasov, V.I. (2013), *Eksport ta import produktsii ahrarnoho sektoru Ukrainy: stan ta tendentsii* [Exports and Imports of the Agri-Food in Ukraine: Status and Trends], NSC IAE, Kyiv, Ukraine, 80 p.
5. Saikivych, M.I. and Saikivych, O.D. (2013), "Export Potential of Agricultural Enterprises", *Innovative Economy*, no. 3(41), pp. 104–110.
6. Shubravskaya, O.V. (2007), "Prospects of Developing the Agri-Food Export Potential of Ukraine", *Pressing Issues of Economy*, no. 4, pp. 27–32.
7. Yatsenko, O.M., Nevzghliad, N.H. and Nevzghliad, A.H. (2015), "Development of Export Potential of the Agricultural Sector of Ukraine in Terms of Globalization", *Foreign Trade; Economics, Finance, Law*, no. 3, pp. 39–48.
8. FAOSTAT. – <http://faostat3.fao.org/download/T/TP/E> (access date 05.06.2016).
9. The World Bank. – <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?view=chart> (access date 05.06.2016).

Рецензент: д.е.н., професор ННЦ "Інститут аграрної економіки" М.І. Пугаčov

УДК 338.36:652.8

Маркова Є.Ю.,
к.е.н, здобувач
Харківський національний технічний університет сільського
господарства ім. Петра Василенка

ЛОГІСТИЧНЕ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-СТРУКТУРАМИ РИБОГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ В КОНКУРЕНТНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Markova Ye.Yu.,
cand.sc.(econ.), candidate for a degree
Kharkiv Petro Vasilenko National Technical University of Agriculture

LOGISTIC MANAGEMENT OF BUSINESS STRUCTURES OF FISHERY COMPLEX IN A COMPETITIVE ENVIRONMENT

Постановка проблеми. Участь держави в логістизації рибної галузі має здійснюватися шляхом використання комплексу регуляторів, найважливішими з яких є: система розподілу квот, бюджетна, податкова, кредитна, зовнішньоекономічна, соціальна політика. Розвитку державних функцій у сфері регулювання рибогосподарської діяльності на різних ієрархічних рівнях сприяють: розвиток механізму квотування як інструменту впливу на рівень логістизації бізнес-процесів; розширення форм інформаційного забезпечення та галузевого консалтингу з логістичною спрямованістю; модернізація оподаткування, фінансово-кредитних, страхових і інвестиційних функцій, митної і тарифної політики; реструктуризація боргів рибогосподарських організацій і ін.

Модернізація методів макрологістичної підтримки рибогосподарських бізнес-процесів вимагає розвитку державної інформаційної системи про стан запасів, умови промислу і використання водних біологічних ресурсів (ВБР), про логістичні можливості виробничих й інфраструктурних організацій рибної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема логістичного управління бізнес-структурами рибогосподарського комплексу в конкурентному середовищі аналізували у своїх працях такі науковці, як: О.Е. Довбиш, В.К. Кисельов, О.М. Клименко, В.А. Корчмит, К.С. Колеснікова, Л.С. Ладонько, Р.М. Скупський, І.Ю. Гришова, О.В. Митяй, Т.С. Шабатура, О.О. Красноручський, Л.М. Наумова, О.Б. Наумов, Т.М. Гнат'єва, Б.О. Язлюк, М.Ю. Щербата [1-12] та ін.

Зокрема Скупський Р.В. вважає, що Україна, маючи традиційно високий рівень споживання риби та морепродуктів, берегову морегосподарську інфраструктуру, повинна ініціювати процеси щодо

відродження та сталого розвитку рибного господарства, як пріоритетної галузі національної економіки, що дозволить повернути собі статус та авторитет морської держави, відновити експортний рибпромисловий потенціал, забезпечити продовольчу безпеку, зокрема через створення національних центрів аква- та марикультури на кластерній основі [11].

А на думку Колесникової К.С., необхідно створити та забезпечити функціонування єдиної системи селекції в рибництві на основі розвитку спеціалізованих племзаводів і репродукторів високопродуктивних порід та видів риб під контролем селекційно-генетичного центру племінного рибництва; забезпечити рибницькі підприємства у різних фізико-географічних зонах країни високопродуктивними районованими плідниками культивованих видів риб, поступово оновлюючи генофонд існуючих стад плідників рослинних та інших перспективних цінних видів риб шляхом заведення їх чистокровних ліній з інших країн [6].

Проте, не дивлячись на те, що проблеми розвитку рибного господарства є предметом багатьох наукових досліджень, багато питань залишаються невирішеними.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад логістичного управління бізнес-структурами рибогосподарського комплексу і розробка рекомендацій методологічного та практичного спрямування для досягнення сталих конкурентних позицій рибних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перспективним є формування на логістичних принципах великих рибогосподарських комплексів (фінансово-торгово-промислових груп), в тому числі з державною участю. Формування і розвиток таких структур дозволить запобігти розпорошенню і витоку ресурсів з регіону, забезпечити логістичну оптимізацію управління інтегрованими поточковими процесами.

Доцільним є відновлення низки функцій і активізації роботи басейнових органів управління рибним господарством спільно з адміністраціями регіонів і місцевими органами управління. Через специфіку розміщення водних біоресурсів, на використанні яких базується рибна промисловість, прийнятий адміністративний поділ країни на окремі регіони не збігається з розміщенням і розподілом в економічній зоні потенціалом водних біоресурсів, галузевої інфраструктури, транспортних мереж, виробничих потужностей і інших елементів, що склалися за довгий період управління рибогосподарським комплексом. У зв'язку з цим, необхідний розвиток інституту басейнових органів управління, з урахуванням нових умов господарювання і принципів логістики. Це підвищить ефективність макрологістичного управління рибним господарством з метою більш раціональної експлуатації водних біоресурсів [11].

З огляду на ефективні зарубіжні підходи, а також позитивний досвід організації бізнес-зв'язків в рамках дореформених басейнових виробничих об'єднань, доцільним є розвиток нових форм інтеграції та логістичної координації бізнес-процесів, адекватних сучасним умовам. Як варіант, може бути використана структура, логістично консолідуюча різні самостійні рибодобувні, рибопереробні, збутові, транспортні та інші організації. Подібна форма бізнес-партнерства дозволить на логістичній основі підвищити ефективність взаємодії самих рибпромисловців і обслуговуючих їх структур, а також забезпечити більш високу конкурентоспроможність рибної продукції. У цьому сьогодні бачиться найперспективніший і найбільший економічний шлях вирішення проблем прісноводної аквакультури. Широке поширення отримують фермерські рибоводні господарства та комерційне любительське рибальство, організовані на базі невеликих ставків та інших водойм. Ці та інші шляхи поживлення економіки аквакультури, активізації науково-технічного прогресу дозволять в найближчі роки реалізувати потенційні можливості рибництва, досягти і перевершити колишні його рівні.

При реалізації проекту рибоводне господарство із замкнутим циклом товарного виробництва слід проводити досить широкий асортимент рибної продукції, спрямований як на кінцевого споживача, так і на подальші виробничі потреби інших підприємств.

У номенклатуру виготовленої продукції входить наступний асортимент і види: харчова ікра риб, для реалізації кінцевому споживачу; м'ясо риб, для реалізації кінцевому споживачу; «Жива» ікра риб, для реалізації рибницьким підприємствам для подальшого виробництва готової продукції і для вирощування у власних цехах з метою поповнення поголів'я і на реалізацію; жива риба, для подальшої реалізації підприємствам і використання у внутрішніх виробничих цілях, а також виробництво малька з метою репродукції; гранульовані корми для потреб власного виробництва та для реалізації на сторону.

Фінансування розвитку проекту, з щорічним збільшенням потужностей, передбачається протягом 5 років, і за підсумками другого року чистий дохід проекту буде позитивний (табл. 1).

Найбільш рентабельним, а, отже, і найбільш прибутковим на даному підприємстві є виробництво ікри риб цінних порід. (табл. 2).

Приблизно однакову рентабельність мають такі види продукції, як товарне м'ясо риб і вироби з товарного м'яса. Більш низька рентабельність у різновікової молоді (табл. 2). Найнижчу рентабельність мають корми і запліднена ікра.

Таблиця 1

Розподіл чистої приведеної вартості по роках, з наростаючим підсумком (млн грн)

Рік планування	Чиста приведена вартість (NPV)
1 рік	-18
2 рік	32,6
3 рік	120,2
4 рік	214,5
5 рік	301,7

Джерело: складено автором на підставі даних з міністерство економічного розвитку і торгівлі України та державної служби статистики України.

Таблиця 2

Рентабельність окремих видів продукції

Продукція	Найменування показників	
	Рентабельність продукції, %	Рентабельність продажів, %
Запліднена ікра	2,4	2,4
Різнорікова молодь	23	18,6
Харчова ікра	181,4	64,5
Товарне м'ясо	54,7	35,4
Вироби з м'яса	58,4	38
Корми	9,6	8,7

Джерело: складено автором на підставі даних з міністерство економічного розвитку і торгівлі України та державної служби статистики України

Реалізація даного напрямку дозволить підприємству виготовляти високорентабельну альтернативну продукцію, збільшити обсяги виробництва і уникнути простою виробничих потужностей у розглянутий період.

Розвиток виробництва збільшує оподатковувану базу і, відповідно, податкові відрахування до бюджетів усіх рівнів. З огляду на тісний взаємозв'язок всіх сфер економіки і співзалежність українських підприємств між собою, не можна не звернути уваги на мультиплікативний ефект, який неодмінно виникне в процесі розвитку проекту. В першу чергу, додатковий дохід отримають підрядники, які будуть виконувати ремонт і реконструкцію приміщень та обладнання, додаткові можливості відкриються для сфери торгівлі та громадського харчування, також буде надано позитивний вплив на організації, що займаються транспортними послугами. З урахуванням того, що поліпшення фінансового стану всіх перерахованих вище підприємств теж дасть позитивні результати в інших сферах економіки, можна відзначити, що мультиплікативний ефект буде досить відчутний на показниках регіональної економіки в цілому. Здійснення збутової політики проекту включає в себе співпрацю з іншими містами і державами, що дозволить істотно зміцнити ринкову позицію і незалежність від регіональних економічних проблем [3].

Комплексне, більш повне і ефективне використання виробничих фондів осетрових заводів - давно назріле, але важко вирішуване завдання, що стоїть перед цими підприємствами. Складність полягає в тому, що заводи, маючи повний комплекс рибоводного обладнання, потужне технічне забезпечення, великі площі інженерних ставків і висококваліфікований кадровий склад, функціонують в яскраво вираженому сезонному режимі.

Починаючи в березні-квітні роботу з виробниками і інкубацією ікри, вже в липні вони закінчують цикл ставкового вирощування стандартної молоді осетрових. В результаті виключається будь-яка можливість використання ставкового фонду для вирощування інших традиційних об'єктів аквакультури. До того ж тривале утримання риб в осетрових ставках (до жовтня - листопада) обмежує можливості проведення повноцінного ремонту і підготовки ставків до виробничого циклу майбутнього року.

З метою уникнення простою потужностей і збільшення обсягів виробництва пропонується виробництво на даному підприємстві альтернативних видів продукції, а саме креветок. Перспективність і доцільність реалізації цього виробничого напрямку обумовлена тим, що, наприклад, розведення креветок (в даному випадку при наявності необхідних виробничих потужностей) не вимагає значних матеріальних витрат. Крім того, дана продукція не потребує переробки - вирощені креветки просто заморожуються і фасуються в пакети. А ось попит на дану продукцію останнім часом

в Україні значно зріс, тоді як і ціна досить висока [5].

Впровадження полікультури «риба-ракоподібні» значно розширить технологічні можливості рибоводних підприємств, в цілому, оскільки поряд з наявними виробничими потужностями типового рибного заводу з'являться нові виробничі цехи та технологічне обладнання. Більш повно і ритмічно протягом року буде організована експлуатація основного виробничого обладнання, скоротиться період його фактичного зносу, прискориться оборотність і оновлення основних фондів підприємства. Завдяки реалізації товарної креветки завод отримає додаткові джерела оборотних коштів.

Сучасний стан рибогосподарського комплексу має негативну тенденцію прогресуючого старіння матеріально-технічної бази. Розвиток рибної галузі потребує модернізації берегових виробництв. Необхідна розробка комплексної програми оновлення промислового флоту і оптимізації його структури. У якості одного із заходів щодо вирішення цієї задачі повинен бути розвиток лізингових відносин. Переозброєння вітчизняних суднобудівних підприємств і оновлення флоту з використанням лізингу звільнить українських рибпромисловців від необхідності купувати за кордоном обладнання та суди, найчастіше вже вживане.

Разом з проблемами техніко-економічного характеру, рибне господарство відчуває істотні труднощі зі збутом своєї продукції. Багато в чому це пов'язано з високими транспортними тарифами, які різко знижують ефективність логістичних зусиль по просуванню на внутрішні регіональні ринки якісних і відносно недорогих вітчизняних морепродуктів [2].

Одним з найважливіших факторів, що визначають обсяг переробки морепродуктів, а також їх ефективний збут, є система ціноутворення. Характеризуючи значну різницю між відпускною ціною рибпромислового підприємства і роздрібною ціною рибних товарів, виділяється небезпека скорочення попиту на рибну продукцію, а, отже, і зниження конкурентоспроможності рибпродукції. Діючи схеми просування рибної продукції до кінцевого споживача мають недоліки і потребують пошуку шляхів логістичної модернізації. Надмірне число посередників між споживачами і виробниками рибних товарів не дозволяє останнім контролювати кінцеву роздрібну ціну продукції, що призводить до неадекватності їх господарської поведінки в системі "попит-пропозиція", а, відповідно, вимагає логістичної оптимізації каналів розподілу рибпродукції.

З урахуванням виявлених проблем, можуть бути запропоновані шляхи розвитку макрологістичного регулювання ринку рибних товарів на основі задоволення попиту різних регіонів України та світового ринку через єдину логістичну координаційну систему оптової торгівлі рибпродукції. Така система повинна сприяти стимулюванню вітчизняного виробництва рибної продукції та збалансованості її експорту і імпорту на основі формування взаємної зацікавленості виробників і оптових покупців (українських і зарубіжних) шляхом встановлення логістично-орієнтованих зв'язків між ними. Реалізація подібних заходів дозволить максимально скоротити кількість посередників, що значно збільшують роздрібну ціну рибних товарів. Координаційна система оптової торгівлі рибпродукції може спиратися на логістичні центри при органах управління рибною промисловістю регіональних адміністрацій [6].

Незважаючи на складну посткризову ситуацію і проблеми в екологічній сфері, вітчизняне рибне господарство має реальні передумови для сталого розвитку. Успіх їх реалізації багато в чому залежить від темпів формування ефективної логістичної системи управління рибним бізнесом, адекватної сучасним умовам.

В кінці 90-х років XX століття світове рибальство зіткнулося з істотними обмеженнями щодо збільшення обсягів вилову традиційних видів риб, що стало ключовою причиною входження галузі у фазу циклічної кризи. В умовах глобального зменшення рівня освоєння ВБР з метою збереження стійкості рибної промисловості і господарства уряди провідних рибпромислових країн послідовно вводили ринкові механізми в рибальстві у жорсткі інституційні рамки. Мета - створити умови для переходу від інтенсивного вилучення традиційних ВБР до обережного (дискретно послідовного) і керованого вилученням на основі найбільш об'єктивних і найкращих наукових даних.

Необхідною умовою досягнення необхідного рівня продовольчої безпеки України є її продовольча незалежність, а регіонів, міст, районів - відповідний рівень продовольчої забезпеченості. У зв'язку з цим, головні завдання розвитку рибної промисловості і господарства України в довгостроковій перспективі передбачають: ефективне функціонування галузі в умовах формування і розвитку соціально орієнтованої ринкової економіки; посилення державного управління економікою країни і перехід галузі до сталого розвитку; забезпечення раціонального використання, збереження та відтворення водних біоресурсів [4].

Особливу увагу при реалізації ухвалених завдань повинно бути приділено вирішенню проблем в області вдосконалення і розвитку механізмів державної підтримки рибної промисловості і господарства України в перспективі, в тому числі шляхом створення сприятливих умов для функціонування добувної та обробної підгалузей, становлення і розвитку галузевих, внутрішнього і зовнішнього ринків рибних товарів, виробничої інфраструктури, а також розробки дієвого механізму реалізації програмних заходів з розвитку рибної промисловості і господарства України в перспективі на державному та регіональному рівнях.

Основними напрямками вирішення проблем в області вдосконалення і розвитку механізмів

державної підтримки рибної промисловості і господарства є: централізація функцій управління вітчизняним рибогосподарським комплексом України; вдосконалення системи розподілу прав на видобуток ВБР; відтворення матеріально-технічної бази видобувних компаній; вдосконалення використання сировинної бази ВБР; протидія браконьєрству; з метою зниження тарифів - встановлення виняткових тарифних умов на перевезення швидкопсувних вантажів; пільгове кредитування берегового рибообробного виробництва; підвищення рівня споживання; вирішення соціальних проблем; участь держави в розширенні освоєння водних біоресурсів конвенційних зон і відкритих районів Світового океану; науково-технічний розвиток на інноваційній основі; консолідація видобувних, обробних, збутових підприємств рибогосподарського комплексу та інших галузей і фінансових структур економіки країни; створення сприятливих умов для українських виробників при заході їх судів до вітчизняних портів; розробка державної програми розвитку торгівлі рибними товарами з пріоритетом структурної перебудови оптової ланки; розвиток передової інформаційної структури; розробка державної програми щодо захисту економічних інтересів вітчизняних виробників і експортерів на внутрішньому і зовнішньому ринках рибних товарів; відтворення ВБР; прискорення розвитку виробництва з об'єктів аквакультури (прісноводної і морської). Автор вважає, що, крім вище описаних напрямів формування системи регулювання сталого розвитку промислового рибальства, необхідно, також, приділяти увагу таким, як оптимізація оподаткування підприємств галузі; створення інноваційних знарядь лову і промислового устаткування; модернізація рибодобувних і рибообробних підприємств; створення інноваційної інформаційної системи рибальства; підвищення рівня здоров'я, якості життя населення та його платоспроможного попиту; створення додаткових робочих місць; державна підтримка містоутворюючих підприємств галузі; вдосконалення системи підготовки кадрів для галузі, забезпечення безперервного і досить повного дослідження стану водних біоресурсів, перш за все в районах української юрисдикції [8].

Комплекс заходів, що забезпечує ефективне функціонування механізму регулювання сталого розвитку морського промислового рибальства на базі державно-приватного партнерства включає:

- Адміністративні (вдосконалення системи розподілу прав на видобуток ВБР, підвищення ефективності системи контролю та охорони ВБР, ліквідація впливу неконтрольованого іноземного капіталу та ін.);
- Економічні (оптимізація оподаткування підприємств галузі, з урахуванням її специфіки, зниження тарифів на послуги суміжних галузей і ін.);
- Науково-технічні (створення інноваційного промислового обладнання, модернізація і технічне переозброєння рибодобувних і рибопереробних підприємств та ін.);
- Соціальні (створення нових високотехнологічних робочих місць, формування сучасної системи підготовки кваліфікованих кадрів, підвищення соціальної відповідальності підприємств галузі та ін.).

Система критеріїв оцінки соціо-еколого-економічної ефективності механізму державного регулювання сталого розвитку вітчизняного морського промислового рибальства може бути представлена такими показниками: 1) регульоване зростання обсягу природного капіталу, в тому числі ВБР; 2) забезпечення національної продовольчої безпеки України, 3) оптимальне зростання улову; 4) підвищення якості життя та ін. На основі механізму регулювання сталого розвитку галузі можна здійснити розрахунок інтегрованої оцінки очікуваного соціально-економічного ефекту, що забезпечує поступальний розвиток галузі і всього рибогосподарського комплексу України.

Стале збільшення уловів є для рибогосподарського комплексу найважливішим елементом соціально-економічної ефективності, тому що це безпосередньо спрямовано на забезпечення населення країни одним з найважливіших компонентів раціонального харчування - продуктами, виготовленими з риби й ін. морепродуктів. За останні 10-15 років споживання рибних товарів на душу населення в рік знизилось до 12 кг і суттєво віддалилося від раціональної норми [9].

Висновки з проведеного дослідження. Нарощування обсягів вилову водних біологічних ресурсів не може перевищити розмір загального допустимого улову, встановленого для України, якщо ми зможемо позитивно вирішити проблеми обмеження, пов'язані з наявністю рибпромислового флоту, потужностей з переробки та зберігання продукції, розмірів та споживчого попиту на внутрішньому і зовнішньому ринках й ін.

В якості основних соціальних результатів від реалізації намічених напрямів розвитку рибогосподарського комплексу України і галузі морського промислового рибальства в довгостроковій перспективі розглядаються: збереження діючих робочих місць, в першу чергу, для кваліфікованих працівників плавскладу і збільшення зайнятості на берегових виробництвах; поліпшення житлових і культурно-побутових умов працівників підприємств рибогосподарського комплексу; поліпшення постачання рибними товарами населення країни [7].

Література

1. Gryshova I.Yu. Ukraine's positions in international ratings evaluation as a factor of its competitiveness / I. Gryshova, I. Kryukova, O. Mityay // Економічний часопис-XXI. – 2015. – № 5-6. –

С. 24–27.

2. Гришова І.Ю. Стабільність конкурентоспроможного стану агропромислового комплексу України на внутрішніх і зовнішніх ринках / І.Ю. Гришова, О.В. Митяй, В.В. Кужель // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 3(177). – С. 66-73.

3. Гришова І.Ю. Реструктуризація переробних підприємств АПК в умовах глобалізації / І.Ю. Гришова // Прикладна економіка – від теорії до практики: матеріали Першої Всеукраїнської науково-практичної конференції 15 жовтня 2015 р. – Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка», 2015. – С. 45-48.

4. Державна цільова економічна програма розвитку рибного господарства України на 2012-2016 роки. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України №1245 від 23.11.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1245-2011-%D0%BF>

5. Кластери рибодобування, рибопереробки, аквакультури. Українські кластери [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ucluster.org/universitet/klasteri-ukraina/2012-study/perspektivni-napryamki-klasterizacii-vodnikh-resursiv/klasteri-ribodobuvannya-ribopererobki-akvakulturi/>.

6. Колеснікова К.С. Теоретичні засади розвитку рибогосподарського комплексу України / К.С. Колеснікова // Таврійський науковий вісник: Науковий журнал. – Вип. 85. – Херсон: Гринь Д.С., 2013. – С. 274-278.

7. Колеснікова К.С. Господарський і організаційно-економічний механізми розвитку рибогосподарського комплексу / К.С. Колеснікова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. – 2014. – Вип. 9. – Ч.4. – С. 104-108.

8. Красноручський О.О. Оцінка характеру реалізації економічних інтересів суб'єктів ринку сільськогосподарської продукції / О.О. Красноручський // Вісник ХНАУ, Сер. «Економіка АПК і природокористування». – 2010. – № 3. – С. 62-73.

9. Красноручський О.О. Теоретико-методологічні аспекти оцінки розвитку конкуренції та ефективності збуту сільськогосподарської продукції / О.О. Красноручський // Вісник ТНЕУ. – 2013. – № 2 (53). – С. 90-99.

10. Ладонько Л.С. Підходи до структуризації стратегічного потенціалу промисловості / Л.С. Ладонько, О.М. Клименко // Економіка сталого розвитку: теоретичні підходи та практичні рекомендації: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (13-16 вересня 2015 р, м. Кошице, Словаччина). – К. : Вид-во «Центр навчальної літератури», 2015. – С. 83-84.

11. Скупський Р.М. Марикультура Чорного моря – концептуальні засади створення рибогосподарського кластеру / Р.М. Скупський // Економічний форум. – 2015. – №1. – С. 86-101.

12. Язлюк Б.О. Методика оцінки рівня згладжування економіко-інституціональної й соціально-економічної асиметрії розвитку внутрірегіональних територій / Б.О.Язлюк // 36. наук. праць Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси: ЧДТУ, 2014. – Вип. 37. – Частина II. – С. 57–63 [Серія: Економічні науки.]

References

1. Gryshova, I., Kryukova, I. and Mityay, O. (2015), "Ukraine's positions in international ratings evaluation as a factor of its competitiveness", *Ekonomichnyi chasopys-XXI*, no. 5-6, pp. 24–27.

2. Gryshova, I.Y., Mityay, O.V. and Kuzhel, V.V. (2016), "Competitive position stability of agricultural sector of Ukraine at internal and external markets", *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 3 (177), pp. 66-73.

3. Hryshova, I.Yu. (2015). "Restructuring of the overworking enterprises of agrarian and industrial complex in the conditions of globalization", *Prykladna ekonomika – vid teorii do praktyky: materialy Pershoi Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Applied Economics – from theory to practice : Proceedings from First Ukrainian scientific conference (Ternopil, October 15, 2015), *Ekonomichna dumka*, Ternopil, Ukraine, pp. 45–48.

4. Cabinet of Ministers of Ukraine (2011), "The state target economic program of development of fishery of Ukraine for 2012–2016", approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine on 23.11.2011 № 1245, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1245-2011-%D0%BF> (access date August 01, 2016).

5. Ukrainian clusters (2012), "Clusters of fish production, fish processing and aquaculture", available at: <http://ucluster.org/universitet/klasteri-ukraina/2012-study/perspektivni-napryamki-klasterizacii-vodnikh-resursiv/klasteri-ribodobuvannya-ribopererobki-akvakulturi/> (access date August 01, 2016).

6. Kolesnikova, K.S. (2013), "The theoretical bases of development of the fisheries industry of Ukraine", *Tavriyskyi naukovyi visnyk: Naukovyi zhurnal*, issue 85, pp. 274-278.

7. Kolesnikova, K.S. (2014), "Commercial and institutional and economic development mechanism fishery complex", *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky*, Vol. 9, part. 4, pp. 104-108.

8. Krasnorutskyi, O.O. (2010), "Assessment of the nature of realization of economic interests of subjects of the market of agricultural production", *Visnyk KhNAU. Seriya "Ekonomika APK i pryrodokorystuvannia"*, no. 3, pp. 62–73.

9. Krasnorutskyi, O.O. (2013), "The theoretical and methodological aspects of the assessment of development of competition and efficiency of sale of agricultural products", *Visnyk TNEU*, no. 2 (53), pp. 90–

99.

10. Ladonko, L.S. and Klymenko, O.M. (2015), "Approaches to structuring strategic capacity of the industry", *Ekonomika staloho rozvytku: teoretychni pidkhody ta praktychni rekomendatsii: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Proceedings from Economics of Sustainable Development: theoretical approaches and practical recommendations: materials of the International Scientific Conference], (September 13–16, 2015, Koshytse, Slovachchyna), Tsentr navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine, pp. 83–84.

11. Skupskyi, R.M. (2015), "Mariculture of the black sea – the conceptual premises of the organization of the fisheries cluster", *Ekonomichnyi forum*, no. 1, pp. 86–101.

12. Yazliuk, B.O. (2014), "The method of assessment of the level of smoothing of economic-institutional and socio-economic asymmetry of intraregional territories development", *Zb. nauk. prats Cherkas. derzh. tekhnol. un-t, Seriya: Ekonomichni nauky*, issue 37, part II, pp. 57–63.

Рецензент: д.е.н., головний науковий співробітник Інституту
законодавства Верховної Ради України І.Ю. Гришова

УДК 338.2

Бабовал Н.Р.,
здобувач*

Тернопільський національний економічний університет

ОСВІТНІ ВИМІРЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Baboval N.R.,
candidate for a degree
Ternopil National Economic University

EDUCATIONAL MEASUREMENTS IN THE CONTEXT OF IMPROVING THE QUALITY OF EDUCATION IN UKRAINE

Постановка проблеми. Протягом останніх років національна система освіти України значно реформувалася. Вища освіта, на жаль, стала менш якісною, більша частина випускників вищих навчальних закладів виявляється не конкурентоспроможними на Європейському ринку праці. На сьогоднішній день конкурентоспроможність економіки країни визначається не лише обсягом природних і виробничих ресурсів, а також інтелектуальним потенціалом. Перед вищою школою стало головне завдання – підготовка нових професійних кадрів, місія яких полягає у ефективності роботи в умовах глобального ринку. Підготовка таких фахівців потребує системної роботи, де освітні вимірювання виступають тим інструментарієм, який дає змогу оцінити рівень знань студентів та якість організації навчально-виховної роботи.

Таким чином, для нас набуло актуальності вивчення питання освітніх вимірювань в контексті покращення якості освіти в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню питань освітніх вимірювань присвячено багато праць зарубіжних та вітчизняних учених. Так, зокрема, Д.С. Сільвестров, О.Д. Борисенко досліджують проблеми підготовки фахівців у галузі освітніх вимірювань в Україні [2]; О.В. Авраменко приділяє увагу статистичному моделюванню тестів, особливостям навчання магістрантів спеціальності «Освітні вимірювання» [1]; А.О. Ярошенко аналізує якість підготовки фахівців соціальної сфери в умовах модернізації освіти [3]; Ю.О. Ковальчук – теорії освітніх вимірювань [7] та ін.

Однак, у більшості наукових розвідках, мало уваги приділено питанням освітніх вимірювань у контексті покращення якості освіти, яке виступає вищим рівнем оцінювання. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо освітніх вимірювань. Охарактеризувати сутність та зміст освітніх вимірювань, які виступають ефективним засобом підвищення якості освіти в Україні; розглянути компоненти та

* Науковий керівник: Гринчуцький В. І. – доктор економічних наук, професор

інструменти процесу вимірювання в освіті; визначити фактори, які впливають на результати вимірювань.

Завданням наукової розвідки є дослідження питання освітніх вимірювань в контексті покращення якості освіти в Україні. Об'єктом освітніх вимірювань виступають знання, уміння, навички, компетенції, інші кваліфікаційні характеристики, які підлягають оцінюванню в освітній діяльності та в галузі сертифікації та ліцензування професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світове співтовариство визнало якість освіти головною метою, пріоритетом розвитку суспільства у XXI столітті, якому підпорядковані всі інші показники людського життя. Таким чином, реформування освіти в нашій державі є частиною процесів оновлення освітніх систем, які відбуваються останні роки у європейських країнах. Одним із головних завдань розвитку держави на сучасному етапі виступає надання високоякісних освітніх послуг, які орієнтуються на світові стандарти Болонського процесу. А основним напрямком модернізації освіти сьогодення виступає змінна якості підготовки конкурентоздатних фахівців, які в сучасних умовах виступають головним критерієм оцінки діяльності навчальних закладів.

Впровадження системи незалежного оцінювання і моніторингу якості освіти є складним і багатогранним. Українська держава дійшла до усвідомлення важливості створення механізмів прозорого і справедливого оцінювання якості освіти на всіх рівнях, а саме від поточного оцінювання знань учнів та студентів з окремих дисциплін до великомасштабного моніторингу загальнодержавних освітніх програм. Впровадження цієї системи доводить, що вона може ефективно працювати в нашій країні.

Перед вищою школою стоять завдання підготовки професійних кадрів, місія яких полягає у забезпеченні конкурентоспроможності своєї продукції на світовому ринку. Підготовка таких фахівців потребує системної роботи, де освітні вимірювання виступають тим інструментарієм, який дає змогу оцінити рівень знань, умінь, компетенції кожної особи.

Останнім часом проблема освітніх вимірювань привертає підвищену увагу дослідників, і нашу зокрема, та потребує додаткових досліджень.

Освітні вимірювання – це велика галузь, яка існує в комплексі з різними дисциплінами, такими як: психологія, педагогіка, математика та інформатика.

Формування освітніх вимірювань як окремої галузі відбувалося у декілька етапів. Розглянемо історію розвитку цієї галузі. Її коріння сягає ще стародавнього Китаю, де використовували систему конкурсного відбору для заміщення певних посад. Проте, цей досвід було забуто на довгі роки. Наступний етап сягнув середніх віків, у деяких країнах виникла вже бальна система оцінювання навчальних досягнень, нажалі, вона також була втрачена. Ще один етап – це кінець XIX ст., у США для перевірки знань учнів започаткували використання тестових завдань з письма та арифметики, які стали початковими тестами на здібність.

До наступного етапу відносимо XX ст., де «з розвитком психометрії відбулося спонукання розвитку математичних моделей, а також методів аналізу результатів тестування. В той час започатковано розробку та теоретичне обґрунтування сучасних методів статистичного аналізу даних. Уже з розвитком комп'ютерних та комунікаційних технологій, технологій комп'ютерного та дистанційного навчання стали розвиватися сучасні засоби оцінювання, засновані на застосуванні кваліметричного підходу та розробці інструментів, власне, вимірювання рівня знань, здібностей, кваліфікації тощо, таких як тести, шкали» [1].

На початку XXI ст. в Україні у рамках проекту «Освітні вимірювання, адаптовані до стандартів ЄС» за програмою Європейського Союзу Tempus протягом 2008/2011 років для підготовки фахівців у галузі освітніх вимірювань здійснено поєднання підготовки майбутніх учителів різного профілю з додатковою спеціалізацією «Освітні вимірювання» на рівнях бакалавра та спеціаліста, а також розроблено річну програму підготовки магістра «Освітні вимірювань» [2, с. 32].

При вивченні освітніх вимірювань, необхідно розрізняти такі терміни, як «вимірювання» та «оцінювання».

Під терміном вимірювання (англ. *measurement*) необхідно розуміти стандартний інструмент для визначення характеристик досліджуваного об'єкта чи процедуру, в результаті якої значення вимірюваної характеристики об'єкта порівнюється з еталоном (одиницею вимірювання) та перетворюється у зручний для використання вигляд (фіксується у вигляді числового значення) [1].

Вимірювання виступає одночасно як процес зіставлення оцінюваних характеристик об'єкта на числову вісь, так і оцінка (як процедура), що проводиться з використанням поняття шкали цілком певних здібностей для кількісної оцінки поведінки або характеристики об'єкта дослідження. Шкала - це числова система, в якій відношення між різними властивостями досліджуваних явищ, процесів переведені у властивості тої чи іншої множини, зазвичай, множини чисел.

Для освітніх вимірювань характерним є:

- визначення об'єкта вимірювання;
- розробка, стандартизація шкал;
- визначення одиниць вимірювання.

Процес освітніх вимірювань має чітку структуру і включає такі компоненти: вибір предмету вимірювання та їх кількості; вибір емпіричних референтів; вибір вимірювальних процедур;

використання інструментів вимірювання; вибір шкали; відображення результатів вимірювання на шкалу; обробка, аналіз та інтерпретація результатів вимірювання (рис. 1). А інструментом вимірювання виступають вимірювальний пристрій та шкала фіксації вимірювання.

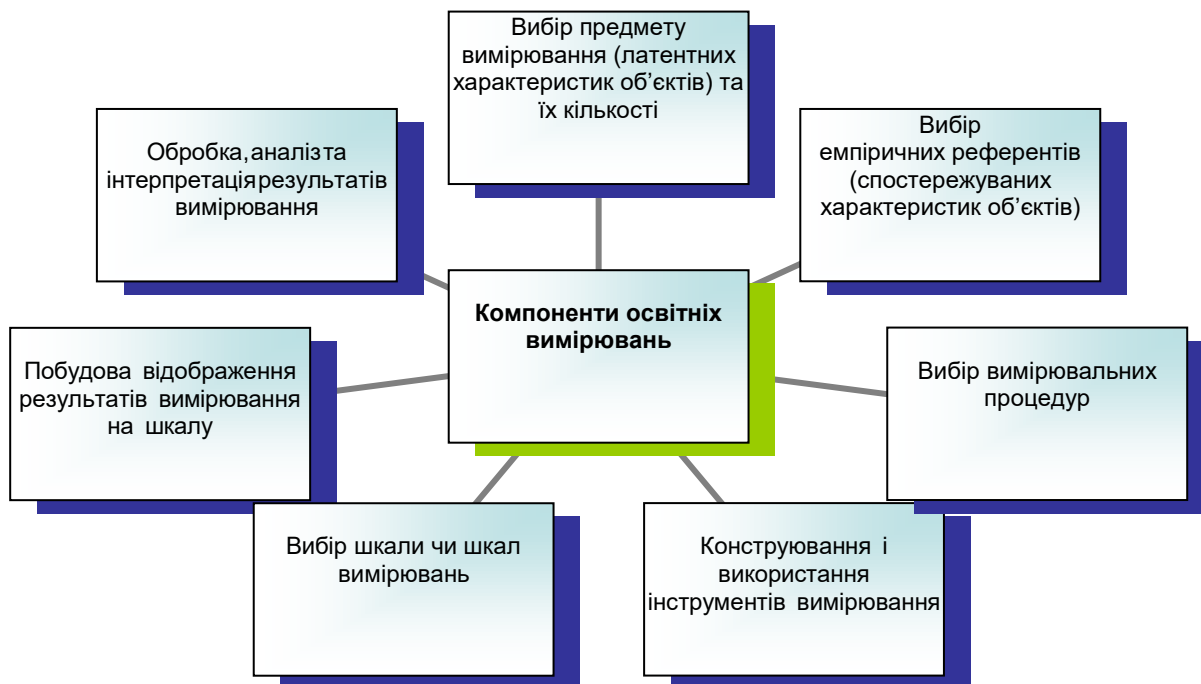

Рис. 1. Компоненти та інструменти процесу вимірювань в освіті

Джерело: укладене автором на основі [1]

Зазначимо, що роль вимірювального пристрою в педагогічних вимірюваннях найчастіше виконують тести.

Вимірювання в освіті використовують для вимірювання досягнень учнів у навчальних закладах різного типу та студентів вищих навчальних закладів. Можуть використовуватися для вимірювання знань, умінь, компетенції кожної особи, яка бере участь у тестуванні при складанні шкільного іспиту, на іспиті в університеті, при участі у вступному тестовому випробуванні, при прийомі на роботу, при моніторинговому дослідженні тощо.

Назвемо основні етапи проведення освітніх вимірювань у контексті поліпшення якості освіти: аналіз якісного контингенту студентів за результатами сертифікату Українського центру оцінювання якості освіти; проведення рубіжного модульного контролю (середній бал поточної успішності); проведення ректорських, директорських контрольних робіт (середній бал успішності); аналіз результатів заліково-екзаменаційної сесії; аналіз практичної підготовки фахівців; аналіз результатів ДЕК; аналіз працевлаштування та конкурентоспроможності випускників [3].

Необхідно підкреслити, що вимірювати якість освіти на основі її відповідності певним стандартам можливо лише за умови, що самі стандарти є якісними [4].

Освітні вимірювання мають направлятися на формування таких видів діяльності:

- підготовка та проведення тестування (розробка педагогічних тестів різних видів, застосування педагогічних тестів у навчальному процесі);
- експертна діяльність (експертиза якості тестових вимірників, дослідження у сфері педагогічних вимірювань);
- просвітницька діяльність (ознайомлення педагогічної громадськості з можливостями педагогічних тестів, проведення занять з проблем педагогічних вимірювань).

Термін оцінювання (англ. *assessment*) означає процес збору даних для опису або кращого розуміння питання. Найчастіше вживається у нас з терміном «педагогічне оцінювання», яке трактується як оцінювання знань та навичок, набутих у процесі навчання, оцінювання прогресу в навчанні. Переважно оцінювання здійснюється за допомогою бальної шкали або рейтингу вчителем, який виступає у ролі експерта.

Проте, оцінювання має ще одне значення (англ. *evaluation*) - це результат судження на основі заздалегідь визначених критеріїв. Наприклад, результатом оцінювання може бути висновок про те, що працівник заслуговує або ні присвоєння певно рівня кваліфікації; про те, що учень може бути переведений до наступного класу або залишений на повторний курс, зарахований на навчання до ВНЗ тощо.

Основними видами оцінювання навчальних досягнень учнів загальноосвітніх навчальних закладів виступають: поточне, тематичне, підсумкове (семестрове, річне оцінювання та державна підсумкова атестація). А для оцінювання знань, вмінь та навичок студентів вищих навчальних закладів використовують такі види: поточне, модульне, семестрове та підсумкове. Проте, за рішенням адміністрації університету може здійснюватися також незалежне оцінювання знань студентів у вигляді ректорських контрольних робіт чи контрольних зрізів.

Назвемо проблеми, які негативно впливають на процес оцінювання та охарактеризуємо їх:

- по-перше, низька об'єктивність експерта (він може упереджено ставитися до учасника);
- по-друге, кваліфікація експерта ;
- по-третє, оцінювання потребує багато часу (перевірка письмових робіт).

Перелічені проблеми в основному вирішуються застосуванням стандартизованих тестів, які виступають інструментом об'єктивного, неупередженого вимірювання.

Як зазначав Е. Беннетт (USA) на конференції Міжнародної асоціації з освітніх вимірювань, яка відбулася в жовтні 2013 р., оскільки світ швидко змінюється, то освітні вимірювання мають відповідати певним принципам: надавати значну інформацію; відповідати різним цілям; використовувати сучасні уявлення про компетентність як основу конструювання тестів; врівноважувати конструкції тестів і завдань тесту; використовувати оцінювання та шкалювання результатів відповідно до сучасних наукових досягнень; адаптувати сучасні методи конструювання та інтерпретації результатів комплексних оцінювань; вимірювати у контексті; забезпечувати справедливість і рівний доступ; створювати позитивний зворотний вплив; забезпечувати заохочення; агрегувати інформацію з різних джерел; забезпечувати повагу до особистості; збирати і надавати дані стосовно забезпечення валідності вимірювань; використовувати технології для досягнення суттєвих результатів [5, с. 38].

У галузі освітніх вимірювань використовують методи емпіричного дослідження: спостереження, анкетування, інтерв'ю, тестування, аналіз, шкалювання, експеримент. Проте, найчастіше використовують – тестування. Воно виконує такі функції: діагностичну, контрольну, навчальну, виховну, мотиваційну, розвивальну та прогностичну (табл. 1).

Таблиця 1

Функції педагогічних тестів та їх характеристики

№ з/п	Функції педагогічного тесту	Їх характеристика
1.	Діагностична	Функція зворотного зв'язку, передбачає виявлення й оцінювання якостей особистості.
2.	Навчальна	Реалізується шляхом активізації навчальної діяльності щодо засвоєння навчального матеріалу.
3.	Виховна	Виявляється у формуванні позитивних якостей особистості, як: інтерес до знань, умінь систематично працювати, навички самоконтролю та самооцінки, активність, почуття самоповаги.
4.	Розвивальна	Виявляється у розвитку пам'яті та мислення, формуванні умінь і навичок використання знань на практиці.
5.	Прогностична	Дає змогу передбачити потенційні можливості тих, кого навчають, в засвоєнні нового матеріалу.
6.	Мотиваційна	Здійснює мотивацію до навчального процесу.
7.	Контрольна	Виділяють, загалом, чотири його основні види: попередній, поточний, рубіжний та підсумковий.

Джерело: укладено автором

При розробці стандартизованих тестів, придатних для оцінювання та вимірювання, є їхня валідність та надійність. Надійний тест дозволяє отримати точну оцінку вимірюваної характеристики, відтворювану при повторних вимірюваннях. Під валідністю розуміють відповідність тесту меті вимірювання.

Валідність – це найважливіша характеристика тесту, без якої його не можна вважати вимірним інструментом [6, с. 67].

Використання тестування в освітніх вимірюваннях має як переваги, так і недоліки. Назвемо переваги – це наукова обґрунтованість тесту, одержуємо об'єктивні оцінки рівня підготовленості учасників тестування; точність вимірювань, що перевіряється незалежними експертами; технологічність тестових методів; рівні умови проведення контролю. Отже, перевагами тестового методу є швидкість та точність вимірювання, масовість та технологічність, об'єктивність і справедливість. Недоліки – відсутність можливості перевірки глибини знань предмета, складний процес створення надійного та валідного тесту.

Протягом останніх років у нашій державі починають розробляти та використовувати якісний та сертифікований тестовий матеріал, який можна використовувати для проведення незалежної оцінки якості знань не лише учнів, а й для атестації освітніх закладів. Проте, вагомою проблемою виступає залучення педагогічних працівників, науковців, які є експертами у своїй предметній галузі, але не

мають достатнього досвіду в роботі з тестами. Процес тестування вимагає підготовки фахівців у галузі освітніх вимірювань.

Отже, у сфері освітніх вимірювань ми маємо, з одної сторони, великий прорив у вигляді ЗНО і запровадження систем моніторингу, а з іншої – слабку кадрову, наукову і дидактичну базу для цього.

Як зазначає Ю. О. Ковальчук, що непрофесійне, поверхнєве використання тестових технологій приводить зазвичай до неправильних результатів та висновків. Ймовірно, саме спрощені, поверхові погляди на методи педагогічних вимірювань призвели до невдачі у спробі запровадити масове тестування вступників до вишів у 1993 році [7].

Таким чином, в Україні запроваджують підготовку фахівців з моніторингу якості знань - постановою Кабінету Міністрів України №787 від 24.08.2010 р. введено спеціальності «Освітні вимірювання».

Підготовка магістерських програм з освітніх вимірювань ведеться в таких університетах: Кіровоградському державному університеті ім. В. Винниченка, Національному педагогічному університеті ім. М. Драгоманова та Ніжинському державному університеті ім. М. Гоголя, які тісно співпрацюють в рамках проекту «Освітні вимірювання, адаптовані до стандартів ЄС» за програмою Європейського Союзу «Tempus» [8].

Ми вважаємо, що доцільно вищим учбовим закладам кожного регіону готували висококваліфікованих фахівців з моніторингу якості освіти.

Висновки з проведеного дослідження. Освітні вимірювання як вищий прояв оцінювання має посісти відповідне місце в системі моніторингу якості освіти у навчальних закладах усіх рівнів. Вони складають основу науково-педагогічного обґрунтування процесу отримання найбільш об'єктивних, як кількісних, так і якісних оцінок при діагностиці навчального процесу. Роль вимірювального пристрою в педагогічних вимірюваннях найчастіше виконують тести. Ми вважаємо, що найбільш ефективним має бути застосування в навчальному процесі системи тестів не лише як засобу діагностики і контролю навчальних досягнень здобувачів освіти, а і як засобу навчання. Необхідно вміло використовувати як навчальну, так і розвивальну та мотиваційну функції тестового контролю. Такий системний підхід повинен забезпечити підвищення якості навчального процесу на всіх його етапах.

Отже, подальшої розробки потребують питання, пов'язані з удосконаленням педагогічних, дидактичних технологій застосування тестів у навчальному процесі з метою підвищення його якості.

Література

1. Вимірювання в освіті : підручник / За редакцією О.В. Авраменко. – Кіровоград : Лисенко В. Ф., 2011. – 360 с.
2. Підготовка фахівців з освітніх вимірювань в Україні: [навчально-методичний комплекс] / Д.С. Сільвестров, О.Д. Борисенко, О.В. Авраменко та ін.; за заг. ред. Д.С. Сільвестрова. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2012. – Частина 1. – 362 с.
3. Ярошенко А.О. Освітні вимірювання в контексті поліпшення якості освіти (на прикладі інституту соціальної роботи та управління НПУ імені М.П. Драгоманова) / А.О. Ярошенко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5, Педагогічні науки: реалії та перспективи: збірник наукових праць. – 2011. – Вип. 27. – С. 350-354.
4. Яфонкіна І.П. Проблеми оцінювання якості освіти в Україні в контексті державної політики [Електронний ресурс] / І.П. Яфонкіна. – Режим доступу: http://www.pap.in.ua/3-2_2013/7/Yafonkina%20I.P..pdf
5. Конференція ІАЕА-2013. Тридцять дев'ята щорічна конференція Міжнародної асоціації з освітніх вимірювань // Вісник ТІМО. – 2013. – № 5/6. – С. 35-38.
6. Канівець Т.М. Основи педагогічного оцінювання: [навчально-методичний посібник]. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2012. – 102 с.
7. Ковальчук Ю.О. Теорія освітніх вимірювань / Ю.О. Ковальчук. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2012. – 200 с.
8. Проект «Освітні вимірювання, адаптовані до стандартів ЄС» за програмою Європейського Союзу Tempus / О.В. Авраменко, Ю.О. Ковальчук, В.П. Сергієнко, Д.С. Сільвестров // Вісник ТІМО. – 2009. – № 9. – С. 44-47.

References

1. Avramenko, O.V., ed. (2011), *Vymiriuvannia v osviti* [Measurement in Education], textbook, Lysenko V. F., Kirovohrad, Ukraine, 360 p.
2. Silvestrov, D.S., Borysenko, O.D., Avramenko, O.V. and et. al. (2012), *Pidhotovka fakhivtsiv z osvithnikh vymiriuvan v Ukraini* [Training of educational measurement in Ukraine], Vydavets PP Lysenko M.M., Nizhyn, Ukraine, part 1, 362 p.
3. Yaroshenko, A.O. (2011), "Educational Measurement in the context of improving the quality of education (for example, the Institute of Social Work and Management of National Pedagogical Dragomanov

University)", *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya 5, Pedagogichni nauky: realii ta perspektyvy: zbirnyk naukovykh prats*, vol. 27, pp. 350-354.

4. Yafonkina, I.P. (2013), "Problems Evaluation of the Quality education in Ukraine in the context of public policy", available at: http://pap.in.ua/3-2_2013/7/Yafonkina%20I.P..pdf (access date August 20, 2016).

5. Konferentsiia IAEA-2013 (2013), *Trydtsiat deviata shchorichna konferentsiia Mizhnarodnoi asotsiatsii z osvitykh vymyruvan* [IAEA Conference 2013. 39th Annual Meeting of the International Association for Educational Measurement], *Visnyk TIMO*, no. 5/6, pp. 35-38.

6. Kanivets, T.N. (2012), *Osnovy pedahohichnoho otsiniuvannia* [Basics of Educational Measurement], textbook, Publisher M.M. Lysenko, Nizhyn, Ukraine, 102 p.

7. Kovalchuk, Yu.O. (2012), *Teoriia osvitykh vymyruvan* [Theory of educational measurement], Vydavets PP Lysenko M.M., Nizhyn, Ukraine, 200 p.

8. Avramenko, O.V., Kovalchuk, Yu.O., Sergienko, V.P. and Silvestrov, D.S. (2009), "Project "Educational Measurement, adapted to EU standards" within the EU Tempus", *Visnyk TIMO*, no. 9, pp. 44-47.

Рецензент: д.е.н., професор Тернопільського національного економічного університету В.І. Гринчуцький

УДК 338

Ганжа Б.О.,
аспірант*

Державний науково-дослідний інститут
Інформатизації та моделювання економіки, м. Київ

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ МАСШТАБІВ НЕФОРМАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Ganzha B.O.,
graduate student
State Scientific Research Institute for
Information and Economic, Kyiv

METHODICAL APPROACHES TO DETERMINATION THE SCALES OF INFORMAL SECTOR OF THE ECONOMY IN UKRAINE

Постановка проблеми. Неформальний сектор економіки (НСЕ) не тільки дає можливість певній частині населення пережити соціальні катаклізми, економічні реформи та забезпечити себе продукцією власного виробництва. Із його існуванням пов'язують також несплату податків, не задекларовану діяльність, недотримання соціальних та трудових норм. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває уточнення завдань та функцій державних регуляторних органів, бізнесових структур у частині обмеження масштабів тіньової, неформальної економіки за рахунок упровадження важелів регуляторної політики. Все це має розпочинатись із з'ясування розміру, структури та тенденцій у неформальному секторі економіки. При цьому необхідно уточнити не тільки методичні підходи до визначення масштабів тіньової економіки, неформального сектору економіки, але і прослідкувати причинно-наслідкові зв'язки його виникнення та функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наслідків існування неформального сектору економіки, методів вимірювання його масштабів, впливу на стан національної економіки представлені працями О. Барановського, В. Бородюка, З. Варналія, В. Гуменюка, Д. Кауфмана, І. Мазур, В. Приходька, Е. Фейге, М. Флейчук, Ю. Харазішвілі, А. Ходжаян, К. Швабія, Ф. Шнайдера та інших. Теоретичні і практичні аспекти самозайнятості, неформальної зайнятості населення, як елементу неформального сектору економіки, висвітлюються у роботах В. Гімпельсона, Р. Капелюшнікова, Я. Кашуби, Е. Лібанової, Д. Стребкова, П. Петракова та інші.

У науковій літературі існують розбіжності у підходах вчених до тлумачення неформального сектору економіки, методів визначення його масштабу. Зокрема, Мазур І.І. до неформальної економіки відносить економіку домашніх господарств, функціонування якої направлене на задоволення власних

* Науковий керівник: Ходжаян А.О. – д.е.н., професор.

потреб. На її думку, така діяльність не стає економічною небезпекою для країни, навіть не може створити економічної загрози, навпаки, в трансформаційних умовах вона дає чималу користь суспільству [1]. Так, важливість неформального сектору економіки незаперечна у частині: задоволення особистих потреб населенням, особливо у сільській місцевості, де відсутня практично будь-яка інфраструктура (виробнича, торговельна, соціальна); форми адаптації домогосподарств до кризових умов функціонування економіки. Але неформальні відносини – складне та неоднозначне явище за своїм характером, причинами виникнення та наслідками для суспільства. Трактуючи неформального сектору економіки як виключно роботу в домашньому господарстві для задоволення власних потреб є занадто звуженим.

При розробці методичних підходів до визначення масштабів неформального сектору економіки ми дотримуюємось більш широкого підходу, поділяючи думку Ходжаян А., яка зазначає, що неформальні відносини: в державному секторі – дрібні порушення законодавства при наданні послуг державними установами; в підприємницькому секторі – заниження звітних даних при зареєстрованій діяльності, непредставлення звітності тощо; у секторі домогосподарств – сільськогосподарське або іншого виробництва для власного кінцевого споживання та/або продажу на ринку, репетиторство, виплата чайових тощо; антигромадські економічні відносини в державному секторі (прикриття кримінальних відносин у підприємницькому секторі та ін.) [2].

Однак аналіз неформального сектору економіки знаходиться на тому етапі, коли дослідниками не сформульований єдиний універсальний підхід до визначення методів вимірювання його рівня та обсягів, які дозволяють констатувати, що розробка методичних підходів до визначення масштабів неформального сектору економіки не втрачає своєї актуальності. Все це і зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методичних положень щодо визначення масштабів неформального сектору економіки в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Гетереогенний склад неформального сектору економіки, безліч форм прояву неформальних відносин, їх потаємний характер унеможливають прямий рахунок його кількісних параметрів. Через відмінності в підходах до визначення та класифікації неформальних відносин, методиках підрахунків у літературі відсутня єдина більш-менш точна оцінка цього явища [3]. Учасники тіньових економічних відносин не оприлюднюють результати своєї діяльності, тому прямі методи оцінки тіньової економіки, неформального сектору економіки практично відсутні. У зв'язку з цим для оцінки неформального сектору економіки доцільним є використання соціологічних (експертні оцінки, опитування населення, вибіркові обстеження, аналіз розбіжностей обсягів доходів і витрат), статистичних (аналіз розбіжностей даних офіційної статистики, оцінки неврахованої вартості складових ВВП) методів.

В Україні на державному рівні використовується інтегральна оцінка тіньової економіки за допомогою низки непрямих методів (як і у Ф. Шнайдера). Ф. Шнайдер здійснює таку класифікацію методів визначення масштабів тіньової та неформальної економіки: прямі підходи; скісні підходи (розбіжності між національними витратами та статистикою доходів; розбіжності між офіційними та реальними показниками робочої сили; трансакційний підхід; метод попиту на готівку; метод фізичних входів (споживання електроенергії); моделювання) [4], зокрема, таких як: фінансовий, монетарний, електричний методи та метод “витрати населення – роздрібна торгівля”. Найвищим є рівень тіньової економіки, розрахований за методом “витрати населення/ роздрібний оборот” та за методом Ф. Шнайдера (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка частки тіньової економіки в Україні (% ВВП)

Методи розрахунку	Рік								
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	6 м 2015
Інтегральний *	28	34	39	38	34	34	35	41	42
Електричний *	27	26	36	37	29	29	30	39	35
Монетарний *	28	39	41	30	26	24	24	33	37
Збитковості підприємств*	24	30	31	30	25	27	27	31	40
Витрати населення/ роздрібний оборот *	38	40	45	44	48	46	51	57	54
MIMIC (Ф. Шнайдера)	46,8	46,2	46,2	45,1	44,6	44,0	н/д	н/д	н/д
Метод регуляторного впливу **	43,5	47,0	47,0	47,5	48,1	48,1	48,8	40,4	40,4

Джерело: *дані Мінекономрозвитку і торгівлі України (МЕРТ)

**Гуменюк В.В. «Класифікація та вдосконалення методів оцінювання нелегальної економіки» / Гуменюк В.В. // Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць. - Львів: РВВ НЛТУ України. - 2012. – Вип. 22.14. – С. 250-256.

До непрямих методів відносять також залишковий (покроковий) метод, який використовують у світі для визначення масштабів неформальної зайнятості [5]. Для використання цього методу необхідні додаткові статистичні обстеження, що робить його більш затратним у порівнянні з іншими.

Фінансовий метод визначає обсяги дорахувань валової доданої вартості на обсяги прихованого виробництва через показник рівня тінізації. Електричний метод ґрунтується на припущенні, що приросту реального ВВП повинен відповідати приріст витрат електроенергії. Перевитрати електроенергії над приростом ВВП розглядаються як витрати на тіньове виробництво. Відносна економія енергоносіїв повинна відображатись у співвідношеннях між загальними витратами електроенергії (за електробалансом) та ВВП, сприяти або досягненню більшої економії електроенергії у внутрішньому споживанні, або отриманню відповідного додаткового ВВП. Метод “витрати населення – роздрібна торгівля” полягає у порівнянні витрат населення на товари з обсягами роздрібно торгівлі цими товарами. Різниця між обсягами витрат населення на товари та обсягами роздрібно торгівлі цими товарами вважається купівлею товарів у тіньовому секторі.

Згадана вище методика передбачає, що існує певне виробництво у країні, частину якого приховують. При цьому методи розрахунку досить точні, але вони визначають лише частину тіньової економіки, пов'язану з виробництвом. Основне призначення фінансового та електричного методів та методу “витрати населення – роздрібна торгівля” полягає саме у тому, щоб знайти це приховане виробництво. Нині в Україні ситуація дещо змінилась. Акцент тіньової економіки та неформального сектору змістився. Віртуалізація економічних відносин, перенесення значних обсягів капіталу із сфери виробництва у торгівлю та сферу послуг безпосередньо зумовили відповідне зміщення і тіньової економіки та неформального сектору. Як вірно зазначає Панкратова О.М., що головною причиною зростання тіньової економіки, неформального сектору економіки є можливість швидкого збагачення в сфері товарного та фінансового обігу, з одного боку, та великі складності у сфері товарного виробництва – з іншого. Наслідком такого становища стало формування нового прошарку власників на основі перерозподілу державної власності, а не збільшення суспільного продукту [6].

Відповідно до розрахунків Міністерства економічного розвитку та торгівлі України [7], обсяг тіньової економіки в Україні останні 5 років знаходиться у діапазоні від 28 до 39 % ВВП. Методика визначення рівня тіньової економіки 2009 року суттєво змінена та враховує тенденції, які відбулися в суспільстві. Так, при використанні методу “витрати населення – роздрібна торгівля” додатково враховані торгівля послугами в тіні та продаж сільськогосподарської продукції на стихійних ринках. Введені нові методи, такі як метод збитковості підприємств та незареєстрованої зайнятості. При використанні останнього рівень тіньової економіки визначається шляхом визначення кількості працюючих у тіні та тіньовими витратами часу. Фахівці Національного інституту стратегічних досліджень вважають, що цей показник розраховується різними методами, які дозволяють враховувати розбіжності між доходами та витратами населення, динамікою готівки в обігу та обсягами виробництва, використанням електроенергії та обсягами виробництва, а також динамікою цін факторів виробництва, готової продукції та рентабельністю виробництва [8].

Пропонуємо концепцію визначення масштабів неформального сектору економіки, в основу якої покладені індикатори економічного розвитку країни та рівня життя населення. На основі запропонованої концепції дослідження розроблено методику оцінки рівня неформального сектору економіки України, яка базується на системі показників, що сформовані в три блоки. Оцінка неформального сектору економіки країни здійснюється за відповідними до розробленої концепції блоками показників, без виходу на один узагальнюючий (інтегральний) показник. Причиною та найбільш вагомим аргументом багатокомпонентного підходу до визначення динамічних зрушень, є неможливість використання одного інтегрального показника.

Визначення масштабів неформального сектору економіки пропонуємо здійснювати у певній послідовності. Насамперед необхідно здійснити оцінку передумов та наслідків існування тіньової економіки та неформального сектору економіки (рисунок 1).

Це група чинників як економічного, так і соціального, політичного, юридичного, ментального та інституціонального характеру. Погіршення життя населення, втрата економічного сенсу та економічного змісту такими категоріями, як мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум, недовіра до всіх гілок, рівнів влади та державних інституцій стають першопричинами існування неформальних відносин у суспільстві. Цьому процесу також сприяють високі податки та неефективний їх розподіл, нерівність у розподілі доходів, недосконалість та нестабільність законодавства, надто високий рівень регулювання підприємницької діяльності, високий рівень корупції.

На другому етапі аналізується структура неформального сектору економіки. Далі проводяться розрахунки та аналізуються економічні (блок 1), соціальні (блок 2) та екологічні (блок 3) ризики, які можуть виникнути у результаті функціонування неформального сектору економіки (рисунок 2).

На другому етапі дослідження уточнюється структура неформального сектору економіки. Так, Методика розрахунку обсягів тіньової економіки Міністерства економіки України від 27.06.2006 № 222 трактує неформальний сектор економіки досить лаконічно, зазначаючи, що його основою є інституційні одиниці, які характеризуються низьким рівнем організаційної структури та зайнятістю, яка

ґрунтується на родинних зв'язках або соціальних відносинах, відмінних від формальних трудових договорів.

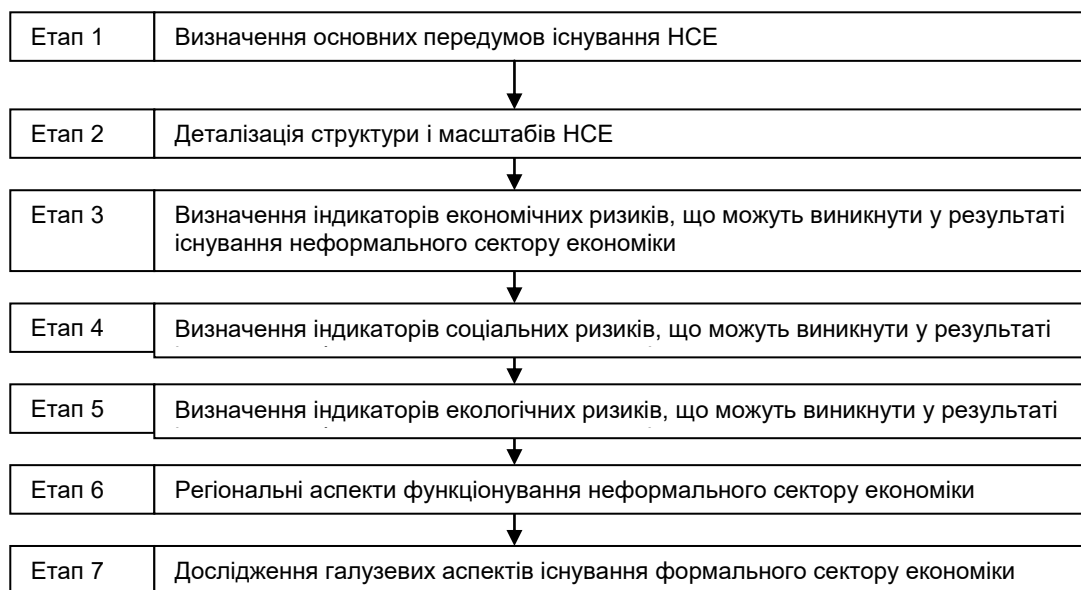

Рис. 1. Алгоритм дослідження неформального сектору економіки

Джерело: розробка автора

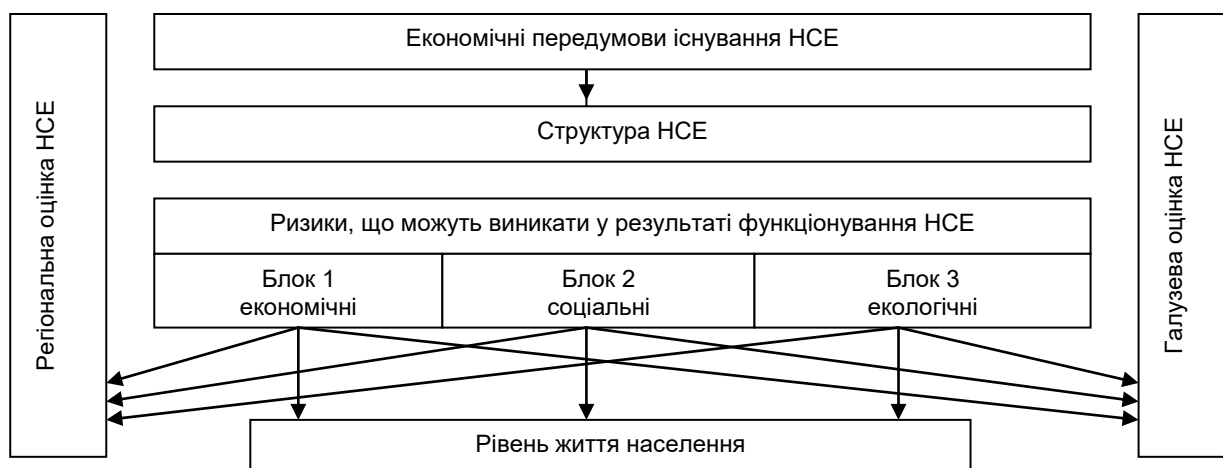

Рис. 2. Методична схема дослідження масштабів неформального сектору економіки

Джерело: розробка автора

Відповідно до Методологічних положень щодо визначення неформальної зайнятості населення, розроблених Державною службою статистики України (Наказ Держстату України від 23.01 2013 року № 16) до неформального сектору відносять незареєстровані та/або дрібні за розміром не корпоратизовані приватні підприємства, що виробляють товари, послуги для продажу чи обміну. Зазвичай це мало масштабна діяльність із низьким рівнем організації; трудові відносини базуються здебільшого на нерегулярній зайнятості, родинних або особистих стосунках.

Серед підприємств неформального сектору вирізняють два типи: неформальні підприємства осіб, які працюють за власний рахунок – залежно від національних умов усі або тільки ті, що не зареєстровані відповідно до вимог національного законодавства (господарського, комерційного, податкового, соціального права тощо); підприємства неформальних роботодавців, а саме: дрібний розмір підприємства за кількістю зайнятих; відсутність реєстрації підприємства; відсутність реєстрації найманих працівників підприємства (відсутність трудових угод, що передбачають сплату роботодавцем податків та внесків по соціальному страхуванню та захист з боку трудового законодавства).

При віднесенні суб'єктів господарювання до неформального сектору економіки, як правило, виділяють такі критерії, як законність (реєстрація підприємства, дотримання законодавства про працю), розміри підприємств, низький рівень капіталоемності, бідність, нестабільність,

негарантованість трудових відносин, відсутність належного управління, ризикованість, нерегулярність, часто випадковість діяльності, недекларованість та нестабільність доходів, відсутність соціального захисту [9].

Для оцінки рівня неформального сектору економіки доцільно використовувати не один, а декілька методів. Відповідно до вже існуючих підходів, для визначення частки неформального сектору економіки скористаємось поєднанням методу доходів та зайнятості у цьому секторі. Для цього знайдемо середній розмір частки доходів та ресурсів, які отримує населення у неформальному секторі економіки та рівня зайнятості у ньому, екстраполюємо цей показник на показники економічного розвитку країни.

Для визначення частки доходів, що отримують у неформальному секторі економіки співставимо доходи від підприємницької діяльності та само зайнятості, доходи від продажу сільськогосподарської продукції із загальною сумою доходів населення. При визначенні частки ресурсів, що отримують у неформальному секторі економіки, доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості, доходи від продажу сільськогосподарської продукції, вартість спожитої продукції, отриманої від особистого підсобного господарства поділимо на загальну суму спожитих ресурсів. Для визначення рівня доходів від неформального сектору економіки скористаємось методом анкетування.

Четвертий етап дослідження. Найбільш відчутним на найближчу перспективу негативним соціально - економічним наслідком існування неформального сектору економіки є недоотримання податків всіма рівнями бюджетної системи, а отже – зменшення економічної бази для виконання державою соціальних функцій. Відбувається недофінансування галузей соціальної сфери, зменшення надходжень до соціальних фондів, а в результаті – зниження рівня доступності для населення закладів соціальної інфраструктури.

Соціальні ризики росту неформального сектору економіки пов'язані з погіршенням рівня життя населення, вони включають індикатори, пов'язані з втратою можливості соціального розвитку. У першу чергу, це ризики падіння рівня життя населення, які зумовлюють втрату здоров'я, зменшення тривалості життя. Сукупність показників, що оцінюють цей вид ризиків, включає: очікувану тривалість життя при народженні; коефіцієнт природного приросту населення; відношення обсягу фінансування галузей соціальної сфери до ВВП.

Тенденції у неформального сектору економіки доцільно дослідити у галузевому розрізі. Оскільки Україна має значну регіональну диференціацію, оцінку масштабу неформального сектору необхідно проводити також у розрізі регіонів (шостий та сьомий етапи дослідження).

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, на основі огляду економічної літератури в роботі з'ясовано суть, характерні риси, відмінності, переваги та недоліки різних методів та підходів до оцінки масштабів тіньової економіки, неформального сектору. Враховуючи той факт, що учасники тіньових економічних відносин не оприлюднюють результати своєї діяльності, що ускладнює прямі методи оцінки, автором аргументує доцільність поєднання використання непрямих методів. Автором були проаналізовані діючі в Україні методи визначення рівня тіньової економіки (фінансовий, електричний, метод "витрати населення - роздрібна торгівля"), які призначені переважно для визначення обсягу прихованого виробництва. Обґрунтовується, що у зв'язку з віртуалізацією економічних відносин в Україні, перенесенням значних обсягів капіталу із сфери виробництва у торгівлю та сферу послуг, відбулося відповідне зміщення і тіньової економіки та неформального сектору, що і зумовлює коригування діючих методів та методик визначення масштабів тіньової, неформальної економіки.

З метою підвищення дієвості реалізації державної політики в напрямі детінізації неформального сектору економіки, обґрунтовано доцільність використання концепції визначення масштабів неформального сектору економіки, в основу якої покладені індикатори економічних, соціальних, екологічних ризиків, що можуть виникнути у результаті функціонування недержавного сектору економіки, їх вплив на економічний розвиток країни та рівень життя населення.

На основі запропонованої концепції дослідження розроблено методiku оцінки рівня неформального сектору економіки. Обґрунтовано, що для оцінки рівня неформального сектору економіки доцільно використовувати не один, а декілька методів, а саме: поєднанням методу доходів та зайнятості у цьому секторі.

Література

1. Мазур І.І. Детінізація економіки як пріоритет національної безпеки / І.І. Мазур // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 3(8). – С. 76-83.
2. Ходжаян А. Тіньва економіка як економічна категорія та об'єкт оцінювання [Текст] / А. Ходжаян, Т. Шиптенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2014. – № 12. – С. 74-80.
3. Кузнецова Т.Е. Неформальный сектор экономики: структура, масштабы, противоречивость функций и результатов / Т.Е. Кузнецова, С.А. Хавина. – М. : М-Студио, 2008. – 456 с.
4. Schneider, Friedrich (2005). Shadow Economies around the World: What do we really know?, forthcoming European Journal of Political Economy, 2005.

5. Титов В.Н. Неформальная экономика как подсистема рыночного хозяйства / В.Н. Титов. – М. : М-Студио, 2008. – 456 с.
6. Панкратова Е.Н. Роль теневого сектора в национальной экономике Украины [Текст] / Е.Н. Панкратова // Вестник Нац. тех. университета "ХПИ" Сб. научных трудов. Тематический вып.: Технический прогресс и эффективность производства. - Харьков, НТИ "ХПИ". – 2011. – №7. – С. 66-72.
7. Методичні рекомендації розрахунку рівня тіньової економіки, затвердженими Наказом Мінекономіки від 18.02.2009 № 123 [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України: [сайт]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=38738.
8. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрямки подолання (аналітична доповідь) / Тищук Т.А., Харазішвілі Ю.М., Іванов О.В., Флейчук М.І. та ін. – К. : НІСД, 2011. – 31 с.
9. Лібанова Е.М. Неформальний сектор ринку праці: визначення та методи оцінки [Текст] / Е.М. Лібанова, А.Л. Баланда // Зайнятість та ринок праці : Міжвідомчий наук. зб. – Вип. 6. – К. : РВПС України НАНУ, 1998. – С. 245–246.

References

1. Mazur, I.I. (2008), "Shadow Economy as a priority of national security", *Stratehichni priorytety*, no. 3(8), pp. 76-83.
2. Khodzhaian, A. and Shyptenko, T. (2014), "Shadow economy as an economic category and the object of evaluation", *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. Tarasa Shevchenka*, no. 12, pp. 74-80.
3. Kuznetsova, T.E. and Khavina, S.A. (2008), *Neformalnyy sektor ekonomiki: struktura, masshtaby, protivorechivost funktsiy i rezultatov* [The Informal sector of the economy: structure, scale, contradiction of functions and results], M-Studio, Moscow, Russia, 456 p.
4. Schneider, Friedrich (2005), "Shadow Economies around the World: What do we really know?", *forthcoming European Journal of Political Economy*.
5. Titov, V.N. (2008), *Neformalnaya ekonomika kak podsistema rynochnogo khozyaystva* [Informal economy as a subsystem of market economy], M-Studio, Moscow, Russia, 456 p.
6. Pankratova, E.N. (2011), "Role of shadow sector in the national economy of Ukraine", *Vestnik Nats. tekhn. universiteta "KhPI", Scientific collected works. Special issue: Tehnicheskiy progress i effektivnost proizvodstva*, NTI "KhPI", Kharkiv, Ukraine, no. 7, pp. 66-72.
7. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2009), Methodic recommendations for calculating the level of shadow economy approved by the Ministry of Economy of 18.02.2009 no. 123, available at: http://me.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=38738 (access date August 15, 2016).
8. Tyshchuk, T.A., Kharazishvili, Yu.M., Ivanov, O.V., Fleichuk, M.I. etc. (2011), *Tinova ekonomika v Ukraini: masshtaby ta napriamky podolannia (analitichna dopovid)* [The shadow economy in Ukraine: the scope and directions of overcoming (analytical report)], NISD, Kyiv, Ukraine, 31 p.
9. Libanova, E.M. and Balanda, A.L. (1998), "Informal sector of the labor market: the definition and evaluation methods", *Zainiatist ta rynek pratsi: Interdepartmental scientific collection*, RVPS Ukrainy NANU, Kyiv, Ukraine, issue 6, pp. 245–246.

Рецензент: д.е.н., доцент Чернігівського національного технологічного університету І.І. Кичко

ЕКОНОМІКА ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

УДК 658.589

Богославець Г.М.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри
Трубей О.М.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри,
кафедра економіки та фінансів підприємства
Київського національного торговельно-економічного університету

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ

Bogoslavets G.M.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
at the department of economics and finance of an enterprise
Kyiv National University of Trade and Economics
Trubey O.M.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
at the department of economics and finance of an enterprise
Kyiv National University of Trade and Economics

INNOVATIVE ACTIVITY OF TRADE ENTERPRISES

Постановка проблеми. Рівень конкурентоспроможності підприємств всіх сфер і галузей економічної діяльності в умовах ринку визначається їх здатністю до нововведень, тобто в значній мірі залежить від інновацій. Саме нововведення відіграють вирішальну роль в економічному зростанні підприємств і, як наслідок, економіки країни в цілому. Аналіз інноваційної активності вітчизняних підприємств, і зокрема підприємств торгівлі, свідчить про досить низький рівень їх діяльності щодо нововведень, а відтак примушує замислитись над питаннями подальшого ефективного розвитку торговельного бізнесу в Україні і здатності підприємств даної галузі вирішувати актуальні питання забезпечення прискорення рух товарів, впливу на виробництво, ефективний міжгалузевий обмін та активізацію споживання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто відмітити, що більшість публікацій з даної проблематики присвячені або загальним питанням здійснення та оцінки ефективності інноваційної діяльності, або особливостям впровадження інновацій у виробничій сфері. Зокрема про це свідчать наукові праці: Федулової Л.І., Чорної М.В., Глухової С.В., Харіва П.С., Шаманської О.І., Захаркіна О.О., Сербенівської Ф.Ю., Мельничук Н.Г. та інших вітчизняних авторів. Що стосується особливостей запровадження інновацій у торгівлі, то результатів таких досліджень опубліковано вкрай мало. Серед наявних варто виділити наукові доробки: Підкамінного І.М., Совершенної І.О., Молодожені М.С., Жук Т.В., Мальцевої О.І. Таким чином, подальший науковий пошук вирішення питань інноваційного розвитку вітчизняних підприємств торгівлі залишається актуальним і затребуваним.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є визначення особливостей, сутнісних характеристик та проблем інноваційної діяльності в торгівлі, систематизація видів інновацій в даній галузі економіки та обґрунтування запровадження інновацій у сфері управління підприємствами торгівлі, зокрема на основі використання методів і технологій процесного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо характеризувати сучасний стан інноваційної діяльності в Україні, то слід констатувати відсутність суттєвих досягнень у забезпеченні конкурентоспроможності і інвестиційної привабливості вітчизняних підприємств. Україна згідно з оцінкою конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму, що включає у тому числі й інноваційну складову, у 2015-2016 роках посіла 79-е місце серед 140 країн світу, втративши за рік три

позиції (у 2014-2015 роках – 76-е місце) [1]. Це свідчить про відсутність прогресу в інноваціях і інноваційній політиці, а інвестиційний клімат в країні, незважаючи на декларації влади, залишається вкрай несприятливим. Красномовно про невисоку активність інноваційної діяльності свідчать дані офіційного сайту Державної служби статистики України, яка фіксує падіння обсягів фінансування інвестицій у % до ВВП з 1,3 у 2008 році до 0,66 у 2014 році. Тоді, як за даними Євростату, частка обсягу витрат на наукові дослідження та розробки країн ЄС-28 у ВВП становила 2,01%. Більшою за середню частка витрат на дослідження та розробки була у Фінляндії – 3,31%, Швеції – 3,3%, Данії – 3,06%, Німеччині – 2,85%, Австрії – 2,81%, Словенії – 2,59%, Франції – 2,23%, Бельгії – 2,28%; меншою – у Чорногорії, Румунії, Кіпрі, Латвії та Болгарії (від 0,38% до 0,65%) [2].

Суттєвим джерелом інвестицій в Україні залишаються власні кошти підприємств, які вкрай недостатні і обмежують можливості здійсненні інноваційної діяльності.

Із загальної кількості підприємств – 2105 одиниць, які протягом 2013 року займалися створенням і використанням передових технологій та об'єктів права інтелектуальної власності, лише 18 підприємств оптової та роздрібною торгівлі використовували інноваційні продукти, тобто менше 1 %. При цьому на жодному з підприємств внутрішньої торгівлі протягом 2013 року не використовувалися навіть раціоналізаторські пропозиції [3]. Що стосується даних 2014 року, то Державна служба статистики взагалі не виокремлює показники інноваційної активності підприємств торгівлі, включаючи їх до групи «Інші підприємства». Що свідчить в свою чергу про подальше падіння показників інноваційного розвитку підприємств оптової та роздрібною торгівлі.

Таким чином, тенденції, які склалися протягом останніх років, а також стан речей у галузі торгівлі свідчать про фактичне призупинення інноваційної діяльності підприємствами даної галузі. Між тим, питання інноваційного розвитку торгівлі залишається актуальним, зважаючи на кризовий стан економіки країни в цілому, дефіцит власних фінансових ресурсів підприємств, складність залучення інвесторів, низький рівень регулювання і підтримки з боку держави, високу вартість банківських позик [4].

Як свідчить світова практика, саме інновації відіграють важливу роль у економічному зростанні і є могутнім засобом відновлення і розвитку економічного потенціалу. Саме тому на сучасних світових ринках найгостріша конкурентна боротьба точиться саме за іноземні інвестиції. Україна не може навіть втрутитися у цю боротьбу через свою вкрай невисоку інвестиційну привабливість, що обумовлена цілою низкою чинників, зокрема: нестабільністю у політичній та економічній сферах, суттєвого податкового навантаження, неналежного дотримання законодавчих норм, низького технологічного рівня тощо, і таким чином залишається на узбіччі світового науково-технологічного прогресу. Однак, в умовах глобалізації економіки, подолати негативні тенденції можливо тільки за рахунок активізації інноваційної діяльності на всіх рівнях.

Загально розповсюджене визначення терміну «інновація» (від лат. «novatio» - оновлення, зміна), якого ми дотримуємося, – це результат інвестування коштів у певну розробку та отримання нового знання, ідеї з оновлення та наступним процесом впровадження для створення додаткової цінності. А інноваційна діяльність, в свою чергу, – це комплекс наукових, технологічних, організаційних, фінансових заходів, що спрямовані на комерціалізацію накопичених знань, технологій, методів управління.

Для поглибленого розуміння змісту інновацій варто виділити їх типи:

- технічні інновації (виробництво продукції, товарів, послуг з новими або кращими характеристиками);
- технологічні інновації (застосування більш досконалих способів виготовлення продукції);
- організаційно-управлінські інновації (спрямовані на оптимізацію організації виробничих процесів);
- інформаційні інновації (вирішують завдання раціональної організації інформаційних потоків, підвищення повноти, достовірності й оперативності отримання інформації);
- соціальні інновації (спрямовані на покращення умов праці, підвищення кваліфікації тощо);
- ринкові інновації (пов'язані з появою нового ринку і можливістю більш повного задоволення попиту споживачів).

Наведені базові типи інновацій характерні і для торгівлі, проте потрібна подальша деталізація інновацій у цій сфері за певними класифікаційними ознаками, які дозволять визначити видові характеристики інновацій з врахуванням особливостей торгівлі і обґрунтувати основні напрямки інноваційної діяльності в межах даного виду економічної діяльності.

Найголовніші ознаки класифікації інновацій в торгівлі подані у таблиці 1.

Якщо узагальнити сутність інновацій в торгівлі, то це сукупність заходів, фінансових коштів і певних процесів, які призводять до створення, запровадження і використання нововведень, що підвищують продуктивність праці, прибутковість діяльності і сприяють створенню конкурентних переваг підприємства на ринку.

Керуючись принципами системного підходу вже на макрорівні, тобто на рівні торгівлі, як сфери економічної діяльності, потрібні інноваційні рішення, які б були пов'язані з переглядом функцій торгівлі у суспільному відтворенні. Мова йде про те, що торгівля на сучасному етапі розвитку продуктивних сил має позбутися не властивих їй виробничих функцій (транспортування, сортування, пакування

тощо) і зосередитись на підвищенні якості торговельного обслуговування, нових ефективних методах залучення покупців і наданні торговельних послуг.

Таблиця 1

Класифікація інновацій в торгівлі

Класифікаційна ознака	Види інновацій	Коротка характеристика
За масштабами і глибиною змін	- радикальні інновації	пов'язані з кардинальними змінами ролі, місця, функцій торгівлі в суспільному відтворенні
	- поетапні, незначні інновації	пов'язані з покращенням тих чи інших умов купівлі для споживачів
	- локальні інновації	пов'язані з оптимізацією окремих операцій в процесі обслуговування покупця та надання торговельних послуг
За підгалузями торговельної діяльності	- інновації в оптовій торгівлі	пов'язані з організаційними, економічними та технологічними особливостями здійснення оптової торговельної діяльності
	- інновації в роздрібній торгівлі	пов'язані з організаційними, економічними та технологічними особливостями здійснення роздрібною торгівлі
За спрямуванням інновацій	- продуктові інновації	передбачають створення продуктів та послуг, що є новими або значно поліпшеними за властивостями або способами використання
	- процесно-технологічні інновації	пов'язані з запровадженням нововведень у технологію продажу товарів
	- організаційні інновації	пов'язані з впровадженням нового організаційного методу в діяльності підприємства, в організації робочих місць або зовнішніх зв'язків
За джерелами фінансування інновацій	- за рахунок власних коштів підприємства	джерела фінансування формується за рахунок коштів власників, нерозподіленого прибутку, фондів розвитку
	- за рахунок банківських позик	передбачають використання кредитів банків на відповідних умовах
	- за рахунок коштів інвесторів	передбачають залучення інвестиційних ресурсів на взаємоузгоджених договірних умовах
	- фінансуються за рахунок державних інвестицій	передбачають використання інвестицій місцевих органів влади або бюджетних коштів на пріоритетних засадах державно-приватного партнерства
	- фінансуються за рахунок інших джерел	передбачають використання коштів інвестиційних, венчурних фонди розвитку тощо
За масштабом і рівнем новітності	- інновації галузі	поява нових форм і видів торгівлі
	- нововведення на окремому підприємстві	нововведення в межах окремого підприємства

Джерело: авторська розробка

Особливої важливості в Україні набувають інновації у розвиток сільської інфраструктури, в тому числі торгової її складової, для залучення вільної робочої сили, подолання умов обмеженості товарних ресурсів, задоволення попиту сільського населення. І тут важливим для нас інноваційним напрямком ефективної взаємодії могла б стати співпраця приватного та державного секторів, в тому числі місцевих органів самоврядування, тобто партнерство держави і бізнесу у створенні моделей, програм територіального управління, інструментів і відповідних проектів розвитку торгівлі на селі. Світова практика надає переконливі приклади державно-приватного партнерства (Public-Private Partnership), як інституційного, організаційного та фінансового альянсу між владою та бізнесом для реалізації значущих інноваційних проектів розвитку як підприємств, галузей, так і окремих територій [5].

Одним із напрямків інновацій, які швидко і широко стають складовою інноваційної діяльності підприємств різних галузей економіки, в тому числі і підприємств торгівлі, є ринкові інновації, що передбачають створення ринків нових товарів і послуг. Так, поява смартфонів сприяла виникненню ринку послуг мобільної безготівкової оплати; розвиток виробництва біопалива з відходів лісотехнічної целюлозно-паперової промисловості – появи ринку біоетанолу. Зародження і подальший інноваційний розвиток ринку електроавтівок та автомобілів, що працюють на водневому паливі може докорінно змінити не тільки традиційний попит на автомобілі з бензиновими і газовими двигунами, але й суттєво вплинути на розвиток всієї виробничої і ринкової інфраструктури, не говорячи вже про вирішення екологічних проблем.

В умовах обмеженості фінансових ресурсів і несприятливого інвестиційного клімату в країні заслуговують на увагу поетапні або локальні інновації, які цілком можуть бути запроваджені в діяльності окремих підприємств торгівлі. Наприклад, застосування подовженого режиму роботи підприємства, розширення набору торговельних послуг, вдосконалення розрахункових операцій за

товари (електронні цінники, термінали самообслуговування, надолонні каси), створення власних веб-сайтів, сторінок в соціальних мережах тощо.

Віддаючи належне всім напрямкам і типам інновацій, слід підкреслити, що інноваційна діяльність підприємств торгівлі повинна, в першу чергу, базуватися на сучасних методах, технологіях і організаційних формах управління, на системних дослідженнях як інноваційного, так і сформованого споживчого попиту. Це визначає необхідність докорінної перебудови саме управління на підприємствах торгівлі, яке має функціонувати передусім на інноваційних засадах, що є основою створення сучасного господарського механізму підприємств даної галузі. І перш за все такі новації мають запроваджуватись на великих та середніх підприємствах.

Ринок, досягнення глобалізації та розвиток інформаційних технологій відкривають можливості запровадження сучасних систем управління, що поєднують принципи функціонального і процесного підходу для здійснення обліку витрат-результатів на кожному робочому місці, визначення вкладу кожного працівника як у сфері відповідальності, так і у загальних результатах діяльності підприємства торгівлі. Це дозволяє формувати ефективну систему мотивування персоналу до покращення своїх здобутків у вирішенні закріплених завдань і операцій. Саме тому процесний підхід з 2000 року покладено в основу міжнародних стандартів управління якістю [6].

Слід підкреслити, що управління з викладених вище позицій потрібно розглядати як процес дій, що спрямований на перетворення ресурсів у результати діяльності підприємства шляхом чіткого закріплення повноважень і відповідальності за процеси, задачі, операції, які має здійснювати персонал, тобто їх регламентації і контролю.

Створення інноваційного проекту з удосконалення управління повинно базуватися на визначенні стратегічної мети підприємства торгівлі. Наприклад, збільшенні частки ринку за рахунок розвитку зв'язків мережі роздрібних торговельних підприємств з оптовиками, що мають відповідний асортиментний профіль, або налагодження поставок товарів з розподільчих складів-центрів, або за рахунок збільшення темпів росту продажів відносно темпів змін цін на товари тощо. Відповідно до поставленої мети мають бути визначені основні завдання підприємства, а саме: збільшення обсягів товарообороту, розширення клієнтської бази за рахунок залучення нових покупців і збереження існуючих, формування стійкого іміджу підприємства торгівлі, що має високий рівень обслуговування та якості товарів тощо.

Незважаючи на розмаїття і кількість процесів, особливостей їх здійснення на різних підприємствах торгівлі, в загальному підсумку доцільно виділити такі дві групи процесів:

- інформаційні, в основі яких лежить збір, обробка і передача інформації, прийняття рішень;
- матеріально-речові, в основі яких лежать матеріальні потоки, що природно супроводжуються в ході свого здійснення (своєї реалізації) потоками інформації.

При цьому, управління як процес слід розглядати, як визначення сукупності проблем зовнішнього і внутрішнього середовища, цілей завдань і умов, що забезпечать їх вирішення, оцінку ефективності кожного ланцюжка процесу управління на основі організації обліку витрат і отриманих результатів, їх контролю та коригування для встановлення загальної ефективності діяльності підприємства та вкладу кожного процесу у цей результат. Процес управління завжди має закінчуватись прийняттям рішення, яке вимагає певного часу і витрат, на скорочення яких і мають бути спрямовані управлінські рішення, завдяки своїй комплексності, обґрунтованості, реалістичності, економічності. З іншого боку, це означає чітке закріплення повноважень і відповідальності за процеси, завдання і операції, які потрібно здійснювати працівникам, що в свою чергу вимагає їх регламентації [6].

Зміст економічності процесного управління полягає не тільки у застосуванні сучасних методів для вимірювання і порівняння витрат і результатів, а і у повній оперативній самостійності кожного працівника щодо його вкладу як у результативність діяльності підрозділу, де він працює, так і у загальну ефективність діяльності підприємства.

Для переходу до процесного управління на підприємстві торгівлі має бути організована розробка довгострокового, поточного й оперативного фінансового плану, який би містив показники: розміру торгової площі, річний та місячний оборот на 1 кв. м торгової площі, у тому числі у співставних цінах, обсяг чистого прибутку, рентабельність обороту, розмір інвестицій, рентабельність капіталу, капіталізація підприємства за напрямками (модернізація техніки і технологій, інформаційно-програмне забезпечення тощо).

Важливим є підвищення продуктивності праці й ефективності роботи персоналу підприємства торгівлі. З цією метою необхідно застосовувати нові технічні засоби і технології управління, тарифікацію рівня і кваліфікації працівника, визначення його професійного рівня і ступеня компетентності, застосування прогресивних систем матеріального стимулювання праці на підприємстві, зокрема системи грейдів.

Фахівці рекомендують наступний алгоритм побудови системи процесного управління, який пройшов практичне випробування в умовах діяльності підприємств близького зарубіжжя [6; 8]. Він передбачає (включає) побудову системи процесів на двох рівнях – верхньому і у підрозділах підприємства, з наступним узгодженням, верифікацією і уточненням процесів для розробки загальної системи процесів. Термін виконання таких робіт для підприємств середнього розміру оцінюється у 2,5-

3 місяці.

На першому етапі здійснюється моделювання процесів на верхньому рівні у вигляді схеми ланцюжків цінностей з використанням MS Visio. Наступним кроком є аналіз діяльності підприємства та структурування процесів, які там відбуваються.

Так, на прикладі управління закупівлями (*комерційний відділ*) можна виокремити такі процеси, як: вивчення комерційних пропозицій та їх оцінка; відбір найбільш вигідних пропозицій; складання угод про поставку товарів; вибір оптимальної схеми доставки; визначення оптимальної партії поставки товарів; вивчення товарознавчих характеристик продукції; вибірковий контроль якості товарів, що надходять; співставлення ресурсів наданих підрозділу з його витратами; оцінка результатів діяльності підрозділу.

Для *відділу маркетингу* можна виділити наступні управлінські процеси: аналіз ринку (сегменту ринку) товарів, конкурентів споживачів; позиціонування мережі роздрібних підприємств; аналіз динаміки товарообороту, його асортиментної структури; аналіз товарних запасів; формування іміджу підприємства; проробка заходів по стимулюванню продажів; планування рекламної діяльності; здійснення цінового моніторингу; формування (коригування) товарного асортименту, розробка і реалізація цінової політики у співпраці з комерційним відділом; обґрунтування рекомендацій по збільшенню обсягів продажу; контроль за дотриманням встановлених нормативів і стандартів. Ці процеси в подальшому деталізуються до окремих завдань і операцій. Для створення системи стандартизації бізнес-процесів доцільно використовувати такий програмний інструмент, як Business Process Architecture, що представляє собою повний набір компонентів для моделювання, аналізу та стимулювання бізнес-процесів на підприємстві.

У подальших кроках необхідно узгодити межі (границі) процесів управління за «входами-виходами», уточнити посади керівників, їх обов'язки та повноваження, склад виконавців у підрозділах підприємства торгівлі, регламентувати роботу працівників та скласти остаточну версію впровадження процесної системи.

Організаційно мають регламентуватися зміст і порядок виконання процесів з довгострокового, поточного й оперативного управління у відповідних документах: стандартах управління згідно ISO 9000 та 14000; положення, інструкції для кожного робочого місця, правила та порядок планування, обліку. Щодо останнього, то перехід на процесні рейки вимагає змін і у веденні обліку, оскільки підрозділи наділяються основними і оборотними засобами, тобто несуть витрати, що в свою чергу передбачає визначення результатів діяльності на кожному робочому місці.

Таким чином, впровадження процесного підходу в управлінні підприємством торгівлі вимагає не тільки залучення нових економічних методів, моделей, технологій, інформації, але й суттєвих змін у сприйнятті цих нововведень керівниками підприємства, підрозділів, усього персоналу. Це створює можливість і робить доцільним запровадження окремих елементів процесного підходу в експериментальному режимі. У повному циклі розробка і впровадження процесної системи управління при наявності власних чи залучених спеціалістів становить 1-2 роки.

Для оцінки ефективності процесного управління слід використовувати існуючу сукупність показників ефективності діяльності, додавши до неї показники ресурсної ефективності управління, як відношення виручки від реалізації до суми вартості трудових ресурсів, капіталу та вартості реалізованих товарів, а також показник ресурсовіддачі робочого місця, як відношення результату до витрат.

Висвітливши тільки певну частину напрямків інноваційної діяльності підприємств торгівлі, не можна не окреслити основні проблеми, які стримують розвиток інновацій. Серед них:

- недостатній рівень поінформованості керівників і менеджерів щодо змісту інноваційної діяльності;
- страх перед змінами і пов'язаними з ними ризиками;
- низький рівень підготовки і стимулювання спеціалістів для реалізації інноваційних проєктів;
- обмеженість або відсутність фінансових ресурсів;
- труднощі у залученні іноземних інвесторів через нестабільність економічної ситуації та несприятливий інвестиційний клімат у країні;
- недосконалість правового регулювання відносин у інноваційній сфері;
- слабка роль державної влади і органів місцевого самоврядування у поєднанні своїх зусиль і бізнесу у здійсненні інновацій;
- низький рівень фінансування державою розвитку інноваційної інфраструктури, в т.ч. наукової та науково-технічної діяльності.

Висновки з проведеного дослідження. Результати проведеного дослідження підтверджують об'єктивну необхідність використання інноваційних моделей розвитку вітчизняних підприємств торгівлі, з метою їх подальшого ефективного функціонування на внутрішньому товарному ринку. Оскільки саме запровадження новачій в діяльності підприємств даної галузі дозволяє досягти нового рівня якості здійснення бізнес-процесів, а відтак створює для таких підприємств нові конкурентні переваги. Особливе місце у інноваційних перетвореннях на підприємствах торгівлі мають посідати управлінські інновації на основі процесного підходу. Це дозволить побудувати ефективну систему менеджменту, направлену на чіткий, взаємоузгоджений зв'язок усіх бізнес-процесів, встановлення

критеріїв відповідальності керівників підрозділів і функціональних виконавців за результати їх діяльності, і, зрештою, отримання максимальної економічної вигоди для власників підприємства.

Однак, розвитку інноваційної діяльності вітчизняних підприємств торгівлі суттєво перешкоджає низка об'єктивних та суб'єктивних причин, вирішення яких певною мірою може створити сприятливі умови для розвитку інновацій не лише в галузі торгівлі, але й у промисловості, що дозволить підвищити продуктивність праці і забезпечити конкурентоспроможність економіки країни. Необхідність розв'язання цих проблем і може стати орієнтиром для подальших наукових досліджень.

Література

1. Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2015-2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/>.
2. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2014 році : стат. збір. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 255 с.
3. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2013 році : стат. збір. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 314 с.
4. Трубей О.М. Інноваційний розвиток підприємств оптової торгівлі / О.М. Трубей // Теоретичні та практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: Збірник наукових праць. – Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2014. – Вип. 1 (10), Т. 2. – С. 205–210.
5. Длугопольський О.В. Державно-приватні партнерства: зарубіжний досвід і уроки для України / О.В. Длугопольський, А.Ю. Жуковська // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 3 (129). – С. 43-49.
6. Репин В.В. Бизнес-процессы компании: построение, анализ, регламентация / В.В. Репин. – М. : РИА "Стандарты и качество", 2007. – 240 с.
7. Репин В.В. Бизнес-процессы. Моделирование, внедрение, управление / В.В. Репин, В.Г. Елиферов. – М. : Манн, Иванов и Фербер, 2013. – 544 с.
8. Мальцева О.И. Инновации в современной торговле [Електронний ресурс] / О.И. Мальцева, Г.В. Гнедов. – Режим доступу: <http://orelgiel.ru/docs/monah/79jhg.pdf>

References

1. The world economic forum (2016), "Position of Ukraine in the ranking of countries according to the global competitiveness index 2015-2016", available at: <http://edclub.com.ua/>. (access date August 01, 2016).
2. State Statistics Service of Ukraine (2015), *Naukova ta innovatsiina diialnist v Ukraini u 2014 rotsi : statystychnyi zbirnyk* [Scientific and innovation activity in Ukraine in 2014, Statistical yearbook], Kyiv, Ukraine, 255 p.
3. State Statistics Service of Ukraine (2014), *Naukova ta innovatsiina diialnist v Ukraini u 2013 rotsi : statystychnyi zbirnyk* [Scientific and innovation activity in Ukraine in 2013, Statistical yearbook], Kyiv, Ukraine, 314 p.
4. Trubey, O. (2014), "Innovative development of the wholesale trade enterprises", *Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property*, Issue 1(10), Volume 2, pp. 205–210.
5. Dlugopolskyi, O.V. and Zhukovska, A.Yu. (2012), "Public-private partnership: foreign experience and lessons for Ukraine", *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 3(129), pp. 43-49.
6. Repin, V.V. (2007), *Biznes-protsessy kompanii: postroyeniye, analiz, reglamentatsiya* [The business processes of the company: construction, analysis, regulation], Standarty i kachestvo, Moscow, Russia, 240 p.
7. Repin, V. and Elifarov, V. (2013), *Biznes-protsessy. Modelirovaniye, vnedreniye, upravleniye* [Business processes. Modeling, implementation, management], tutorial, Mann, Ivanov and Ferber, Moscow, Russia, 544 p.
8. Maltseva, O.I. and Gnedov, G.V. "Innovations in modern trade", available at: <http://orelgiel.ru/docs/monah/79jhg.pdf> (access date August 01, 2016).

Рецензент: д.е.н., професор кафедри економіки та фінансів підприємства Київського національного торговельно-економічного університету І.О. Бланк

УДК 330.131.7:658

Николіук О.М.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри комп'ютерних технологій
і моделювання систем
Житомирський національний агроекологічний університет

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ЯК НАПРЯМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Nykolyuk O.M.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor at the department
of computer technologies and modeling of systems
Zhytomyr National Agroecological University

EVALUATION OF USAGE THE AGRICULTURAL ENTITIES' COMPETITIVE POTENTIAL

Постановка проблеми. Конкурентоспроможність підприємства визначається конкурентними перевагами (як власними, так і суперників), основною характеристикою яких є рівень їх стійкості. Здатність суб'єкта агробізнесу зберігати переваги протягом тривалого часу напряму залежить від рівня невизначеності його внутрішнього та зовнішнього середовища. Водночас умовою довготривалого утримання вигідних конкурентних позицій підприємства є достатній рівень ефективності, яка залежить від випадковості та непередбачуваності природно-кліматичних умов, кон'юнктури ресурсних ринків і ринків сільськогосподарської продукції, політики держави тощо. Дія невизначеності зумовлює виникнення ризиків сільськогосподарського товаровиробника, які прямо або опосередковано впливають на його конкурентоспроможність. Враховуючи зазначене, забезпечення конкурентоздатності сільськогосподарських підприємств передбачає формування та імплементацію дієвої системи ризик-менеджменту, що має забезпечити мінімізацію негативних впливів підприємницького ризику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління ризиками сільськогосподарських товаровиробників останніми роками набуло значної популярності. Вагомий внесок у розвиток вітчизняної ризикології належить Г. І. Великоіваненку та В. В. Вітлінському [1], В. М. Гранатурову [2], С. М. Ілляшенко [3] та ін. Системні дослідження з питань ризиковості сільськогосподарського виробництва знайшли відображення у працях вітчизняних науковців, зокрема В. А. Кардаша [4], А. П. Минки [6], С. І. Наконечного та С. С. Савіної [7], В. В. Чепурка [13] та ін. Основними напрямками їх досліджень були ідентифікація ролі ризик-менеджменту в управлінні конкурентоспроможністю підприємства; систематизація ризиків сільськогосподарських товаровиробників та їх факторів; методичні підходи до кількісного оцінювання ризиків; обґрунтування системи заходів управління ризиком. Відносно малодослідженими є особливості управління конкурентними ризиками підприємств, які вивчали М. В. Леднев [5], Є. М. Смирнов [11], В. В. Холод [12]. Враховуючи цінність наукових доробок перелічених та інших вчених-економістів, слід однак підкреслити необхідність поглибленого вивчення ролі ризик-менеджменту в управлінні конкурентоспроможністю суб'єктів бізнесу та подальшої адаптації існуючих підходів управління ризиком до особливостей діяльності сільськогосподарських підприємств.

Постановка завдання. Об'єктом дослідження є процес управління ризиками сільськогосподарських підприємств. Предметом дослідження визначено теоретико-методичні положення ризик-менеджменту у сільськогосподарських підприємствах. Метою дослідження є обґрунтування особливостей управління ризиками сільськогосподарських підприємств у контексті забезпечення їх конкурентоспроможності. Завданнями дослідження визначено: 1) оцінка ролі управління ризиками у забезпеченні конкурентоспроможності підприємства; 2) обґрунтування методики оцінювання ризиків підприємств агробізнесу; 3) розробка інструментарію управління основними ризиками виробників сільськогосподарської продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. В основі ризиків лежать непередбачувані випадкові коливання результатів господарської діяльності підприємства. Ризик зниження рівня конкурентоздатності пов'язаний із ризиками: 1) втрати власних конкурентних переваг; 2) формування та утримання переваг конкурентами; 3) зниження ефективності. Кількісно конкурентні переваги відображаються у формі показників господарської діяльності, значення яких мають бути кращими, ніж у конкурентів. Що ж стосується ефективності діяльності підприємства, то важливим є збереження

результативних показників господарювання на достатньому для забезпечення конкурентоспроможності суб'єкта бізнесу рівні. Чим більшим розмахом варіації характеризуються показники, які є формою прояву конкурентних переваг та ефективності, чим більш ймовірними є їх коливання у негативний для підприємства бік, тим вищий ризик зниження конкурентоспроможності. Випадкові коливання показників господарської діяльності пропонується розділяти на такі, що спричинені або діями конкурентів, або іншими чинниками. Ризики втрати конкурентних переваг через невизначеність поведінки суперників належать до конкурентних ризиків, а всі інші – до господарських (рис. 1).

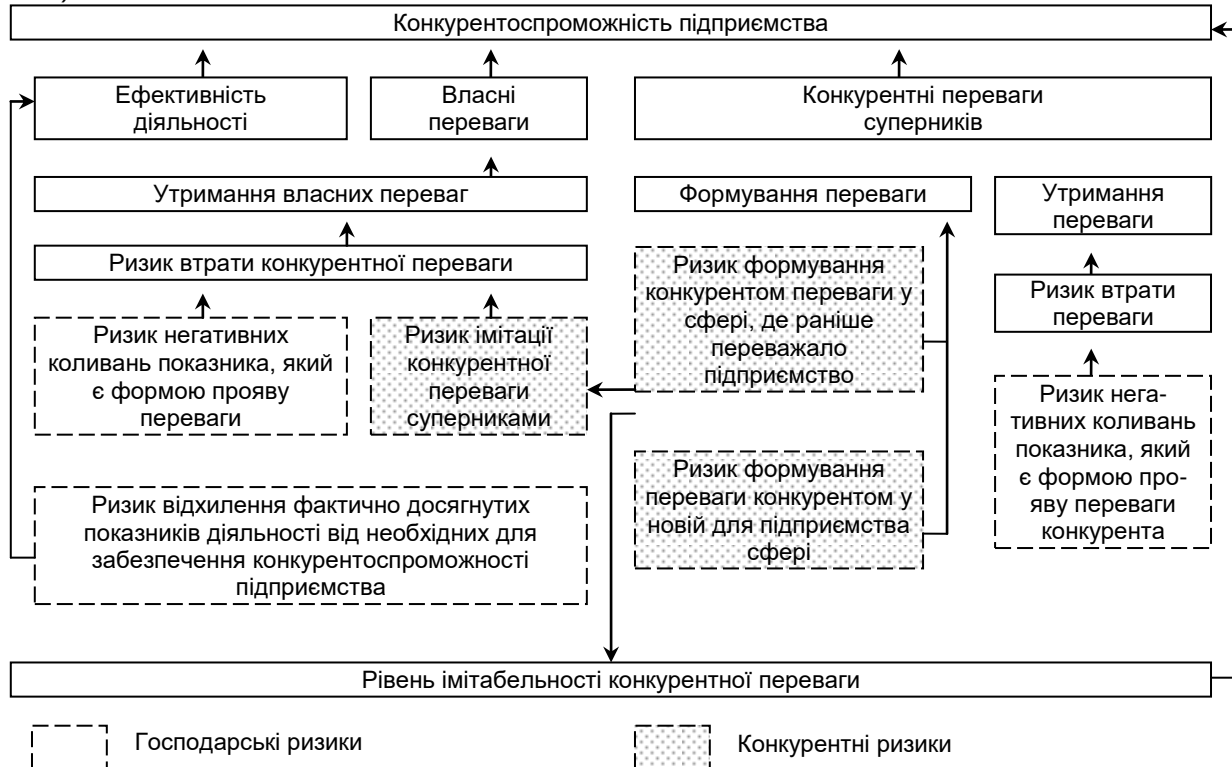

Рис. 1. Види ризиків, які визначають рівень конкурентоспроможності підприємства

Джерело: власна розробка

Комплекс заходів зі скорочення негативних впливів ризиків формує систему ризик-менеджменту, що передбачає здійснення цілеспрямованого впливу на фактори ризику. Однак безпосередньому впровадженню конкретних заходів управління ризиками має передувати їх діагностика – якісний аналіз – та кількісна оцінка. Якісний аналіз ризиків підприємства полягає у виявленні ризиків, які мають вплив на результативність його господарської діяльності, із подальшою ідентифікацією джерел їх формування – факторів ризиків. Оскільки заходи ризик-менеджменту зазвичай потребують інвестування коштів, важливо визначити, які із ризиків найбільш значущі для суб'єкта господарювання, що здійснюється на основі результатів кількісного оцінювання.

Ключова відмінність господарських та конкурентних ризиків полягає саме у можливості їх числового вимірювання. Зокрема оцінка господарського ризику пов'язана із кількісним описанням розмаху варіації результативних показників ефективності і конкурентоспроможності та ймовірності їх коливань у негативний для підприємства бік, для чого широко використовуються методи статистичного аналізу динамічних рядів. Водночас поведінка конкурентів практично не піддається математичному описанню, а спроби оцінити ймовірність формування переваг конкурентами характеризуються високим рівнем суб'єктивізму та ненадійності. Оскільки виділити найбільш вагомні ризики конкуренції на основі результатів їх кількісного оцінювання дуже складно, а впливати на дії суперників неможливо, основним напрямом управління конкурентними ризиками має стати безперервне оновлення джерел конкурентоспроможності шляхом створення майбутніх конкурентних переваг. Це знизить чутливість підприємства до: 1) можливості імітації переваги конкурентами; 2) формування суперниками нової переваги; 3) втрати цінності переваги для споживача.

З огляду на те, що формування майбутніх конкурентних переваг є питанням не ризик-менеджменту, а стратегічного управління конкурентоспроможністю, традиційний інструментарій управління ризиками у дослідженні слід розглядати у межах зниження виключно негативної дії господарських ризиків.

Найбільше дискусій серед дослідників виникає у сфері кількісного вимірювання ризику. На основі теоретичного аналізу природи останнього встановлено, що у процесі кількісної оцінки господарського ризику необхідно враховувати такі його характеристики:

1) форму прояву ризику у вигляді показника, узагальнюючого варіацію результатів діяльності, у ролі якого рекомендується використовувати семикомпонентний коефіцієнт ризику [13, с. 172–214];

2) міру вагомості (значущості), що враховує потенційні втрати від ризику. Її пропонується оцінювати на основі коефіцієнтів еластичності рівня рентабельності, які відображатимуть, на скільки відсотків зменшиться рівень рентабельності, якщо показник пов'язаний із дією ризику, скоротиться на 1 %.

Наразі однією із найбільш вживаних є методика оцінки ризику запропонована Б. Боемом [14], згідно із якою показник ризику визначається як добуток ймовірності настання ризикової події та можливих втрат. Адаптуючи цю методику до вищевикладеної логіки, у ролі міри ризику використано коефіцієнт ризику, який визначатиметься як зважений семикомпонентний коефіцієнт:

$$R_i = \omega_i K_{7i}, \quad (1)$$

де K_{7i} – семикомпонентний коефіцієнт i -го виду ризику, який враховує статистичні характеристики коливань результативного показника навколо очікуваного рівня (чим вищий рівень цього коефіцієнта, тим більш ймовірними є його негативні відхилення); ω_i – коефіцієнт вагомості i -го ризику.

Коефіцієнт вагомості розраховується шляхом нормування коефіцієнтів еластичності:

$$\omega_i = \frac{|E_i|}{|E_i|^{\max}}, \quad (2)$$

де ω_i – ваговий коефіцієнт i -го ризику, E_i – коефіцієнт еластичності рівня рентабельності за показником i -го ризику; $|E_i|^{\max}$ – максимальне у межах оцінюваних ризиків значення коефіцієнта

еластичності; $E_i = \frac{I_{2i} - I_{1i}}{I_{1i}} \div \frac{Q_{2i} - Q_{1i}}{Q_{1i}}$, де Q_{1i} , Q_{2i} – значення показника i -го ризику; I_{1i} , I_{2i} – рівень рентабельності при значеннях показника i -го ризику Q_{1i} та Q_{2i} , відповідно.

За результатами кількісного оцінювання, а також із використанням шкали коефіцієнта ризику, визначеної за допомогою методу імітаційного моделювання (до 0,056 – низький рівень ризику; 0,057–0,100 – помірний; 0,101–0,147 – середній; 0,148–0,208 – підвищений; вище 0,208 – високий рівень ризику), здійснюється порівняльна оцінка господарських ризиків та їх ранжирування. Перевагою окресленого методичного підходу є використання кількісних, а не якісних методів оцінювання, точність яких значно вища через відсутність суб'єктивізму експертних оцінок. Запропоновану методику реалізовано на прикладі оцінки господарських ризиків виробників зернових і зернобобових та соняшнику (табл. 1). З даних таблиці 1 видно, що найбільш істотним для виробників зернових і зернобобових є ризик зниження питомої ваги реалізованої продукції, а для виробників насіння соняшнику – зниження ціни.

Таблиця 1

Результати оцінки ризиків зниження рівня врожайності, ціни та частки реалізованої сільськогосподарської продукції у підприємствах України

Вид ризику	Показник				Рівень ризику
	семикомпонентний коефіцієнт, K_7	коефіцієнт еластичності, $ E $	коефіцієнт вагомості, ω	рівень ризику, R	
1	2	3	4	5	6
<i>Зернові та зернобобові</i>					
Зниження врожайності	0,16	154,8	0,08	0,01	низький
Зниження ціни	0,14	40,5	0,02	0,00	низький
Зниження частки реалізації	0,21	2006,0	1,00	0,21	високий
<i>Соняшник</i>					
Зниження врожайності	0,09	66,1	0,20	0,09	помірний

продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6
Зниження ціни	0,19	56,7	0,17	0,19	підвищений
Зниження частки реалізації	0,04	331,0	1,00	0,04	низький

Примітка: коефіцієнт еластичності визначено на основі даних про рівні врожайності, продуктивність тварин, цін та часток реалізованої продукції у 2013 та 2014 р.

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [8; 9].

Після оцінки ризиків та виділення найбільш вагомих із них підприємство розробляє та обґрунтовує систему заходів з управління ними. Залежно від результатів ранжирування ризиків підприємство може: 1) відмовитись від подальшого впливу на фактори ризику (якщо його рівень низький); 2) відмовитись від ризику (якщо його рівень високий); 3) знизити ризик; 4) ухилитись від ризику шляхом його передачі. У ризик-менеджменті здебільшого використовують два останні способи управління (табл. 2).

Таблиця 2

Основні інструменти управління ризиками у сільськогосподарських підприємствах

Інструмент управління	Захід ризик-менеджменту	Особливості інструменту управління ризиками
<i>Зниження ризику</i>		
Горизонтальна диверсифікація	Галузева диверсифікація	Додаткові витрати на збір/купівлю інформації про нові галузі та на їх освоєння.
	Продуктово-асортиментна диверсифікація	Вирощування культур, що характеризуються оберненим кореляційним зв'язком рівнів врожайності, цін.
Оптимізація виробничих процесів	Використання технічних та технологічних засобів, які знижують варіабельність показників діяльності.	Сучасна техніка, зрошення, оптимізація раціону годівлі, превентивні огляди тварин та обслуговування техніки тощо.
	Використання мінімуму ризику як критерію оптимізації господарських процесів.	Заміна детермінованих моделей оптимізації діяльності на стохастичні.
	Мінімізація ризиків несвоєчасності проведення сільськогосподарських робіт.	Мережеве планування послідовності виконання сільськогосподарських робіт.
Фінансування ризику	Формування резервних фондів фінансування втрат від ризику.	Можливе застосування інструмента на засадах сільськогосподарської обслуговуючої кооперації.
<i>Передача ризику</i>		
Страховання	Страховання врожаю, тварин.	Врахування співвідношення витрат на страхування та потенційних втрат шляхом оптимізації площі застрахованих посівів та/або частки застрахованого поголів'я.
	Страховання доходів від врожаю, від продукції тваринництва.	
Інтеграція	Вертикальна інтеграція.	Більш доступними стають такі інструменти ризик-менеджменту як галузева диверсифікація, хеджування.
	Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація.	Розподіл ризиків (особливо ринкових) між членами кооперативу.
Хеджування	Ф'ючерсні контракти.	Встановлення ціни продажу із правом скористатись сприятливою кон'юктурою.
	Форвардні контракти.	Обов'язкове виконання контракту. Довіра сторін угоди.
	Опціони.	

Джерело: власна розробка

До найбільш дієвих інструментів ризик-менеджменту, які властиві сільськогосподарським підприємствам, належать страхування врожаю та тварин (доцільно застосовувати положення теорії ігор); врахування ступеня та напряду кореляції рівнів врожайності різних сільськогосподарських культур, що дасть можливість перекрити недобір врожаю однієї культури додатковими обсягами інших; мережеве планування сільськогосподарських робіт методом PERT; вертикальна та горизонтальна інтеграція тощо.

Висновки з проведеного дослідження. Рівень конкурентоспроможності підприємства напряду залежить від його здатності знижувати негативні впливи підприємницьких ризиків, які виникають у всіх сферах господарської діяльності. Ризики суб'єкта господарювання формуються під дією невизначеності його зовнішнього та внутрішнього середовища і включають господарські та конкурентні ризики. Через складність кількісного оцінювання та неможливість впливати на дії конкурентів, негативні ефекти від ризиків конкуренції нівелюються тільки через активність господарюючого суб'єкта у напрямку формування майбутніх конкурентних переваг. Управління ж

господарськими ризиками передбачає їх якісний аналіз, кількісну оцінку та вибір й імплементацію заходів ризик-менеджменту.

Література

1. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко. – К. : КНЕУ, 2004. – 480 с.
2. Гранатуров В. М. Ризики підприємницької діяльності: Проблеми аналізу / В. М. Гранатуров, О. Б. Шевчук. – К. : Зв'язок, 2000. – 160 с.
3. Ілляшенко С. М. Аналіз і кількісна оцінка екологічного ризику в інвестиційних проектах / С. М. Ілляшенко // Фінанси України. – 1997. – № 8. – С. 85–89.
4. Кардаш В. А. Экономика оптимального погодного риска в АПК (теория и методы) / В. А. Кардаш. – М. : Агропромиздат, 1989. – 167 с.
5. Леднев М. В. Оценка и управление конкурентными рисками и рисками конкурентного позиционирования в современных условиях / М. В. Леднев // Современная конкуренция. – 2015. – № 1 (49). – С. 54–65.
6. Минка А. П. Управління підприємницьким ризиком в агробізнесі : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.02 / А. П. Минка; Ін-т аграр. економіки УААН. – К., 2001. – 22 с.
7. Наконечний С. І. Погодний ризик АПК: адаптивне моделювання, економічне зростання та прогнозування / С. І. Наконечний, С. С. Савіна. – К. : ДЕМИУР, 1998. – 186 с.
8. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2014 рік : статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 84 с.
9. Сільське господарство України за 2014 рік : статистичний збірник / Державна служба статистики України. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 380 с.
10. Смирнов Є. М. Конкурентний ризик в управлінні конкурентоспроможністю підприємства / Є. М. Смирнов // Вісн. Східноєвропейського ун-ту економіки і менеджменту. Сер. : Економіка і менеджмент. – 2013. – № 2. – С. 86–94.
11. Холод В. В. Оцінка конкурентних ризиків у системі стратегічного маркетингового управління ризиками / В. В. Холод // Вісн. Одеського нац. ун-ту. Економіка. – 2013. – Т. 18, Вип. 3 (3). – С. 131–135.
12. Чепурко В. В. Экономический риск аграрного производства: теория, методы оценки, управление / В. В. Чепурко. – Симферополь : Таврия, 2000. – 308 с.
13. Boehm B. Software Risk Management / B. Boehm. – Washington, DC : IEEE Computer Society Press, 1989. – p. 115–147.

References

1. Vitlinskyi, V.V. and Velykoivanenko, H.I. (2004), *Ryzykologhiia v ekonomitsi ta pidpriemnytstvi* [Risk-management in economics and entrepreneurship], KNEU, Kyiv, Ukraine, 480 p.
2. Hranaturov, V.M., and Shevchuk, O.B. (2000), *Ryzyky pidpriemnytskoi diialnosti: Problemy analizu* [Risks of business: problems of analysis], Zviatok, Kyiv, Ukraine, 160 p.
3. Illiashenko, S.M. (1997), "Analysis and quantitative evaluation of environmental risk in investment projects", *Finansy Ukrainy*, no. 8, pp. 85–89.
4. Kardash V. A. (1989), *Ekonomika optimalnogo pogodnogo riska v APK (teoriya i metody)* [Economy of optimal weather risk in agriculture (Theory and Methods)], Ahropromizdat, Moscow, Russia, 167 p.
5. Lednev, M.V. (2015), "Assessment and management of competitive risks and risks of competitive positioning in current conditions", *Sovremennaya konkurentsia*, no. 1 (49), pp. 54–65.
6. Mynka, A.P. (2001), "Business risk management in agribusiness", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.06.02, IAE UAAN, Kyiv, Ukraine, 22 p.
7. Nakonechnyi, S.I., and Savina, S.S. (1998), *Pohodnyi ryzyk APK: adaptivne modeliuвання, ekonomichne zrostannia ta prohnozuvannia* [Weather risk in Agriculture: adaptive modeling, economic growth and forecasting], Kyiv, DEMIUR, Ukraine, 186 p.
8. State Statistics Service of Ukraine (2015), *Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnytstva produktsii silskoho hospodarstva v silskohospodarskykh pidpriemstvakh za 2014 rik : statystychnyi biuleten* [Main economic indicators of agricultural production in the agricultural enterprises for 2014 : statistical bulletin], Kyiv, Ukraine, 84 p.
9. State Statistics Service of Ukraine (2015), *Sil'ske hospodarstvo Ukrainy za 2014 rik : statystychnyi zbirnyk* [Agriculture of Ukraine, 2014: statistical yearbook], Kyiv, Ukraine, 380 p.
10. Smyrnov, E.M. (2013). "Competitive risk in the competitiveness management of enterprise", *Visnyk Skhidnoievropeiskoho universytetu ekonomiky i menedzhmentu, Ser.: Ekonomika i menedzhment*, no. 2, pp. 86–94.
11. Kholod, V.V. (2013), "Evaluation of competitive risks in the system of strategic marketing risk-

management", *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomika*, no. 3 (3), Vol. 18, pp. 131–135.

12. Chepurko, V.V. (2000), *Ekonomicheskii risk agrarnogo proizvodstva: teoriya, metody otsenki, upravleniye* [The economic risk of agricultural production: theory, methods of assessment, management], Tavryia, Simferopol, Ukraine, 308 p.

13. Boehm, B. (1989), *"Software Risk Management"*, Washington, DC, IEEE Computer Society Press, USA, p. 115–147.

Рецензент: д.е.н., професор Житомирського національного
агроекологічного університету В.В. Зіновчук

УДК 338.43:633.1

Рудич О.О.,
к.е.н., доцент кафедри
Герасименко І.О.,
к.е.н., доцент кафедри
Ткаченко К.В.,
к.е.н., асистент кафедри,
кафедра фінансів та кредиту

Білоцерківський національний аграрний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ КАТЕГОРІЇ «СТІЙКОСТІ» СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Rudych O.O.,
cand.sc.(econ.), assistant professor at the department
Herasymenko I.O.,
cand.sc.(econ.), assistant professor at the department
Tkachenko K.V.,
cand.sc.(econ.), assistant at the department
department of finances and credit
Bila Tserkva National Agrarian University

THEORETICAL APPROACHES TO THE INTERPRETATION OF THE ESSENCE OF THE CATEGORY "STABILITY" OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Постановка проблеми. Економічна діяльність господарюючих суб'єктів у ринкових умовах характеризується фінансовими процесами у взаємозв'язку із маркетинговими, виробничими, організаційно-управлінськими, кадровими, ринковими, що знаходить своє відображення у понятті «економічна стійкість». Узагальнення наукових праць дало змогу встановити, що стійкість характеризує не лише можливість зберегти рівноважний стан при впливі зовнішніх і внутрішніх сил, але й змінювати властивості та знову створювати стан рівноваги, тобто визначає можливість системи перейти на новий рівень рівноважного стану. На основі використання логіки пізнання фундаментальних законів стійкості постає можливість визначити загальні риси сутності та змісту стійкості, властиві соціально-економічним системам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальнотеоретичні та методологічні основи економічної стійкості складних систем набули висвітлення у фундаментальних працях зарубіжних науковців: Л. Вальраса, Я. Корнаї, А. Маршалла, В. Парето, А. Сміта та інших. Системні і відтворювальні підходи до вирішення проблем забезпечення економічної стійкості були розвинені у наукових працях М. Кейнса, Ф. Кене, М. Кондратьєва, В. Леонтьєва, М. Портера, А. Тоффлера, Й. Шумпетера та інших. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень щодо трактування сутності «стійкості» сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо особливості формування поняття стійкості щодо економічних систем у різних наукових школах. Так, в основу теорії економічної рівноваги Л. Вальраса покладено систему загальної економічної рівноваги, яку називають замкнутою

математичною моделлю економічної рівноваги [1]. З метою обґрунтування запропонованої моделі цей дослідник використовував принцип суб'єктивної корисності, поділяючи економічних суб'єктів виробництва на домогосподарства та підприємства. Ця модель розглядає рівноважний стан ринків, що проявляється у рівновазі попиту та пропозиції продуктивних сил. Окрім того, йому вдалося поєднати у своїй теорії підприємство та домогосподарство, тобто виробника і споживача. За Л. Вальрасом, економічна рівновага залежить від двох факторів: витрат підприємства, ціни продажу та валового прибутку у вигляді витрат домогосподарств. Підприємство є основною ланкою в економічній статичній рівновазі.

Водночас запропонована модель дослідником не враховує таку складову як накопичення, а також несе в собі певні спрощення: статичність, яка проявляється в незмінності запасів, а також способів виробництва та споживчих переваг; існування досконалої конкуренції та доступність до повної інформації суб'єктів виробництва. В аналізованій моделі прийнято таку рівновагу, за якої існує рівність між доходами і витратами, а також між цінностями продукту виробництва та цінностями факторів виробництва, що формуються відповідно до закону альтернативних витрат. У такій моделі відсутній підприємницький прибуток, тобто можна говорити про неокласичну теорію, яка розглядає питання економічного росту підприємств, нововведення, зміну споживчих переваг та ін.

На протидію цьому Й. Шумпетер у своїй праці «Теорія економічного розвитку» [2] пропонує теорію економічного розвитку на основі аналізу факторів підприємства, які зумовлюють його формування. Автор, аналізуючи статичну модель, яку він називає господарським кругообігом, обґрунтовує висновок про те, що в моделі відсутній як прибуток, так і процент, оскільки існує відмінність між доходом на поточний момент часу та в майбутньому.

Заслуговує на увагу виділені ним чинники, що порушують рівновагу зсередини, а саме: нові виробничі комбінації, які зумовлюють зміни в економіці – розробка нового виду продукції; освоєння прогресивної технології та організації виробництва; вихід на нові ринкові сегменти і т.д. Іх Й. Шумпетер назвав «нововведеннями». Отже, концепція економічного розвитку ґрунтується на ролі підприємця, який веде пошук та запровадження результатів технічного прогресу.

Отже, за Й. Шумпетером, інновації є основним джерелом прибутку, якого не може бути при простому відтворенні. З метою придбання інноваційних розробок підприємці звертаються до комерційних банків за кредитами, тому відбувається перерозподіл потоку ресурсів у вигляді суспільного капіталу. На думку Й. Шумпетера, саме банки є держателями повноважень для здійснення нових виробничих змін. Наявність позики дозволяє підприємствам виходити на ринок факторів виробництва, на якому потенційно може бути рівновага попиту та пропозиції, яка в подальшому може порушуватися. Причиною цього є потреба в додатковій кількості ресурсів, що підвищує ціни на них, і як наслідок, порушується рівноважний кругообіг.

Наявність прибутку в моделі економічного розвитку Й. Шумпетера зумовлена винагородою за підприємницьку діяльність, прибуток – це головна мета діяльності підприємства, одна із важливих умов економічної стійкості. Водночас прибуток не може бути постійною величиною, оскільки вона залежить від новаторства підприємства. Однак автор зауважує, що стан рівноваги на підприємстві відсутній через постійну його орієнтацію на одержання прибутку.

На основі підходу Й. Шумпетера, дослідники Л. Мізес і Ф. Хайек [3] обґрунтували неоліберальний напрям, де підприємець (підприємство) не спроможний забезпечити балансування попиту та пропозиції ринку, а виступає активним перетворювачем. У свою чергу Р. Кантільон, Ж.Б. Сей і Дж. С. Мілль [4; 5] зосередили увагу на ролі підприємства й на тому, що прибуток є винагородою, яку одержують у результаті раціонального поєднання факторів виробництва. Так, Р. Кантільон у праці «Есе про природу торгівлі загалом» [6] доповнив теорію Й. Шумпетера, показав, що невідповідність попиту та пропозиції створює можливість для придбання більш дешевого товару, який можна продати дорожче, тобто забезпечує можливість одержання прибутку.

Сучасні економісти приділяють увагу питанням максимізації прибутку та мінімізації ризиків розвитку підприємства. Так, Р. Курно [7] адаптував систему диференційованого обчислення до визначення обсягу виробництва, який забезпечує максимум прибутку. Розрахунок оптимального обсягу виробництва, за якого чистий прибуток досягає максимуму, здійснив А. Маршалл у праці «Принципи економічної науки» [8].

Питання мінімізації витрат вивчав П. Самуельсон при розгляді поняття граничної корисності [9]. Зазначимо, що класичні та неокласичні теорії пояснюють стійкість на основі обґрунтування необхідності державного регулювання ринку. Економічна стабілізація у вигляді встановлення рівноваги є процесом стабілізації системи, що характеризується одержанням прибутку, стійким зростанням обсягів виробництва, зайнятості та практично незмінним рівнем цін.

Водночас Г. Саймон у праці «Адміністративна поведінка» [10], піддаючи сумніву думку про раціональне функціонування підприємства, метою якого є лише максимізація прибутку, привернув увагу до колективного прийняття рішень, для яких характерним є відсутність можливості попередньо передбачити наслідки прийнятих рішень, а також особистісні інтереси членів колективу підприємства. Подібну думку поділяли Дж. Робінсон, а після Р. Халль та С. Хітч також не піддали критиці позиції, що у

підприємства головною метою діяльності є максимізація прибутку. Зокрема, вони довели неможливість у довгостроковій перспективі досягти максимізації прибутку в точці, яка зрівнює граничні витрати та граничний дохід. На основі цього Дж. Стігліц зазначав, що не прибуток слід вважати головною метою при прийнятті управлінських рішень для підприємств, які орієнтуються на стійке і тривале функціонування на ринку. Дослідник наголосив, що для американських компаній головною метою є підвищення рівня ринкових котирувань їхніх акцій, для японських – підвищення якості продукції та активізація методів пропонування на ринку нової продукції.

Отже, дискусія представників різних шкіл економічної теорії свідчить про те, що їхні думки не є діаметрально протилежними. Зазначимо, що поняття «стійкість» характеризує стан системи відносно впливів на неї, який визначається внутрішніми властивостями самої системи. Узагальнення підходів економічної теорії до розуміння поняття «стійкості» дало можливість виділити два аспекти: у національногосподарському аспекті воно визначається як одна з умов забезпечення економічної рівноваги національного ринку, на рівні господарюючого суб'єкта – як його спроможність до довгострокового виконання виробничо-господарських функцій. Очевидно, що у нинішніх умовах розвиток господарюючих суб'єктів забезпечується на основі економічного зростання. З огляду на це у сучасній економічній літературі автори роблять основний акцент на дослідженні економічної стійкості безпосередньо підприємств, які належать до соціально-економічних систем.

Як зазначає О.Ю. Бобровська [11], забезпечення підвищення цілісності системи сприяє ефективності її функціонування за рахунок цілеспрямованої дії складових елементів, підвищення їх гнучкості та адекватної реакції на зміни. Під терміном «стійкість» автор розуміє здатність системи повертатися до стану рівноваги після того, як вона була виведена з нього під впливом внутрішніх або зовнішніх чинників. Подібну думку поділяє А. Бойко, яка тлумачить категорію «економічна стійкість» як комплексну властивість складної, відкритої, динамічної економічної системи, що розвивається, залишається відносно незмінною (зберігати свої життєво важливі структурні та функціональні якості) упродовж певного інтервалу часу під дією зовнішніх і внутрішніх шоків впливів, а також реагувати на них та пристосовуватися до нових обставин [12].

Погоджуємося із твердженням, що найважливішою ознакою стійкості економічної системи є її здатність функціонувати та розвиватися в умовах змінюваного внутрішнього і зовнішнього середовища. Тому поділ факторів, що впливають на стійкість, на внутрішні, зовнішні й успадковані є найсуттєвішим. Тільки інтегрована сукупність дій усіх цих факторів забезпечує цілісність та єдність сукупного й індивідуального економічного відтворення [13].

Отже, аналізуючи економічну рівновагу з погляду її стійкості, розглядають також динаміку, яка допускає можливість змін економічних об'єктів – динамічну стійкість розвитку. Різниця між функціонуванням і розвитком полягає у тому, що режим функціонування розглядає кількісне відтворення початкового стану, а режим розвитку – сукупність кількісних, якісних і структурних змін у системі. Йдеться про спроможність на основі оцінки зовнішнього і внутрішнього середовища послідовних змін властивостей та переходу до нового стану, за якого наслідки впливу будуть у допустимих межах.

Вважаємо, що поняття стійкості необхідно розмежувати з іншими поняттями, які часто використовують щодо соціально-економічних систем як синоніми. Мова йде про такі поняття, як «надійність», «гнучкість», «ефективність».

Отже, стійкість відрізняється від усіх розглянутих понять комплексним урахуванням цілісної сукупності якостей та є системною категорією, яка характеризується такими ознаками: збереження рівноваги у процесі взаємодії із середовищем; можливість оцінювання збереження стану рівноваги; збереження стану рівноваги як із позиції статичності, так і динаміки; здатність змінювати властивості та створювати новий рівноважний стан.

Розглянемо існуючі підходи іноземних і вітчизняних науковців до розуміння поняття «економічна стійкість» на мікрорівні. Дослідження зарубіжної економічної думки широко представлені у працях Е. Альтмана, Д. Блісса, А. Вінакора, У. Кінга, Д. Кліланда, К. Друпі, А. Уолла та ін. [14–17]. Так, представники емпіричних прагматиків, розглядаючи питання кредитоспроможності, використовували показники, які характеризують власний капітал, оборотні засоби і короткострокову кредиторську заборгованість. Їхнім доробком у теорію забезпечення стійкості підприємства є обґрунтування численних аналітичних коефіцієнтів, основою для розрахунку яких слугує статична звітність. На основі одержаних результатів приймаються управлінські рішення щодо забезпечення стійкості підприємства [17].

Інший напрям пропонує школа статистичного фінансового аналізу (Уолл А., Друпі К., Пазанн К. та ін.), основною ідеєю яких є наявність критеріїв із пороговими значеннями за кожним з аналітичних коефіцієнтів. Ними запропоновано визначати нормативи за допомогою статистичних методів за окремими галузями та групами підприємств. Дослідження цих авторів показали, що для коефіцієнтів характерна часова і просторова мультиколінеарність. Праці представників цих шкіл в основному стосуються фінансової складової стійкого стану [14; 15].

Наступну школу (теорія управлінської стійкості) представляли прибічники мультиваріативного аналізу (Блісс Д., Вінакор А., Кінг У., Макклелланд Д. ін.), які розглядали стратегічні засади розвитку підприємства на основі побудови системи показників, що відображають функціональні аспекти його

діяльності. При цьому можуть бути використані імітаційні моделі, побудовані на основі аналітичних коефіцієнтів [16].

Цей напрям підтримали прибічники школи аналітиків, які вирішували питання прогнозування можливого банкрутства підприємства. Зокрема, Е. Альтман [17] зробив акцент не на ретроспективному, а на перспективному аналізі стратегії підприємства. У подальшому модель Альтмана була уточненою на основі збільшення кількості показників макроекономічного аналізу, які впливають на ймовірність банкрутства.

Аналіз і систематизація існуючих підходів до розуміння економічної стійкості дали підстави для певних тверджень. Так, найбільш поширеним підходом є ототожнення стійкості із фінансовими аспектами діяльності, зокрема з оцінкою співвідношення між вартістю всього обсягу необхідних факторів виробництва та величиною власних і позичкових коштів їх формування. Як зовнішній прояв стійкості розглядається платоспроможність.

Узагальнення наукових поглядів іноземних та вітчизняних дослідників свідчать, що, незважаючи на загальне визнання важливості досягнення стійкості економічних систем, ця проблема, зокрема і в аграрному секторі, досі залишається не вирішеною. Причинами цього слід вважати як багатогранність і динамічність трансформації сільськогосподарських товаровиробників, рівня їх розвитку, так і складність та багатоаспектність вирішення досліджуваної проблеми в контексті системно-відтворювального підходу. Зважаючи на це, для розкриття сутності економічної стійкості сільськогосподарських підприємств і формування ефективної системи її забезпечення необхідно уточнити термінологічний апарат та виділити складові.

По-перше, використання системного підходу до сільськогосподарського підприємства дає можливість розглядати його як складну та багатфункціональну систему, ефективна діяльність якої залежить від спрямованості процесу відтворення економічної стійкості в умовах зміни факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. По-друге, структурний зміст методів та інструментів забезпечення економічної стійкості підприємства залежить від його галузевої специфіки та умов ділової активності.

Нами економічна стійкість сільськогосподарських підприємств розглядається як специфічний об'єкт управління, якому притаманна складна системна характеристика: з одного боку, це спроможність організації адаптуватися до збурюючих впливів факторів внутрішнього і зовнішнього середовища в умовах ризику та невизначеності, а з іншого – забезпечувати динамічну збалансованість і цілісність при якісних перетвореннях її структурно-функціональних підсистем для досягнення стратегічних цілей, задоволення економічних, екологічних та соціальних потреб нинішніх і майбутніх поколінь. Очевидно, що забезпечення стійкості формує необхідну основу для підвищення ефективності аграрного виробництва та розв'язання соціальних та екологічних завдань.

Якщо розглядати економічну стійкість сільськогосподарських підприємств за складовими її забезпечення, то можна виділити такі умови: у ресурсному аспекті це достатність складових ресурсного забезпечення – земельних, трудових, виробничих, фінансових та інших ресурсів з метою забезпечення повного використання виробничих можливостей підприємства; у структурному аспекті – забезпечення динамічної рівноваги між елементами ресурсного забезпечення та напрямками ефективного його використання; у функціональному аспекті – досягнення ефективного розподілу та використання земельного, ресурсного, фінансового, кадрового, інноваційного та інших видів потенціалів.

Аналіз видів економічної стійкості підприємства свідчить, що вона в основному забезпечується достатніми доходами та стабільним функціонуванням операційної, фінансової й інвестиційної діяльності, при цьому фінансові можливості мають бути наближені до вимог ринку та потреб підприємства. Вважаємо, що через недостатню фінансову стійкість підприємство може стати неплатоспроможним, відчуватиме нестачу коштів для розвитку виробництва, а надлишкова – спричинить втрату альтернативного доходу. Нами систематизовано основні передумови, що сприяють та стримують забезпечення економічної стійкості сільськогосподарських підприємств:

– сприятливі умови: дієва державна аграрна політика на основі збереження пільгового режиму оподаткування; розвиток земельної іпотеки, забезпечення доступу сільськогосподарських товаровиробників до кредитних ресурсів; ріст виробництва та обсягу реалізації сільськогосподарської продукції; технічна та технологічна модернізація сільського господарства; зниження ризиків у сільському господарстві на основі зниження втрат доходів при виробництві сільськогосподарської продукції, збільшення частки застрахованих посівних площ у загальній посівній площі, стабілізації фінансово-економічного стану та забезпечення розширеного відтворення в сільському господарстві;

– стримуючі – низькі темпи структурно-технологічної модернізації галузі, оновлення основних виробничих засобів і відтворення природно-екологічного потенціалу; недостатній рівень розвитку ринкової інфраструктури, що ускладнює доступ сільськогосподарських товаровиробників до ринків фінансових, матеріально-технічних та інформаційних ресурсів, готової продукції тощо; нестабільність ринків сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства, недостатній розвиток інструментів агрострахування; дефіцит кваліфікованих кадрів, що зумовлено низьким рівнем та якістю життя сільського населення.

Дослідження сільськогосподарського підприємства як системи дало можливість виділити складові стійкості у межах структурно-функціональних підсистем за такими ознаками: організаційна, виробничо-технічна, соціальна, екологічна, фінансова, маркетингова, інноваційна. Ефективність структурного взаємозв'язку між цими підсистемами виявляється в їх зовнішній і внутрішній збалансованості та спроможності системи до адаптації. Так, основними складовими економічної стійкості сільськогосподарських підприємств слід вважати кілька. Організаційна – рівень інноваційності технології, розмір підприємства, спеціалізація, галузь, нормативно-правове регулювання діяльності, що формує внутрішню структуру підприємства й умови господарювання, раціональний вибір організаційно-правової форми господарювання. Зазначимо, що організаційна складова передбачає стабільність внутрішньої організаційної структури, стійкість та оперативність зв'язків між виробничими й управлінськими підрозділами, що сприяє їх ефективному спільному функціонуванню. У свою чергу ефективність їх функціонування буде характеризуватися організацією праці персоналу апарату управління та процесу управління (функцій, комунікацій, розробки та реалізації управлінських рішень).

Наступною складовою є виробничо-технічна, яка формує спроможність підприємства досягати запланованих результатів господарської діяльності, а також забезпечує просте та розширене відтворення засобів виробництва, запровадження у виробничу діяльність інноваційних розробок, що в цілому характеризує рівень технічної бази. Найважливішими характеристиками, що впливають на рівень технічної бази, є відповідність її сучасним вимогам науково-технічного прогресу, внутрішні можливості щодо використання нової техніки та технології з урахуванням галузевої специфіки підприємства, рівень забезпечення засобами виробництва й ефективність її використання. Результатом виробничо-технічної складової є формування кінцевих результатів господарської діяльності, які визначаються динамікою показників обсягів виробництва продукції, собівартості, урожайності, фінансовим станом, ефективності використання виробничих ресурсів незалежно від впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, що забезпечується якістю, повнотою та своєчасністю виконання технологічних операцій.

Соціальна складова економічної стійкості сільськогосподарського підприємства характеризується сформованим іміджем організації, участь його у вирішенні соціальних проблем сільської території. Основними елементами, які характеризують цю складову, є рівень захищеності персоналу підприємства, спроможність підприємства забезпечувати у перспективі баланс прав, відповідальність та інтереси всіх учасників процесу виробництва, співвідношення заробітної плати працівників із прожитковим рівнем, стабільність у збереженні робочих місць.

Екологічна складова економічної стійкості підприємства характеризує спроможність організації щодо збереження своєї структури та функціональних особливостей при впливі зовнішніх і внутрішніх факторів, що формує стабільний економічний стан товаровиробників. Підвищення екологічної стійкості досягається на основі запровадження екологічних, безвідходних, енергоощадних технологій виробництва, що забезпечить виробництво біологічно чистої продукції, максимальне досягнення ресурсозбереження, додержання норм використання хімічних, технічних, мікробіологічних та інших засобів виробництва у межах потенціалу самовідновлювальної спроможності природного середовища.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, під стійкістю сільськогосподарського підприємства слід розуміти здатність підприємства забезпечувати гнучке пристосування до змін внутрішнього та зовнішнього середовища, забезпечуючи позитивну динаміку показників виробничо-фінансової діяльності, зберігати динамічну рівновагу шляхом раціонального поєднання складових ресурсного потенціалу. Дієвим інструментом забезпечення стійкості підприємств є цілеспрямований вплив на відповідні чинники, що дозволить сформувати такий механізм управління, який стане передумовою ефективності діяльності та підвищить потенціал самоорганізації підприємства.

Література

1. Вальрас Л. Элементы чистой политэкономии / Антология экономической классики: в 2 т. / Л. Вальрас. – М. : Экомод, 1993. – Т. 2. – 315 с.
2. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М. : Директ-Медиа, 2007. – 400 с.
3. Биншток Ф. И. История экономических учений / Ф. И. Биншток. – М. : РИОР, 2006. – 192 с.
4. Милль Джон Стюарт. Основы политической экономии : пер. с англ. / Милль Джон Стюарт. – М. : Прогресс, 1980. – 495 с.
5. Сэй Ж.-Б. Трактат по политической экономии : пер. с фр. / Ж.-Б. Сэй. – М. : Дело, 2000. – 232 с.
6. Економічна теорія: Політекономія: підручник / за ред. В.Д. Базилевича. – К. : Знання, 2006. – 581 с.
7. Історія економічних теорій / [О.Ю. Амосов, В.О. Сивоконь, В.Л. Міненко та ін.] ; за ред. О.Ю. Амосова, В. О. Сивокона. – Х. : ХарPI НАДУ Магістр, 2010. – 446 с.
8. Маршалл Альфред. Принципы политической экономии : в 3 т. / Альфред Маршалл; [пер. с англ. Р.И. Столпер, В.Т. Рысина и В.И. Бомкин]. – М. : Прогресс, 1993. – Т.1. – 416 с.

9. Самуэльсон П. Принцип максимизации в экономическом анализе : Нобелевская лекция, прочитанная в Стокгольме 11 декабря 1970 г. / П. Самуэльсон // THESIS. – 1993. – Вып. 1. – С. 184-202.
10. Simon H.A. Administrative Behavior [Електронний ресурс] / H.A. Simon. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Administrative_Behavior
11. Бобровська О. Ю. Консолідована економічна політика як чинник сталого розвитку регіону / О. Ю. Бобровська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2014-1/doc/2/01.pdf>
12. Бойко А. Концептуалізація стійкості національної економіки / А. Бойко // Вісник КНТЕУ. – 2014. – № 1. – С. 5–17.
13. Козловський С.В. Теоретико-методологічні підходи до визначення стійкості економічних систем / С. В. Козловський, В. В. Семененко, Р. Ю. Шевчук // Збірник наукових праць ВНАУ. – Серія: Економічні науки, 2012. – №4 (70), Т.2. – С. 106–110.
14. Друри К. Введение в управленческий и производственный учет / К. Друри. – М. : Аудит; ЮНИТИ, 1998. – 783 с.
15. Факторный, дискриминантный и кластерный анализ : пер. с англ. / Дж.-О. Ким, Ч. У. Мьюллер, У. Р. Клекка и др.; под ред. И. С. Енюкова. – М. : Финансы и статистика, 1989. – 215 с.
16. Кинг У. Стратегическое планирование и хозяйственная политика / У. Кинг, Д. Клиланд. – М. : Прогрес, 1988. – 399 с.
17. Altman E. Corporate Financial Distress and Bankruptcy / E. Altman. – 3rd ed. – John Wiley and Sons, 2005.

References

1. Walras, Léon (1993), *Elementy chistoy politekonomii* [Elements d'économie politique pure], Ekomod, Moscow, Russia, 315 p.
2. Shumpeter, Y. (2007), *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya* [The Theory of Economic Development], Direkt-Media, Moscow, Russia, 400 p.
3. Binshtok, F.I. (2006), *Istoriya ekonomicheskikh ucheniy* [History Economic Thought], RIOR, Moscow, Russia, 192 p.
4. Mill, John Stuart (1980), *Osnovy politicheskoy ekonomii* [Principles of Political Economy], Translate from English, Progress, Moscow, Russia, 495 p
5. Say, Jean-Baptiste (2000), *Traktat po politicheskoy ekonomii* [A treatise on political economy], translation from French, Delo, Moscow, Russia, 232 p.
6. Bazylevych, V.D. (2006), *Ekonomichna teoriia: Politekonomiia* [Economic Theory, Political Economy], textbook, Znannia, Kyiv, Ukraine, 581 p.
7. Amosov, O.Yu., Syvokon, V.O., Minenko, V.L. et al. (2010), *Istoriia ekonomichnykh teorii* [The history of economic theories], KharRI NADU Mahistr, Kharkiv, Ukraine, 446 p.
8. Marshall, Alfred (1993), *Printsipy politicheskoy ekonomii* [Principles of Political Economy], Translate from engl. R.I. Stolper, V.T. Rysina and V.I. Bomkin, Progress, Moscow, Russia, vol.1, 416 p.
9. Samuelson, Paul Anthony (1993), *Printsip maksimizatsii v ekonomicheskom analize* [Maximum Principle in Analytical Economics], THESIS, Moscow, Russia, issue 1, pp. 184–202.
10. Simon, H.A. "Administrative Behavior", available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Administrative_Behavior (access date July 25, 2016)
11. Bobrovska, O.Yu. (2014), "Consolidated economical policy as an instrument of the regional development sustainability ensuring", available at: <http://kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2014-1/doc/2/01.pdf> (access date July 25, 2016)
12. Boiko, A. (2014), "Conceptualization of the national economy resilience", *Visnyk KNTEU*, no. 1, pp. 5–17.
13. Kozlovskiy, S.V., Semenenko, V.V. and Shevchuk, R.Yu. (2012), "Theoretical-methodological approaches of definition stability of economic systems", *Zbirnyk naukovykh prats VNAU, Seriya: Ekonomichni nauky*, no. 4(70), vol. 2, pp. 106–110.
14. Drury, C. (1998), *Vvedeniye v upravlencheskiy i proizvodstvennyy uchet* [Introduction to the management and production accounting], Audit, YUNITI, Moscow, Russia, 783 p.
15. Kim, Dzh.-O., Myuller, Ch.U., Klekka, U.R. et al. (1989), *Faktorny, diskriminantnyy i klasternyy analiz* [Factorial, discriminant and cluster analysis], Translate from English, Finansy i statistika, Moscow, Russia, 218 p
16. King, William Richard and Cleland, David I. (1988), *Strategicheskoye planirovaniye i khozyaystvennaya politika* [Strategic planning and economic policy], Progres, Moscow, Russia, 399 p.
17. Altman, E. (2005), *Corporate Financial Distress and Bankruptcy*, 3rd ed., John Wiley and Sons.

Рецензент: д.е.н., професор Білоцерківського
національного аграрного університету І.В. Свиноус

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ І МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 332.145

Захарченко В.І.,
д.е.н., професор кафедри менеджменту
зовнішньоекономічної та інноваційної діяльності
Одеського національного політехнічного університету
Балахонова О.В.,
д.е.н., доцент кафедри економіки,
менеджменту та інформаційних технологій
Вінницький соціально-економічний інститут
Університету «Україна»

ОБГРУНТУВАННЯ ПОБУДОВИ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ*

Zakharchenko V.I.,
dr.sc.(econ.), professor at the department of foreign
trade and innovative activity management
Odessa National Polytechnic University
Balahonova O.V.,
dr.sc.(econ.), assistant professor at the department
of economics, management and information technology
Vinnytsia Institute of Economics and
Social Sciences of University "Ukraine"

GROUND OF CONSTRUCTION MECHANISM OF REGION MANAGEMENT INNOVATIVE DEVELOPMENT

Постановка проблеми. Ідентифікаційність принципів низки однорідних об'єктів дослідження не має супроводжуватися такими ключовими поняттями, як управління проектним інвестуванням, створенням і впровадженню нововведень технологічного, технічного, організаційно-економічного та інформаційного характеру, а також формування механізму перспективного і стратегічного управління інноваційним розвитком адміністративно-територіальних утворень [1; 2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В процесі роботи над статтею автори спирались на праці таких вчених, як: Босовський Л. [3], Колодинський С.Б. [6], Пілюшенко В., Адамов Б., Шкрабак І. [7] та ін. Але поза межами цих та інших досліджень залишались питання формування принципів цільової орієнтації механізму перспективного інноваційного розвитку регіону.

Постановка завдання. Сформулювати принципи механізму перспективного управління інноваційним розвитком регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відмінності в підходах до обґрунтування необхідних принципів функціонування або створення тих чи інших об'єктів у складі процесу управління інноваційним розвитком регіональних господарств, на наш погляд, полягають в істотних відмінностях функціонального призначення, наприклад, управління інвестуванням в основні засоби і нововведення в діяльності регіональних господарств, функціональною реалізацією якого виступають:

* Дану роботу виконано у межах НДР «Стратегічні орієнтири модернізації економіки України та її регіонів» (0114U001554).

- в економічному відношенні результативне та ефективне фінансове та матеріально-технічне забезпечення процесів інвестування в оновлення, модернізацію основних засобів, а також створення і впровадження технічних, технологічних, інформаційних нововведень у поточній діяльності і перспективного розвитку регіональних господарств;

- експлуатація оновлених і модернізованих об'єктів проектного інвестування, створених технологічних, технічних, інформаційних та інших нововведень у встановлені періоди часу з метою окупності інноваційного проекту, програми і отримання прибутку, який дорівнює або перевищує середньоринковий.

Тому формулювання принципів управління процесами інвестування в основний капітал та нововведення господарюючих суб'єктів регіону має враховувати, в першу чергу: оптимізацію розподілу фінансових коштів в інноваційні проекти; обґрунтованість і порівнянність прогнозу економічної, фінансової і соціальної результативності, ефективності вкладень фінансових коштів в основний капітал і нововведення для підвищення конкурентоспроможності регіональних господарств; пріоритетність інноваційного розвитку регіону, галузей та підприємств, що визначає рівень ефективності виробництва продукції, наданих послуг, підвищення конкурентоспроможності наукомісткої продукції [6, с. 148].

Принципи формування механізму перспективного і стратегічного управління інноваційним розвитком адміністративно-територіального утворення мають, так само як і принципи управління інвестуванням в основний капітал та нововведення регіонального господарства, відповідати функціональному призначенню механізму управління науково-технологічним та фінансово-інвестиційним розвитком регіону [4, с. 69].

В економічній літературі низка авторів у розкритті сутності «механізм» розвитку конкретного процесу у складі або поза соціально-економічною системою (підприємство, галузь, національна економіка) допускають необ'єктивні визначення даної дефініції, вважаючи механізм у складі тієї або іншої системи, або реалізації декларативних положень нормативно-правового регламентування, наприклад, діяльності суб'єктів господарювання, протікання фінансово-інвестиційних, науково-технологічних, соціально-економічних та інших процесів, тими способами, які вживаються ресурсозабезпеченими заходами, які сприяють реалізації цільової спрямованості взаємодії елементів системи або деталізованих дій в рамках реалізації прийнятих нормативно-правових положень, що регламентують поточну діяльність соціально-економічних систем різного рівня або виробничо-господарських, фінансово-інвестиційних, науково-технологічних процесів, здійснюваних у регіоні, на підприємстві, у галузі.

Однак відсутність значущого та адекватного визначення поняття «механізм» в складі управлінських дій щодо поточного функціонування і перспективного розвитку господарюючих суб'єктів галузевих складових національної економіки, у свою чергу, пов'язано з низьким рівнем логічного уявлення про функціональне призначення механізму управління розвитком соціально-економічних систем і адміністративно-територіальних утворень.

У зв'язку з цим слід зазначити, що функціональне призначення механізму перспективного і стратегічного керування інвестуванням в основні засоби, технічні, технологічні та інші нововведення може бути розкрито на основі адекватного зі сформованим поняттям «механізм розвитку».

Згідно з нашими уявленнями, механізм управління розвитком, як логічна форма у складі системи перспективного, стратегічного розвитку, може бути виражений таким його змістовним наповненням, як: активізація системи або процесу управління інвестуванням в основні засоби, нововведення за допомогою раціональної взаємодії елементів як механізму управління, так і системи управління в цілому (методів, способів стратегічного і перспективного управління, конкретних заходів, дій в рамках системи) [7, с. 512].

Механізм управління перспективним і механічним розвитком інноваційних процесів, у наведеному авторами його логіко-вербальному змісті, виступає як частина процесора системи управління, яка орієнтована у своєму функціональному призначенні на підтримку такого рівня раціоналізації елементної взаємодії системи, яке забезпечує досягнення необхідних (найбільш можливих) економічних, фінансових і соціальних результатів, ефективності системи управління і в цілому здійснення процесу інвестування в оновлення та модернізацію основних засобів, створення і впровадження нововведень в регіональне господарство.

Таким чином, встановлена функціональна призначеність механізму управління інноваційним розвитком регіонального господарства орієнтована на створення умов та реалізацію потенційних ресурсних можливостей систем перспективного і стратегічного управління науково-технологічним та фінансово-інвестиційним розвитком, на досягнення високих економічних, фінансових і соціальних результатів [3].

Основними принципами створення механізму перспективного управління науково-технологічними та фінансово-інвестиційним розвитком адміністративно-територіальних утворень, згідно з нашими уявленнями, можуть виступати:

- ресурсна та організаційна забезпеченість екстраполяційних тенденцій перспективного розвитку регіонального процесу інвестування в оновлення та модернізацію основних засобів, створення і впровадження технічних, технологічних, інформаційних, економіко-організаційних нововведень в регіоні;
- високий рівень економіко-математичної та експертної обґрунтованості прогнозних оцінок економічних, фінансових і соціальних результатів середньо-, довгострокового розвитку процесу інвестування в основний капітал та нововведення суб'єктів господарювання адміністративно-територіального утворення;
- обґрунтованість необхідності коригування розмірів економічного, фінансового і соціального результату, ефективності інвестування в основні засоби, технологічні, технічні, інформаційні й інші нововведення в довгостроковому періоді часу у зв'язку з посиленням впливу негативних факторів макро-, мікросередовищ, що перевищує результати впливу, які раніше склалися і діяли деякий час як тенденції соціально-економічного, науково-технологічного та фінансово-інвестиційного характеру;
- цільова орієнтація механізму перспективного управління інвестуванням в основний капітал і створювані нововведення для регіонального господарства для досягнення за допомогою елементної взаємодії механізму перспективного управління економічних, фінансових і соціальних ідентифікаторів результативного та ефективного інноваційного та інвестиційного управління розвитку регіону в статистично репрезентативних (довірчих) інтервалах;
- взаємодоповнення з механізмом стратегічного управління процесом інвестування в основний капітал, технічні, технологічні, інформаційні та інші нововведення (блоки 1.1 – 1.5, рис. 1).

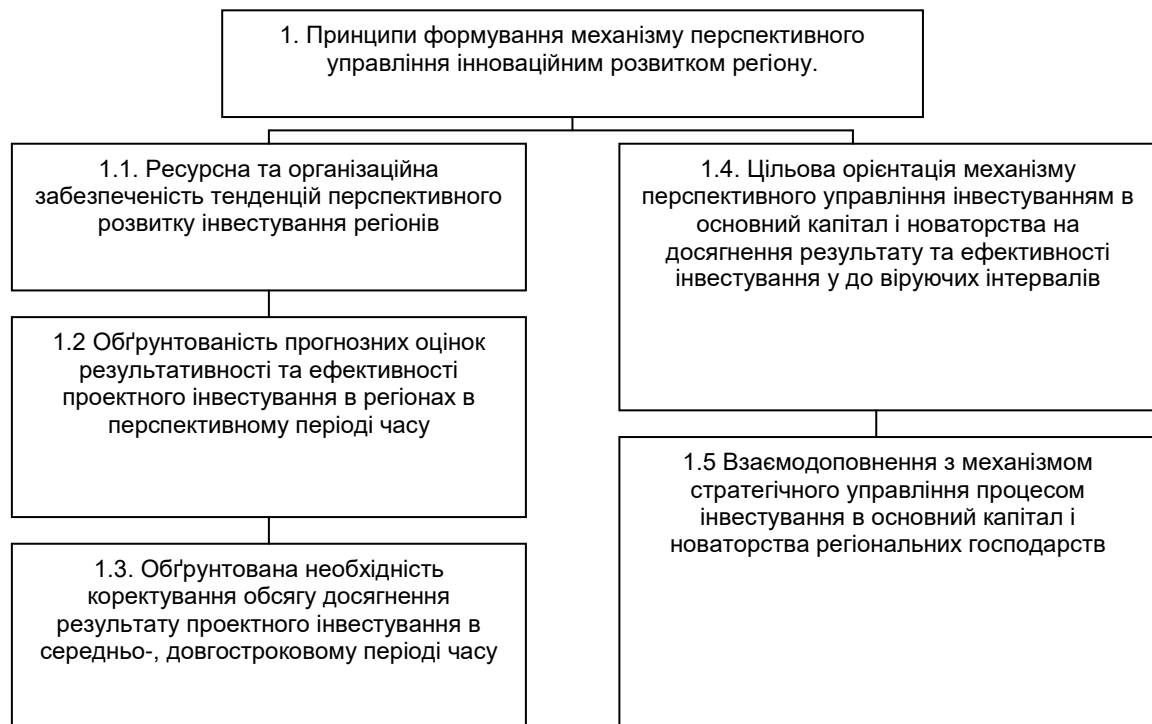

Рис. 1. Склад принципів створення механізму перспективного управління інноваційного розвитку регіональних господарств

Джерело: [4]

Формування елементного складу і раціоналізація взаємодії елементів (засоби, методи, функції, вжитих заходів, компетенції різних рівнів управління) механізму перспективного розвитку процесу інвестування в оновлення і модернізацію основних засобів, новаторства в цілях підвищення конкурентних переваг, конкурентоздатності продукції, підприємств та безпосередньо самого регіонального господарства, а також якісного рівня на основі принципу ресурсного й організаційного забезпечення витриманих тенденцій інноваційного розвитку адміністративно-територіального утворення (блок 1.1) можливе в умовах поєднання власних і залучених фінансових коштів, достатніх для виконання проектів інвестування не тільки в оновлення і модернізацію основних засобів, але і в нововведення, які підвищують інноваційний і якісний рівень ресурсного потенціалу, конкурентоздатність господарюючих суб'єктів, в цілому регіональному господарстві.

Крім того, реалізація принципу ресурсної забезпеченості проектного інвестування повинна бути орієнтована на нормування використаних матеріально-технічних, трудових і фінансових ресурсів, підвищуючи розміри економічних, фінансових і соціальних наслідків, ефективності інвестування в основний капітал, нововведення технічного, технологічного та іншого характеру. При цьому зростає і рівень раціоналізації взаємодії елементів механізму перспективного управління інноваційним розвитком адміністративно-територіального утворення, втілюваного в економічну форму за допомогою підвищення результатів і рівнів ефективності інвестування [5].

Реалізація принципу економіко-математичної й експертної обґрунтованості отриманої адекватної прогностичної оцінки економічних, фінансових, соціальних результатів, ефективності інвестування в основний капітал і нововведення господарюючих суб'єктів та інфраструктурного комплексу регіонального господарства (блок 1.2) представляє можливість різного рівня органам управління проектом і програмним інвестуванням в основний капітал і нововведенням (органам управління регіону, муніципальних утворень, господарюючих суб'єктів) на належному рівні уточнення і значущості установлювати реальності досягнення планово-розрахункових показників економічної, фінансової і соціальної результативності ефективності проектного інвестування в регіоні.

Наявність адекватних прогностичних оцінок результатів і ефективності інвестування в основні засоби і нововведення регіонального господарства дозволяє кількісно визначати відхилення планових величин від фактичних або змінних значень результатів і ефективності проектного і програмного інвестування в перспективному періоді часу.

Згідно результатів аналізу можливих відхилень фактичних економічних та інших результатів проектного інвестування в регіоні від прогностичних значень необхідне коректування не тільки планово-розрахункових величин результатів і ефективності інвестування (блок 1.3, рис. 1), але й ресурсного забезпечення досягнення цих уточнених показників інноваційного процесу в перспективному періоді часу.

Принцип цільової орієнтації механізму перспективного управління процесом інвестування в основний капітал, технічні, технологічні і інформаційні та інші нововведення на досягнення планово-розрахункових економічних, фінансових і соціальних результатів і ефективності інвестування в проблемних для інвесторів статистично репрезентованих інтервалах, на нашу думку, виконує роль екстраполяційного цільового функціоналу, розподіляючи у довірених межах (інтервалах) досягнення економічних та інших результатів, в межах величин (мінімальної, середньої і максимальної), задовольняючих учасників інноваційного процесу [8].

У той же час інтервал кількісного досягнення планово-розрахункових величин в створеному механізмі перспективного управління інноваційним розвитком адміністративно-територіальних утворень виступає відповідним свідцтвом можливостей адекватно досягти установлених величин економічної, іншої результативності й ефективності проектного програмного інвестування в умовах нестійкого макросередовища.

Виконання принципу взаємодоповнення і взаємодії механізмів перспективного і стратегічного управління інноваційним процесом вкладених коштів в основний капітал і нововведення, на наш погляд, компенсує вади інтервального досягнення економічного результату інвестування і призводить процес проектного інвестування до досягнення його найбільшого значення в умовах нестабільного макросередовища.

Висновки з подальшого дослідження. Формування і дотримання принципів у процесі створення і функціонування механізму стратегічного управління проектом інвестування повинні відповідати функціональному призначенню стратегічного управління, який полягає в протидії усіма негативними чинниками макро-, мікросередовища з метою досягнення визначеного курсу економічної, фінансової і іншої результативності проектного інвестування в середньо-, довгостроковому періоді часу, так і в посиленні впливу позитивних тенденцій, розвинених в зовнішньому і внутрішньому середовищі з метою орієнтації на отримання найбільших результатів і ефективності процесу інвестування в основний капітал, створення і впровадження в промислове виробництво нововведення.

Література

1. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України // Урядовий кур'єр. – 2005. – № 193.
2. Про інноваційну діяльність : Закон України // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 143.
3. Басовский Л.Н. Прогнозирование и планирование в условиях рынка : [Текст] / Л.Н. Басовский. – М. : Инфра-М., 2006. – 385 с.
4. Захарченко В.И. Формирование инфраструктуры инновационной деятельности в регионе / В.И. Захарченко // Прометей. – 2013. – Вип. 3. – С. 66–76.
5. Колесников А.М. Планирование инвестиционной деятельности предприятия / А.М. Колесников, Т.Б. Пришибалович // Регион: политика, экономика, социология. – 2003. – №. 3. – С. 12–14.

6. Колодинський С.Б. Реструктуризація регіонального господарського комплексу на інноваційних засадах : монографія / С.Б. Колодинський. – Донецьк: Юго-Восток, 2011. – 378 с.
7. Пілюшенко В.Л. Управління інноваційно-інвестиційним розвитком території : монографія / В.Л. Пілюшенко, Б.І. Адамов, І.В. Шкрабак. – Донецьк: ВІК, 2007. – 317 с.
8. Хмарська І.В. Проблеми формування та оцінювання інвестиційної привабливості регіонів України / І.В. Хмарська // Регіональна економіка. – 2003. – № 3. – С. 138–146.

References

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2005), The Law of Ukraine "On stimulating regional development", *Uriadovyi kurier*, no. 193.
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2002), The Law of Ukraine "On innovation activity", *Uriadovyi kurier*, no. 143.
3. Busovskiy, L.N. (2006), *Prognostication and planning in the conditions of market* [Forecasting and planning in market conditions], Infra-M, Moscow, Russian, 385 p.
4. Zakharchenko, V.I. (2013), "Formation of innovation infrastructure in the region", *Prometei*, iss. 3, pp. 66-76.
5. Kolesnikov, A.M. and Prishibalovich, T.B. (2003), "Planning of investment activity of the enterprise", *Region: politika, ekonomika, sotsiologiya*, no. 3, pp. 12-14.
6. Kolodynskiy, S.B. (2011), *Restrukturyzatsiia rehionalnoho hospodarskoho kompleksu na innovatsiinykh zasadakh* [The restructuring of the regional economic complex on innovative principles], monograph, Yuho-Vostok, Donetsk, Ukraine, 317 p.
7. Piliushenko, V.L., Adamov, B.I. and Shkrabak, I.V. (2007), *Upravlinnia innovatsiino-investytsiynym rozvytkom terytorii* [Management innovative-investment development of territory], VIK, Donetsk, Ukraine, 317 p.
8. Khmarska, I.V. (2003), "Problems of formation and evaluation of investment attractiveness of Ukrainian regions", *Rehionalna ekonomika*, no. 3, pp. 138–146.

УДК 001.895:338.432

Омельяненко Л.І.,
науковий співробітник
Мединська О.Я.,
молодший науковий співробітник
Кузишин Н.С.,
молодший науковий співробітник науково-технологічного
відділу аграрної економіки, інформаційно-аналітичної
роботи, маркетингу і трансферу інновацій
Тернопільська державна сільськогосподарська
дослідна станція Інституту кормів та
сільського господарства Поділля НААН

НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Omelianenko L.I.,
researcher
Medynska O.Ya.,
junior researcher
Kuzyshyn N.S.,
junior researcher
of the scientific and technological department of agricultural economics,
information-analytical work, marketing and innovation transfer
Ternopil state agricultural experimental station of Institute of
feed research and agriculture of Podillya of NAAS

THE SCIENTIFIC SUPPORT OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL AREAS AT THE REGIONAL LEVEL

Постановка проблеми. Серед стратегічних державних пріоритетів інноваційного розвитку України на 2011-2021 роки не останнє місце посідає технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу, а також широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища [11].

Інноваційний розвиток аграрної сфери економіки зумовлюється багатьма чинниками, такими як: інтелектуальний потенціал, рівень фінансування наукових досліджень, ефективна система управління трансфером результатів науково-дослідних робіт у виробництво і, безумовно, формування повноцінного ринку науково-технічної продукції і відповідної його інфраструктури [7].

Необхідно відмітити, що Україна має розвинену систему науки, здатну забезпечити складний процес трансформації результатів завершених наукових досліджень в об'єкти економічних відносин. Загалом упродовж 2014 р. наукові та науково-технічні роботи в Україні виконували 999 організацій, 127 (12,7%) з яких – у галузі сільськогосподарських наук [8].

Інноваційна діяльність включає в себе весь інноваційний процес – від виникнення нових ідей та знань до розповсюдження наукового продукту у практичній діяльності. Інноваційна модель розвитку агропромислового комплексу передбачає використання нових прогресивних технологій (елементів технологій), високопродуктивних сортів сільськогосподарських культур, нових порід і типів худоби, ветеринарних препаратів тощо. Важливою умовою розвитку і підвищення ефективності функціонування агропромислового комплексу є посилення інтеграції науки з виробництвом, широке впровадження наукових досягнень у практику роботи аграрних підприємств і організацій.

На жаль, інноваційні складові наукового процесу мало засвоєні науковими установами, як і сама інноваційна діяльність, що по суті є підприємницькою [9]. Авторські права на завершені розробки недостатньо захищені, а відсутність налагодженої системи економічних відносин між учасниками інноваційного процесу не стимулює впровадження новацій у виробництво. Широке освоєння новацій стримується також низькою платоспроможністю господарств і відсутністю достовірної та повної інформації про сучасні вітчизняні наукові розробки [6]. Загалом нині у більшості наукових установ перетворення завершених наукових розробок у товар, просування його у сферу створення наукоємної

продукції, трансфер технологій носить скоріше епізодичний, локальний характер. У таких умовах зростає роль практичної діяльності науково-дослідних установ аграрного профілю у цій сфері, однією з яких є Тернопільська державна сільськогосподарська дослідна станція ІКСГП НААН.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інноваційного шляху розвитку економіки України, у тому числі агропромислового комплексу, висвітлені в працях багатьох вітчизняних вчених, серед яких: М.В. Зубець [7], С.М. Кваша, М.І. Кісіль, О.В. Крисальний, М.Й. Малік, В.Я. Месель-Веселяк, Г.М. Підлісецький, П.Т. Саблук, В.П. Ситник, С.А. Володін [1; 2; 3], В.М. Геєць [4], В.Г. Чабан та ін. Дослідники вивчали теоретичні і практичні питання активізації інноваційних процесів, комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, трансферу технологій та широкого використання завершених наукових розробок.

Проте деякі практичні аспекти діяльності суб'єктів наукоємного аграрного ринку залишаються недостатньо вивченими. Тому представлені результати інноваційної діяльності конкретної науково-дослідної установи дозволяють визначити слабкі місця та недоліки існуючої системи створення і широкого використання новацій.

Постановка завдання. Провести аналіз діяльності регіональних наукових установ аграрного профілю та обґрунтувати їх роль у забезпеченні та розвитку основних засад ведення інноваційної діяльності сільськогосподарської галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одними із найважливіших завдань агропромислового комплексу на сьогодні є досягнення стійкого розвитку сільського господарства та збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції.

Для того, щоб наповнити реальним змістом новий статус сільськогосподарського виробника, необхідно привести у відповідність з вимогами ринкових відносин організаційно-економічний механізм інноваційного забезпечення аграрного виробництва, тобто систему відповідних форм і методів впливу на виробництво для досягнення поставлених цілей.

На переконання науковців Національної академії аграрних наук України, забезпечення ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва в ринкових умовах можливе за умов переходу галузі на інноваційну модель розвитку, нарощування обсягів інвестицій та інноваційних реінвестицій, побудови інтегрованої ринкової інфраструктури, що створює підґрунтя для функціонування науки і підприємництва в єдиному збалансованому комплексі.

Модель розвитку аграрного сектора економіки передбачає створення наукоємного середовища на ринкових засадах, яке спроможне забезпечити наукову розробку, освоєння прогресивних, стратегічних конкурентоспроможних технологій, впровадження їх у наукоємне виробництво і реалізацію якісної наукоємної продукції на товарно-споживчому ринку. Основою наукоємного ринку інновацій держави є її науково-технічна сфера — головний продуцент наукового продукту, який реалізується на ринку у вигляді інновацій. Якщо вважати науку однією із галузей економіки, то можна стверджувати, що від економічного стану та динаміки її розвитку залежить інноваційний потенціал усієї економіки.

До практичного вирішення завдань діяльності у сфері наукового забезпечення інноваційного розвитку сільського господарства залучені насамперед регіональні наукові установи. У Тернопільській області функціонує одна багатопрофільна наукова установа аграрного профілю – Тернопільська державна сільськогосподарська дослідна станція Інституту кормів та сільського господарства Поділля Національної академії аграрних наук (ТДСГДС ІКСГП НААН). Пріоритетними напрямками досліджень дослідної станції є: фундаментальні та прикладні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави; раціональне природокористування, а саме: в землеробстві і агроекології – збереження та відновлення родючості ґрунтів; в рослинництві – мобілізація, збереження і використання генофонду рослин; створення нових генотипів рослин з господарсько цінними властивостями, стійких до стресових факторів та екстремальних умов довкілля; стабілізація фітосанітарного стану посівів і насаджень сільськогосподарських культур, розроблення нових біологічних засобів захисту рослин; розроблення та вдосконалення ресурсозберігаючих, екологічно безпечних і економічно виправданих технологій вирощування сільськогосподарських культур шляхом мобілізації генетичних ресурсів рослин, використання нових методів селекції; в тваринництві – збереження, ефективне використання та підвищення генетичного потенціалу сільськогосподарських тварин; розроблення високоефективних, енергозберігаючих та екологічно безпечних технологій виробництва продукції тваринництва; у ветеринарній медицині – науково-методичне забезпечення систем моніторингу, контролю і ветеринарно-санітарних заходів щодо якості та безпеки тваринницької продукції за сучасних технологій ведення скотарства; в механізації і електрифікації – інтенсифікація машинних технологій та використання багатофункціональної техніки для виробництва продукції сільського господарства; в економіці АПК – удосконалення організаційно-економічного механізму стабільного

розвитку АПК; в інноваційній діяльності – відпрацювання організаційно-економічних основ розвитку системи консультативно-дорадчої служби в АПК, вдосконалення інноваційних процесів.

З метою удосконалення мережі наукових установ та організацій НААН відповідно до сучасних соціально-економічних умов, нових пріоритетів та сучасних тенденцій розвитку науки і у рамках реалізації програми реформування Академії протягом 2011-2015 рр. була здійснена суттєва оптимізація мережі установ, була проведена робота з впорядкування внутрішньої структури установ, скорочення кількості їх структурних підрозділів та чисельності адміністративно-управлінського персоналу з метою підвищення ефективності їхньої діяльності. Вплив заходів з реорганізації та оптимізації внутрішньої структури дослідної станції та відповідні зміни у фінансуванні відображено на рис. 1.

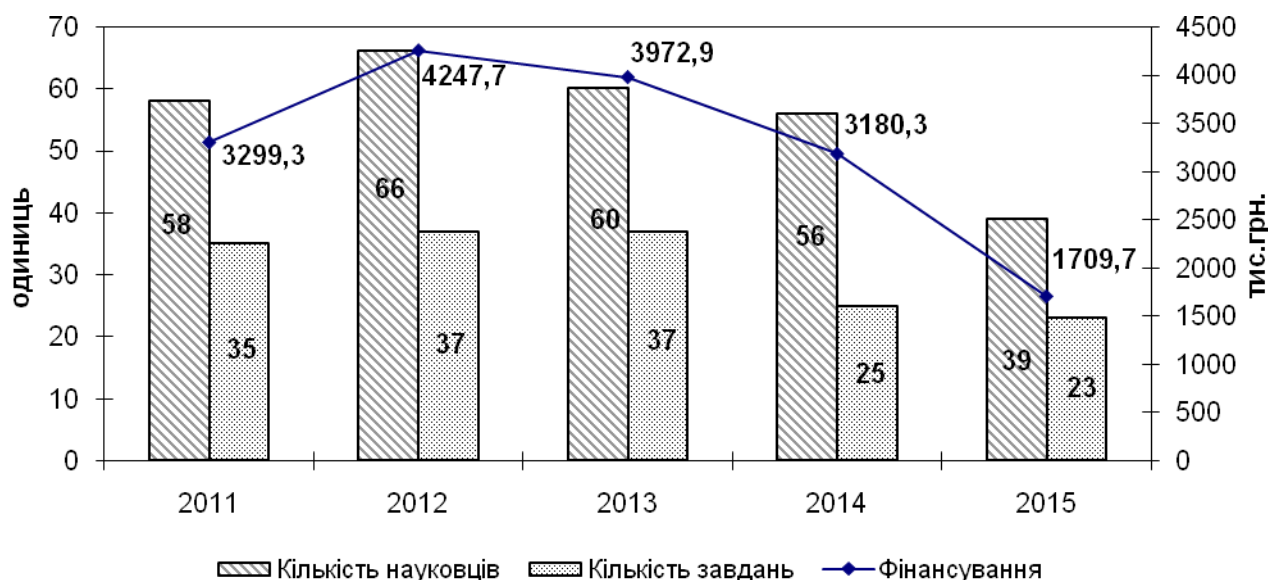

Рис.1. Фінансування наукової діяльності у 2011-2015 рр.

Джерело: розроблено авторами

З рисунку 1 видно, що державне фінансування у 2015 році становило лише 51,8% від 2011 року, в той час як кількість науковців скоротилась з 58 до 39 осіб, тобто на 33,8%, кількість виконуваних завдань скоротилась приблизно на таку ж величину – 34,2%. Тенденція скорочення державного фінансування зберігається і у 2016 році. Нестача фінансування повинна компенсуватись наповненням спецфонду, але поки що призводить до зменшення заробітної плати працівників та роботи у режимі неповного робочого дня.

У результаті наукової діяльності створюються різні види науково-технічної продукції. У 2013 та 2015 рр. було завершено відповідно 37 і 20 завдань (3 завдання було передано до виконання у Тернопільську дослідну станцію Інституту ветеринарної медицини НААН), створено 79 одиниць науково-технічної продукції, а саме: 24 рекомендації, 20 технологій, технологічних прийомів, 11 одиниць продукції селекційних досліджень, 8 способів, методів, 5 банків та баз даних тощо. З них 21 рекомендовано до випробування, 30 – до освоєння, 38 – до використання в наукових дослідженнях. Структура науково-технічної продукції за завершеними НДР наведена на рис. 2.

Упродовж 2011-2015 рр. також було створено 60 одиниць проміжної наукової продукції, більшість з якої рекомендовано до використання у подальших наукових дослідженнях.

Серед способів наукового забезпечення розвитку галузей АПК, визначених Концепцією наукового забезпечення установами НААН розвитку галузей агропромислового комплексу України в 2011-2015 роках, необхідно виділити наступні: створення банку даних готових для впровадження у виробництво розробок науково-дослідних установ Академії; проведення виставок наукових розробок, їх реклама у засобах масової інформації та видання наукових журналів, рекомендацій, довідників, технологічної документації; проведення консультацій і навчання керівників різних рівнів та спеціалістів АПВ.

Для реалізації цих завдань науковці Станції широко використовують технології науково-консультаційної підтримки агроформувань і сільського населення Західного регіону в нових умовах господарювання.

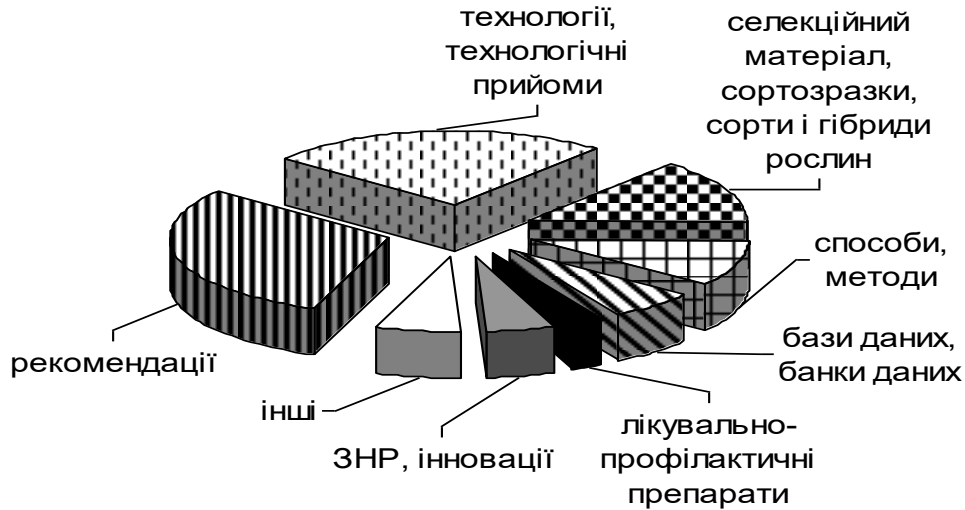

Рис.2. Структура науково-технічної продукції за завершеними НДР

Джерело: розроблено авторами

У результаті виконання досліджень була забезпечена організація науково-консультаційних послуг, розповсюдження науково-технічної, кон'юнктурно-економічної та патентної інформації, пропаганда досягнень НТП та передового досвіду з метою забезпечення усіх суб'єктів аграрної сфери необхідною об'єктивною, достовірною, оперативною інформацією, спрямованою на розвиток сільськогосподарського виробництва, підвищення ефективності праці, поліпшення добробуту й освіченості громадян, посилення конкурентоспроможності кожного аграрного підприємства (рис. 3).

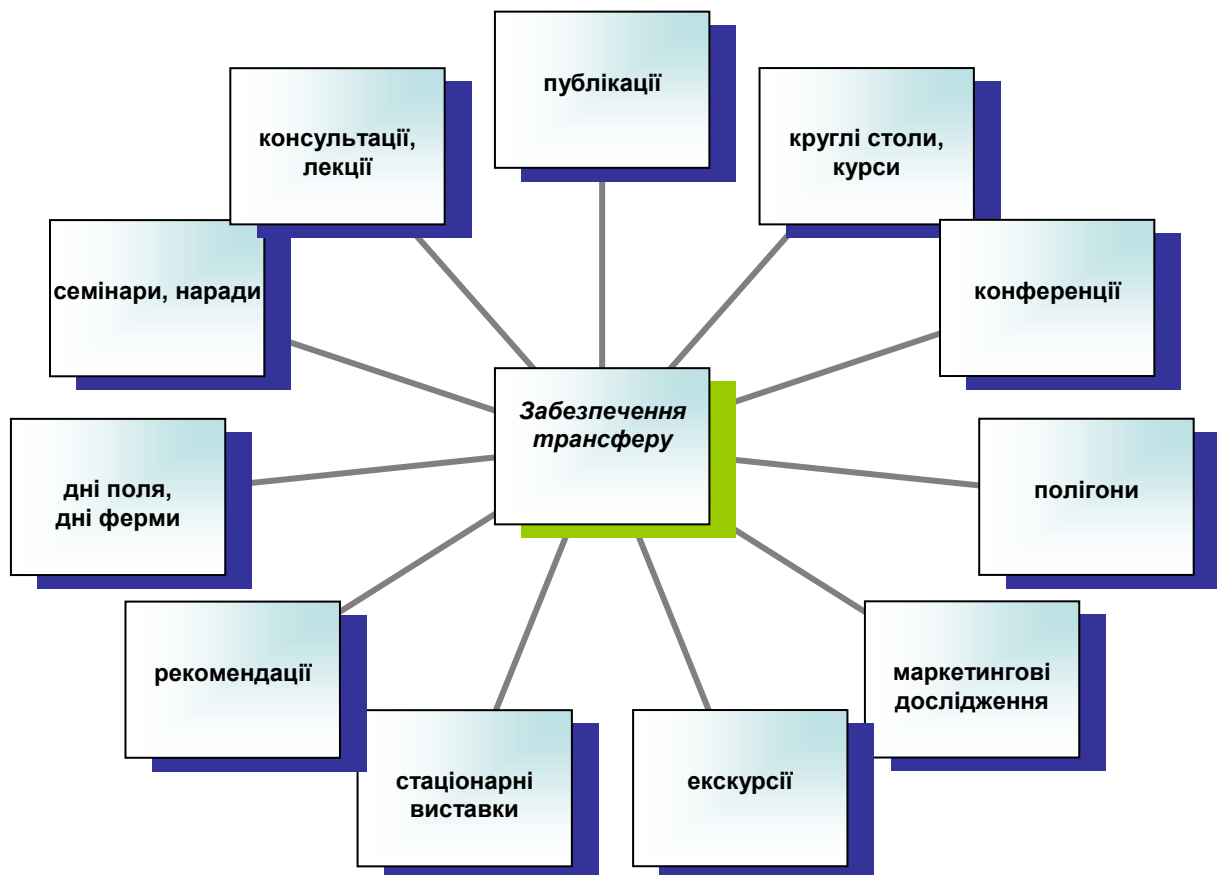

Рис. 3. Схема науково-консультаційної діяльності

Джерело: розроблено авторами

Науковці установи упродовж 2011-2015 рр. організували і провели 31 науково-практичну конференцію, у тому числі 26 міжнародних, 5 всеукраїнських. Протягом звітної періоду було організовано 114 круглих столів, 48 Днів поля, 14 Днів ферми, в яких взяло участь більше 3000 спеціалістів АПК. Функціонувало по 8-9 науково-технологічних полігонів, на яких проводилися наради, семінари, конференції, курси з апробації сільськогосподарських культур, дні поля. У рамках співпраці з навчальними закладами на колекційно-дослідному полі відокремленого підрозділу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Заліщицький аграрний коледж ім. Є. Храпливого» у 2012 році створений демонстраційний полігон «Колекція багаторічних бобових і злакових трав» (19 видів трав), на якому проводяться екскурсії, семінари та заняття студентів.

Спільно з Департаментом АПР у Тернопільській області для керівників і спеціалістів було організовано і проведено 105 обласних семінарів з найважливіших питань діяльності сільського господарства області. Щороку організовувалось 5-6 стаціонарних виставок, на яких демонструвалися кращі сорти сільськогосподарських культур власної та зарубіжної селекції.

Науковцями було розроблено 77 науково-практичних рекомендацій, 11 інформаційних листків, опубліковано 580 тез та статей у збірниках наукових праць, наукових журналах та газетах, підготовлено 8 монографій та розділів монографій. Здійснювався науковий супровід інноваційних розробок шляхом консультування (надано 2300 консультацій з 50 напрямів ведення галузей сільського господарства), читання лекцій (183 виступи) та проведення екскурсій (55 заходів).

Науковцями постійно ведеться пошук нових шляхів та методів пропаганди передового досвіду та наукових досягнень, забезпечується організація науково-консультаційних послуг, розповсюдження даних про інноваційні розробки, науково-технічної, кон'юктуро-економічної та патентної інформації, пропаганда досягнень НТП та передового досвіду з метою підвищення рівня знань сільськогосподарських виробників.

Традиційна схема завершення науково-дослідних робіт передбачає передачу науково-технічних розробок науковими установами для апробації та впровадження у виробництво.

Випробуванню підлягають завершені науково-дослідні роботи, результати яких визнані науково-технічною радою науково-прикладними і потребують додаткової адаптації до регіональних умов.

У 2011-2015 рр. було апробовано 63 розробки. Серед них 32 – в галузі рослинництва, 3 – в галузі тваринництва, у галузі ветеринарної медицини – 7, родючість, землеробство – 15, агроекологія – 2, аграрна економіка – 4. Із них 41 технологія та їх елементи, 1 порода, 13 сортів і гібридів, 4 ветпрепарати. Випробування проводять за методикою, розробленою оригіном розробки, згідно календарного плану та програми. Автори розробки мають право на здійснення авторського нагляду за дотриманням методики.

Найбільший економічний ефект отримано від таких виробничих перевірок: спосіб застосування регуляторів росту рослин при вирощуванні насінневої картоплі сорту Слов'янка (урожайність – 334 ц/га, приріст урожаю до контролю 38 ц/га, економічний ефект 3040 грн./га); сорт ярої вики Тернопільська рання (урожайність – 22 ц/га, приріст до контролю врожаю насіння на 5,3 ц/га, економічний ефект – 1680 грн./га); сорт тютюну Берлей 46 (урожайність 30,7 ц/га (вище від стандарту на 4,1 ц/га) (в переводі на сирі масу 219 ц/га), вихід вищих товарних сортів (I+II) – 95% (вище стандарту на 5%), виключення хімічної обробки в полі, виробничі витрати на 1 га 22730 грн., собівартість 1 ц сирі маси тютюну – 103,8 грн., що на 4,7% нижче від стандарту, прибуток з 1 га – 10120 грн., рівень рентабельності – 44,5%); використання згущеної кукурудзяної барди в раціонах великої рогатої худоби (відгодівля підконтрольних бугайців чорно-рябої породи на раціоні з вмістом згущеної кукурудзяної барди до 45% за поживністю дала додатковий економічний ефект 220 грн./гол.); лужний мийно-дезінфікуючий засіб для санітарної обробки доїльного устаткування та молочного інвентаря «Сандез» (річний економічний ефект внаслідок використання засобу "Сандез" для санітарної обробки доїльного устаткування та молочного інвентаря на молочній фермі з поголів'ям 300 корів становив 580 тис. грн.); елементи технології вирощування насінневої картоплі із застосуванням біопрепаратів (використання біопрепаратів та мікродобрив забезпечило збільшення урожайності на 27 ц/га до контролю (урожайність картоплі становила 167 ц/га), стійкості рослин до несприятливих умов, покращило кількісні і якісні показники продукції, сприяло зменшенню пестицидного навантаження, економічна ефективність – 1300 грн./га).

Економічна ефективність від виробничих перевірок коливалась, залежно від розробки, від 150 до 5880 грн. на гектар, 155-585 грн./гол./рік. За результатами апробацій одержано збільшення урожайності, підвищення якості сільськогосподарської продукції, збільшення стійкості рослин до несприятливих умов, збільшення продуктивності сівозмін, поліпшення фітосанітарного стану посівів, підвищення родючості, збереження і покращення родючості ґрунтів, зменшення затрат на вирощування сільськогосподарських культур, затрат праці та енергетичних ресурсів на 20-30%, зменшення пестицидного навантаження на навколишнє середовище. Апробування новацій у галузі ветеринарної медицини призвели до зменшення затрат на лікування корів з ендометритом; зменшення затрат та часу при лікуванні маститу; скорочення тривалості сервіс-періоду до 50-70 діб та

індексу осіменіння від 1,9 до 1,6, збільшення виходу до 90 телят на 100 корів; підвищення ефективності санітарної обробки доїльного устаткування в 1,25 рази і, як результат, одержання безпечного та якісного молока. Річний економічний ефект на молочній фермі з поголів'ям 300 корів становив: від використання засобу "Сандез" для санітарної обробки доїльного устаткування та молочного інвентаря – 580,3 тис. грн., при застосуванні внутрішньоматкового засобу для профілактики післяродового ендометриту корів – 517,9 тис. грн. За результатами апробувань у галузях аграрної економіки та економіки природокористування можливе підвищення економічної ефективності від використання земельних угідь на 20-1000%.

Випробування наукових розробок та доведення їх до рівня інновацій здійснювалось у державному підприємстві «Дослідне господарство «Подільське» Гусятинського району Тернопільської області, на дослідному полі відділу тютюнництва, у господарствах Тернопільської області: ПрАТ «Мшанецьке» Тербовлянського району, ПОП «Іванівське» Тербовлянського району, ТОВ «Агропродсервіс-Інвест» Козівського району, ПП «Гуйван», Заліщицького району, ТзОВ «Агрокомплекс» Тернопільського району, СОК «Лосятинське Молочне Джерело», ПП «Возний» Підволочиського району та деякі інші, а також були залучені обласні державні регіональні лабораторії ветеринарної медицини, науково-дослідні та навчальні установи відповідного профілю, потенційні виробники мийно-дезінфікуючих засобів для технологічного устаткування.

За результатами проведених виробничих експериментів і аналізу одержаних даних було встановлено доцільність використання запропонованих інновацій: рекомендовано до впровадження – 50 (80%), 8 – рекомендовано до повторної апробації, 2 – до передачі в державне сортовипробування (ДСВ), 2 – продовжити випробування, 1 – доопрацювання.

В результаті випробування доведено достовірність отриманих результатів, визначено їх привабливість та ефективність для конкретних умов виробництва з метою підвищення науково-технічного прогресу в АПК.

Впровадження результатів досліджень сприяє мобілізації інноваційного потенціалу наукових установ НААН на проривних напрямках розвитку агропромислового комплексу, створенню конкурентоспроможної підприємницької системи трансферу інновацій з інвестиційним забезпеченням та інтеграційним супроводом, розвитку державно-приватного партнерства в системі аграрної науки шляхом реалізації самоокупних бізнес-проектів інноваційно-інвестиційного розвитку пріоритетних об'єктів АПК з дольовою участю держави, приватного капіталу та об'єктів прав на науково-технічну продукцію, залученню сучасних технологій та капіталу до участі в інвестиційному розвитку інноваційної інфраструктури аграрної науки, підвищенню конкурентоспроможності наукових установ на наукоємному аграрному ринку.

Тому одним з напрямів діяльності Станції є також трансфер комплексних технологій в АПВ, формування і реалізація інноваційних проектів, здійснення наукового супроводу; проведення маркетингових досліджень з метою визначення попиту суб'єктів аграрного сектору на наукові розробки, моніторинг ринку технологій в АПВ.

У рамках виконання завдань проводяться маркетингові дослідження та аналізується попит на наукові розробки установи, доведені до рівня інновацій, вивчається ринкова ситуація в аграрному виробництві, аналізуються вже розроблені інноваційно-інвестиційні проекти та формуються нові, розробляються науково-технологічні програми розвитку галузей агропромислового виробництва та здійснюється їх впровадження у галузях рослинництва, тваринництва, землеробства, ветеринарної медицини в агроформуваннях різних форм власності області.

З метою визначення попиту суб'єктів аграрного сектору на наукові розробки у 2011-2015 рр. було проведено 40 маркетингових досліджень з питань землеробства, рослинництва, зоотехнії, ветеринарної медицини, аграрної економіки та економіки природокористування. Проведеними дослідженнями було охоплено 2800 агроформувань різних форм власності, 400 громадян, що проживають у сільській місцевості, 514 приватних власників коней, 60 голів сільських рад та 200 студентів денної форми навчання місцевих аграрних вузів.

Трансфер комплексних технологій та їх елементів здійснювався згідно існуючих методик НААН та НМЦ шляхом впровадження інновацій та їх наукового супроводу у господарствах Тернопільської області з метою подальшого поширення інноваційної продукції на наукоємний ринок та широкого освоєння виробництвом.

Для впровадження відбирались виключно завершені та випробувані в установленому порядку розробки. Разом із спеціалістами господарств, де проходив трансфер інновацій, науковці визначали обсяги, форми і місце реалізації наукових розробок. Впровадження відбувалось відповідно до угод з базовими господарствами і агроформуваннями регіону про науково-виробничу співпрацю згідно з методиками проведення та узгодженими планами робіт з постійним науково-консультаційним супроводом.

У 2011-2015 рр. впроваджувалось 65 наукових розробок, в тому числі по галузях: землеробство – 8, рослинництво – 36, зоотехнія – 8, ветеринарна медицина – 4, економічне питання – 6, механізація

– 1, агроекологія – 2. З них – 10 сортів і гібридів, 3 – порід і типів худоби, 1 – спосіб діагностики у ветеринарії, 1 – ветпрепарат, 6 економічних питань, 1 питання механізації, 43 технології та їх елементи (з них 26 – у рослинництві, 8 – у землеробстві, 5 – у зоотехнії, 2 – в агроекології, 2 – у ветеринарній медицині). Загальний обсяг впроваджень становив понад 2500 га і 3400 гол. ВРХ та коней.

Результати експериментального впровадження вказують на можливість широкого освоєння у виробництві, дають змогу оцінити можливі трудові і матеріальні затрати, вказують на перспективу виведення інновації на аграрний ринок. Впровадження елементів технології виробництва продукції рослинництва дозволить забезпечити помітний економічний ефект, підвищення продуктивності праці та якості сільськогосподарської продукції.

Здійснювалось комплексне наукове забезпечення базового господарства «Державне підприємство «Дослідне господарство «Подільське» Гусятинського району Тернопільської області, де щороку впроваджувалось 8-10 інновацій у галузі землеробства та рослинництва (технології та їх елементи, новостворені високопродуктивні сорти сільськогосподарських культур).

Для освоєння агропромисловим виробництвом було рекомендовано 53 розробки, за результатами 5 впроваджень можливе укладання ліцензійних договорів (на використання насіння ярої вики Цвітана та конюшини лучної Павлина), 1 – продовження робіт по агрохімічній паспортизації сільськогосподарських угідь згідно затвердженого графіка, 1 (ТУ на супозиторії) – може бути передана для формування досьє на препарат, 5 – рекомендовано до повторного впровадження. Результати деяких впроваджень також планується використати у подальшій науковій діяльності.

Впровадження елементів технології виробництва продукції тваринництва і рослинництва дозволяє забезпечити помітний економічний ефект, підвищення продуктивності праці та якості сільськогосподарської продукції.

Висновки з проведеного дослідження.

Незважаючи на великий інноваційний потенціал аграрної науки, використовується він недостатньо мірою і щороку втрачається. Для активізації інноваційної діяльності у ринкових умовах господарювання необхідно: підвищення якості наукових знань та наукоємних технологій; стимулювання інноваційної діяльності, в тому числі створення інноваційного продукту; заохочення попиту на новостворені продукти, технології, знання.

Тому до подальших напрямів удосконалення наукового забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки слід віднести розробку та реалізацію стратегії інноваційної діяльності, її інвестиційного й ресурсного забезпечення, а також інформування сільськогосподарських товаровиробників щодо нових розробок і використання інтелектуальної власності в аграрній сфері.

Література

1. Володін С.А. Інноваційна модель функціонування та розвитку аграрної науки у ринкових умовах: наукове видання / С.А. Володін. – К. : Дія, 2006. – 260 с.
2. Володін С.А. Інноваційний розвиток аграрної науки : монографія / С.А. Володін. – К. : МАУП, 2006. – 400 с.
3. Володін С.А. Питання переходу аграрної науки на інноваційну модель функціонування і розвитку / С.А. Володін // Економіка АПК. – 2012. – № 5. – С. 123-131.
4. Геєць В.М. Інноваційна Україна — 2020: основні положення національної доповіді. Стенограма наукової доповіді на засіданні Президії НАН України 13 травня 2015 року / В.М. Геєць // Вісник НАН України. – 2015. – № 7. – С. 14–22.
5. Громов О.А. Сутність інновацій та розвиток інноваційної діяльності аграрних підприємств / О.А. Громов // Таврійський наук. вісник: зб. наук. праць. – Херсон; 2010. – Вип. 70. – С. 231-236.
6. Громов О.А. Формування складових механізму інноваційної діяльності аграрних підприємств / О.А. Громов // Вісник Харківського нац. техн. ун-ту с.г. ім. П. Василенка: Економічні науки. – Харків; 2010. – Вип. 98. – С. 204-210.
7. Зубець М.В. Механізм реалізації моделі інноваційного провайдингу в системі УААН / М.В. Зубець, С.А. Володін // Вісн. аграр. науки : наук.-теорет. журн. – 2009. – № 7. – С. 5-11.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrstat.org/>
9. Присяжнюк М.В. Концептуальні засади інноваційно-інвестиційного розвитку Національної академії аграрних наук України / Присяжнюк М.В., Петриченко В.Ф., Володін С.А. // Економіка АПК. – 2013. – № 4. – С. 3-22.
10. Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні: Кабінет Міністрів України; Постанова КМУ від 02.02.2011. № 389 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/389-2011-%D0%BF>

11. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: закон України від 08.09.2011. № 3715-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>

References

1. Volodin, S.A. (2006), *Innovatsiina model funktsionuvannia ta rozvytku ahrarnoi nauky u rynkovykh umovakh* [Innovative model of functioning and development of agricultural science in market conditions : scientific publications], Diia, Kyiv, Ukraine, 260 p.
2. Volodin, S.A. (2006), *Innovatsiinyi rozvytok ahrarnoi nauky* [Innovative development of agricultural science], monograph, MAUP, Kyiv, Ukraine, 400 p.
3. Volodin, S.A. (2012), "Issue of transition of agricultural science to an innovative model of functioning and development", *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 123–131.
4. Heiets, V.M. (2015), "Innovative Ukraine – 2020 : the main provisions of the national report. Transcript of the scientific report at the meeting of the Presidium of National Academy of Sciences of Ukraine May 13, 2015", *Visnyk NAN Ukrainy*, no. 7, pp. 14–22.
5. Hromov, O.A. (2010), "The essence of innovation and development of innovative activity of agricultural enterprises", *Tavriskyi nauk. visnyk: zb. nauk. prats*, issue 70, pp. 231-236.
6. Hromov, O.A. (2010), "Formation of the components of the mechanism innovation of agricultural enterprises", *Journal of Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture : Economic sciences*, issue 98, pp. 204-210.
7. Zubets, M.V. and Volodin, S.A. (2009), "The mechanism of realization of innovative providing model in UAAN system", *Journal of Agricultural Science : scientific and theoretical journal*, no. 7, pp. 5-11.
8. State Statistics Service of Ukraine, The official website, available at: <https://ukrstat.org/> (access date July 25, 2016).
9. Prysiazhniuk, M.V., Petrychenko, V.F. and Volodin, S.A. (2013) "Conceptual foundations of innovation and investment development of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine", *Ekonomika APK*, no. 4, pp. 3-22.
10. Cabinet of Ministers of Ukraine (2011), *Pro zatverdzhennia Programy rozvytku investytsiinoi ta innovatsiinoi diialnosti v Ukraini : postanova KМУ vid 02.02.2011. № 389* [On approval of the investment and innovation activity program in Ukraine: The Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 02.02.2011 no. 389], available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/389-2011-%D0%BF> (access date July 25, 2016).
11. Verkhovna Rada of Ukraine (2011), *Pro priorytetni napriamy innovatsiinoi diialnosti v Ukraini : zakon Ukrainy vid 08.09.2011. № 3715-VI* [On priority directions of innovation activity in Ukraine : The Law of Ukraine from 08.09.2011. no. 3715-VI], available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3715-17> (access date July 25, 2016).

Рецензент: д.е.н., професор Тернопільського національного економічного університету П.Р. Пуцетейло

УДК 330.34 : 332.122 "737"

Буряк В.В.,
аспірант* кафедри економічної теорії
та підприємництва
Запорізький національний технічний університет

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО МІСТА

Buryak V.V.,
graduate student of economic theory of
and entrepreneurship
Zaporizhzhya National Technical University

METHODOLOGICAL APPROACHES TO FORMATION OF STRATEGY OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL CITY

Постановка проблеми. Процеси децентралізації, які відбуваються в Україні потребують формування нової філософії розвитку регіонів в цілому та міст зокрема. Основним змістом нової філософії є концепція сталого розвитку, що містить економічну, соціальну та екологічну складову. Ця концепція базується на новому систематичному і стратегічному підході до сталого розвитку та є альтернативою парадигмі економічного зростання, яка ігнорувала екологічну складову. Ретроспективний аналіз розвитку промислових регіонів та промислових міст показав, що вони були побудовані й функціонували на основі екстенсивної моделі, для якої характерним є дисбаланс між економікою та екологією. Внаслідок цього суспільство сьогодні має справу зі складними і загрозливими проблемами: надзвичайні економічні складнощі, зростаюча бідність, безробіття й нерівність, нерозвинена інфраструктура; відсутність почуття безпеки у людей та регіональна нерівність, втрата самоповаги та соціальне виключення; загроза біорізноманітності; деградація ґрунтів, забруднення повітря, незадовільні засоби утилізації твердих, небезпечних та токсичних відходів, підвищений рівень шуму, забруднення води; обмежений доступ до безпечних джерел енергії тощо. Більшість із наведених проблем і викликів тісно пов'язані між собою, що посилює необхідність формування стратегії сталого розвитку промислового міста. Необхідність в розробці стратегії підтверджує також сучасна система управління.

Таким чином, виникає об'єктивна необхідність ґрунтовного дослідження методичних підходів до формування стратегії сталого розвитку промислового міста.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти стратегічного управління територіальним розвитком досліджували зарубіжні науковці Е. Блейклі, Дж. Брайсон, Р. Броль, А. Вятрак, Дж. Гордон, Т. Доманські, М. Жюковські, Р. Кемп, У. Кінг, Д. Кліланд, Д. Лічфілд, Й. Парисек, П. Хіллі, П. Холл [1-3] та інші.

В Україні над проблемою розвитку міст загалом, так і промислових зокрема, працюють такі вчені, як: О. Бойко-Бойчук, І. Вахович, Б. Данилишин, М. Долішній, З. Герасимчук, О. Карий, М. Межевич [4-6] та інші. Теоретичні та практичні аспекти стратегічного управління територіальним розвитком висвітлено у працях таких науковців як: Б. Адамов, В. Бабаєв, Л. Бондаренко, Ю. Шаров [7-9] та інші.

Питання, пов'язані з формуванням стратегії розвитку міста, на нашу думку, слід розглядати, враховуючи динаміку й постійні зміни в розвитку країни, регіону та міста. В контексті зазначеного потребують постійного вдосконалення методичні підходи до розробки стратегії подальшого розвитку міста. Визначаючи значний внесок вчених у розвиток теоретико-методичних засад формування стратегій розвитку, слід відмітити відсутність системного дослідження процесу формування та реалізації стратегій розвитку міста, що і обумовлює потребу більш детального вивчення.

Постановка завдання. Дослідити методичні підходи до формування стратегії сталого розвитку з метою її розробки для промислового міста.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегічний підхід до сталого розвитку передбачає нові способи мислення та діяльності, що забезпечують перехід від розробки і виконання фіксованого плану, до створення оперативної системи, яка легко адаптується та постійно вдосконалюється. Перехід від визнання виключно місцевої влади відповідальною за розвиток до

* Науковий керівник: Прушківський В.Г. – д.е.н., професор, Запорізький національний технічний університет

визнання відповідальним всього суспільства. На сучасному етапі економічного розвитку необхідність стратегічного підходу до сталого розвитку пояснюється наступними причинами: відсутність комплексності та різнобічності місцевого розвитку; недосконалістю законодавчої бази; недостатнім розвитком демократії, децентралізації на місцевому рівні; відсутність чітко визначеної довготермінової спільної цілі та її пов'язаність з регіональними і національними пріоритетами; несформованість динамічних партнерських відносин.

Перш ніж розглянути стратегію сталого розвитку промислового міста, доцільно з'ясувати поняття «стратегія». Стратегія – це визначення курсу для досягнення цілей у довгостроковому періоді. В економічному словнику зазначається: економічна стратегія – це «довгостроковий курс економічної політики, який передбачає вирішення великомасштабних економічних і соціальних завдань» [10, с. 88].

Вчені Гончаренко О. та Лисицин Є. трактують стратегію як категорію, що встановлює співвідношення між цілями політики і засобами їх досягнення [11, с. 26]. Це свідчить про те, що стратегія синтезує в собі інструменти та цілі політики, які є складовими механізми її реалізації певним шляхом.

Американський дослідник Дж. Куїнн вважає, що стратегія – це «план, який інтегрує головні цілі, політику та дії у певне узгоджене ціле» [12, с. 23-38]. Тобто, стратегія визначає певну послідовність дій (алгоритм) задля досягнення «генеральної» цілі. При цьому сформована стратегія повинна відповідати таким властивостям, як єдність, узгодженість, послідовність.

Поділяємо точку зору вченого Атаманчука Г. [13], який вважає, що механізмом реалізації стратегії є стратегічне планування, яке передбачає безперервний процес організації й коригування цілей, функцій і форм управлінської діяльності державних органів щодо окресленої нової якості розв'язання проблеми, стану суб'єктів і об'єктів управління. Головним у стратегії є її спрямованість на нову якість, новий рівень, новий стан [14-15]. Тобто, стратегія дозволяє перейти на вищий щабель розвитку.

Серед об'єктів стратегічного планування, на нашу думку, слід виокремити, промислове місто, для якого розробка стратегії є особливо важливою з наступних причин:

- по-перше, значна чутливість до зовнішніх змін внаслідок монопрофільності економічної бази;
- по-друге, здатність економіки адаптуватися до змін;
- по-третє, здатність підтримувати структурну адаптацію.

Таким чином, ключовими аргументами на користь прийняття рішення щодо необхідності формування стратегії розвитку промислового міста є:

- узгоджує розуміння стратегії розвитку на всіх рівнях функціонування економіки (країни, регіону, міста). Тобто, стратегія допомагає знайти «спільне» у розвитку системи «країна → регіон → місто»;
- наявність стратегії дозволяє розставити пріоритети у розвитку;
- стратегія визначає інвестиційно привабливі галузі;
- правильно сформована стратегія є основою для визначення алгоритму реалізації політики;
- стратегія дає можливість делегувати вирішення деяких питань на нижчі рівні (регіон, місто), дозволяючи на державному рівні приділяти більше уваги досягненню стратегічних цілей;
- стратегія дозволяє сформулювати ефективну структуру економіки;
- місто із визначеною стратегією розвитку є більш привабливим для інвесторів.

Слід узагальнити, що стратегія сталого розвитку промислового міста дозволяє узгодити інтереси, виокремити пріоритети і сформулювати інвестиційно привабливий клімат.

Структуру та логіку формування стратегії сталого розвитку промислового міста можна схематично представити у вигляді (рис. 1).

На сучасному етапі як в теоретичному, так і в практичному аспекті концепція розвитку промислового міста зорієнтована в основному не на розвиток, а на підтримку. Це означає, що консервується стара структура економіки, яка базується на традиційних галузях із низькою доданою вартістю, низький розвиток високотехнологічних галузей на базі новітніх технологій.

Переважно використовуються застарілі технології, які підвищують собівартість продукції, знижуючи її конкурентоспроможність на міжнародних ринках. Розвиток більшості галузей відбувається за рахунок державних дотацій, не на основі використання інтенсивних чинників. Крім того, пасивна політика зайнятості є дестимулятором у формуванні збалансованого ринку праці. В сучасних реаліях розвитку міст це не забезпечує вихід на траєкторію сталого економічного зростання. Саме тому необхідним є розробка стратегії сталого розвитку промислового міста, яка ґрунтується на гармонізації економічної, екологічної та соціальної складових, що дозволяє сформулювати його економічний потенціал, повноцінне життєве середовище для теперішнього і майбутнього поколінь на основі раціонального використання природних ресурсів. Для промислового міста особливо гострою є проблема недостатності уваги екологічній складовій, оскільки переважно акценти зосереджені на соціально-економічному розвитку за рахунок експлуатації природно-ресурсного потенціалу. Це створює значні загрози для розвитку міста у майбутньому.

Рис. 1. Структура та логіка формування стратегії сталого розвитку промислового міста
Джерело: побудовано автором самостійно.

Враховуючи те, що практика розробки стратегії сталого розвитку на місцевому рівні незначна, то, на нашу думку, для вирішення цього питання доцільно використовувати зарубіжний досвід, адаптуючи його до національних особливостей.

Зазначимо, що в розвинених країнах стратегія використовується як інструмент, який підвищує ефективність реагування на зміни та адаптує розвиток міста до динамічних умов [16]. Досвід багатьох європейських країн дає підстави для висновку, що без стратегічного підходу дії центральних та (або) регіональних органів влади ризикують стати частковими й неузгодженими, а у кінцевому підсумку – великою мірою безрезультатними. Крім того, на територіях та у регіонах, що потерпають від різкого економічного спаду, ресурси, скоріш за все, будуть дефіцитними. Усі наявні ресурси – людські, фінансові та інфраструктурні – треба використовувати з максимальним ефектом. Дії без стратегії переважно призводять лише до марнування та неналежного використання цих ресурсів.

У відповідності з проектом Європейського Союзу підтримки регіонального розвитку України та методологічні розробки [17, с. 9], виокремимо основні складові формування та реалізації стратегії сталого розвитку міста:

- регулярні форуми за участі всіх зацікавлених сторін та прийоми досягнення домовленостей на національному і децентралізованих рівнях, зв'язки між різними рівнями;
- спільне бачення та комплекс широкіх стратегічних завдань;
- набір гнучких механізмів виконання поставлених завдань;
- комунікаційні можливості; аналітичні процеси; міжнародні зобов'язання;
- узгоджені засоби інтегрування політики, бюджетного процесу, моніторингу та звітності);
- принципи і стандарти функціонування секторів та діяльності зацікавлених сторін, запроваджені через законодавство, добровільні дії, ринкові інструменти тощо;
- пілотні проекти, що дозволяють здобувати досвід і виносити уроки, розбудовувати потенціал та посилювати відповідальність за результат;
- секретаріат та інші органи, уповноважені координувати зазначені механізми;
- відповідні повноваження, делеговані на місцевий рівень органами влади вищого рівня та, наскільки можливо, організаціями громадян і бізнес-асоціаціями.

Стратегія сталого розвитку скеровується певними принципами, які забезпечують її дієвість (табл. 1).

Таблиця 1

Принципи побудови стратегії сталого розвитку

Принцип	Зміст
орієнтація на потреби й інтереси людей	Ефективна стратегія вимагає підходу, що ставить людей у центр уваги і забезпечує довготермінове покращення становища найбільш уразливих верств населення
консенсус щодо довготермінової мети (бачення)	Для успіху стратегічного планування необхідна згода усіх зацікавлених сторін щодо довготермінової мети (бачення) та чітких термінів виконання поставлених завдань
усебічність та цілісність	Поєднання економічних, соціальних та екологічних завдань
спрямованість на чіткі бюджетні пріоритети	Повна інтегрованість до бюджетного процесу, що забезпечить відповідність запланованих заходів, спрямованих на досягнення цілей, наявним фінансовим ресурсам
покладання на комплексний та точний аналіз	Пріоритети повинні визначатися на основі усебічного аналізу існуючої ситуації, прогнозованих тенденцій і ризиків
обов'язковість моніторингу, навчання та вдосконалення.	Невід'ємною частиною стратегії мають бути моніторинг та оцінювання, засновані на чітких показниках, що дозволяють розпочати необхідні процеси, відслідковувати їх поступ, виносити корисні уроки та своєчасно виявляти потребу у зміні курсу
відповідальність та лідерство на місцевому рівні	Для життєздатності стратегій вкрай важливо, щоб країни самі ініціювали їх розробку і впровадження як на національному, так і на місцевому рівнях
впливовість провідної установи та висока готовність органів влади дотримуватися зобов'язань	Такі довготермінові зобов'язання є неодмінною умовою запровадження змін політики та інституційних реформ, виділення фінансових ресурсів та чіткого розподілу відповідальності за реалізацію стратегії
розбудова існуючих механізмів і стратегій	Стратегія сталого розвитку базується на тому, що вже існує в країні на національному, регіональному та місцевому рівнях, сприяючи поєднанню, взаємному доповненню та узгодженості між різними інструментами і процедурами планування та підходами до нього
активна й ефективна участь	Широке залучення громадськості допомагає віднайти нові ідеї та джерела інформації
зв'язок між національним та місцевим рівнями	Стратегія повинна являти собою процес двосторонньої постійної взаємодії між національним та місцевим (децентралізованим) рівнями.
розвиток та зміцнення наявного потенціалу	З самого початку процесу стратегічного планування дуже важливо оцінити наявний політичний, інституційний, людський, науковий та фінансовий потенціал

Джерело: складено автором самостійно.

Аналіз табл. 1 засвідчує, що головними методологічними принципами формування стратегії сталого розвитку промислового міста є: збалансованість між економічною, екологічною та соціальною сферою; скоординованість діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій і громадян для розв'язання найважливіших проблем промислового міста. При цьому важливим є не лише теоретичне виокремлення принципів, але і їх обов'язкове дотримання на практиці.

Таким чином, сталий розвиток промислового міста потребує стратегічного підходу, який передбачає формування нової філософії мислення, основою якої є:

- перехід від розробки і виконання незмінного плану до оперативної системи, яка легко адаптується та постійно вдосконалюється;
- перехід від визнання виключно місцевої влади відповідальною за розвиток до визнання відповідальним цілого суспільства;
- перехід від централізованого і контрольованого процесу прийняття рішень до децентралізованого планування розвитку, розподілу можливостей та результатів, прозорих переговорів, співпраці та узгоджених дій;
- перехід від спрямованості на конкретний продукт (проекти чи закони) до зорієнтованості на результат (широкий вплив) та якість процесів залучення й управління;
- перехід від високотратних проектів і залежності від зовнішньої допомоги до розвитку, стимульованого з середини та фінансованого за рахунок власних джерел.

Таким чином, стратегія формування сталого розвитку промислового міста – це довгострокова узагальнена сукупність взаємозалежних та взаємоузгоджених рішень на всіх рівнях функціонування економіки, реалізація яких призводить до досягнення стратегічної мети.

Висновки з проведеного дослідження. Формування стратегії сталого розвитку промислового міста є вкрай необхідним задля досягнення гармонізованого, сталого розвитку суспільства, у якому добробут людей, навколишнє середовище, природні ресурси та людський капітал, втілений у досягненнях науки, освіти, проривних технологіях, високих моральних цінностях є комплементарними, рівновеликими категоріями й такими, що взаємно збагачують одна одну.

При цьому слід зазначити, що втілення концепції сталого розвитку гарантуватиме поступове зростання добробуту нації, натомість вимагатиме напруженої роботи й консолідованих зусиль політиків, управлінців, учених та всього прогресивного населення. Ще однією умовою сталого розвитку є політична воля з боку вищого керівництва держави на те, щоб пройти важким, але єдино правильним шляхом.

Література

1. Блейклі Е.Дж. Планування місцевого економічного розвитку : пер. з англ. / Е.Дж. Блейклі ; Вид 2-е. – Львів. 2002 – 416 с.
2. Brol R. Rozwoj lokalny – nowa logika rozwoju gospodarczego / R. Brol. – Wrocław, 1998. – 785 s.
3. Кинг У. Стратегическое планирование и хозяйственная политика / У. Кинг, Д. Кліланд. – М. : Прогресс, 1982. – 399 с.
4. Бойко-Бойчук О.В. Стратегії розвитку міст України : практ. посібник / О.В. Бойко-Бойчук. – К. : “Пульсари”, 2002. – 156 с.
5. Герасимчук З.В. Стан, проблеми та перспективи стратегічного управління розвитком міст України / З.В. Герасимчук, О.В. Середя // Економічні науки. – Серія „Регіональна економіка”. Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. – Випуск 9(35). – Частина 1. – Луцьк, 2012. – С. 104–111.
6. Карий О.І. Етапи стратегічного планування розвитку міста: узагальнення існуючих методик [Електронний ресурс] / О.І. Карий. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/En_re/2010_7_3/8.pdf.
7. Бабаєв В.М. Управління міським господарством: теоретичні та прикладні аспекти : монографія / В.М. Бабаєв. – Х. : Магістр, 2004. – 204 с.
8. Бондаренко Л.М. Концептуальні засади стратегії розвитку Харківського регіону / Л.М. Бондаренко, Н.М. Внукова, Л.О. Лимонова. – Харків: Модель Всесвіту, 2001. – 52 с.
9. Шаров Ю.П. Стратегічне планування в муніципальному менеджменті: концептуальні аспекти / Ю.П. Шаров. – К. : Вид-во УАДУ, 2001. – 302 с.
10. Економічний словник-довідник / За ред. С.В. Мочерного. – К. : Femina, 1995. – 368 с.
11. Гончаренко О.М. Методологічні засади розробки нової редакції Концепції Національної безпеки України / Гончаренко О.М., Лисицин Є.М. – К. : НІСД, 2001. – 26 с.
12. Минцберг Г. Стратегический прогресс / Г. Минцберг, Дж.Б. Куинн, С. Гошал. – СПб.: Питер, 2001. – 399 с.
13. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления: Курс лекций / Г.В. Атаманчук. – 2-е изд., доп. – М. : Омега-Л, 2004. – 579 с.
14. Тощенко Ж.Т. Социальное предвидение и социальное прогнозирование / Ж.Т. Тощенко // Социальное управление: Курс лекций. – М. : РАГС, 2000. – С. 42–61.
15. Карамішев Д.В. Концепція інноваційних перетворень: міжгалузевий підхід до реформування системи охорони здоров'я (державно-управлінські аспекти) : монографія / Д.В. Карамішев. – Х. : Вид-во ХРІДУ НАДУ “Магістр”, 2004. – 304 с.
16. Планування місцевого сталого розвитку: посібник з формування стратегії сталого місцевого розвитку [Електронний ресурс] / ПР ООН Муніципальна програма сталого розвитку. – К., 2005. – 69 с. – Режим доступу: http://regionet.org.ua/files/Strategy_local_development_UNDP_2005_ua.pdf
17. Методологія планування регіонального розвитку в Україні. Інструмент для розробки стратегій регіонального розвитку і планів їх реалізації [Електронний ресурс] / Проект Європейського Союзу «Підтримка регіонального розвитку України. – 105 с. – Режим доступу: <http://www.if.gov.ua/filesA3.pdf>.

References

1. Blakely, E.J. (2002), *Planuvannia mistsevoho ekonomichnoho rozvytku* [Planning local economic development], Translate from English, Lviv, Ukraine, 416 p.
2. Brol, R. (1998), *Rozwoj lokalny – nowa logika rozwoju gospodarczego* [Local development of a new logic of economic development], Wrocław, Poland.
3. King, William Richard and Cleland, David I. (1982), *Strategicheskoye planirovaniye i khozyaystvennaya politika* [Strategic planning and economic policy], Progres, Moscow, Russia, 399 p.
4. Boiko-Boichuk, O.V. (2002), *Strategii rozvytku mist Ukrainy* [Strategies of Ukrainian cities development], Pulsary, Kyiv, Ukraine, 156 p.

5. Herasymchuk, Z.V. and Sereda, O.V. (2012), "Condition, problems and perspecti Stratego control the development of cities of Ukraine", *Zbirnyk naukovykh prats. Lutskyi natsionalnyi tekhnichnyi universytet*, vol. 9(35), part 1, pp. 104-111.
6. Karyi, O.I. (2010), "Stages of strategic planning of city development: a synthesis of existing methods", available at: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/En_re/2010_7_3/8.pdf (access date August 14, 2016).
7. Babaiev, V.M. (2004), *Upravlinnya miskym hospodarstvom: teoretychni ta prykladni aspekty* [Urban management: theoretical and applied aspects], monograph, Mahistr, Kharkiv, Ukraine, 204 p.
8. Bondarenko, L.M., Vnukova, N.M. and Lymonova, L.O. (2001), *Kontseptualni zasady stratehii rozvytku Kharkivskoho rehionu* [Conceptual bases of strategy of development of the Kharkiv region], Model Vsesvitu, Kharkiv, Ukraine, 52 p.
9. Sharov, Yu.P. (2001), *Stratehichne planuvannia v munitsypalnomu menedzhmenti: kontseptualni aspekty* [Strategic planning in municipal management: conceptual aspects], Vyd-vo UADU, Kyiv, Ukraine, 302 p.
10. Mochernyi, S.V. (1995), *Ekonomichnyy slovnyk-dovidnyk* [Economic Dictionary - Directory], Femina, Kyiv, Ukraine, 368 p.
11. Honcharenko, O.M. and Lysytsyn, Ye.M. (2001), "Methodological basis for developing the new edition of the Concept of National security of Ukraine", NISD, Kyiv, Ukraine, 26 p.
12. Mintsberg, G., Kuinn, Dzh.B. and Goshal, S. (2001), *Strategicheskiiy progress* [Strategic progress], Piter, Sankt Peterburg, Russia, 399 p.
13. Atamanchuk, H.V. (2004), *Teoriya gosudarstvennogo upravleniya* [Theory of state administration], 2nd edition, additions, Omega-L, Moskow, Russia, 579 p.
14. Toshchenko, Zh.T. (2000), "Social foresight and social forecasting", *Sotsialnoye upravleniye*, pp. 42-61.
15. Karamyshev, D.V. (2004), *Kontseptsii innovatsiinykh peretvoren: mizhhaluzevyi pidkhid do reformuvannia systemy okhorony zdorov'ia (derzhavno-upravlinnski aspekty)* [Concept of innovative change: the interdisciplinary approach to health care reform (public management aspects)], monograph, Vyd-vo KhRIDU NADU "Mahistr", Kharkiv, Ukraine, 304 p.
16. "Planning local sustainable development: a guide to forming a strategy for sustainable local development", available at: http://regionet.org.ua/files/Strategy_local_development_UNDP_2005_ua.pdf (access date August 14, 2016).
17. "Methodology of planning of regional development in Ukraine. A tool for developing regional development strategies and implementation plans", available at: <http://if.gov.ua/filesA3.pdf>. (access date August 14, 2016).

Рецензент : д.е.н., професор Запорізького національного
технічного університету В.Г. Прушківський

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ЕКОЛОГІЗАЦІЯ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 332.334 ; 631.618

Галаган Т.І.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної
теорії та економіки сільського господарства,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ РЕКУЛЬТИВАЦІЇ ПОРУШЕНИХ ЗЕМЕЛЬ

Galagan T.I.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor of economic
theory and the economics of agriculture department
Dnipropetrovs'k State University of Agriculture and Economics

ECONOMIC MECHANISM FOR QUALITY MANAGEMENT OF RECLAMATION OF DISTURBED LANDS

Постановка проблеми. В гірничодобувній промисловості існує проблема рекультивациі порушених земель ґрунти, яких є засобом виробництва в аграрній сфері. Практика показує, що на поверхню виносяться розкривні гірські породи, що утворюють природно-техногенні комплекси, яким немає аналогів в природі. Це *terra incognita* – невідома земля, яка потребує детального економіко-екологічного дослідження та визначення галузі її подальшого використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою відтворення порушених земель, їхньої оцінки та охорони науковці України активно займаються, починаючи з 60-десятих років минулого століття. З цього приводу заслуговують на увагу результати досліджень М.Т. Масюка [6], І.Х. Узбека [8], П.В. Волоха [1], В.Я. Олійника [7], О.О. Колбасіна [5] та інших. Саме вони ще тоді першими визначили шляхи і способи рекультивациі порушеного довкілля, довели можливість подальшого використання техногенних новоутворень та розробили методи їхньої оцінки.

Економічна, екологічна і соціальна ситуація сьогодення наполегливо вимагають продовження таких досліджень, які мають стати основою відродження техногенно навантаженої, густонаселеної території України.

Постановка завдання. Метою даної статті є обґрунтування і розробка економічних механізмів управління якістю рекультивациі порушених земель.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед треба наголосити на тому, що вирішення проблеми рекультивациі порушених земель, в основному, зводиться до виконання наступних двох завдань: 1) рекультивациі порушених земель і їх подальше використання та 2) формування нового життєпридатного ландшафту і поліпшення природного середовища. Зрозуміло, що перше завдання є домінуючим, від успіху рішення якого залежить реалізація і другого.

В цьому випадку відновлені землі техногенних ландшафтів є продуктом праці. Можливість відтворення порушених земель як засобу виробництва, їх незамінність і обмеженість в розмірах сприяють тому, що в практиці сільськогосподарського виробництва використовуються не лише кращі (із насипним родючим шаром чорнозему), але і гірші за якісними показниками рекультивовані ділянки (без штучно нанесеного шару чорнозему). При цьому, сучасність вимагає того, щоб порушена територія була відновленою для використання земель у сільськогосподарському або лісовому виробництвах.

Якщо більшість засобів виробництва є мобільними, то земельні ресурси у місцях видобутку корисних копалин характеризуються постійністю і використовуються там, де вони створені людиною.

Тому важлива особливість використання рекультивованих земель в сільському або лісовому господарстві пов'язана з незмінністю їхнього місця розташування. Це впливає не тільки на умови, напрямки і результати виробництва, але й на його розміщення, бо зумовлює спеціалізацію господарства.

Практика проведення рекультиваційних робіт свідчить про те, що для дбайливого використання земель, відчужених під видобуток корисних копалин і для повернення їх в якісному виді у подальше сільськогосподарське використання треба обов'язково проводити економіко-екологічну оцінку землі до її порушення і після відновлення.

Для забезпечення цієї вимоги надзвичайно важливе значення має матеріальне стимулювання раціонального землекористування при відводі землі. Ми неодноразово звертали увагу на те, що цей економічний механізм впливу на якість рекультиваційних робіт доцільно впроваджувати через систему плати за землю [2; 3; 4]. При відводі земель гірничорудним комбінатам, вони повинні виплачувати компенсаційні суми за отримання певної площі угідь. На наш погляд, витрати на компенсацію (B_k) за відчуження земель можна визначити за формулою:

$$B_k = S_o \cdot B_o, \text{ грн.},$$

де S_o – площа, яка буде зайнята відвалами, га;

B_o – витрати на компенсацію за відчуження 1 га, грн.

Сума компенсації за землю залежить від якості проведення рекультиваційних робіт і величини збереження сільськогосподарського потенціалу. Якщо гірничорудне підприємство провело рекультиваційні роботи на рівні, що забезпечує валовий збір колишньої продукції, сума компенсації за землю повертається цьому підприємству, або враховується при наступному відчуженні землі. Якщо рекультивовані землі повертають валову сільськогосподарську продукцію не повністю, то сума компенсації за землю повертається частково, в залежності від якості рекультиваційних робіт (табл. 1).

Таблиця 1

**Економічний механізм
матеріального стимулювання якості рекультивації**

Розубожіння ґрунту, %	Відновлений сільськогосподарський потенціал, %	Сума компенсації за землю, яка повертається підприємству, %
до 5	95	95
20	90	80
50	60	50
80	50 і менше	0

Джерело: розробка автора

При такому підході для вирішення проблеми гірничорудні підприємства будуть зацікавлені у збереженні і раціональному використанні маси родючого чорнозему та якісному виконанні рекультиваційних робіт. На наш погляд, саме це сприятиме збереженню сільськогосподарського потенціалу і поліпшенню економіко-екологічного стану довкілля. При цьому особливого значення набуває вирівнювання поверхні відвалів. Саме від якісного проведення цих робіт залежить можливість використання сільськогосподарської техніки у майбутньому.

Витрати на планування поверхні відвалу ($B_{p.v.}$) можна визначати за допомогою наступної формули:

$$B_{p.v.} = S_o \cdot B_p, \text{ грн.},$$

де B_p – витрати на рекультивацію 1 га, грн.;

S_o – площа спланованого відвалу, га

При вилученні земельної ділянки обов'язково треба враховувати збитки, що нанесені сільськогосподарському підприємству безпосередньо від вилучення землі, в т.ч. і вартість будівель та споруд, які були на цій ділянці (включаючи витрати на їх перенесення і відновлення на новому місці). Треба також враховувати і вартість невикористаних витрат, раніше вкладених в ділянку (меліоративні заходи, внесення добрив тощо). Треба враховувати і збитки, які викликані побічними діями (зниження продуктивності угідь на навколишніх масивах староорних земель внаслідок забруднення пилом, або внаслідок опустелювання місцевості через зниження рівня ґрунтових вод після відкачки води з кар'єру). У загальну суму збитків і витрат, завданих сільськогосподарському підприємству, треба також включати грошову оцінку вилучених земель, в т.ч. і витрати у зв'язку із тимчасовим вилученням або обмеженням користування землею, витрати на селективну (роздільну) виїмку гумусового шару чорнозему, його транспортування у бурти і на поверхню ділянки, витрати на біологічну рекультивацію земель, а також витрати на проведення подальшого повного землеустрою господарства. Всі ці

витрати і збитки обчислюються по кожній земельній ділянці окремо.

Методологічні розробки і їх практичне застосування показали, що основною статтею, яка визначає рівень собівартості рекультивації земель, є транспортні витрати. Із загальної суми проведених витрат на рекультивацію 66% припадає на навантаження і транспортування родючої маси чорнозему. На планування поверхні ділянки приходить 20%, на планування поверхні нанесеного родючого шару – 4% та охорону праці і цехові витрати – 10 %.

Дійсність склалася таким чином, що загальна площа відвалів під нові розробки Орджонікідзевського ГЗКу (Нікопольський район Дніпропетровської області) перевищує 100 га. Землі в цьому районі мають високу сільськогосподарську продуктивність. Тому держава зацікавлена у ефективному їх використанні. Зацікавлений в цьому і Орджонікідзевський ГЗК, який виплачує значні компенсаційні суми за отриману площу під розробки і значні витрати на рекультивацію порушених земель. Для зниження цих втрат гірничорудні підприємства і їх цехи рекультивації змушені постійно удосконалювати технологію видобутку корисних копалин і відновлення відпрацьованої ділянки кар'єру.

Висновки з проведеного дослідження. У статті наведено теоретичне узагальнення та запропоноване нове вирішення наукової проблеми, яка полягає у розробці економічних механізмів управління якістю рекультивації порушених земель. Результати наукового дослідження дають підстави для наступних висновків:

1. В Україні однією з найважливіших проблем економічної науки є рекультивація порушених земель, в якій економіко-екологічні розробки посідають центральне місце, оскільки становлять основу програмного моделювання штучних високопродуктивних, довгострокових агрофітоценозів.

2. Важливою умовою вирішення завдання раціонального використання землі є обґрунтоване впровадження механізму економічного регулювання якості рекультиваційних робіт, що дозволяє запобігати надмірностей при вилученні земель і забезпечувати захист сільськогосподарських угідь від необґрунтованого скорочення.

3. Рекультивовані землі – це штучно створений ресурс багатофункціонального значення. Вони є складовою частиною базису сільськогосподарського виробництва і визначаються економіко-екологічними функціями, що формують їх виробничу цінність.

Література

1. Волох П.В. Рекультивация отработанных карьеров Малышевского месторождения полиметаллических руд с возделыванием на них сельскохозяйственных культур: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. с.-х. наук / П.В. Волох. – Каменец-Подольский, 1985. – 24 с.
2. Галаган Т.І. Економіко-екологічні аспекти рекультивованих земель / Т.І. Галаган // Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету. – 2004. – № 2. – С. 174-177.
3. Галаган Т.І. Еколого-економічні основи використання рекультивованих земель степового Придніпров'я / Т.І. Галаган // Економіка АПК. – 2014. – № 6. – С. 15-19.
4. Галаган Т.І. Рекультивація порушених земель та їх еколого-економічна оцінка : монографія / Т.І. Галаган. – Дніпропетровськ: Вид-во Свідлер А.Л., 2015. – 310 с.
5. Колбасин А.А. Рекультивация земель и некоторые вопросы экономики / А.А. Колбасин. – Днепропетровск, 1972. – 209 с.
6. Масюк М.Т. Изучение растительности, пород и образующихся почв на участках открытых разработок в Никопо́льском марганцеворудном бассейне (материалы к биологической рекультивации): автореф. дис. на соискание ученой степени канд. биол. наук / М.Т. Масюк. – Днепропетровск, 1968. – 37 с.
7. Олейник В.Я. Методологические вопросы оценки эффективности рекультивации земель / В.Я. Олейник // Эколого-биологические и социально-экономические основы сельскохозяйственной рекультивации в степной черноземной зоне УССР: – Тр. Дн-ского с.-х. ин-та.– Дн-вск. – Т.49 – 1984 – С. 155-164.
8. Узбек І.Х. Возделывание некоторых сельскохозяйственных культур на породах открытых разработок марганца в Никопо́льском районе Днепропетровской области: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. с.-х. наук / І.Х. Узбек. – Одесса, 1969. – 22 с.

References

1. Volokh, P.V. (1985), "Reclamation of waste pits Malyshevskoe deposits of polymetallic ores with the cultivation of agri-them-agricultural crops", Thesis abstract of Cand. Sc. (agricultural), Kamenets-Podolsky, Ukraine, 24 p.
2. Galagan, T.I. (2004), "Economic and environmental aspects of remediated land", *Bulletin of Dnipropetrovsk state agrarian University*, no. 2, pp. 174-177.

3. Galagan, T.I. (2014), "Ecological and economic basics of using resultive-by the lands of the steppe Dnieper", *Economics of agriculture*, no. 6, pp. 15-19.
4. Galagan, T.I. (2015), *Rekultyvatsiia porushenykh zemel ta ikh ekoloho-ekonomichna otsinka* [Revegetation of disturbed lands and their ecological and economic rating], monograph, Izd. Svidler A.L., Dnipropetrovsk, Ukraine, 310 p.
5. Kolbasin, A.A. (1972), *Rekultivatsiya zemel i nekotoryye voprosy ekonomiki* [Reclamation lands and some of the issues economy], Dnepropetrovsk, Ukraine, 209 p.
6. Masyuk, M.T. (1968), "Vegetation study, rocks and soils formed in the areas of public development in the Nikopol manganese ore bass Sein (materials to biological reclamation)", Thesis abstract of Cand. Sc. (biolog.), Dnepropetrovsk, Ukraine, 37 p.
7. Oleynik, V.Ya. (1984), "Methodological evaluation of rekultivace land", *Ecological-biological and socio-economic basis for cooperative rekultivace in the steppe Chernozem zone of the USSR*, vol. 10, pp. 155-164.
8. Uzbek, I.Kh. (1969), "Cultivation of some crops on the rocks open in the Nikopol manganese development area of the Dnieper-Petrine area", Thesis abstract of Cand. Sc. (agricultural), Odessa, Ukraine, 22 p.

Рецензент: д.е.н., професор Дніпропетровського державного
аграрно-економічного університету І.І. Вінченко

УДК 502.33:631.15

Малевич Н.Ю.,
аспірант*

Тернопільського національного економічного університету

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГАЛУЗІ ЕКОБЕЗПЕЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА

Malevych N.Yu.,
graduate student
Ternopil National Economic University

PECULIARITIES OF ASSESSMENT OF EFFECTIVE FUNCTIONING THE INDUSTRY OF ECO-SAFETY AGRICULTURE

Постановка проблеми. Спрямування аграрної політики на підтримку вітчизняного виробництва, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції та поліпшення добробуту населення є основою економічного розвитку та процвітання держави. Проте, інтенсивний розвиток аграрного виробництва негативно впливає на навколишнє природне середовище. Екологічна безпека сільськогосподарського виробництва останніми роками погіршилась настільки, що відтепер саме від її покращення залежатиме як економічний стан суб'єктів господарювання, так і рівень забезпечення населення якісним продовольством.

На сучасному етапі розвитку аграрного сектору економіки країни ступінь екологічної та продовольчої безпеки в значній мірі забезпечується використанням альтернативних екобезпечних технологій в галузі сільського господарства та визначається рівнем збереження природних ресурсів агросфери. До таких технологій можна віднести екологічно безпечне землеробство, яке успішно розвивається в багатьох країн світу. Проте, попри використання державою та суб'єктами господарювання певних стимулюючих механізмів, в Україні галузь екобезпечного землеробства й ринок екобезпечної сільськогосподарської продукції досі залишаються недостатньо розвинутими. Існуюча ситуація в цій сфері потребує дослідження методичних підходів щодо визначення конкретних показників, що відображають ефективність функціонування галузі екобезпечного землеробства з

метою розробки стимулюючих механізмів в напрямі подальшого розвитку екобезпечного сільськогосподарського виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості оцінки ефективності функціонування галузі екобезпечного землеробства висвітлені в працях багатьох вчених і практиків, зокрема: Шкуратова О.І., Денисенка С.М., Нікітіної З.В., Павленко О.В. Проте, на сучасному етапі залишається ще багато нерозв'язаних питань, пов'язаних з врахуванням екологічної складової, в системі оцінки ефективності виробництва екобезпечної сільськогосподарської продукції.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є наукове обґрунтування методичних підходів до оцінки ефективності функціонування галузі екобезпечного землеробства в Україні з врахуванням еколого-економічних чинників впливу.

Відповідно до поставленої мети були визначені наступні завдання:

- виявити чинники, які впливають на розвиток виробництва екобезпечної сільськогосподарської продукції в Україні;
- обґрунтувати основні принципи в системі оцінки еколого-економічної ефективності при виробництві екологічно чистої сільськогосподарської продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку України особливо гостро стоїть проблема забезпечення ефективного та раціонального землекористування. Економічний розвиток регіонів України повинен бути спрямований на екологізацію всіх видів господарської діяльності з метою оздоровлення навколишнього середовища та громадянського суспільства.

У технологіях виробництва сільськогосподарської продукції останніми роками відбуваються значні зміни, суть яких полягає в біологізації землеробства, зменшенні ресурсомісткості виконання технологічних операцій, підвищенні екологічної безпеки.

Головними чинниками, які впливають на розвиток технологій виробництва сільськогосподарської продукції та формування технологічної політики в аграрному секторі є: ґрунтово-кліматичні умови; вимоги агротехніки вирощування сільськогосподарських культур щодо параметрів якості й термінів виконання технологічних операцій; вартість матеріально-технічних, енергетичних і трудових ресурсів; фінансово-економічний стан галузі; рівень матеріально-технічного та кадрового забезпечення [2; 7].

Тому, стабілізація екологічної ситуації в Україні вимагає розробки комплексу політичних, законодавчих, соціально-економічних, технологічних заходів з метою забезпечення виробництва екобезпечної аграрної продукції.

У сучасному розумінні термін «екобезпека» стосовно продукції сільського господарства включає наступні складові елементи:

- відсутність у продукції шкідливих, ненатуральних та інших речовин, які негативно впливають на людський організм;
- безпека використання сировинних ресурсів для людини і навколишнього природного середовища;
- мінімізація негативного впливу на навколишнє середовище на всіх етапах виробництва продукції; нешкідлива утилізація або переробка відходів [8].

У процесі розроблення механізмів стимулювання виробництва екобезпечної сільськогосподарської продукції варто виходити з того, що в ринкових умовах природоохоронна діяльність повинна бути економічно доцільною.

При цьому, збалансоване використання земель сільськогосподарського призначення має поєднувати в собі три складові: екологічну, економічну та соціальну:

- економічна складова полягає в збалансованому використанні обмежених ресурсів та застосуванні ресурсозберігаючих технологій для отримання максимального сукупного доходу;
- соціальна складова орієнтована на людський розвиток, збереження сталості суспільних систем;
- екологічна складова полягає у збереження властивостей родючості ґрунту, як природного ресурсу, що визначається кількісними та якісними показниками раціонального використання земель сільськогосподарського призначення [4].

Для проведення оцінки ефективності екобезпечного землекористування необхідно враховувати також регіональний аспект і спеціалізацію окремих територій на певних виробництвах, особливо, що стосується використання земельних ресурсів в сільськогосподарській галузі.

Так, Тернопільська область є частиною Подільського агропромислового регіону, основою якого є земля як основний фактор виробництва. Тому оптимізація структури сільськогосподарського землекористування в регіоні повинно бути пріоритетним завданням в найближчій перспективі [8].

Загальний аналіз і оцінка ефективності землекористування свідчать, що сільськогосподарське виробництво як в Україні, загалом, так і в Тернопільській області, зокрема, зорієнтовано насамперед на досягнення максимальних економічних вигод без відповідних природоохоронних заходів, спрямованих на підвищення рівня родючості ґрунтів та покращення охорони земельних ресурсів.

Тому, земельні угіддя Тернопільщини, внаслідок нераціонального їх використання, зазнають таких негативних наслідків, як: ерозія, окислення ґрунтів, їх радіоактивне забруднення тощо. При цьому, розвиток подальшої деградації земельних угідь призведе в майбутньому до втрати основного ресурсу даного регіону – родючого ґрунту [1; 5].

Таким чином, в області виділено три регіони, які потребують першочергового впровадження окремих ґрунтозахисних заходів:

- північно-західний з підвищеною часткою еродованих земель (більше 50%) в кожному районі. Охоплює такі адміністративні райони: Шумський (58%), Зборівський (61%), Бережанський (57%), Лановецький (56%), Кременецький (50%).

- південний з найвищими показниками кислих (вище 60%), оглеєних (12-19%) та радіоактивно забруднених ґрунтів (більше 39%). До даної групи віднесені три райони: Бучацький, Заліщицький та Борщівський. В шарі їх орних земель виявлено радіоактивні залишки стронцію – 90 та цезію – 137 (в Бучацькому – 42,3 %; Заліщицькому – 69,5%; Борщівському – 38,5%).

- 1) центрально-східний, куди входять райони з високою часткою ріллі більше 85% в земельному фонді (Теребовлянський, Чортківський та Гусятинський район).

Окремо можна виділити Монастирський район з високою еродованістю, а також ті, які входять до певного стратегічного регіону, але в них присутні й інші несприятливі явища для земельних ресурсів. Наприклад, Лановецький, Шумський та Збаразький входять до регіону з надвисокою часткою еродованості ґрунтів, проте в них і високий відсоток ріллі [1; 10].

Таким чином, зниження загальної культури землеробства призвело до виснажливого характеру використання землі, розвитку ерозійних процесів, погіршення якісного стану сільськогосподарських угідь, негативних наслідків розвитку агропродовольчої сфери [3].

Отже, на даний час актуальним завданням на рівні регіону і держави залишається дотримання принципів екологічної безпеки при виробництві продуктів харчування, яка позитивно впливатиме на рівень життя населення, соціальну активність людини, демографічний аспект її існування.

Нами встановлено, що дотримання принципів екологічної безпеки включає наступні заходи:

- забезпечення належних умов праці людини;
- підвищення еколого-економічної ефективності при використанні технологій сільськогосподарського виробництва;
- уникнення руйнівного впливу на навколишнє середовище в процесі виробництва сільськогосподарської продукції.

Як показує світовий досвід, привабливим створення екологічно чистих виробництв у рамках конкретних підприємств робить принцип прибутковості (вигідності). Коротко він формулюється наступним чином: «запобігання забрудненню – вигідно».

Тому перетворення виробництв у екологічно чисті, розроблення нових технологій мають бути спрямовані на те, щоб досягти мінімальних витрат ресурсів при мінімальній шкідливій дії на довкілля [6].

Проте, соціальні, моральні, екологічні наслідки шкоди, які заподіяні внаслідок господарської діяльності навколишньому середовищу не піддаються кількісному вираженню і не можуть визначатись лише в економічній оцінці. Тому доцільно застосовувати оцінку еколого-економічної ефективності виробництва, яка характеризується тим, що безпосередньо до економічного ефекту додається прогнозований тривалий ефект, який враховує економічні наслідки від зміни довкілля в найближчому майбутньому [5; 9].

Таким чином, еколого-економічна оцінка виробництва продукції сільського господарства повинна включати п'ять груп показників, що можуть слугувати для оцінювання еколого-економічного рівня ефективності виробництва у сільськогосподарській галузі:

- еколого-економічний рівень використання виробничих і невиробничих ресурсів (основних виробничих засобів, оборотних коштів, кормів, добрив, хімічних препаратів тощо);
- еколого-економічний рівень продукції, виражений у вартісному та натуральному вимірі (вплив екологічного чинника на собівартість та обсяг виробництва, прибуток і рентабельність; відповідність сільськогосподарської продукції екологічним стандартам, її конкурентоспроможність);
- еколого-економічний рівень впливу виробництва на довкілля і окупність природоохоронних витрат (збитковість окремих видів продукції; економічна ефективність природоохоронної та основної діяльності);
- організаційно-технічний рівень природоохоронної діяльності землекористувача (безпека техніки і технології виробництва сільськогосподарської продукції; оснащеність природоохоронними й ресурсозберігаючими фондами; організаційно-управлінський рівень природоохоронної діяльності);
- рівень фінансової забезпеченості природоохоронної діяльності та екологічної платоспроможності землекористувача (фінансова забезпеченість екологічних програм, рівень освоєння інвестицій, заборгованість з екологічних зборів і платежів) [5; 6; 11].

При оцінці еколого-економічної ефективності виробництва екологічно безпечної аграрної продукції обов'язково враховуються всі соціальні, екологічні та економічні ефекти в різних сферах аграрного виробництва та суспільного життя і визначається доцільність впровадження екологічно безпечного землекористування (рис. 1).

Рис. 1. Основні показники в системі оцінки еколого-економічної ефективності виробництва екологічно безпечної аграрної продукції

Джерело: розроблено автором на основі [5; 6; 11]

При цьому, для оцінки еколого-економічної ефективності екобезпечного сільськогосподарського землекористування розраховують показники еколого-економічного впливу, а також ефективності поточних витрат і капіталовкладень. Здебільшого, науковці вважають витратами кошти, спрямовані на природоохоронні заходи, а під результатами розуміють економію коштів, передбачених для ліквідації наслідків зміни екологічних параметрів середовища [2]. В даному випадку, екологічний вплив – це грошова оцінка зміни екологічних параметрів, що відбуваються під впливом виробництва. Він може бути як позитивним (ефект), так і негативним (збитки) [6; 7]. Визначення економічного збитку полягає в порівнянні витрат і результатів господарської діяльності.

Таким чином, еколого-економічний ефект – це вартісний приріст вигод у результаті реалізації природоохоронних заходів.

Основними екологічними ефектами від ведення екобезпечного землеробства можна виділити наступні елементи:

- захист і забезпечення відтворення ґрунтів;
- збереження екології навколишнього середовища через відсутність шкідливих викидів та випаровувань;
- виробництво високоякісних, екологічно чистих продуктів.

Важливими соціально-економічними ефектами є:

- збільшення обсягів виробництва валової екобезпечної сільськогосподарської продукції, що сприятиме зростанню кількості робочих місць;
- поява у споживача вибору між звичайною та екологічно безпечною продукцією сільськогосподарського виробництва;

- поліпшення якості харчування й екології навколишнього середовища, які сприятимуть збереженню життя та здоров'я населення;
- підвищення рейтингу України серед європейських країн, що сприятиме зростанню її інвестиційної привабливості [12].

Таким чином, з метою дослідження еколого-економічної ефективності екобезпечного землеробства необхідно брати до уваги сукупну економічну результативність процесу виробництва сільськогосподарської продукції з урахуванням витрат, пов'язаних з ліквідацією або попередженням забруднення і руйнування довкілля, а також втрат сільськогосподарської продукції, пов'язаної з погіршенням екологічної ситуації.

Висновки з проведеного дослідження. Враховуючи результати проведеного дослідження, слід зазначити, що ефект від виробництва та споживання екобезпечної сільськогосподарської продукції має багато позитивних форм вираження – поліпшення якості навколишнього середовища, отримання більшого обсягу прибутку за рахунок підвищення цін на більш якісну та безпечну сільськогосподарську продукцію, збільшення тривалості життя населення, зростання економічного й соціального рівня розвитку регіонів.

Таким чином, виробництво і споживання екобезпечних продовольчих товарів призводить до досягнення не тільки економічних ефектів, а й соціальних: зниження захворюваності населення, зростання тривалості життя, зниження рівня дитячої смертності. Держава і підприємство вииграють, з одного боку, на зменшенні виплат з фондів соціального забезпечення, на зниженні витрат на утримання лікарень, поліклінік та інших лікувальних установ, а з іншого – на зростанні продуктивності й інтенсивності праці за рахунок зниження рівня захворюваності, підвищення ділової активності та працездатності.

Отже, шляхом обґрунтування параметрів оцінки еколого-економічної ефективності екобезпечного землеробства та розвитку галузі екобезпечного аграрного виробництва можна стати на перешкоді випуску і споживанню неекологічної сільськогосподарської продукції і сприяти оздоровленню навколишнього середовища та збереженню екологічно чистих сільських територій.

Література

1. Гордієнко В.П. Визначення ефективності використання земель сільськогосподарського призначення за багатокритеріальним підходом / В.П. Гордієнко // Економіка АПК. – № 21. – 2009. – С. 27–31.
2. Денисенко С.М. Система управління виробництвом екобезпечної сільськогосподарської продукції / С.М. Денисенко // Збалансоване природокористування. – 2014. – № 1. – С. 197–201.
3. Економіка довкілля і природних ресурсів : монографія / Ю.В. Дзядичев, Б.О. Язлюк, Р.Б. Гевко та ін. – Тернопіль: Астон, 2016. – 392 с.
4. Запольський А.К. Екологізація харчових виробництв : Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Анатолій Запольський, Анатолій Українець. – К. : Вища школа, 2005. – 428 с.
5. Моніторинг, шляхи покращення родючості та екологічної безпеки ґрунтів Тернопільської області : монографія / І.С. Брошак, Р.Б. Гевко, С.С. Никеруй, А.О. Вітровий, Б.І. Ориник, В.Ф. Скаржинський. – Тернопіль: Видавн.-поліграф. Центр "Економічна думка", 2013. – 160 с.
6. Никитина З.В. Организационно – экономический механизм экологизации сельскохозяйственного производства (теория, методология, практика) : диссертация ... доктора экономических наук : 08.00.05 / Никитина Зоя Валентиновна. – Москва. – 2010. – 308 с.
7. Павленко О.В. Экономический механизм повышения заинтересованности предприятий в производстве экологически безопасной продукции: дис...канд. экон. наук : 08.00.05 / Ольга Владимировна Павленко. – Ростов-на-Дону. – 2007. – 170 с.
8. Росоха В.В. Економічний потенціал землі та проблеми його визначення в ринкових умовах господарювання / В.В. Росоха // Економіка АПК. – 2009. – № 3. – С. 107-109
9. Ходаківська О.В. Екологізація сільськогосподарських земель: сучасний вимір та перспективи розвитку / О.В. Ходаківська // Економіка АПК. – 2011. – №10. – С. 23-30.
10. Царик Л.П. Еколого-географічний аналіз і оцінювання території: теорія та практика / Л.П. Царик. – Тернопіль: Навчальна книга – „Богдан”, 2006. – 256 с.
11. Шкуратов О.І. Напрями підвищення використання природно-ресурсного потенціалу аграрних підприємств / О.І. Шкуратов // Збалансоване природокористування. – 2014. – №1. – С. 74–78.
12. Язлюк Б.О. Теоретичні та прикладні аспекти економічної безпеки України / Б.О. Язлюк, Р.Б. Гевко, Ю.В. Дзядичев // Інноваційна економіка. – 2015. – №4 (59). – С. 301-310.

References

1. Hordienko, V.P. (2009), "Determining the efficiency of the use of agricultural land by the multicriterial approach", *Economika APK*, no. 21, pp. 26-30.
2. Denysenko, S.M. (2014), "Production management system of ecologically pure agricultural products", *Zbalansovane pryrodokorystuvannia*, no. 1, pp. 197-201.
3. Dziadykevych, Yu.V., Yazliuk, B.O., Hevko, R.B et al. (2016), *Ekonomika dovkillia i pryrodnykh resursiv* [Economics of Environment and Natural Resources], monograph, Aston, Ternopil, Ukraine, 392 p.
4. Zapolskyi, A. and Ukrainets, A. (2005), *Ekolohizatsiia kharchovykh vyrobnytstv* [Ecologization of food productions], Vyshcha shkola, Kyiv, Ukraine, 428 p.
5. Broshchak, I.S., Hevko, R.B, Nykerui, S.S., Vitrovyi, A.O., Orynyk, B.I. and Skarzhynskyi, V.F. (2013), *Monitorynh, shliakhy pokrashchennia rodiuchosti ta ekolohichnoi bezpeky gruntiv Ternopil'skoi oblasti: monohrafiia* [Monitoring, ways of improvement of soil fertility and environmental safety of Ternopil region: monograph], Ekonomichna dumka, Ternopil, Ukraine, 160 p.
6. Nikitina, Z.V. (2010), "Organizational and economical mechanism of agricultural production greening (theory, methodology, practice)", dissertation ... Doctors of Economics: 08.00.05, Moscow, Russia, 308 p.
7. Pavlenko, O.V. (2007), "Economical mechanism of enterprises interest increasing at pure agricultural production", dissertation ... Cand. Economic Sciences, Rostov-na-Donu, Russia, 170 p.
8. Rosokha, V.V. (2009), "Economical potential of land and its determination in market condition", *Economika APK*, no. 3, pp. 107-109.
9. Khodakivska, O.V. (2011), "Ecologization of agricultural land: modern measurement and development prospects", *Economika APK*, no. 10, pp. 23-30.
10. Tsaryk, L.P. (2006), *Ekoloho-heohrafichnyi analiz i otsiniuvannia terytorii: teoriia ta praktyka* [Ecological and geographical analysis and territory evaluation: theory and practise], Navchalna knyha – „Bohdan”, Ternopil, Ukraine, 256 p.
11. Shkuratov, O.I. (2014), "The ways of increasing usage of natural resource potential of agricultural enterprises", *Zbalansovane pryrodokorystuvannia*, no. 1, pp. 74-78.
12. Yazliuk, B.O., Hevko, R.B. and Dziadykevych, Yu.V. (2015), "Theoretical and applied aspects of economic security of Ukraine", *Innovatsiina ekonomika*, no. 4 (59), pp. 301-310.

Рецензент: доктор технічних наук, професор Тернопільського
національного економічного університету Р.Б. Гевко

ДЕМОГРАФІЯ, ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА

УДК 005.52:330.133.1:338.242.2/.4

Бабяк Н.Д.,
*к.е.н., доцент, професор кафедри
корпоративних фінансів і контролінгу*
Нагорний Є.О.,
*провідний фахівець з управління науковими
проектами Інституту фінансового контролінгу,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ВИТРАТ І ВИГОД ПРОЕКТІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Babiak N.D.,
*cand.sc.(econ.), assoc. prof., professor of the
department of corporate finance and controlling*
Nagorny Ie.O.,
*the leading specialist in managing scientific
projects of Institute of Financial Controlling,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman*

SOCIAL AND ECONOMIC ANALYSIS OF COSTS AND BENEFITS OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP PROJECTS

Постановка проблеми. Державно-приватне партнерство (ДПП) протягом останніх років стало одним із важливих інвестиційних механізмів оновлення інфраструктури в багатьох країнах світу. Питання ефективної та тісної співпраці державного та приватного партнера є ключовим в механізмі державно-приватного партнерства. Ключовим завданням у даній співпраці для приватного партнера є отримання прибутку (тобто економічний ефект), для державного партнера – оновлення інфраструктури (соціальний ефект). Кошти державного бюджету повинні виділятися таким чином, щоб вони приносили максимальні вигоди для суспільства в цілому. Ось чому, коли відповідний державний орган розглядає варіанти розробки й виконання інфраструктурного проекту, то основне питання, яке його хвилює – «Чи обґрунтовані (державні) вкладення в даний проект?».

Соціально-економічний аналіз витрат і вигод проекту є тим самим інструментом, що сприяє наданню відповіді на це питання. Аналіз витрат і вигод враховує весь комплекс впливів проекту державно-приватного партнерства на суспільство в цілому – як на місцевому, так і на регіональному рівні, і так само – як для державного, так і для приватного партнера.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню соціального та економічного аналізу витрат та вигод від проектів, які пов'язані з реалізацією державно-приватного партнерства, присвячено низку публікацій вітчизняних і зарубіжних авторів, таких як: І. Брайловський [1], В. Варнавський [2], Б. Винницький [3], Л. Шарінгер [6] та інші. Проте питання глибшого та конструктивного аналізу проектів ДПП та їх впливу на суспільство в цілому і на сьогодні не втрачає своєї актуальності, через що багато аспектів соціально-економічного аналізу проектів ДПП і досі залишаються нерозкритими та потребують подальшого вивчення та вдосконалення.

Постановка завдання. Метою статті є розвиток методичних підходів до соціально-економічного аналізу витрат і вигод у ході реалізації проектів державно-приватного партнерства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-економічний аналіз фінансових вкладень в проекти державно-приватного партнерства є важливим фактором, адже ні приватний, ні

державний партнер в свою чергу не матимуть стимулів до проектів, які будуть неефективними, як з соціальної, так і з економічної точки зору. Причому важливо відмітити, що соціально-економічний аналіз повинен проводитися на початкових етапах державно-приватного партнерства. На рис. 1 відображено структурні елементи 1-го етапу реалізації партнерської взаємодії між державним та приватним сектором, де можна побачити, яке місце в ньому належить соціально-економічному аналізу витрат та вигід проекту державно-приватного партнерства.

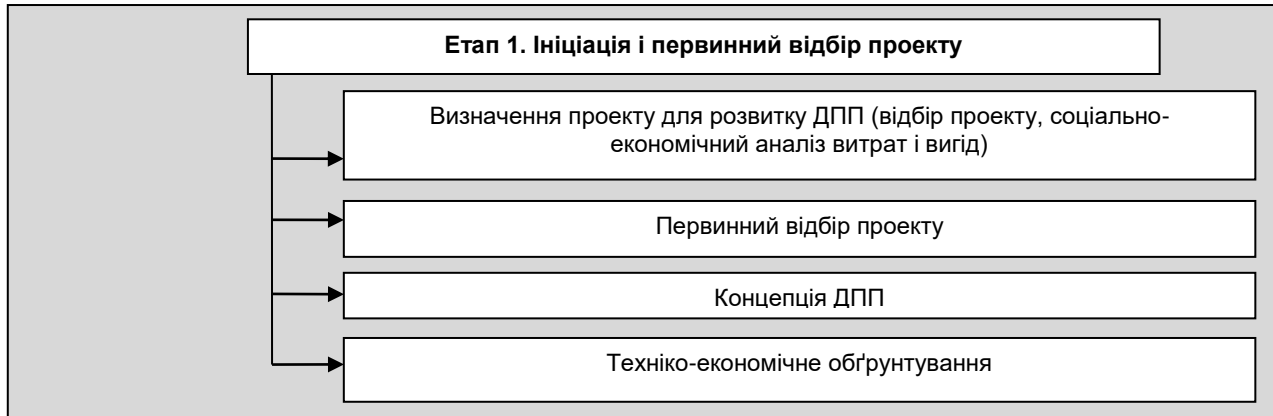

Рис. 1. Структурні елементи 1-го етапу механізму реалізації партнерської взаємодії держави та приватного сектору

Джерело: [7]

Прогноз соціального ефекту здійснюється на підставі розрахунку результативних показників проекту (збільшення обсягів реалізації продукції, кількість збережених або новостворених робочих місць, покращення умов роботи працівників, зміна структури виробничого персоналу, поліпшення житлових і культурно-побутових умов працівників, зміна стану здоров'я працівників і населення, економія вільного часу населення, упровадження інновацій тощо) [5].

Соціально-економічний аналіз витрат і вигід відповідає на питання - наскільки виправдані вкладення державних коштів у даний проект з урахуванням всіх економічних витрат і вигід для суспільства і для його добробуту з економічної точки зору.

Метою соціально-економічного аналізу є визначення:

- прийнятності здійснення ДПП з точки зору споживачів (користувачів) та населення регіону в цілому, а також наявності комунікаційної стратегії ДПП для одержання підтримки населення і досягнення цілей ДПП, спрямованих на покращення якості життя населення;
- кількісного впливу здійснення ДПП на економіку та суспільство в цілому;
- економічних наслідків для заінтересованих сторін.

У процесі аналізу здійснюється перевірка на предмет повноти та достатності соціально-економічних показників ДПП, а саме [4]:

1. Розміри території, що перебуватиме у сфері впливу ДПП.
2. Чисельність населення (загальна, за відповідними прошарками, групами, категоріями в разі потреби).
3. Припущення щодо соціальної прийнятності чи конфліктності ДПП.
4. Групи населення, яких стосується здійснення ДПП (з точки зору підтримання та несприятливості).
5. Прийнятність ДПП з погляду культурно-історичної, етнічно-демографічної та соціально-економічної ситуації.
6. Можлива соціальна шкода (порушення звичайного способу життя, культурних традицій і системи життєзабезпечення) і цільові етнічні та соціальні групи, на яких це позначиться.
7. Аналіз населення регіону стосовно ставлення до проекту та виявлення можливості компенсаційних і превентивних заходів для нейтралізації негативного впливу.
8. Якість товарів, робіт, послуг, що виробляються, надаються на дату підготовки пропозиції та очікуваний рівень впливу здійснення ДПП на їх якість.
9. Інформація про ціни, тарифи на товари, роботи, послуги на момент підготовки пропозиції та вплив здійснення ДПП на такі ціни.
10. Рівень впливу здійснення ДПП на суміжні галузі.

Першим кроком до цілі оцінки соціально-економічної ефективності проекту є розуміння соціальної, економічної, інституціональної кон'юнктури, в якій проект буде реалізовуватися. Насправді, можливість досягнення правдоподібних прогнозів вигід та витрат залежить від точності оцінки макроекономічних та соціальних умов регіону. У зв'язку з цим, очевидною рекомендацією буде

перевірка зроблених припущень, наприклад, щодо ВВП або демографічного росту, що вони узгоджуються з відповідною національною програмою.

Всебічний аналіз соціо-економічної ситуації також слугує інструментом для проведення аналізу попиту, що складається з прогнозу попиту на товари/послуги, що буде виробляти проект. Прогноз попиту є основним показником для розрахунку майбутніх доходів проекту, якщо такі є, та його фінансової ефективності. Прогнозований попит є також важливим для проектів, що не генерують прибутку, та взагалі економічна ефективність проекту залежить від характеристик та показників динаміки середовища в регіоні.

Особлива увага на цьому етапі має бути звернена на те, чи належить проект, що розглядається, до мереж на національному або міжнародному рівні. Це особливо стосується транспортної та енергетичної інфраструктури, які можуть складатися з взаємозалежних проектів. Коли проекти належать до мережі, на їх попит, та як наслідок – на їх фінансові та економічні показники ефективності значно впливають питання взаємозалежності (проекти можуть конкурувати один з одним або доповнювати один одного) та доступності (можливість легкого доступу до об'єкту). Таким чином, межі актуальних ситуацій, що підлягають аналізу, такі як місцеві, національні або транснаціональні, мають визначатися для кожного проекту окремо.

Важливим кроком для розуміння того, чи має інвестиція суспільну цінність, є чітке визначення об'єктів проекту ДПП. Ключове питання, на яке має відповідати кожна оцінка інвестицій – якими є чисті вигоди, що можуть бути отримані від проекту у його соціо-економічному оточенні?

Згадані вигоди мають бути не тільки фізичними показниками (км доріг), але також соціо-економічними змінними, що можна кількісно виміряти. Об'єкти проекту мають бути логічно пов'язані з інвестиціями та відповідати державній політиці або пріоритетам.

Хоча чітке визначення соціо-економічних об'єктів і є необхідним для прогнозування впливу проекту, але часто буває складно передбачити всі можливі впливи певного проекту. Добробут включає низку компонентів, для яких можуть існувати складнощі щодо вихідних даних. Наприклад, регіональна інформація не завжди дозволяє робити надійні розрахунки загального впливу окремих проектів щодо торговельних відносин з іншим регіоном; непрямий вплив на безробіття важко виразити кількісно; конкурентоспроможність може залежати від умов зовнішньої торгівлі, курсу валют, змін у відносних цінах. Для багатьох з цих макроекономічних змінних проведення аналізу за кожним проектом є дуже дорогим.

Також, слід зазначити, що, якщо в фінансовому аналізі широко використовуються показники прибутковості проектів, основним з яких є показник фінансової чистої приведеної вартості (FNPV), то у соціально-економічному аналізі використовується показник економічної чистої приведеної вартості (ENPV). Іншими важливим показниками соціально-економічного аналізу витрат і вигод є економічна внутрішня норма прибутковості (ERR - швидкість, що призводить до нульового значення для ENPV); та В/С співвідношення, тобто відношення між дисконтованими економічними вигодами і витратами. ENPV розраховується як різниця між загальними дисконтованими соціальними вигодами і витратами за наступною формулою:

$$ENPV = \sum_{t=0}^n a_t S_t = \frac{S_0}{(1+i)^0} + \frac{S_1}{(1+i)^1} + 1 + \frac{S_n}{(1+i)^n}, \quad (1)$$

де: S_t – це сума грошових потоків;

a_t – це фактор дисконтування;

i – це ставка дисконтування.

ENPV є найбільш важливим і надійним індикатором соціально-економічного аналізу і має бути використаним за основу, посилаючись на економічний сигнал продуктивності для оцінки проекту. Хоча ERR і В/С також мають сенс, адже вони не залежать від розміру проекту, проте можуть іноді також мати певні проблеми. Зокрема у деяких випадках, наприклад, ERR може бути невизначеним або багатозначним, в той час як на співвідношення В/С може впливати наданий грошовий потік або зменшення витрат та видатків.

Різниця між ENPV і FNPV полягає у тому, що перший показник використовує облікову ціну або альтернативну вартість товарів і послуг, а не недосконалі ринкові ціни, і включає в себе як можна більше соціальних та екологічних екстерналій. Це тому, що аналіз проводиться з точки зору всього суспільства, а не тільки власника проекту. А так як екстерналії та тіньові ціни враховані в такому аналізі, більшість проектів з низькою або негативною FNPV (C) будуть показувати позитивну ENPV.

Якщо надалі досліджувати зв'язок між ENPV і FNPV, то тут ситуація дуже специфічна, адже в методиці «Аналізу витрат і вигод ЄС» від 2008 року вказано алгоритм, якому потрібно слідувати при здійсненні оцінки проектів. Його показано на рис. 2.

Як видно з рисунку 2, економічний аналіз дещо відрізняється від фінансового в частині врахування показника чистої приведеної вартості. В практиці Європейського Союзу застосовується даний алгоритм, який не виключає проекти, FNPV яких менше 0. На наступному етапі проводиться економічний аналіз проектів, який включає калькуляцію економічних індикаторів, соціальне дисконтування, використання не ринкових, а розрахункових цін, монетизацію неринкових впливів

тощо. І вже тільки потім визначається показник ENPV, і приймається відповідне рішення стосовно досліджуваного проекту. А тому, проекти, які відповідно мають від'ємне значення фінансової чистої приведеної вартості можуть бути впроваджені за рахунок їхнього впливу не тільки на прибутки власника проекту, зокрема, а і на суспільство, в цілому.

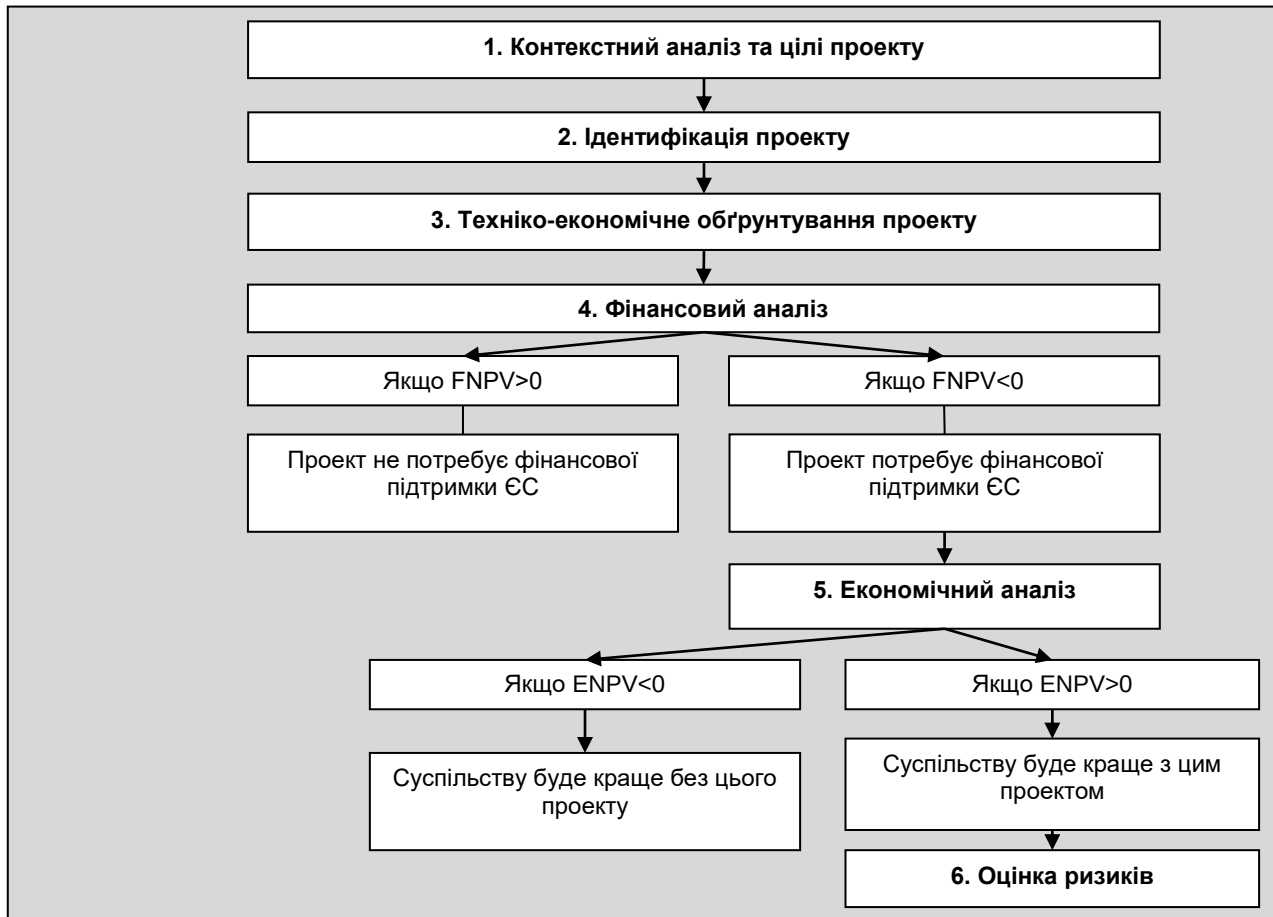

Рис. 2. Взаємозв'язок між FNPV та ENPV в процесі аналізу та оцінки проектів

Джерело: [8]

Впливи на зайнятість, екологію та інші об'єкти охоплені, наскільки це можливо, лише одним показником ефективності, за умов, що аналіз витрат і вигод базується на якісній методології. Проте цей раціональний підхід не має виступати альтернативою необхідності тлумачити логічне обґрунтування проекту в розрізі соціально-економічних об'єктів та для додаткових необхідних аналізів (таких, як аналіз впливу на екологію).

Широким завданням аналізу витрат і вигод (ABV) є сприяння більш ефективному розподілу ресурсів, демонструючи вигоду певного проекту або програми для суспільства у порівнянні з альтернативами. АВВ не підходить для оцінки макроекономічного впливу, наприклад, на темп зростання регіонального ВВП або тенденцію безробіття. Проте деякі макроекономічні оцінки мають певну цінність у системі АВВ, тому що, як зазначено вище, прогнози (попиту, наприклад), на яких засновується аналіз, мають бути узгоджені з припущеннями щодо соціо-економічного становища.

Оцінка значного проекту має розглядатися як частина більшого процесу планування і також має бути оцінена його узгодженість цій системі. Той, хто пропонує проект, має продемонструвати, який внесок зробить проект у разі успішного його виконання до переліку об'єктів регіональної державної політики країни. Той, хто пропонує проект, має також продемонструвати, що запрошена допомога пов'язана з цими завданнями, а той, хто розглядає проект, має зважити, чи справді існує ця пов'язаність та чи добре вона виправдана.

Проект має як прямий вплив на користувачів, інвесторів, постачальників тощо, так і непрямий вплив на третіх осіб. Слід брати до уваги ризик подвійного врахування вигод проекту.

Загалом, непрямі впливи на вторинні ринки не повинні включатися в економічну оцінку, коли відповідна прихована ціна була визначена для вигод та витрат. Наприклад, вплив траси на сектор місцевого туризму, тобто додаткові робочі місця або додаткову додану вартість не повинні включати в АВВ у разі існування визначеної відповідної прихованої (тіньової) зарплати. Як загальне правило, ринкові ефекти (зміни кількості або ціни) на вторинних ринках мають ігноруватися, припускаючи, що

оцінка включає відповідні приховані ціни на основних ринках. Іноді є дуже складно, особливо у сфері транспортних послуг, і деякі вторинні ринки мають бути прийняті до уваги, проте зважено, щоб уникнути подвійного врахування ефектів.

Щодо мережевих ефектів (таких, як відведений вантажообіг за транспортними проектами), то такі мають включатися у АВВ за допомогою відповідних моделей прогнозу. Наприклад, у випадку із проектом швидкісної залізниці, відведений вантажообіг від традиційного залізничного транспорту має бути розглянуто через послідовну модель попиту на вантажообіг.

Позитивні та негативні зовнішні ефекти (такі, як зовнішні ефекти від екологічних проектів) мають, наскільки це можливо, завжди враховуватися при аналізі витрат та вигод. Оскільки зовнішні ефекти не покриваються фінансовим аналізом, вони мають підраховуватись та оцінюватись в економічному аналізі.

Як тільки соціо-економічне становище та потенційний попит для результатів проекту будуть проаналізовані, наступним кроком буде визначення низки варіантів, які можуть забезпечити досягнення тих самих цілей.

Типовими прикладами такого вибору є:

- Різні маршрути, або різні строки будівництва, або інші технології стосовно транспортних проектів;

- Більші лікарняні споруди у порівнянні із більш широким охопленням послуг у сфері здоров'я через місцеві клініки;

- Розташування заводу на території А, поблизу кінцевого споживача, у порівнянні із територією Б, поблизу постачальників;

- Встановлення диференційованих цін залежно від попиту для енергопостачання;

- Покращення у сфері ефективності використання енергії у порівнянні з (або додатково до) будівництвом нових електростанцій.

Основний підхід до будь-якої оцінки інвестиції має на меті порівняння ситуацій з та без урахування проекту. Для того, щоб обрати найкращу альтернативу, найкращим буде описати консервативний сценарій. Це зазвичай стає майбутнім прогнозом без врахування проекту, тобто прогноз за умов ведення справ «як завжди» (BAU).

Такий варіант також іноді називають сценарієм «нічого не робити» – термін, який значить, що діяльність існуючої послуги буде зупинена, але буде продовжуватись без додаткових капітальних видатків. Коротше кажучи, BAU це прогноз із врахуванням відсутності інвестицій. Такий сценарій не обов'язково є без затратним, оскільки вже існуюча інфраструктура підтримується за рахунок певних операційних та адміністративних витрат (та може генерувати дохід) [8].

За деяких обставин, слід прийняти до уваги, що перша альтернатива проекту відносно ведення справ як звичайно – це проект з «мінімальними діями». Він має на увазі певні інвестиційні витрати, наприклад, на часткову модернізацію існуючої інфраструктури, окрім вже існуючих операційних та адміністративних витрат. Отже цей варіант включає певні витрати на необхідні покращення, для того щоб уникнути погіршення або санкцій. У деяких випадках, наприклад, державні інвестиційні проекти мотивовані необхідністю відповідати новим нормативним положенням. Проект з «мінімальними діями» у такому випадку є найдешевшим виходом із ситуації. Однак такий варіант не завжди найкращий, і у деяких випадках необхідні інвестиції можуть бути дуже значними. Насправді, можуть існувати кращі альтернативи, такі як згортання старої інфраструктури та будівництво нової в іншому місці, приймаючи принципи зміни в підході до надання послуг, наприклад, переключення з залізниці на морське транспортування.

Після визначення сценарію BAU та з «мінімальними діями», необхідно шукати інші можливі альтернативні рішення відповідно до технічних, нормативних та управлінських обмежень, та до можливостей попиту (альтернативи «робити щось»). Важливим ризиком викривлення оцінки є нехтування деякими важливими альтернативами, особливо деякими відносно дешевшими рішеннями (такими, як підвищення управлінського потенціалу, зміни в ціноутворенні, альтернативні інфраструктурні зміни).

Загалом, коли маємо справу з альтернативами, політика ціноутворення часто є змінною при виборі – і буде мати вплив на ефективність інвестицій хоча б через вплив на попит. Таким чином, взаємозв'язок між кожним варіантом та припущеннями щодо тарифів, або інших цін, має бути вивчений. Комбінації місцезнаходження, інвестиційних витрат, операційних витрат, політик ціноутворення тощо можуть приводити до великої кількості допустимих альтернатив, але зазвичай лише декілька з них є багатообіцяючими і вартими оцінки. Досвідчений аналітик проектів зазвичай фокусує увагу на сценарії BAU, сценарії «мінімальних дій» та на малій кількості альтернатив «робити щось».

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, у статті було проаналізовано основні аспекти та особливості соціально-економічного аналізу витрат і вигод проектів ДПП. Специфічність ДПП полягає у взаємодії між державним та приватним партнером, які в сукупному результаті мають значний вплив на соціо-економічне середовище. Дослідження, здійснене в даній статті показує

важливість аналізу соціально-економічних витрат і вигід для державно-приватного партнерства. Адже, з одного боку, важливим для приватного партнера є економічна вигода – отримання прибутку, а для державного партнера – соціальна, тобто оновлення та модернізація інфраструктури.

Як підсумок, також можна зауважити, що існує ціла низка показників, за допомогою яких вимірюють рівень впливу ДПП на суспільство в цілому (зростання кількості робочих місць, покращення екологічної ситуації, впровадження інновацій, тощо). Основне завдання ж соціально-економічного аналізу витрат і вигід – це визначення переваг для певного проекту у порівнянні з іншими альтернативами. В даному випадку мова йде про переваги проектів ДПП та механізми вимірювання цих переваг.

Література

1. Брайловський І.А. Потенційні вигоди державно-приватного партнерства / І.А. Брайловський // Водний транспорт. – 2013. – Вип. 2. – С. 68-72.
2. Государственно-частное партнерство: теория и практика: учеб. пособие / В.Г. Варнавский, А.В. Клименко, В.А. Королев и др.; Гос. ун-т – Высшая школа экономики. – М., 2010. – 287 с.
3. Досвід та перспективи впровадження державно-приватних партнерств в Україні та за кордоном / Винницький Б., Лендель М., Онищук Б., Сегварі П. – К.: «К.І.С.», 2008. – 146 с.
4. Методичні рекомендації з розроблення інвестиційного проекту, для реалізації якого може надаватися державна підтримка / Затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 13.11.2012 № 1279. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME121379.html
5. Методика проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства, Затверджена Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 27.02.2012 № 255. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0399-12>
6. Шарингер Л. Новая модель инвестиционного партнерства государства и частного сектора [Текст] / Л. Шарингер // Мир перемен. – 2004. – № 2. – С. 13-24.
7. The Guide to Guidance How to Prepare, Procure and Deliver PPP Projects [Електронний ресурс] / European PPP Expertise Centre, 2011. – 71 p. – Режим доступу: <http://www.eib.org/epc/resources/guide-to-guidance-en.pdf>.
8. Guide to Cost-Benefit Analysis of Investment Projects [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/cba_guide.pdf

References

1. Brailovskyi, I.A. (2013), "Potential benefits of public-private partnership", *Vodnyi transport*, issue 2, pp. 68-72.
2. Varnavskiy, V.G., Klimenko, A.V., Korolev V.A. et al. (2010), *Gosudarstvenno-chastnoe partnerstvo: teoriya i praktika* [Public-private partnership: theory and practice], Vysshaya shkola ekonomiki, Moscow, Russia.
3. Vynnytskyi, B., Lendel, M., Onyschuk, B. and Sehvari, P. (2008), *Dosvid ta perspektyvy vprovadzhennia derzhavno-pryvatnykh partnerstv v Ukraini ta za kordonom* [Experience and prospective of public-private partnership implementation in Ukraine and abroad], K.I.S., Kyiv, Ukraine.
4. Liga. The Main Law Portal of Ukraine (2012), "Methodical recommendations on developing of investment project, for realization of which can be given state support", available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME121379.html (access date August 20, 2016).
5. Official Portal of Verkhovna Rada of Ukraine (2012), "Methodic of public-private partnership efficiency analysis", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0399-12> (access date August 20, 2016).
6. Sharinger, L. (2004), "A new model of investment partnership between state and private sector", *Mir Peremen*, no. 2, pp. 13-24.
7. European Investment Bank Official Site (2011), "The Guide to Guidance How to Prepare, Procure and Deliver PPP Projects", available at: <http://www.eib.org/epc/resources/guide-to-guidance-en> (access date August 20, 2016).
8. European Comission Bank Official Site (2008), "The Guide to Cost-Benefit Analysis of Investment Projects", available at: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/cba_guide.pdf (access date August 20, 2016).

Рецензент: д.е.н., професор Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана О.О. Терещенко

УДК 331.5

Федоришина Л.М.,
к.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки
підприємства та менеджменту
ПВНЗ «Університет економіки і підприємництва»

РИНОК ПРАЦІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТА ОЦІНЮВАННЯ ДЕПРЕСИВНОСТІ РОЗВИТКУ

Fedoryshyna L.M.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., head at the department
of economics enterprise and management
PIHE "University of Economics and Entrepreneurship"

LABOUR MARKET: REGIONAL ANALYSIS AND EVALUATION OF DEPRESSED

Постановка проблеми. Нестабільність економічної ситуації, проведення антитерористичної операції на сході нашої країни особливо посилюють напругу на ринку праці – як загальнодержавному, так і регіональних. За таких умов окремі регіональні ринки праці набувають ознак депресивності, адже в умовах економічної кризи в їх межах темпи спаду виробництва, рівня життя, посилення негативних тенденцій в демографічній сфері, сфері зайнятості, екології, медицині вищі за загальнодержавні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у вирішення проблем, пов'язаних із дослідженням ринку праці, зробили такі вітчизняні вчені, як С. Бандур, О. Баришнікова [1], Д. Богиня, І. Бондар, Б. Данилишин, Л. Гриневич [2], Т. Заяць, Ю. Краснов, О. Лисюк [3], Е. Лібанова, Л. Лісогор, К. Петренко [4], І. Петрова, В. Петюх, Л. Семів, У. Садова, О. Хачатурян [5], Л. Шевчук та ін. Питання формування та використання людських ресурсів досить ґрунтовно досліджено О. Грішнвою, Л. Гальків, М. Долішнім, А. Колотом, О. Новіковою та ін. Разом з тим, актуальним є аналіз ринку праці в регіональному розрізі з метою виявлення певних притаманних йому ознак депресивності.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз ринку праці України в регіональному розрізі та пропонування алгоритму оцінювання депресивності його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринок праці, як складова економічної системи країни, відображає більшість політичних і соціально-економічних процесів, що відбуваються в державі, та водночас найгостріші проблеми - збільшення чисельності безробітних, міграцію населення за кордон в пошуках роботи, зміни в мотиваційному заохоченні, невідповідність професійно-кваліфікаційних якостей працівників вимогам посади чи робочого місця.

Ринок праці України у 2015 році в регіональному розрізі можна охарактеризувати наступними даними (табл. 1):

Таблиця 1

Індикатори ринку праці України в регіональному розрізі у 2015 році

	Рівень економічної активності населення		Рівень зайнятості населення		Рівень безробіття населення	
	усього, у віці 15-70 років	з них працездатного віку	усього, у віці 15-70 років	з них працездатного віку	всього, у віці 15-70 років	з них працездатного віку
1	2	3	4	5	6	7
Україна	62,4	71,5	56,7	64,7	9,1	9,5
Вінницька	63,4	72,7	57,7	65,9	8,9	9,3
Волинська	58,8	67,0	53,1	60,3	9,8	10,0
Дніпропетровська	65,6	76,6	60,9	70,9	7,2	7,4
Донецька	58,3	68,8	50,3	59,0	13,8	14,2
Житомирська	62,5	69,9	55,5	61,5	11,3	12,0
Закарпатська	61,9	69,3	56,2	62,6	9,2	9,5
Запорізька	62,5	72,3	56,4	65,0	9,7	10,2
Івано-Франківська	59,8	66,1	54,8	60,3	8,4	8,9

продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7
Київська	62,0	72,4	58,1	67,7	6,4	6,5
Кіровоградська	60,9	70,9	54,0	62,5	11,4	11,9
Луганська	64,7	76,8	54,6	64,1	15,6	16,6
Львівська	60,5	69,7	55,5	63,9	8,2	8,3
Миколаївська	64,0	74,4	58,4	67,6	8,9	9,2
Одеська	61,2	70,5	57,3	65,8	6,5	6,7
Полтавська	61,7	72,6	54,2	63,6	12,1	12,4
Рівненська	65,0	67,9	58,5	60,4	9,9	11,0
Сумська	61,8	71,6	55,6	64,0	10,1	10,6
Тернопільська	58,5	67,0	51,6	58,9	11,8	12,0
Харківська	63,8	74,5	59,3	69,1	7,1	7,3
Херсонська	62,5	73,4	56,1	65,7	10,2	10,4
Хмельницька	58,6	68,5	52,6	61,3	10,2	10,4
Черкаська	62,6	74,1	56,5	66,7	9,8	10,0
Чернівецька	60,5	62,9	54,9	56,3	9,3	10,5
Чернігівська	62,9	72,9	56,2	64,7	10,7	11,2
м.Київ	66,7	73,9	62,0	68,3	7,0	7,5

Без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: складено автором за даними [6]

Рівень зайнятості населення в середньому по Україні складав 56,7%. В переважній більшості областей цей показник був нижчим за середньоукраїнський, лише в сімох областях спостерігається його перевищення – Вінницькій (на 1%), Дніпропетровській (на 4,2%), Київській (на 1,4%), Миколаївській (на 1,7%), Рівненській (на 1,8%), Харківській (на 2,6%) та м. Київ (на 5,3%).

Рівень безробіття за методологією МОП становив 9,1%. Значно вищим він був зафіксований у Луганській (15,6%), Донецькій (13,8%), Полтавській (12,1%), Тернопільській (11,8%), Кіровоградській (11,4%), Житомирській (11,3%), Чернігівській (10,7%), Херсонській і Хмельницькій (10,2%), Сумській (10,1%), Рівненській (9,9%), Волинській і Черкаській (9,8%), Запорізькій (9,7%), Чернівецькій (9,3%) та Закарпатській (9,2%) областях. Очевидно, що такий високий рівень безробіття в Луганській та Донецькій областях зумовлено проведенням АТО, внаслідок чого зруйновані основні центри прикладання праці на їх території. Найнижчим рівень безробіття був у Київській та Одеській областях (6,5%).

Як свідчать статистичні дані, серед загальної кількості зареєстрованих безробітних на кінець 2015 року 83,4% мали досвід роботи, з них кожний четвертий раніше працював у сільському господарстві, лісовому господарстві та рибному господарстві, кожний п'ятий – у промисловості, кожний шостий – в оптовій та роздрібній торгівлі; ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів.

Кількість вільних робочих місць (вакантних посад), заявлених роботодавцями, на кінець 2015 року становила 25,9 тис., що на чверть (26,6%) менше, ніж на кінець 2014 року.

Із загальної кількості вакансій кожна п'ята була в переробній промисловості, кожна шоста – в оптовій та роздрібній торгівлі; ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів, кожна дев'ята – у державному управлінні й обороні; обов'язковому соціальному страхуванні; транспорті, складському господарстві, поштовій та кур'єрській діяльності [7].

Наявність структурної диспропорції між попитом на робочу силу та її пропозицією виступає головним фактором, що обмежує як можливості працевлаштування безробітних, так і задоволення потреб роботодавців у працівниках, що ще більше посилює навантаження на одне вакантне місце.

Навантаження зареєстрованих безробітних на 10 вільних робочих місць у цілому по країні сягнуло 189 осіб на кінець 2015 року (табл. 2).

Серед регіонів найбільше навантаження зареєстрованих безробітних на 10 вільних робочих місць на кінець 2015 року спостерігалось у Запорізькій (1846 осіб) і Луганській (1400 осіб) областях, а найменше - у м. Києві (43 особи) та Одеській області (88 осіб).

Безумовно, проведення АТО на сході країни вплинуло на загальний стан ринку праці, адже на фоні природного скорочення населення України міграція в цих регіонах також посилилась – не тільки внутрішньодержавна, а й міждержавна (табл. 3).

Таблиця 2

Попит та пропозиція робочої сили в регіональному розрізі у 2015 році

	Кількість зареєстрованих безробітних, тис. осіб	Потреба роботодавців у працівниках для заміщення вільних робочих місць (вакантних посад), тис. осіб	Навантаження зареєстрованих безробітних на 10 вільних робочих місць (вакантних посад), осіб		Кількість зареєстрованих безробітних, тис. осіб	Потреба роботодавців у працівниках для заміщення вільних робочих місць (вакантних посад), тис. осіб	Навантаження зареєстрованих безробітних на 10 вільних робочих місць (вакантних посад), осіб
Україна	490,8	25,9	189	Миколаївська	19,6	1,0	188
Вінницька	28,1	0,4	621	Одеська	16,3	1,8	88
Волинська	11,7	0,8	150	Полтавська	30,4	1,4	210
Дніпропетровська	37,7	2,7	142	Рівненська	16,7	0,7	237
Донецька	21,2	0,4	597	Сумська	18,6	0,7	274
Житомирська	21,5	1,3	171	Тернопільська	12,7	1,0	130
Закарпатська	9,0	0,2	375	Харківська	29,3	2,2	134
Запорізька	28,4	0,2	1846	Херсонська	15,2	0,4	345
Івано-Франківська	14,7	0,5	266	Хмельницька	16,9	0,4	439
Київська	20,1	1,9	106	Черкаська	24,9	0,6	415
Кіровоградська	22,0	0,6	385	Чернівецька	9,1	0,5	175
Луганська	9,9	0,1	1400	Чернігівська	16,1	0,6	253
Львівська	23,9	1,5	158	м.Київ	16,8	4,0	43

Без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: складено автором за даними [7]

Таблиця 3

Природний та міграційний прирости населення в регіональному розрізі у 2015 році

осіб

	Приріст/скорочення (–)			Приріст/скорочення (–)	
	природний	міграційний		природний	міграційний
Україна	-183012	14233	Миколаївська	-6341	206
Вінницька	-9096	686	Одеська	-7139	986
Волинська	-369	119	Полтавська	-11017	990
Дніпропетровська	-20402	-1351	Рівненська	1442	-782
Донецька	-22863	-9239	Сумська	-9218	-974
Житомирська	-7137	-1280	Тернопільська	-4477	250
Закарпатська	1239	-1651	Харківська	-17667	4981
Запорізька	-11487	-797	Херсонська	-5219	-301
Івано-Франківська	-2102	1901	Хмельницька	-6655	-174
Київська	-8224	11225	Черкаська	-8663	-188
Кіровоградська	-6741	-688	Чернівецька	-1068	996
Луганська	-9128	-5634	Чернігівська	-10853	155
Львівська	-4960	1335	м.Київ	5133	13462

Без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: складено автором за даними [6]

Населення України за 2015 рік скоротилось на 183012 осіб. Скорочення населення спостерігається майже в усіх регіонах країни, за винятком Закарпатської та Рівненської областей –

приріст становив 1239 та 1442 особи відповідно. Щодо міграційного руху населення, то спостерігається позитивне сальдо – приріст склав 14233 особи. Від’ємне міграційне сальдо спостерігається в дванадцятих областях, лідерами при цьому, безперечно, є Донецька та Луганська області. Найбільший міграційний приріст був зареєстрований в м. Київ та Київській області – це, переважно, міжрегіональна міграція, адже в умовах нестабільності населення тягнє до великих міст, зокрема столиці, вважаючи, що там легше знайти роботу.

Розмір заробітної плати також значно диференціюється в залежності від регіону та сфери прикладання праці. Дані табл. 4 свідчать, що середня заробітна плата по Україні становила 4195 грн., вищою вона була за цей показник лише в трьох областях – Дніпропетровській (4366 грн.), Донецькій (4980 грн.) та Запорізькій (4200 грн.) і м. Києві (6732 грн.). Найнижчою заробітна плата була в Тернопільській області – лише 2994 грн.

Таблиця 4

Середньомісячна заробітна плата в регіональному розрізі у 2015 році

	Нараховано працівнику				Нараховано працівнику		
	за місяць, грн.	за одну оплачену годину, грн.	у % до середнього рівня по економіці		за місяць, грн.	за одну оплачену годину, грн.	у % до середнього рівня по економіці
Україна	4195	27,83	100,0	Миколаївська	3984	26,32	95,0
Вінницька	3396	22,93	81,0	Одеська	3897	25,64	92,9
Волинська	3291	21,61	78,5	Полтавська	3783	24,93	90,2
Дніпропетровська	4366	27,85	104,1	Рівненська	3573	24,44	85,2
Донецька	4980	34,22	118,7	Сумська	3449	23,09	82,2
Житомирська	3271	22,13	78,0	Тернопільська	2994	20,59	71,4
Закарпатська	3381	23,11	80,6	Харківська	3697	24,04	88,1
Запорізька	4200	27,20	100,1	Херсонська	3123	20,66	74,4
Івано-Франківська	3402	23,72	81,1	Хмельницька	3371	22,48	80,4
Київська	4153	27,44	99,0	Черкаська	3360	22,23	80,1
Кіровоградська	3282	21,71	78,2	Чернівецька	3050	21,01	72,7
Луганська	3427	27,34	81,7	Чернігівська	3295	21,93	78,6
Львівська	3646	24,82	86,9	м.Київ	6732	43,28	160,5

Без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: складено автором за даними [8]

В середньому по країні за одну робочу годину найманий працівник отримував 27,83 грн. Найвищим цей показник був у м. Києві (43,28 грн.), Донецькій (34,22 грн.) та Дніпропетровській (27,85 грн.) областях. Найнижче оплачувалася праця найманого працівника в Тернопільській (20,59 грн.), Херсонській (20,66 грн.) та Чернівецькій (21,01 грн.) областях.

Найбільш оплачуваними в країні у 2015 р. були працівники авіаційного транспорту, фінансової та страхової діяльності, сфери інформації та телекомунікацій, професійної, наукової та технічної діяльності, а серед промислових видів діяльності – працюючі на підприємствах із виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів, коксу та продуктів нафтоперероблення, добування кам'яного та бурого вугілля: розмір оплати праці у цих видах діяльності перевищив середній по економіці в 1,4-4,4 рази.

Разом із тим, рівень оплати праці в закладах охорони здоров'я залишався майже на третину нижчим за середній показник по економіці, в освіті – на 25,3% менше. У цілому 2,7% працівників охорони здоров'я і 2,5% освітян отримують заробітну плату в межах мінімальної.

В цілому варто відзначити, що економіка України сьогодні перебуває в набагато гіршому стані, ніж була напередодні світової економічної кризи 2008-2009 років. Валовий внутрішній продукт у 2015 році становив лише 80% показника докризового 2007 року, промислове виробництво зменшилося на третину, а експорт, виміряний у євро, у І кварталі 2016 року дорівнював лише 76% показника І кварталу 2008 року.

Середня заробітна плата у квітні 2016 року становила €169 проти €219 у квітні 2008 року, середня пенсія - €58,6 проти €100. Після підвищення з 1 травня мінімальна зарплата становить €50,8 проти €70,8 у травні 2008 року, а мінімальна пенсія - відповідно €39,6 проти €64,8 [9].

Зрозуміло, що нижча оплата праці в одних регіонах змушує населення змінювати місце проживання та шукати роботу в інших регіонах, що ще більше посилює негативні тенденції (подальша депопуляція населення, посилення міждержавної та міжрегіональної міграції, невідповідність попиту пропозиції робочої сили і т.д.) і визначає їх депресивний стан.

Загалом єдиної методики оцінювання певних регіонів та ринків праці з метою їх включення до переліку депресивних немає, проте, на нашу думку, можна скористатися наступним алгоритмом:

етап 1 - оцінка існуючого стану і тенденцій зміни ситуації на ринках праці і в сфері зайнятості населення з використанням статистичних даних або розроблених на її основі спеціальних показників, які потім зводяться в інтегрований бальний критерій. В результаті виявляються регіони, в яких ситуація на ринку праці значно відрізняється від середнього показника по країні і тому вони можуть претендувати на пріоритетний розвиток. В якості показників, що характеризують ситуацію на ринку праці, пропонуємо використовувати рівень незайнятості, рівень безробіття, навантаження на одне робоче місце, коефіцієнт ротації безробітних тощо. Перше місце (1 бал) надається ринку праці того регіону, коли значення показників рівня незайнятості, рівня безробіття і навантаження на одне робоче місце є мінімальними з усієї сукупності регіонів, а значення коефіцієнта ротації безробітних - максимальним. Потім бали регіону за окремими показниками слід підсумувати і шляхом ділення суми балів на кількість показників, що використовувались, отримується середня бальна оцінка ринку праці регіону, яка можна використати як критерій визначення ринку праці пріоритетного розвитку;

етап 2 - з'ясування причин зазначених відхилень на тих ринках праці, які вимагають пріоритетного розвитку. Це дасть змогу визначити основні напрями політики регулювання ринку праці і зайнятості населення залежно від того, якими причинами (демографічними, економічними, соціальними чи іншими) зумовлена ситуація. В результаті виокремлені регіони слід згрупувати за типом політики регулювання ринку праці та зайнятості населення;

етап 3 – обрання із усієї кількості виділених регіонів вибираються тих, де не вдалося визначити причини, що привели до виникнення критичного стану. Припускається, що даний стан є наслідком, як правило, незадовільної діяльності місцевої служби зайнятості (несвоєчасне зняття з обліку безробітних, поганий моніторинг ринку праці тощо). Такі регіони виключаються з кількості тих, що претендують на пріоритетний розвиток.

Висновки з проведеного дослідження. Підводячи підсумки, слід наголосити, що існування депресивних ринків праці потребує розробки та втілення в життя певних заходів як на державному, так і на регіональному рівнях. За умов децентралізації особливо актуальними та дієвими, на нашу думку, мають стати саме заходи місцевого рівня. Подальшим напрямком досліджень стане апробація запропонованого алгоритму оцінювання депресивності регіональних ринків праці.

Література

1. Баришнікова О.Є. Ринок праці України: тенденції та особливості розвитку / О.Є. Баришнікова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4668
2. Гриневич Л.В. Формування напрямків розвитку ринку праці країни в сучасних економічних умовах / Л.В. Гриневич, І.В. Чанкіна // Глобальні та національні проблеми економіки : [електронне наукове фахове видання]. – 2015. – Випуск 5. – С. 1067-1070 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : global-national.in.ua/archive/5-2015/217.pdf.
3. Лисюк О.С. Проблеми, особливості та перспективи розвитку ринку праці в Україні / О.С. Лисюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки. – 2015. – Випуск 13. – Частина 3. – С. 107-109.
4. Петренко К.В. Ринок праці: проблеми та перспективи розвитку депресивної території / К.В. Петренко // Бізнес Інформ. – 2013. – № 5. – С. 211-216.
5. Хачатурян О.С. Напрями удосконалення регулювання зайнятості населення та ринку праці на державному та регіональному рівні / О.С. Хачатурян // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. – 2009. – Випуск 15. – С. 203-209.
6. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Ринок праці у 2015 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Праця України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Нова економічна мапа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : tyzhden.ua/Economics/166506

References

1. Baryshnikova, O.Ye. "The labor market in Ukraine: Trends and peculiarities of development", available at: www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4668 (access date August 10, 2016).
2. Hrynevych, L.V. and Chankina, I.V. (2015), "Formation of development labor market trends Ukraine in the current economic conditions", *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky : [elektronne naukove fakhove vydannia]*, Issue 5, pp. 1067-1070, available at: global-national.in.ua/archive/5-2015/217.pdf (access date August 10, 2016).
3. Lysiuk, O.S. (2015), "Problems and prospects of the features of the labor market in Ukraine", *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, Issue 13, Part 3, pp. 107-109.
4. Petrenko, K.V. (2013), "Labor market: problems and prospects of development of depressive territories", *Biznes Inform*, no. 5, pp. 211-216.
5. Khachaturian, O.S. (2009), "Directions of improvement of regulation of employment and labor market at national and regional level", *Naukovi pratsi KNTU. Ekonomichni nauky*, Issue 15, pp. 203-209.
6. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy* [State Statistics Service of Ukraine], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (access date August 12, 2016).
7. *Rynok pratsi u 2015 rotsi* [The labor market in 2015], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (access date August 12, 2016).
8. *Pratsia Ukrainy* [Labor Ukraine], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (access date August 12, 2016).
9. *Nova ekonomichna mapa* [The new economic map], available at: tyzhden.ua/Economics/166506 (access date August 10, 2016).

Рецензент: д.е.н., професор Тернопільського інституту
соціальних та інформаційних технологій Л.Т. Шевчук

МАРКЕТИНГ І РИНКОВІ ВІДНОСИНИ

UDK 339.1 : 364.7

Gumeniuk V.V.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., doctoral candidate,
department of economic theory and competitive policy
Kyiv National University of Trade and Economics

FACTORS OF DYNAMICS OF THE RESORT AND RECREATIONAL SERVICES MARKET CAPACITY

Гуменюк В.В.,
к.е.н., доцент, докторант кафедри економічної
теорії та конкурентної політики
Київський національний
торговельно-економічний університет

ЧИННИКИ ДИНАМІКИ ЄМНОСТІ РИНКУ КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ ПОСЛУГ

Setting the problem. One of the most essential components of transformation processes in many countries of the world is to build the mixed economy, maximally oriented to people and satisfaction of their needs connected with health and a quality life. Activation of market relations in the context of realization of the human capability in respect of working capacity, health improvement does not fully eliminate the established mechanism of sanatorium-resort services distribution carried out by public institutions. The better the market performs its functions in terms of formation of resort services supply, satisfaction of solvent needs of consumers in sanatorium-resort treatment, the higher is the level of social development.

Spreading of the tendency of growth of mass fraction of the market resort-and-recreation services does not contradict the possibility of state regulation aimed at consumer protection, prices regulation, scopes of output and consumption, competition development, promotion of foreign commerce by services. Market convergence provides for establishment of special conditions in which the interaction of demand and supply is based on the possibilities of maximal satisfaction of individual preferences of consumers in resort servicing which does not contradict or prevent the implementation of the possibilities of satisfaction of the population needs of sanatorium-resort services that are generated in the order of social security and social welfare of the population from the sources of social consumption funds. Rather often overcoming of problems of market failure rests with the state, which, in its turn, not always eliminates them effectively and fully. At the same time the market mechanism fails to work out fully to remove the state inability to produce resort services. Public procurement of sanatorium-resort services on the market appear to be ineffective. Social safeguard of treatment services provision to citizens are not fulfilled.

The analysis of recent research and publications. Great number of academic economists, marketers, specialists in public administration and regulation of the economy devoted their research papers to the analysis of processes, causes and effects of structural modification and dynamics of markets capacity. A range of problems of determining the market capacity is considered in works different by scientific content and practical orientation, particularly in technology of market segmentation (M. Wedel, W. Kamakura) [1]; at analysis of monopolistic competition (A. Nocco, G. Ottaviano, M. Salto) [2]; elaboration of a strategy for development of the health tourism market (N. Lunt, D. Horsfall, R. Smith, M. Exworthy, J. Hanefeld, R. Mannion) [3]. Factors of domestic market of Ukraine under conditions of instability of global economy were most profoundly revealed by such scientists as A. Mazaraki and V. Lahutin [4]; important research contribution to elaboration of mechanisms of the Ukrainian resort services development make the works of N. Vedmid [5] and S. Melnychenko [6].

In the context of the growing needs in reproduction of human capital and the need to increase the efficiency of state regulation in this sphere, the development of methodological approaches to determining the capacity of the services market is of great scientific and practical importance.

Setting the objective. The object of the article is to highlight the factors of structural transformation and the dynamics of the resort and recreational services market capacity as a socially significant feature of

implementation of the state policy of human capital assets reproduction, the basis for determination of the amount of financial support of resort therapy and the population health promotion from the sources of the social consumption funds.

The main material of research. Analysis of scientific research results allows single out the main theoretical approaches to determine the market capacity:

- potentially possible (maximum, current) volume of sales of goods (services) for a specified period of time (usually during a year) by all producers (sellers) of the given market (O. Alymov [7, p. 263], F. Krutikov [8, p.163]).

- attainable (real, possible) volume of expenditures of consumers at a relevant level of effective demand (I. Korzhenevskij) [9, p.9], available purchasing funds of the population (E. Garbacik) [10, p.175], total market demand (J. Zavadskij, G. Osovska and O. Yushkevich, 2007) [11, p. 175];

- conditionally constant magnitude that is expressed in the ability of producers to attract a part of demand for their benefit, except when real profit is barely enough for customers' living (I. Sachs, Z. Chrupek, J. Zdanowicz) [12, p. 159].

The issue of determination of the market capacity gained significant development in the field of applied marketing researches. In practical measurements, no marketing research is complete without determination of this important index, with consideration of which competitive strategies are being developed, competition policy of producers (sellers) of services is being implemented.

Arsenal of marketing among all methodological developments of determination of capacity of branch service markets is the richest, but despite this, there exist disputing regulations as to the use of a conceptual framework which is applied in scientific exploration. In particular, the disputing issue is the interpretation of the notion of market capacity, expressed in the ability to absorb a particular amount of tourism services (V. Kvartalnov) [13, p. 159], (A. Saak, Yu. Pshenichnych) [14, p. 136].

By the economic content, the mentioned interpretation only relates to the notion of "market capacity" and does not reveal its nature as it corresponds to the notion of "market volume", which can be seized by a producing enterprise in the competitive environment in relation to the market capacity which represents the total mixed supply formed by all producers of services present in the given market.

One of the important issues in the sphere of state regulation of the economy is the development of methodological principles of the assessment of the resort services market capacity with consideration of the character and peculiarities of its functioning, increasing administrative requests for market information. The most appropriate is the comprehensive approach to determining the resort services market capacity, which expresses the possibilities and gained results of market interaction:

- market's ability to organize a certain scope of operations of purchase-and-sale of resort services in the defined period;

- total incomes of producers of resort services by the types of their economic activity which is the main source of financial support for covering associated costs of the same period and the economic base of the reproducing structure of resort services production;

- total expenditures of consumers (buyers) in the form of money flows allocated to purchase resort services during a certain period of time;

- scope of assimilated investments for a certain period of time in the reproduction of the human capital by means of sanatorium-resort treatment, resort rehabilitation and recreation of population.

In terms of methodology, the use of an annual interval has become widespread by which the determination of the services market capacity is carried out. This is connected with the best capabilities of statistical data processing, the convenience of comparison of annual amount of profit of producers over the time, consumers' expenditures, as well as taking into consideration the factor of fiscal policy of the state carried out within a budget period which corresponds to a calendar year. By the principles of annual budgeting there are organized processes of formation and use of social consumption funds, carried out compensation expenses on sanatorium-resort treatment and recreation of certain categories of the population according to the obligations of the state undertaken from the population social security.

A range of issues connected with the establishment of limits, determination of capacity, outlining of a relevant range of the resort services market have great social-economic importance and are the center of attention of state regulation of the national economy.

In this regard, when determining the resort services market capacity there shall be considered cost-distribution processes and connected with them amounts of money allocated by the state in the order of financial support of resort services production and financing of population needs in sanatorium-resort treatment on terms which are correlated with the factors of demand and an independent choice by a consumer of the necessary services.

Construction of the system of performances of analysis and assessment of the resort services market capacity is a complicated and actual task. In the sphere of regulation of economic competition, the resort services market capacity is determined by:

– framework of independent demand, as far as the indicated market covers services which a consumer considers as interchangeable with consideration of preservation of their functional purpose, value to satisfy individual needs, price-quality criteria of a free choice;

– territorial and geographical parameters, by which homogenous conditions of economic competition in the industrial and commercial spheres of market entities were created.

The difficulty of determining the boundaries of the resort services market is conditioned by criteria related to demand, supply, government intervention in economic processes and are common to them all. Administrative-territorial borders of a country, natural space of resort areas correspond to the geographical boundaries of the market. For the consumers' resort services market, in terms of liberalization of trade by services, when visa formalities almost disappear or are greatly simplified and the creation of the industry market of resort services takes place, geographic boundaries are not limited to the inside of the economic system of the state. In this regard, an important factor in formation of the resort services market capacity is volume of exports and imports of resort services.

Grounding on the performances of the resort services market capacity, coordinated measures of state regulation of the resort sphere development and the human capital reproduction are to be developed. Tendencies of the market capacity dynamics and needs of social development should be taken into account in the process of elaboration and implementation of state and local programs of resorts development in Ukraine. Real capacity of the resort services market can be determined only after the end of an exploration period by aggregating performances of resort services sales to consumers. Table 1 shows the economic performances of the structure and dynamics of the resort services market capacity.

Table 1

**Dynamics of Market Capacity by
Profits of Producers of Resort Services**

Performances		Measurements	For a relevant period, year			
			2011	2012	2013	2014*
1. Profits from provided services (without indirect taxes), total		mln. UAH.	6919,8	6820,9	6316,5	3173,6
		temp, %	x	-1,4	-7,4	-49,8
2. Distribution of profits of producers of resort services by segments	Sanatoria	mln. UAH.	3153,3	3527,8	3863,5	2177,1
		ratio, %	45,6	51,7	61,2	68,6
		temp, %	x	11,9	9,5	-43,6
	Children's sanatoria	mln. UAH.	920,2	315,5	398,3	176,7
		ratio, %	13,3	4,6	6,3	5,6
		temp, %	x	-65,7	26,2	-55,6
	Boarding houses with treatment	mln. UAH.	188,0	424,4	163,3	40,7
		ratio, %	2,7	6,2	2,6	1,3
		temp, %	x	125,7	-61,5	-75,1
	Children's all-year institutions of recreation	mln. UAH.	282,3	327,7	281,8	130,6
		ratio, %	4,1	4,8	4,5	4,2
		temp, %	x	16,1	-14,0	-53,7
	Sanatoria-preventoria	mln. UAH.	329,2	282,1	197,3	170,0
		ratio, %	4,8	4,1	3,1	5,4
		temp, %	x	-14,3	-30,1	-13,8
	Balneo-mud clinic	mln. UAH.	11,4	24,9	11,9	14,8
		ratio, %	0,2	0,4	0,2	0,5
		temp, %	x	118,4	-52,2	24,4
	Rest houses	mln. UAH.	33,1	37,2	31,6	5,8
		ratio, %	0,5	0,5	0,5	0,2
		temp, %	x	12,4	-15,1	-81,6
	Rest boarding houses	mln. UAH.	658,3	799,1	700,1	90,8
		ratio, %	9,5	11,7	11,1	2,9
		temp, %	x	21,4	-12,4	-87,0
	Recreation centers, and other recreation institutions (except for tourism)	mln. UAH.	1344,2	1082,2	668,7	367,1
		ratio, %	19,4	15,9	10,6	11,6
		temp, %	x	-19,5	-38,2	-45,1

Source: compiled and calculated by the data of the State Service of Statistics of Ukraine [15]

*Excluding temporarily occupied Crimea and territories of Donetsk and Lugansk regions.

According to Table 1, a system forming segment of the market of resort services producers in Ukraine is formed by sanatorium type establishments. By volume of cash receipts, its share in the national market capacity in 2012 exceeded 50% and continued to grow. However, the formal definition of the resort services market capacity based on aggregation of volume of their production has its limitations in use. This is connected with the fact that there is a possibility to consider a part of resort services on the official market, and the rest is a subject to purchase-sale on the unofficial market. The difficulty also consists in methodological uncertainty of the issue of consideration of implicit scope of resort services:

- depersonalization of consumption of separate resort services;
- non-distribution of a part of the scope of services between buyers of the resort services market and representatives of related markets;
- non-distribution between local population and persons who arrived in the resort area for treatment and rehabilitation.
- services provided to consumers in order of social protection;
- services of producers that are subordinate, do not have a market-based valuation and are not objects of market exchange;
- resort services received by personnel of a business entity that produce them.

The question of efficiency of the state regulatory policy in the resort sphere is connected with the problems of development of the domestic market and export component of the economy of resort services. The tendency of promotion of import of resort services in Ukraine against the background of curtailment of the domestic market capacity is an alarming signal indicating unresolved problems in terms of improvement of the competitiveness of resort services. This situation is caused, primarily, by institutional factors of low effectiveness of the mechanism of the domestic resort services market, in particular, by tariff-and-price instability, problems with guarantees of quality and safety of the resort services.

Capacity of the resort services market is associated with certain conditions and factors that influence its formation: the level of prices, economic conditions, incomes of population, business activity, level of financial support, buying capacity of consumers, volume (share) of consumption expenditures, economic and political situation in the country, competition level, climate and environmental conditions, seasonal and cyclical fluctuations, regulatory influence of the state, social and demographic structure of population and its changes etc.

Determination of potential capacity of the resort services market is carried out grounding on the capacity of facilities of sanatorium-resort sphere, possible occupancy levels with consideration of seasonal factors, consideration of the cause-and-effect factors that determine the dynamics of the market conditions.

Dynamics of structural failures in consumption of resort services is an important factor in the dynamics of capacity of the resort services market. According to data of state statistical observations, that are provided in the table 2, the largest number of consumers of resort services was registered in 1990. Due to the centralized distribution of services of sanatorium-resort treatment, rehabilitation and rest in Ukraine there were received more than 6 million people, more than 50% of which was a recreational and rehabilitation component.

Table 2

**Dynamics of Market Capacity by a Number
of Consumers of Resort Services**

Performances	Measurement units	For a relevant period, year				
		1990	2011	2012	2013	2014*
Number of persons placed, total	thousand of people	6155	2933	2888	2821	1606
	%	100	100	100	100	100
including: – in sanatoria	thousand of people	1616	1278	1209	1249	670
	%	26,3	43,6	41,9	44,3	41,7
–in boarding houses with treatment	thousand of people	89	99	70	63	17
	%	1,4	3,4	2,4	2,2	1,1
– in sanatoria-preventoria	thousand of people	821	193	156	130	100
	%	13,3	6,6	5,4	4,6	6,2
– in rest houses and rest boarding houses	thousand of people	1324	325	373	361	81
	%	21,5	11,1	12,9	12,8	5,0
– in recreation centers	thousand of people	2305	1038	1080	1018	738
	%	37,4	35,4	37,4	36,1	46,0

Source: compiled and calculated by the data of the State Service of Statistics of Ukraine [15].

*Excluding temporarily occupied Crimea and territories of Donetsk and Lugansk regions.

The issue of the resort services market capacity is inseparably connected with formation of total demand which represents social needs of the human capital reproduction and their expression in the form of market intentions that are supported by consumers' buying capacity. However, capacity of the resort services market is determined not only by the absolute amount of cash income of population, but depends on many other factors.

The role of the political factor of influence on the dynamics of the capacity of the resort services market had significantly increased lately. Demand for resort services shows high sensitivity to political turmoil in society and effects caused by political problems. Annexation of the Crimea, temporary occupation of a part of Luhansk and Donetsk oblasts, hybrid war and mass acts of terrorism are the key factors of sharp decline in the resort services market capacity. Following the escalation of political tension in Ukraine due to the protracted conflict with the Russian Federation, the conditions of entrepreneurial activity have complicated too much in connection with the lowering of consumers' buying capacity, changes of their values that had an impact on reduction of resort services consumption.

Conclusions and further research. Therefore, strengthening of the market standings of Ukraine as a resort state is under the influence of factors of the need in peace restoration, territorial integrity and violated state borders, establishment of safe conditions for human development, emergence of tendencies of economic growth, enhance of business activity and increase of real income of the population. If all these conditions are achieved, the economic dimension of low capacity of the national market of resort services (with significant natural and medicinal resources and the need to update resort infrastructure) may in the future become an important precondition for attraction of investments in production of resort services that will affect the formation of their competitive demand and competition promotion.

Literature

1. Wedel M. Market Segmentation: Conceptual and Methodological Foundations. 2nd ed. / M. Wedel, W. Kamakura. – New-York: Springer Science & Business Media. – 2012. – 382 p.
2. Nocco A. Monopolistic competition and optimum product selection / A. Nocco, G. Ottaviano, M. Salto // *The American Economic Review*. – 2014. – № 5. – P. 304-309.
3. Market size, market share and market strategy: three myths of medical tourism / N. Lunt, D. Horsfall, R. Smith, M. Exworthy et al. // *Policy & Politics*. – 2014. – № 42(4). – P. 597-614.
4. Mazaraki A. Domestic market of Ukraine in an unstable global economy / A. Mazaraki, V. Lagutin // *Herald of Kyiv national university of trade and economics*. – 2014. – № 6. – P. 9–24.
5. Ведмідь Н.І. Критерії сегментації ринку санаторно-курортних та оздоровчих послуг / Н.І. Ведмідь // *Економіка та держава*. – 2013. – № 6. – С. 46-49.
6. Melnychenko S.V. Health resort enterprises: between stagnation and modernization / S.V. Melnychenko // *Herald of Kyiv national university of trade and economics*. – 2013. – № 2. – P. 57-67.
7. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення : монографія / [О.М. Алімов, А.І. Даниленко, В.М. Трегубчук та ін.]. – К. : Об'єднаний інститут економіки НАН України, 2005. – 540 с.
8. Крутиков Ф.А. Изучение рынка товаров народного потребления (проблемы, решения) / Феликс Алексеевич Крутиков. – М. : Экономика 1972. – 206 с.
9. Корженевский И.И. Емкость рынка и методы ее исчисления / И.И. Корженевский. – М. : Гос. изд-во торговой лит-ры, 1962. – 134 с.
10. Garbacik E. *Ekonomika obrotu towarowego i usług* / Eugeniusz Garbacik. – Warszawa; Łódź: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1978. – 263 s.
11. Завадський Й.С. Економічний словник / Й.С. Завадський, Г.В. Осовська, О.О. Юшкевич. – К. : Кондор, 2007. – 138 с.
12. Sachs I. *Problemy wzrostu ekonomicznego krajów słabo rozwiniętych* / I. Sachs, Z. Chrupek, J. Zdanowicz. – Warszawa: Polskie Wydawnictwo Gospodarcze, 1958. – 671 s.
13. Квартальнов В.А. Туризм / В. А. Квартальнов. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 320 с.
14. Саак А.Э. Маркетинг в социально-культурном сервисе и туризме / А.Э. Саак, Ю.А. Пшеничных. – СПб. : Питер, 2007. – 480 с.
15. Інформація Державної служби статистики України // Лист-відповідь на запит № 1241 / 30-02 від 22.05.2015 Київського національного торговельно-економічного університету.

References

1. Wedel, M. and Kamakura, W. (2012), *Market Segmentation: Conceptual and Methodological Foundations*, 2nd ed., New-York: Springer Science & Business Media, 382 p.
2. Nocco, A., Ottaviano, G. & Salto, M. (2014), Monopolistic competition and optimum product selection. *The American Economic Review*, no. 5, pp. 304-309.
3. Lunt, N., Horsfall, D., Smith, R., Exworthy, M. et al. (2014), "Market size, market share and market strategy: three myths of medical tourism", *Policy & Politics*, no. 42(4), pp. 597-614.

4. Mazaraki, A. and Lagutin, V. (2014), "Domestic market of Ukraine in an unstable global economy", *Herald of Kyiv national university of trade and economics*, no. 6, pp. 9-24.
5. Vedmid, N. (2013), "Market segmentation criteria health centers and health services", *Ekonomika i derzhava*, no. 6, pp. 46-49.
6. Melnychenko, S. (2013), "Health resort enterprises: between stagnation and modernization", *Herald of Kyiv national university of trade and economics*, no. 2, pp. 57-67.
7. Alymov, O., Danylenko, A., Filipenko, A. et al. (2005), *Ekonomichnyi rozvytok Ukrainy: instytutsionalne ta resursne zabezpechennia* [The economic development of Ukraine, institutional and resource provision], Obiednanyi instytut ekonomiky NAN Ukrainy, 540 p.
8. Krutikov, F. (1972), *Izuchenie rynka tovarov narodnogo potrebleniya (problemy, resheniya)* [The study of the consumer goods market: problems, solutions], Ekonomika, Moscow, Russia, 206 p.
9. Korzhenevskiy, I. (1962), *Yemkost rynka i metody yeye ischisleniya* [Market capacity and methods for measuring it], Gosudarstvennoe izdatelstvo trgovoy literatury, Moscow, Russia, 134 p.
10. Garbacik, E. (1978), *Ekonomika obrotu towarowego i uslug* [The economy of trade in goods and services], Warszawa, Łódź: Państwowe wydawnictwo naukowe, 263 p.
11. Zavadskiy, Y., Osovska, H. and Yushkevych, O. (2007), *Ekonomichnyi slovnyk* [Economic Dictionary], Kondor, Kyiv, Ukraine, 138 p.
12. Sachs, I., Chrupek, Z. and Zdanowicz, J. (1958), *Problemy wzrostu ekonomicznego krajów słabo rozwiniętych* [Problems of economic growth of less developed countries], Warszawa: Polskie Wydawnictwo Gospodarcze, 671 p.
13. Kvartalnov, V. (2004), *Turizm* [Tourism], Finansy i statistika, Moscow, Russia, 320 p.
14. Saak, A. and Pshenichnykh, Yu. (2007), *Marketing v socialno-kulturnom servise i turizme* [Marketing in social and cultural services and tourism], Piter, Saint Petersburg, Russia, 480 p.
15. State Statistics Service of Ukraine (2015), *Informatsiia Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy* [Information of State Statistics Service of Ukraine] (response to the request for KNUTE No. 1241/30-02, May 22).

Рецензент: д.е.н., професор ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника» І.Ф. Баланюк

УДК 338.439.5(477)

Ібатуллін М.І.,
к.е.н., доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ АГРАРНОГО РИНКУ

Ibatullin M.I.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

THEORETICAL BASES FOR FUNCTIONING OF AN ECONOMIC MECHANISM OF THE AGRICULTURAL MARKET

Постановка проблеми. Сучасні умови розвитку вітчизняної економіки визначаються впливом економічного механізму як регулятора діяльності ринкового середовища, закони і принципи якого визначають не лише виробничу діяльність, але й впливають на реалізацію соціальних та екологічних цілей держави.

Функціонування ринкового механізму, його значення та функції в науковій економічній літературі висвітлені досить широко, однак мінливість середовища діяльності суб'єктів ринку зумовлює необхідність обґрунтування складових організаційно-економічного механізму для забезпечення його збалансованого розвитку. Ринок, як «невидима рука» або стихійний регулятор економічної діяльності, сформувався із виникненням товарного виробництва внаслідок появи відособлених товаровиробників, які змушені були обмінювати частину своєї продукції на інші товари. Подальший розвиток техніки і технологій сприяв поділу праці, виникли спеціалізовані галузі, а поява товару є важливим моментом зародження ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні та методичні питання розвитку ринків аграрної продукції розкриваються в наукових працях Г.О. Андрусенка, В.І. Бойка, М.І. Белявцева, О.І. Гойчук, О.Д. Гудзинського, Й.С. Завадського, В.В. Зіновчука, С.М. Злупка, О.Ю. Єрмакова, П.С. Єщенко, М.П. Канінського, В.І. Криворучка, П.М. Макаренка, І.Н. Топіхи, А.І. Шумейка, О.М. Шпичака та інших. Проведений аналіз результатів останніх досліджень і публікацій виявив існуючі невирішені проблеми поставленої теми дослідження, що підтверджує доцільність подальшого її вивчення. Зокрема доцільно більш глибоко вивчити і обґрунтувати теоретичні засади функціонування економічного механізму аграрного ринку

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень функціонування економічного механізму аграрного ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринковий механізм представляє собою складну структуру, всі ланки якої тісно пов'язані між собою через взаємодію. Найчастіше під категорією «ринок» розуміють сукупність кількох ринків, відмінних один від одного за наявності різних ознак. Така сукупність поділених на окремі елементи ринків на основі різноманітних критеріїв утворює систему ринків. В економічній теорії ринок розглядається як об'єктивно необхідний елемент відтворення сукупного суспільного продукту, як тип функціонування економіки та формування господарських зв'язків між його суб'єктами.

Очевидно, що товар визначає характерні особливості ринку. Товар є зв'язувальною ланкою між споживачем і товаровиробником, формуючи при цьому різні економічні системи та певну надбудову ринку, які є лише похідними від нього. Узагальнення підходів до дефініції категорії «ринок» дозволяє дійти висновку щодо існування певних відмінностей у визначеннях залежно від об'єкта і цілей дослідження. Можна стверджувати, що найбільш загальним є тлумачення ринку як форми товарного і товарно-грошового обміну, коли «ринок – це обмін, який організовано за законами товарного і грошового обігу» [1].

Спочатку під ринком розуміли торгову площу або місце, де покупці та продавці знаходили один одного з метою обміну або продажу товарів і послуг. У подальшому це визначення доповнили А. Курно і А. Маршалл тим, що основною умовою виникнення на певній території ринку є наявність вільного обміну товару, при якому ціни на один і той самий товар швидко вирівнюються. Враховуючи характерні властивості ринку, дослідники запропонували різноманітні підходи до його тлумачення. Так, наприклад, К. Макконнелл і С. Брю розглядають ринок як інструмент або механізм, який зводить разом покупців (які формують попит) і продавців (постачальників) окремих товарів та послуг [2]. За такого підходу не розглядаються економічні відносини, що виникають у процесі взаємодії покупців і продавців на ринку.

На думку Д. Норта, «ринок – це складне і неоднозначне явище», яке слід розглядати з позиції інституціонального підходу, тобто встановлених правил, що передбачені законами, кодексами поведінки, договорами і визначають моральну та етичну поведінку суб'єктів ринку в інтересах максимізації багатства [3]. Отже, автор вважає, що розвиток економіки відбувається під впливом взаємодії інститутів та організацій, тобто об'єднує в один формат процеси на макро- і макрорівнях, але не розглядає дієвість ринкового механізму.

За підходом Семюелсона Пола А., Нордгауза Вільяма Д., ринок розглядається як механізм, в умовах дії якого формуються відносини продавців і покупців на засадах, які дають змогу врегулювати ціну та кількість товарів, задовольняючи інтереси учасників [4]. Вважаємо, що розуміння ринку як механізму взаємодії покупців і продавців не розглядає існуючі економічні відносини між суб'єктами ринку, від яких залежить формування відносин у процесі визначення ціни та кількості товару.

Неможна вважати вичерпним трактування ринку як «системи інститутів, які зводять покупців і продавців конкретного товару або послуг» [5]. Ця дефініція не характеризує системи економічних відносин, які виникають між покупцями та продавцями з приводу купівлі-продажу. Як вважає Ф. Котлер, ринок – це сукупність існуючих та потенційних покупців і продавців товару [6].

Більш повне тлумачення цієї категорії запропонував В. Базилевич, який розглядає ринок як систему економічних відносин, пов'язаних з обміном товарів і послуг на основі використання різноманітних форм власності, товарно-грошових відносин і фінансово-кредитних механізмів [7]. Однак у даному визначенні простежується поєднання «товарно-грошових відносин і фінансово-кредитних механізмів», що певною мірою є не зрозумілим, оскільки здійснення обмінних операцій супроводжується залученням фінансово-кредитних важелів, але при цьому автор не виділяє складові інфраструктури, які також сприяють обміну. Вважаємо, що не доцільним при розкритті сутності цієї категорії перелічувати умови, за яких здійснюватиметься купівля-продаж, а також інституції та важелі.

За визначенням С. Мочерного, «ринок – певна сукупність економічних відносин між домашніми господарствами, різними типами фірм та організацій ... і державою ... з приводу купівлі товарів і послуг у сфері обігу та механізм забезпечення цього процесу відповідно до законів товарного виробництва і грошового обігу» [8].

Аналіз наведених вище визначень терміна «ринок» переконує, що ця економічна категорія не розглядається єдиною та статичною. Вітчизняні й зарубіжні науковці пропонують різні підходи до тлумачення цієї категорії, однак спільним є розуміння економічних відносин у сфері обміну. Суб'єкти

ринку – люди, групи людей, підприємств, їх об'єднання сукупно є пред'явниками попиту і постачальниками. Товарно-грошовий обмін може поширюватися не лише на сферу товарів і послуг, а й на все, що має цінність; економічні відносини на ринку повинні забезпечити ефективність діяльності суб'єктів ринку, у ролі постачальників товарів і послуг на ринок можуть виходити не лише товаровиробники, а й посередники. Такий підхід є загальним щодо розгляду поняття ринку, але для всебічного вивчення галузових ринків необхідно більш детально розкрити характеристику специфічних властивостей товару або послуг, покупців і продавців, а також економічних відносин, що виникають між ними при обміні, елементів інфраструктури та правового супроводження угод тощо.

За підходом С. Мочерного, аграрний ринок ототожнюється із ринком сільськогосподарської продукції, а його економічна сутність розглядається через сукупність економічних відносин між різними типами фірм та індивідами, державою й іншими суб'єктами з приводу купівлі-продажу товарів і послуг [9]. Узагальнення підходів вітчизняних економістів до тлумачення понять «аграрний ринок», «агропродовольчий ринок», «ринки сільськогосподарської продукції» дозволив виявити істотні відмінності у системі категоріально-понятійного апарату.

Вважаємо, що агропродовольчий ринок більш широкий за спектром охоплюваних окремих ринків, оскільки об'єднує ринок сільськогосподарської продукції, аграрний ринок та ринок продовольства. Очевидно, що перелічені вище ринки функціонують у взаємозв'язку із ринками матеріально-технічних ресурсів, землі, капіталу, праці, науково-технічної продукції, які взаємопов'язані між собою і кожен із них має характерні особливості

Узагальнюючи різні теоретичні підходи щодо втручання держави в аграрне виробництво, можна виділити дві полярні точки зору – жорстке втручання та контроль з боку держави і мінімальний вплив держави на розвиток галузі. Водночас у ринковій економіці можна виділити кілька принципів, на основі яких формуються та розвиваються мікро- і макрозв'язки у системі ринкових відносин, для яких необхідним є визнання групи головних принципів, без реалізації яких розвиток інших принципів сучасної ринкової економіки неможливий. Так, основоположні принципи ринкової економіки втілюються у правових законах держави, які не є загальними як економічні об'єктивні закони, а залежать від виду, типу економічної системи і навіть характеризують її. Серед головних принципів слід виділити такі: простір (місце) економічних дій; види і форми діяльності; загальність ринку; державне регулювання економіки; конкуренція.

Економічні процеси, що здійснюються у суспільстві на основі сформованих відносин власності та господарського механізму, становлять основу економічної системи суспільства. До найважливіших елементів економічної системи суспільства належать соціально-економічні відносини, організаційно-правові форми господарської діяльності, економічні зв'язки між господарюючими суб'єктами. Державне регулювання здійснюється з метою надання ринковим процесам організованого характеру, упорядкування дій економічних суб'єктів, додержання законів і державних та суспільних інтересів. Основною функцією державного регулювання в економічному механізмі є оптимальне поєднання ринкової свободи із регулюванням процесів відтворення.

У ринкових умовах державне регулювання економіки розглядається як система правових, виконавчих і контролюючих заходів, що реалізуються з метою досягнення соціально-економічної стабільності. Такий вплив держави на діяльність суб'єктів ринку належить до головних принципів сучасної економіки. Питанням державного регулювання економіки приділяли увагу такі дослідники: А. Сміт, Ф. Ліст, А. Маршалл, Т. Веблен, Е. Ліндаль, Г. Мюрдаль, Дж. М. Кейнс, А. Пігу, Ф. Хайек, Л. Мізес, Дж. К. Гелбрейт, Р. Лукас, Фр. Перу.

На різних етапах становлення й розвитку ринкової економіки ставлення до державного втручання було різним. Так, у процесі еволюції особливого значення набули такі теоретичні напрями державного регулювання, як меркантилізм, класичний підхід, кейнсіанство і монетаризм. Загальними для цих теорій є такі положення: конкурентна ринкова економіка, що базується на функції саморегулювання й саморозвитку, однак межі саморегулювання цими теоріями визначаються по-різному; для ефективного функціонування ринкової економіки основною умовою є стабільність, що досягається на основі рівноваги сукупного платіжного попиту і виробленого національного продукту; крім того, державу розглядають як суб'єкт економічної системи, яка володіє власністю і повноваженнями для проведення економічних реформ, спрямованих на досягнення стратегічних цілей суспільства. Відмінності полягають у тому, що кожний теоретичний підхід своєрідно трактує силу впливу держави на економіку – від мінімального до єдиного цілого; саморегулювання ринку передбачається у певних межах. У XVII і XVIII ст., коли формувалися ринкові відносини, у середовищі французьких економістів панувала економічна доктрина – меркантилізм, яка базувалася на безумовному державному втручанні. Такий підхід сприяв зростанню багатства країни, поповненню державної скарбниці, розвитку в країні торгівлі та промисловості. Меркантилісти Т. Мен, А. Сієрр, А. Монкретьєн обґрунтували думку щодо стримування імпорту та стимулювання експорту. Зазначимо, що теоретичним підґрунтям такого підходу була теорія «грошового балансу», яка мала на меті: залучення в країну значної кількості грошей з-за кордону та зберігання накопиченої грошової маси у середині країни. Із подальшим розвитком капіталістичних форм господарства та розширенням

зовнішньої торгівлі система монітарного меркантилізму трансформується у систему меркантилізму мануфактурного, який називають пізнім. Методологічним базисом цієї системи була теорія торговельного балансу, сутність якої зводиться до досягнення перевищення вартості вивезених із країни товарів над вартістю тих товарів, що були ввезені до країни. Позитивний баланс має бути досягнутий за рахунок протекціоністських заходів. Отже, незмінними методологічними засадами залишаються: перевищення експорту над імпортом, стимулювання вивезення з країни товарів і ввезення в неї золота, захист національної економіки від небажаної іноземної конкуренції. [10]. Водночас стрімкий розвиток класу підприємців, який розглядав державне регулювання як перепону у своїй діяльності, зумовив зміну меркантилізму ідеями економічного лібералізму. Ця теорія не визнавала державне втручання в економіку.

Узагальнюючи вищезазначене, вважаємо, що державне економічне регулювання аграрного сектору передбачає прямий або непрямий вплив державних органів управління на економічні процеси з метою досягнення макроекономічної збалансованості та передумов до стабільного зростання економіки галузі. За такого підходу держава має можливість бути регулятором процесів відтворення у галузях аграрного сектору економіки на основі впливу на економічну, соціальну та екологічну складові, які в підсумку формуватимуть передумови забезпечення сталого розвитку.

Авторське розуміння специфіки державного економічного регулювання аграрного сектору економіки виходить із того, що базовою галуззю є сільське господарство і розглядається нами як взаємопов'язана, структурована сукупність різних елементів (підсистем), які активно взаємодіють між собою та зовнішнім середовищем. Складовими підсистемами сільського господарства виступають соціальна, екологічна та біологічна підсистеми. Підсистеми взаємодіють між собою і зовнішнім середовищем – державою, постачальниками ресурсів, переробними підприємствами, посередниками, об'єктами транспортної та зберігаючої інфраструктури, споживачами продукції й послуг галузі, фінансовими колами, контактними аудиторіями, конкурентами тощо, чим створюють економічну підсистему сільського господарства.

Для формування системи державного регулювання аграрного сектору важливо забезпечити екологізацію виробництва; високий рівень монополізації у сферах забезпечення ресурсами та обслуговування; врахування різноманітних природно-кліматичних умов, що вимагає від держави системи захисту сільгосптоваровиробників, страхування; врахування мінливості цін та низької дохідності; низької інвестиційної привабливості внаслідок специфіки процесу відтворення; труднощів у забезпеченні розвитку соціальної сфери.

Отже, державне регулювання сільського господарства визначається нами як системний вплив держави на фактори (параметри) економічного середовища, у якому функціонують товаровиробники сільськогосподарської продукції, та водночас на діяльність товаровиробників сільськогосподарської продукції з метою забезпечення їх конкурентоспроможності та сталого розвитку сільських територій.

На основі вивчення праць вітчизняних і зарубіжних економістів, а також власних узагальнень нами виділено найбільш вагомі принципи регулювального впливу держави на сферу сільськогосподарського виробництва. Так, важливим принципом є принцип консолідації економічних, соціальних та екологічних цілей. Його зміст полягає в тому, що у сфері інтересів державного регулювання повинні бути заходи, спрямовані на вирішення економічних проблем, з одночасним прийняттям до уваги цінностей сільського населення та збереження навколишнього середовища для наступних поколінь [11].

Принцип пріоритетного використання індикативних методів – в умовах перехідної економіки директивні методи регулювання можуть використовуватися за потреби, наприклад, в умовах посушливої погоди, тривалих дощів та інших екологічних катаклізмів; індикативні методи передбачають розробку різних цільових програм, довго- та короткострокових прогнозів та маркетингового забезпечення товаровиробників галузі.

Принцип аграрного протекціонізму передбачає використання заходів для формування партнерських довгострокових відносин сільськогосподарських товаровиробників з іншими галузями, а також при здійсненні операцій з експорту та імпорту [12].

Принцип програмного регулювання – розглядається сукупність методів впливу на конкуренцію, згладжування негативних наслідків, узгодження інтересів щодо їх регулювання. Необхідними умовами використання цього принципу є: взаємодоповнюваність механізмів регулювання; поєднання добровільної та обов'язкової участі у цільових програмах; додержання цільового використання грошових коштів державної підтримки.

Очевидно, що розробка й реалізація комплексних програм розвитку сільського господарства та окремих галузей вимагає відповідного механізму, який би базувався на використанні мережі наукових установ та освітніх закладів аграрного профілю й передбачав довгострокові цілі розвитку. З цією метою необхідно створити відкриту інформаційну систему бази даних про розвиток галузі, доступної для всіх заінтересованих учасників, яка б об'єднувала державу, в особі Міністерства аграрної політики та продовольства та науково-освітніх організацій, сільськогосподарських товаровиробників та їхніх об'єднань. У нинішніх умовах діюча система інструментів державного регулювання галузі немає стратегічного характеру, а лише орієнтується на часткову компенсацію затрат сільськогосподарських

товаровиробників, в окремих випадках має непрозору систему розподілу й одержання бюджетних коштів.

Основним завданням державного економічного регулювання сільського господарства є забезпечення розширеного відтворення, яке є частиною загального суспільного відтворення, тому вона підпорядкована дії загальних економічних законів. Однак аграрному виробництву характерна низка істотних особливостей. По-перше, тісне переплетення природних та економічних умов, які визначають сезонність виробництва, що виявляється у розбіжності робочого періоду та часу виробництва сільськогосподарської продукції, певні зміни в обсягах виробництва та якості одержаної продукції, нерівномірність у використанні робочої сили, диференціація затрат і показників дохідності за періодами року. По-друге, відтворювальний процес в аграрному секторі економіки є результатом міжгалузевої взаємодії з ресурсозабезпечуючими галузями АПК, переробною промисловістю і торгівлею, які визначають ефективність та кінцеві результати виробництва у сільському господарстві. Питання циклічності розвитку набувають особливої актуальності в умовах фінансово-економічної кризи. Розглядаємо циклічність як один із способів саморегулювання ринкової економіки, який призводить через певні проміжки часу до погортання і підйому, оскільки в економіці характерною є довгострокова тенденція до економічного росту. Аграрні кризи органічно пов'язані із загальноекономічними кризами, але водночас вони визначаються особливостями відтворювального циклу в сільському господарстві, що зумовлює їх затяжний характер і складність для сільськогосподарських товаровиробників виходу із кризового стану. Оскільки розвиток відбувається по спіралі, то безпосередньо криза є етапом переходу на досконаліший рівень розвитку. Саме тому криза для аграрного сектору виступає, з одного боку, як фактор необхідності оновлення матеріально-технічної бази, зміни застарілого технологічного укладу, а з другого боку – як фактор, що сприяє удосконаленню споживчого ринку в зв'язку із можливим розширенням збуту вітчизняної сільськогосподарської продукції та продовольства.

Висновки з проведеного дослідження. Вважаємо, що на даному етапі розвитку система відтворення в аграрному секторі не гарантує стійкого економічного зростання та соціально-економічної стабільності в суспільстві, що зумовлено диспропорціями відтворення: диспаритет цін в АПК; розрив між вартісною формою і натурально-речовим вмістом продукту; між платоспроможним попитом і пропозицією на агропродовольчому ринку. Дієві заходи щодо пом'якшення і подолання наявних деформацій, забезпечення пропорційності у системі АПК можуть бути ефективними лише із відтворювальних позицій, які передбачають поєднання економічного регулювання на макро- та галузевому рівнях.

Отже, економічне державне регулювання аграрної сфери у нинішніх умовах має бути зорієнтованим на вирішення таких завдань: створення передумов до нарощення обсягів виробництва основних видів сільськогосподарської продукції; техніко-технологічне переозброєння галузі з метою формування інвестиційно-інноваційного типу відтворення; забезпечення цінової стабільності на ринках сільгосппродукції та продовольства; удосконалення бюджетної підтримки аграріїв. Вважаємо, що державна підтримка повинна проводитися на основі конкурсної організації державної підтримки пріоритетних напрямів розвитку галузі та сільських територій шляхом взаємодії науково-освітніх закладів, органів державної влади та господарської діяльності з метою збереження навколишнього природного середовища та відповідних умов проживання на селі, реалізуючи інфраструктурні проекти, і виробництва необхідної сільгосппродукції високої якості із забезпеченням дохідності товаровиробників на рівні розширеного, інноваційного відтворення. Очевидно, що в умовах обмеженості державних коштів доцільним є спрямування бюджетних коштів на підтримку не окремих продуктів або галузей, а на комплексну підтримку товаровиробників, виходячи із стратегії розвитку сільського господарства в цілому, сільських територій та їх інфраструктури, розвитку забезпечуючих складових діяльності сільгосптоваровиробників – маркетингової підтримки, дорадництва і т.д., за безпосередньої участі в розробці цієї стратегії представників науки, освіти і товаровиробників.

Література

1. Зельднер А. Трансформация роли государства в условиях смешанной экономики / А. Зельднер. – М. : Наука: Экономическая теория и стратегия развития, 2006. – 370 с.
2. Макконнелл К. Экономикс: принципы, проблемы и политика : пер. с англ. / К. Макконнелл, С. Брю. – 14-е изд. – Москва : ИНФРА-М, 2003. – 972 с.
3. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт. – М. : Фонд экономической книги «Начала», 1997. – 190 с.
4. Семюельсон П.А. Макроекономика : пер. з англ. / Пол А. Семюельсон, Вильям Д. Нордгауз. – К. : «Основи», 1995. – 544 с.
5. Аграрна реформа в Україні [Текст] : монографія / П.І. Гайдуцький, П.Т. Саблук, Ю.О. Лупенко [та ін.] ; за ред. П. І. Гайдуцького. – К. : ННЦІАЕ, 2005. – 424 с.

6. Котлер Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер. – М. : Бизнес-книга, ИМА Кросс Плюс, 2000. – 645 с.
7. Економічна теорія. Політекономія [підручник] / [В.Д. Базилевич, Н.І. Гражевська та ін.] за редакцією В.Д. Базилевича. – 3-е видання переробл. та доп. – К. : Знання – Прес, 2004. – 615 с.
8. Мочерний С.В. Економічна теорія [Текст] : посібник / С.В. Мочерний. – К. : ВЦ "Академія", 2003. – 656 с.
9. Економічна енциклопедія: в 3 т. / [відп. ред. С.В. Мочерний]. – К. : Видавничий центр "Академія", 2002. – Т. 3. – 952 с.
10. Тарлопов І.О. Еволюція теорії зовнішньоекономічної діяльності: середина XV ст. – початок XX ст. / І.О. Тарлопов // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2013. – № 2 (22). – С. 34-37.
11. Попова О.Л. Сталий розвиток агросфери України: політика і механізми / О.Л. Попова. – НАН України, Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2009. – 352 с.
12. Зінчук Т.О. Аграрний протекціонізм: історичні риси, стан та методи реалізації в інтеграційній економіці / Т.О. Зінчук. – Інноваційна економіка. – 2010. – № 4(18). – С. 3-8.

References

1. Zeldner, A. (2006), *Transformatsiya roli gosudarstva v usloviyakh smeshannoy ekonomiki* [The transformation of the role of state in the conditions of a mixed economy], Nauka: Ekonomicheskaya teoriya i strategiya razvitiya, Moscow, Russia, 370 p.
2. McConnell, Campbell and Brye, Stanley (2003), *Ekonomiks: printsipy, problemy i politika* [Economics: Principles, Problems, & Policies], translated from English, 14nd edition, INFRA-M., Moscow, Russia, 972 p.
3. North, D. (1997), *Instituty, institutsionalnyye izmeneniya i funktsionirovaniye ekonomiki* [Institutions, Institutional Change and Economic Performance], Fond ekonomicheskoy knigi «Nachala», Moscow, Russia, 190 p.
4. Samuelson, Paul A. and Nordhaus, William D. (1995), *Makroekonomika* [Macroeconomics], «Osnovy», Kyiv, Ukraine, 544 p.
5. Haidutskiy, P.I., Sabluk, P.T., Lupenko, Yu.O. et al. (2005), *Ahrarna reforma v Ukraini* [Agrarian reform in Ukraine], monograph, NNTS IAE, Kyiv, Ukraine, 424 p.
6. Kotler, Ph. (2000), *Osnovy marketinga* [Principles of marketing], Biznes-kniga, IMA Kross Plyus, 645 p.
7. Bazylevych, V.D., and Hrazhevskaya, N.I. et al. (2004), *Ekonomichna teoriia. Politekonomiia* [Economic Theory. Political Economy], textbook, 3rd edition, revised and enlarged, Znannia – Pres, Kyiv, Ukraine, 615 p.
8. Mochernyi, S.V. (2003), *Ekonomichna teoriia* [Economic theory], textbook, VTS "Akademiia", Kyiv, Ukraine, 656 p.
9. Mochernyi, S.V. (2002), *Ekonomichna entsyklopediia v 3 t.* [Economic Encyclopedia: in 3 vol.], Vydavnychiy tsentr „Akademiia“, Vol. 3, 952 p.
10. Tarlopov, I.O. (2013), "Evolution of the theory of foreign economic activity: the middle of XV cent. - beginning of XX century", *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, no. 2 (22), pp. 34-37.
11. Popova, O.L. (2009), *Stalyi rozvytok ahrosfery Ukrainy: polityka i mekhanizmy* [Sustainability development of Ukraine's agrosphere: policies and mechanisms], NAN Ukrainy, In-t ekon. ta prohnozuv., Kyiv, Ukraine, 352 p.
12. Zinchuk, T.O. (2010), "Agricultural protectionism: historical features, state and methods of implementation in the integration economics", *Innovative economy*, no. 4(18), pp. 3-8.

Рецензент: д.е.н., професор Білоцерківського
національного аграрного університету І.В. Свиноус

ФІНАНСОВО–КРЕДИТНА І ГРОШОВА ПОЛІТИКА

УДК 336.74:336.717.13

Українська Л.О.,
*д.е.н., професор, професор кафедри політичної економії
Харківського національного економічного
університету ім. С. Кузнеця*

БЕЗГОТІВКОВІ ОПЕРАЦІЇ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ СУЧАСНОЇ ГРОШОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Ukrainska L.O.,
*dr.sc.(econ.), professor, professor at the
department of political economy
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics*

NON-CASH TRANSACTIONS AS A KEY ELEMENT OF THE MODERN MONETARY SYSTEM OF UKRAINE

Постановка проблеми. Сучасна економічна теорія наголошує на важливості існування грошей та грошових систем. Зокрема, С. Панчишин зазначає, що "...жодна сучасна економічна система не може обійтися без використання грошей" [1, с. 58].

Розвиток новітніх технологій не залишив осторонь і банківську систему, яка є головним творцем безготівкових розрахунків. Безготівкові розрахунки широко використовуються, вони є дійсно зручними та ефективними. Використання безготівкових розрахунків призводить до економії витрат на їх здійснення, прискорення здійснення розрахункових операцій та руху грошових коштів. Крім того, при безготівкових розрахунках грошова маса акумулюється в банках, і створюються умови для контролю за їх цільовим використанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням фінансового ринку та його складових, зокрема сутності, проблемам здійснення та розвитку безготівкових розрахунків, присвячено багато праць вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як: Б.С. Івасів, Д.І. Коваленко, Т.П. Куриленко, І.П. Косарева, О.В. Міняйло, В.І. Міщенко, М.В. Ніконова, О.П. Орлюк, М.І. Савлук, Н.В. Соловей та багато інших. М. Абрамова, Б. Вишивана та О. Куліков зазначають, що є функціональний та інституційний підходи до визначення поняття.

Детальний аналіз результатів останніх досліджень і публікацій стверджує про їх вагомий значимість і одночасно засвідчує доцільність продовження вивчення поставленої проблеми.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз безготівкових операцій як ключового елементу сучасної грошової системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правила використання національної грошової одиниці в безготівковому та готівковому обігу визначені законодавчими та нормативно-правовими актами.

До основних з них належать Закон України "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні", Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах [2], Положення про порядок емісії спеціальних платіжних засобів і здійснення операцій з їх використанням, Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, Інструкція про ведення касових операцій банками в Україні та інші.

Безготівкові розрахунки є менш зарегульованими, ніж готівкові. Зокрема, кількість банків та кількість поточних рахунків, що їх можуть відкривати фізичні та юридичні особи, не обмежені. Проте клієнтам дозволено відкривати лише один поточний рахунок для формування статутного фонду суб'єкта господарювання – юридичної особи (у національній та іноземній валюті) та один поточний

рахунок (у національній та іноземній валюті) за кожною угодою сумісної (спільної) діяльності без створення юридичної особи [3].

Організація безготівкових розрахунків здійснюється на основі таких принципів:

1. Грошові кошти всіх господарських суб'єктів (як власні, так і залучені) підлягають обов'язковому зберіганню на поточних та інших рахунках в установах банків [4, с. 41].

2. Безготівкові розрахунки між підприємствами, фізичними особами здійснюються через банки шляхом перерахування коштів із поточних рахунків платників на поточні рахунки одержувачів коштів.

3. Розрахунки з постачальниками за товарно-матеріальні цінності та послуги проводяться, як правило, після надання послуг. На практиці застосовують також попередню оплату.

4. Банки списують кошти з рахунків тільки за розпорядженнями їх власників, крім випадків, у яких безспірне списання (стягнення) коштів передбачене законом України, а також за рішенням суду, арбітражного суду та виконавчими приписами нотаріусів.

5. Доручення підприємств на перерахування коштів приймаються банками до виконання тільки в межах наявних коштів на їх рахунках або за рахунок платіжного кредиту банку.

6. Зарахування коштів на рахунок одержувача відбувається після списання відповідних грошових сум із рахунків платника.

7. Банк на договірній основі здійснює розрахунково-касове обслуговування своїх клієнтів і виконує їх розпорядження щодо перерахування коштів із рахунків. Усі копії засвідчують підписами уповноваженого працівника банку та особи, що відкриває рахунок, як такі, що відповідають оригіналу, їх зберігають у справі з юридичного оформлення рахунку. Крім того, до цієї справи потрапляють усі документи, що, згідно з вимогами НБУ, необхідні для відкриття поточних рахунків. Від клієнтів вимагають їхні копії, затверджені нотаріально органом, що видав документ, або працівником банку, який відкриває рахунок. Усі поточні рахунки відкривають фізичні особи, які можуть діяти від свого імені або відкривати рахунок тій юридичній особі, від імені якої вони мають повноваження діяти.

8. Підприємства самостійно обирають форми розрахунків та вказують їх при укладенні між собою договорів.

9. Взаємні претензії за розрахунками між платником та одержувачем коштів розглядаються сторонами в претензійно-позовному порядку без участі банку.

Організація безготівкових розрахунків повинна відповідати конкретним вимогам, які обумовлені інтересами розвитку економіки. Головна з них — забезпечувати своєчасне отримання кожним підприємством грошових коштів за поставлену ним продукцію чи надані послуги, чим сприяти прискоренню обігу обігових коштів у розрахунках.

Спосіб платежу характеризує порядок списання коштів із рахунків платників.

У сучасній системі безготівкових розрахунків господарські суб'єкти використовують такі основні способи платежу:

1. Перерахування грошових коштів (безпосередньо не пов'язане з банківським кредитом) з поточного рахунку платника.

2. Надання позики банком шляхом прямого перерахування грошей із кредитного рахунку платника на банківський рахунок постачальника.

3. Розрахунок шляхом заліку взаємної заборгованості платників, за якими взаємні зобов'язання боржників і кредиторів один перед одним погашаються в рівновеликих сумах і лише за різницею здійснюється платіж на загальних підставах. Кожна зі сторін сплачує або одержує лише різницю платіжної суми, яка не покривається зарахуваннями.

Існують постійно діючі та разові зарахування вимог. До постійно діючих належать періодичні розрахунки за сальдо зустрічних вимог. До разових розрахунків належать заліки зустрічних вимог між двома підприємствами або між групою підприємств і організацій.

4. Гарантована оплата постачальнику з попереднім депонуванням коштів на окремих банківських рахунках в установах банку за місцем знаходження платника і з наступним їх списанням з цього рахунку після зарахування грошей на рахунок одержувача в установі банку, де йому відкритий поточний рахунок.

Особливістю функціонування поточних рахунків типу "П" є те, що з них заборонено здійснювати інвестиції в Україну. Для інвестиційної діяльності можна використовувати інвестиційні рахунки, які відкривають нерезидентам-інвесторам у банках. Через них також повертають іноземні інвестиції та прибутки, доходи, інші кошти, одержані іноземним інвестором від інвестиційної діяльності в Україні. Особливістю відкриття будь-якого рахунку у банку суб'єктам господарювання є необхідність повідомлення про цей факт державного податкового органу. Про зміну та закриття рахунків будь-якого суб'єкта господарювання банк також протягом трьох днів повідомляє відповідний орган державної податкової служби [5].

Право договірною списання може бути також надане банку, що обслуговує платника, наприклад, у разі оплати комісійної винагороди за обслуговування рахунку, чи погашення кредиту, якщо банк є кредитором платника.

У цьому випадку така можливість теж має бути передбачена в договорі банківського рахунку, кредитному договорі або іншому договорі про надання банківських послуг. Під час договірною

списання банк платника оформляє відповідний меморіальний ордер. Відповідно до Цивільного кодексу України, кошти можуть бути списані з рахунку клієнта без його відома лише на підставі рішення суду. У цьому випадку йдеться про примусове списання коштів. Його можуть ініціювати державні виконавці та органи ДПС на підставі виконавчих документів, виданих судами. У цьому випадку державні виконавці подають до банку платника платіжну вимогу, а органи ДПС – інкасове доручення (розпорядження). Ці ж документи використовують також у разі стягнення коштів з тих рахунків, на які на підставі рішення суду був накладений арешт.

Арешт на підставі документа про арешт коштів може бути накладений на всі кошти, що є на всіх рахунках клієнта банку, без зазначення конкретної суми, або на суму, що конкретно визначена в цьому документі. Якщо в документі про арешт коштів не зазначений конкретний номер рахунку клієнта, на кошти якого накладений арешт, але обумовлено, що арешт накладено на кошти, що є на всіх рахунках, то для забезпечення суми, визначеної цим документом, арешт залежно від наявної суми накладають на кошти, що обліковуються на всіх рахунках клієнта, які відкриті в банку, або на кошти на одному чи кількох рахунках.

Зупинення операцій за рахунком банку можливе також унаслідок виконання ним завдань суб'єкта первинного фінансового моніторингу. Якщо операція підлягає обов'язковому чи внутрішньому фінансовому моніторингу, то банк має право зупинити її проведення на строк до двох робочих днів та у день її проведення повідомити про це Держфінмоніторинг.

Обов'язок зупинити фінансову операцію на такий самий термін виникає в банку, якщо її учасником або вигодоодержувачем за нею є особа, яку введено до переліку осіб, пов'язаних з терористичною діяльністю, або щодо якої застосовано міжнародні санкції. Рішення про зупинення таких операцій ухвалює відповідальний працівник банку (філії) шляхом видання відповідного розпорядження. Зупинення фінансової операції як такої, що може бути пов'язана з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму, може бути також здійснене на підставі відповідного запиту уповноваженого органу іноземної держави [6].

На сьогодні розроблено законодавчу та нормативно-правову базу, створено форми організації валютних відносин, сформовано національну валютну систему. При здійсненні розрахункових операцій підприємства можуть використовувати розрахункові документи.

Клієнти для здійснення розрахунків самостійно обирають платіжні інструменти (за винятком меморіального ордера) і зазначають їх під час укладення договорів. Правильно оформлені платіжні інструменти використовуються банком для здійснення розрахункових операцій.

Розробка правильної і найбільш раціональної розрахункової політики повинна проводитись на кожному підприємстві. Це є один з етапів шляху на покращення їх фінансування [7]. Успішне завершення практично кожної операції залежить від правильності вибору способу платежів, форми розрахунків та ін.

Проблеми обліку грошових коштів є досить важливим питанням, тому що від достовірності та оперативності обліку залежить вся фінансова діяльність та звітність підприємства. Виділяють інститути грошової системи, до яких належать державні та недержавні установи, які регулюють грошовий обіг, не наводячи при цьому перелік недержавних, а також окремим елементом пропонують грошове регулювання, як "комплекс заходів державного впливу для того, аби досягти відповідності кількості грошей об'єктивним вимогам економічного розвитку" [8, с. 104].

Існує потреба в розробці методики дослідження грошових коштів, підвищенні наукової обґрунтованості, розробці системи аналітичних і модельних засобів управління коштами.

Таким чином, функціонування економіки важко уявити без системи розрахунків між суб'єктами господарської діяльності, забезпечення надійності та своєчасності платежів, першочергове місце в яких займають безготівкові розрахунки. Велика кількість підходів свідчить про становлення та розвиток безготівкових розрахунків в Україні.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, НБУ як центральний банк держави повною мірою використовує своє право регулювати грошовий обіг, яке дане йому Законом України "Про Національний банк України". У сфері безготівкового обігу визначені правила відкриття поточних рахунків у банках, режим їх функціонування, а також механізм виконання банками різноманітних розрахункових документів та інструментів, які приводять в рух кошти на цих рахунках. Він також встановлює обмеження на готівкові розрахунки між фізичними особами та суб'єктами підприємницької діяльності, висвітлено порядок визначення лімітів залишків готівки в касах тощо.

Література

1. Панчишин С. Макроекономічний аналіз товарної форми виробництва : [монографія] / С. Панчишин. – Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2004. – 452 с.

2. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті : Постанова Правління НБУ від 21 січн. 2004 р. № 22 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04>.

3. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах : Постановою Правління НБУ від 12 лист. 2003 р. № 492 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03>.

4. Порядок прийняття Державною службою фінансового моніторингу України рішення про зупинення фінансових операцій : Наказ Міністерства фінансів України від 14 верес. 2012 р. № 992 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1694-12>.

5. Порядок подання повідомлень про відкриття/закриття рахунків платників податків у банках та інших фінансових установах до органів державної податкової служби : Наказ Міністерства фінансів України від 2 квіт. 2012 р. № 426 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0613-12>.

6. Олейникова И.Н. Деньги. Кредит. Банки : [учеб. пособие] / И.Н. Олейникова. – М. : Магистр, 2010. – 509 с.

7. Олещук А. Денежные выпуски Крымского краевого правительства. Правда и вымысел [Електронний ресурс] / А. Олещук. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.museum-of-money.org/stor/STM/72/>

8. Михайловська І. М. Гроші та кредит : [навчальний посібник] / І. М. Михайловська, К. Л. Ларіонова. – Львів : Новий Світ – 2007. – 432 с.

References

1. Panchyshyn, S. (2004), *Makroekonomichniy analiz tovarnoi formy vyrobnytstva* [Macroeconomic analysis of the commodity form of production], monograph, Publishing center of Lviv University, Lviv, Ukraine, 452 p.

2. Verkhovna Rada of Ukraine (2012), Instructions on non-cash payments in Ukraine in the national currency of the NBU Board Resolution of 21 January. 2004 r. Number 22, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04>. (access date August 13, 2016).

3. Verkhovna Rada of Ukraine (2003), Instructions on the discovery, use and closure of accounts in local and foreign currencies: NBU Board Resolution dated 12 letter. 2003 r. Number 492, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03> (access date August 10, 2016).

4. Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The procedure for the adoption of the State Service for Financial Monitoring of Ukraine decision to suspend financial transactions: Order of the Ministry of Finance of Ukraine on Sept. 14. 2012 r. Number 992, available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1694-12>. (access date August 13, 2016).

5. Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The procedure for submitting reports on the opening / closing of accounts of taxpayers at banks and other financial institutions to the State Tax Service: Order of the Ministry of Finance of Ukraine Apr 2. 2012 r. Number 426, available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0613-12>. (access date August 10, 2016).

6. Oleinykova, I.N. (2010), *Denhi. Kredit. Banki* [Money. Credit. Banks], textbook, Magistr, Moscow, Russia, 509 p.

7. Oleshchuk, A. Vypusky Krymskoho kraevoho pravytelstva. Pravda i vymysel [Money issues of the Crimean regional government. Truth and fiction], available at: <http://museum-of-money.org/stor/STM/72/> (access date August 12, 2016).

8. Mykhailovska, I.M. and Larionova, K.L. (2010), *Hroshi ta kredyt* [Money and credit], textbook, Novyi Svit, Lviv, Ukraine, 432 p.

УДК 336:221; 631.15

Сава А.П.,
*к.е.н., с.н.с. науково-технологічного відділу аграрної економіки,
інформаційно-аналітичної роботи, маркетингу і трансферу інновацій
Тернопільська державна сільськогосподарська
дослідна станція ІКСГП НААН*
Палюх М.С.,
*к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку та економіко-правового
забезпечення агропромислового бізнесу
Тернопільський національний економічний університет*

ВПЛИВ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА РОЗВИТОК АГРАРНОГО БІЗНЕСУ І СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Sava A.P.,
*cand.sc.(econ.), senior research fellow of the scientific
and technological department of agricultural economics,
information-analytical, marketing and innovation transfer
Ternopil state agricultural experimental station
of Institute of feed research and agriculture of Podillya of NAAS*
Palukh M.S.,
*cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
at the department of accounting, economical and
legal maintenance of agroindustrial business
Ternopil National Economic University*

IMPACT OF FISCAL ADJUSTMENT ON AGRIBUSINESS AND RURAL DEVELOPMENT

Постановка проблеми. Стан національної економіки України на сучасному етапі становлення держави в значній мірі залежить від рівня розвитку галузі сільського господарства, яка формує майже десяту частину валової доданої вартості і найбільшу частку експортних надходжень у вигляді валюти. Вона також впливає на рівень зайнятості (понад 3 млн населення задіяно у секторі), господарської активності (функціонують понад 56 тисяч господарюючих суб'єктів, що використовують 21,6 млн га сільськогосподарських угідь).

У питанні розвитку аграрного бізнесу і сільських територій визначальним є безліч факторів. Серед них чи не найбільш важливим в ринкових умовах є рівень державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання і забезпеченості функціонування територіальних громад, який мав би нівелювати негативний вплив зовнішнього середовища і сприяти економічному росту.

Та незважаючи на так звану економічну свободу, продиктовану ринком, держава як суб'єкт відносин між суспільством та бізнесом законодавчо регламентує його діяльність, впливає на процес формування прибутків аграрних підприємств, доходів і видатків місцевих бюджетів тощо. Дієвим інструментом у цьому процесі однозначно можна назвати систему оподаткування. У період активного податкового реформування на сьогодні це чи не найбільш обговорюване питання, особливо для аграрного сектору економіки, який завжди користувався «поблажливим» ставленням з боку держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання теоретико-методичних та організаційно-практичних засад фіскального регулювання діяльності аграрних формувань, обґрунтування застосування різних режимів оподаткування сільськогосподарських підприємств та формування основних положень податкової політики держави в сучасних умовах господарювання висвітлено у багатьох наукових працях вчених-економістів: О. Василика, Н. Давиденка [1], М. Дем'яненка, Т. Єфименко [8], А. Кириченко, П. Лайко, І. Луїної [8], Ю. Лупенка [4], О. Непочатенко [6], С. Осадчого, В. Рудь, А. Соколовської [8], Л. Тулуша [9], В. Федосова, Л. Шаблістої тощо.

Кардинальні зміни у вітчизняній практиці фіскального регулювання розвитку аграрного сектора економіки, що відбулися протягом 2015-2016 років, обумовлюють необхідність проведення оцінки

застосування спеціального режиму оподаткування для аграрних формувань України та поглиблення досліджень ефективності застосування такого фінансового інструмента у розвитку аграрного бізнесу і сільських територій.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є здійснити оцінку системи оподаткування діяльності сільськогосподарських підприємств в сучасних умовах господарювання, впливу змін у податковому законодавстві на загальний фінансовий стан аграрних формувань та обґрунтувати напрями вдосконалення фіскального регулювання розвитку аграрного бізнесу і сільських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, основним законодавчим документом, який регулює процес оподаткування є Податковий кодекс України [7]. Для сільськогосподарського підприємства, що, як правило, користується спеціальним або пільговим режимами оподаткування, можна виділити три головні податки та збори, які мають найбільший вплив на результати діяльності:

- податок на додану вартість (ПДВ);
- єдиний податок (колишній фіксований сільськогосподарський податок) для платників 4-ої групи;
- єдиний соціальний внесок (ЄСВ).

Щоб ним скористатися, необхідно відповідати визначенню сільськогосподарського підприємства згідно чинного законодавства, а саме: це підприємство, основною діяльністю якого є постачання вироблених (наданих) ним сільськогосподарських товарів (послуг) на власних або орендованих основних засобах, а також на давальницьких умовах, в якій питома вага вартості сільськогосподарських товарів/послуг становить не менш як 75 відсотків вартості всіх товарів/послуг, поставлених протягом попередніх 12 послідовних звітних податкових періодів сукупно [7].

До 2015 року реалізація механізму податкового стимулювання розвитку аграрного бізнесу за рахунок спеціального режиму оподаткування був чи не єдиним реальним інструментом державної підтримки сільськогосподарської галузі. Це підтверджується даними ДФСУ, ДКРСУ та Держкомстату (рис. 1). При чому частка обсягу спеціального режиму ПДВ у формі її акумуляції становила практично 80 відсотків.

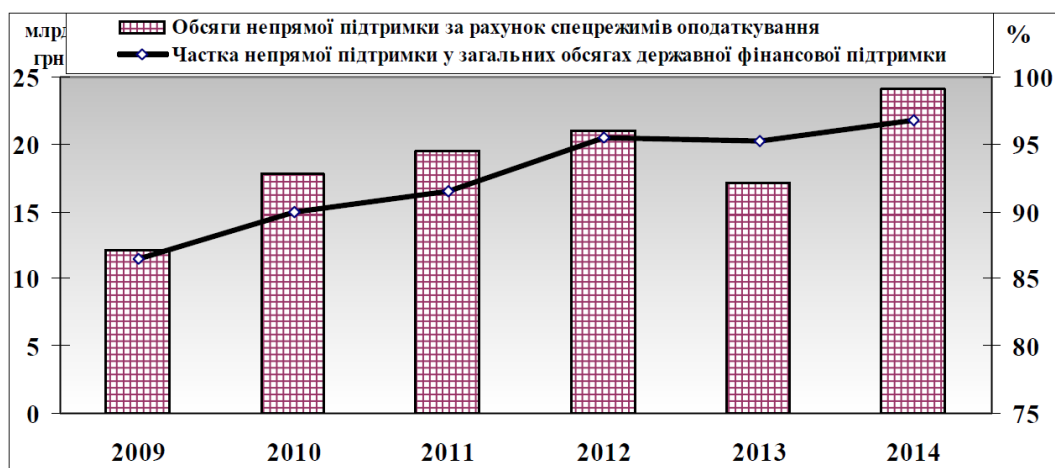

Рис. 1. Обсяг непрямої фінансової підтримки за рахунок застосування спеціальних режимів оподаткування

Джерело: [9]

За висновками економістів-аграріїв ННЦ «Інститут аграрної економіки», використання державою протягом усього періоду ринкових перетворень спеціальних режимів оподаткування аграрних формувань дозволило реалізувати системні зміни в аграрному секторі, а саме:

- сільське господарство із хронічно збиткової галузі стало прибутковим – в останні роки завдяки дії спеціальних режимів оподаткування економічна ефективність функціонування в галузі суттєво зросла: рентабельність діяльності у 2014 році – перевищила 26 %;

- обсяги виробництва сільськогосподарської продукції постійно зростають в динаміці, що відповідним чином позначається на її частці у загальних обсягах експорту товарів та послуг із України – із 9,4 % у 2000 році, до майже 30 % у 2014 році;

- випереджаючими темпами зростає заробітна плата у сільському господарстві - якщо у 2000 році вона складала лише 48,3 % від відповідного показника в цілому по економіці, то у 2013-2014 рр. – майже 74 % [4; 9].

Однак після активних обговорень питання відміни дії спеціального режиму оподаткування, в тому числі з міжнародними партнерами України, з 1 січня 2016 року відбулась суцільна відміна особливого статусу сільськогосподарських підприємств. Це передбачено бюджетним і податковим

законодавством, а також Меморандумом про економічну та фінансову політику, укладеним Україною із МВФ. Як це вплинуло на діяльність аграрних формувань і розвиток сільських територій, ми спробували дати оцінку зміни податкового навантаження за кожним вказаним вище податком і збором.

Податок на додану вартість. До 1 січня 2016 року позитивна різниця між сумою податкових зобов'язань та податкового кредиту залишалася сільськогосподарським підприємствам на спеціальному рахунку для подальшого використання у виробничих цілях. Для всіх представників аграрного бізнесу, особливо малих та середніх підприємств, акумульовані кошти були істотним ресурсом обігових коштів протягом усього періоду весняних та осінніх польових робіт. Починаючи з 2014 року, коли нова українська влада увійшла в переговорний процес з Міжнародним валютним фондом щодо отримання фінансових допомоги, аграрний сектор економіки готували до ліквідації будь-яких податкових пільг як однією із умов довготривалої співпраці із кредиторами. І цей час наступив.

На сьогодні позитивна різниця між сумою податкових зобов'язань та сумою податкового кредиту лише частково залишається сільськогосподарському виробнику і, як правило, менша. До таких операцій у сільському господарстві, за якими ПДВ підлягає перерахуванню або до бюджету, або на спеціальні рахунки, належать наступні:

1. За операціями з сільськогосподарськими товарами/послугами (крім операцій із зерновими і технічними культурами та операцій з продукцією тваринництва):

- до державного бюджету - у розмірі 50 відсотків;

- на спеціальні рахунки - у розмірі 50 відсотків;

2. За операціями із зерновими і технічними культурами:

- до державного бюджету - у розмірі 85 відсотків;

- на спеціальні рахунки - у розмірі 15 відсотків;

3. За операціями з продукцією тваринництва:

- до державного бюджету - у розмірі 20 відсотків;

- на спеціальні рахунки - у розмірі 80 відсотків [7].

Враховуючи, що зернові та технічні культури займають основну частку у валовому виробництві більшості товаровиробників, а продукція тваринництва та інша продукція рослинництва невелику і переважає у дрібнотоварних господарствах чи господарствах населення, які не є платниками цього податку, то прийняті зміни у податковому законодавстві можна оцінювати вкрай негативно.

Щоб довести це, ми спробували проаналізувати вплив податкової реформи щодо ПДВ на прикладі реальних цифр (табл. 1). За основу ми взяли фактичні обсяги реалізації сільськогосподарської продукції аграрними підприємствами за 2015 рік і для наочності припустили, що цей обсяг залишиться незмінним і у 2016 році. Виходячи із середніх цін реалізації та розрахункових припущень щодо сум податкового кредиту, які бралися до обчислень позитивних різниць між податковими зобов'язаннями (ПЗ) і кредитом (ПК) на загальнодержавному рівні (а вона дорівнювала приблизно 29 млрд грн), встановлено, що загальна сума втрат аграрного сектору від перерахувань сум ПДВ до бюджету становитиме майже 19 млрд грн. Орієнтовні розрахунки за видами продукції відображено у таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльні розрахунки з перерахування ПДВ сільськогосподарськими підприємствами згідно прийнятих змін до податкового законодавства

Вид продукції	Обсяг реалізації у 2015 р., тис. тонн	Середня ціна реалізації з ПДВ, грн./т	Розрахункова сума, млн грн		Залишається у виробника, млн грн		Розрахункові втрати, млн грн
			податкових зобов'язань з ПДВ	позитивної різниці між ПЗ та ПК	2015	2016	
1	2	3	4	5	6	7	8
Зернові та технічні культури							
Зернові культури	45380	2912	22024	10640	10640	1596	9044
Олійні культури	14630	7531	18363	8871	8871	1330	7541
Цукрові буряки	2856	788	375	181	181	27	154
Інші сільськогосподарські товари							
Картопля	391	2436	159	77	77	38	39
Овочі	1044	3903	679	328	328	164	164
Плоди та ягоди	294	5894	289	140	140	70	70
Виноград	154	6450	166	80	80	40	40
Олія	19	14627	46	22	22	11	11
Цукор	1349	9633	2166	1046	1046	523	523

продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8
Тваринницька продукція							
Худоба та птиця у живій вазі	1947	21966	7128	3443	3443	2754	689
Молоко	2538	4347	1839	888	888	710	178
Яйця, млн. шт.	8897	1333	1977	955	955	764	191
Вовна	271	14216	642	310	310	248	62
Мед	462	30539	2352	1136	1136	908	228
Всього	х	х	58204	28118	28118	9183	18935

Джерело: власні розрахунки

Єдиний податок (колишній фіксований сільськогосподарський податок). Для сільськогосподарських товаровиробників, починаючи із 2015 року, замість фіксованого сільськогосподарського податку запроваджено четверту групу єдиного податку із встановленням відповідних критеріїв.

При цьому слід наголосити, що об'єктом оподаткування є площа сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ, багаторічних насаджень) та/або земель водного фонду (внутрішніх водойм, озер, ставків, водосховищ), що перебуває у власності сільськогосподарського товаровиробника або надана йому в користування, в тому числі на умовах оренди, що оформлена у встановленому порядку. Базою оподаткування залишилась нормативна грошова оцінка 1 га сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ, багаторічних насаджень) [7].

Однак з січня 2016 року істотно змінилися ставки єдиного податку з одного гектара сільськогосподарських угідь залежно від категорії (типу) земель, їх розташування (у відсотках бази оподаткування):

- для ріллі, сіножатей і пасовищ (крім тих, що розташовані у гірських зонах та на поліських територіях, а також тих підприємств, які спеціалізуються на виробництві (виращуванні) та переробці продукції рослинництва на закритому ґрунті) – з 0,45 до 0,81 (в 1,8 раза більше);

- для ріллі, сіножатей і пасовищ, розташованих у гірських зонах та на поліських територіях – з 0,27 до 0,49 (в 1,81 раза);

- для багаторічних насаджень (крім багаторічних насаджень, розташованих у гірських зонах та на поліських територіях) – з 0,27 до 0,49 (в 1,81 раза);

- для багаторічних насаджень, розташованих у гірських зонах та на поліських територіях – з 0,09 до 0,16 (в 1,77 раза);

- для ріллі, сіножатей і пасовищ, що перебувають у власності сільськогосподарських товаровиробників, які спеціалізуються на виробництві (виращуванні) та переробці продукції рослинництва на закритому ґрунті, або надані їм у користування, у тому числі на умовах оренди – з 3,0 до 5,4 (в 1,8 раза).

Нами встановлено наступні тенденції, які слід очікувати у 2016 році платникам цього податку. Розрахункові суми прогнозних показників нарахування єдиного податку для четвертої групи можуть бути меншими від фактичних даних у поточному році через відсутність достовірної інформації про розмір площ ріллі, сіножатей, пасовищ, багаторічних насаджень та їх часток у загальній величині використаної землі аграрними підприємствами. Тому за основу ми обрали базові ставки податку для цих категорій земель (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняльні розрахунки з перерахування єдиного податку сільськогосподарськими підприємствами згідно прийнятих змін до податкового законодавства

Категорія земель	Площа на кінець 2015 року, тис. га	Нормативна грошова оцінка, грн за 1 га		Розмір ставки єдиного податку, %		Розрахункова сума єдиного податку, млн грн		Розрахункові втрати, млн грн
		2015	2016	2015	2016	2015	2016	
Рілля, сіножаті і пасовища	20371	25773	30927	0,45	0,81	2362,6	5103,1	2740,5
Багаторічні насадження	201,9	49404	59284	0,27	0,49	26,9	58,6	31,7
Всього	20572,9	х	х	х	х	2389,5	5161,7	2772,2

Джерело: власні розрахунки

Як бачимо, сільськогосподарські підприємства у 2016 році будуть змушені сплатити більш як удвічі більше єдиного податку порівняно із 2015 роком. Відбудеться це за рахунок зростання нормативної грошової оцінки на 20% та розміру ставки єдиного податку у середньому у 1,8 раза.

Таким чином, загальні очікувані втрати від підвищення податкового навантаження у процесі використання землі становитиме приблизно 2,8 млрд грн.

Єдиний соціальний внесок. Ще одним важливим податком для сільськогосподарського підприємства є нарахування з єдиного соціального внеску. Він не є настільки глобальним або визначальним у формуванні фінансових результатів підприємства, як ПДВ чи фіксований сільськогосподарський податок, адже формує лише 2-3 відсотка собівартості продукції. Але це чи не єдиний податок, який у податковій реформі 2016 зазнав для підприємств позитивні зміни в сторону зниження податкового тиску на фонд заробітної плати, що постійно зростає.

Так, у 2016 році встановлено єдину ставку нарахування ЄСВ у розмірі 22 % до усіх видів доходів, на які раніше нараховувався ЄСВ. До цього сільськогосподарські підприємства нараховували на фонд заробітної плати приблизно 37,2 %. Виняток становитимуть тільки спеціальні ставки нарахування ЄСВ для інвалідів (8,41 %, 5,3 % і 5,5 %), які залишатимуться без змін [7].

Особливістю цього річного нарахування та сплати ЄСВ є те, що законодавством чітко встановлено мінімальну та максимальну величину місячного доходу, на який нараховується ЄСВ.

Сума мінімального страхового внеску з ЄСВ становитиме:

- з 01.01.2016 р. – 303,16 грн (22% × 1378 грн);
- з 01.05.2016 р. – 319 грн (22% × 1450 грн);
- з 01.12.2016 р. – 341 грн (22% × 1550 грн).

Максимальна величина місячного доходу, на який нараховується ЄСВ, становитиме 25 прожиткових мінімумів (раніше – 17), тобто:

- з 01.01.2016 р. – 34450 грн (25 × 1378 грн);
- з 01.05.2016 р. – 36250 грн (25 × 1450 грн);
- з 01.12.2016 р. – 38750 грн (25 × 1550 грн).

Якщо відобразити зміну відсоткових ставок ЄСВ на прикладі загального фонду оплати праці у сільському господарстві, то можна отримати наступну позитивну картину (табл. 3).

Таблиця 3

Порівняльні розрахунки з перерахування ЄСВ сільськогосподарськими підприємствами згідно прийнятих змін до податкового законодавства

Галузь	Фонд оплати праці штатних працівників у 2015 році, млн грн	Ставка ЄСВ, відсотків		Розрахункова сума ЄСВ для сплати, млн грн		Розрахункова економія, млн грн
		2015	2016	2015	2016	
Сільське господарство	15715,2	37,2	22,0	5846,0	3457,4	2388,6

Джерело: власні розрахунки

Для розрахунків ми обрали такий показник, як фонд оплати праці штатних працівників сільськогосподарських підприємств (з врахуванням тимчасових працівників сезонного характеру у великих та середніх підприємствах з кількістю працюючих понад 50 осіб) та для наочності припустили, що фонд не зміниться у поточному році. Таким чином, загалом сільськогосподарські підприємства як мінімум зекономлять понад 2,4 млрд грн.

На основі проведених розрахунків можна стверджувати, що реалізована податкова реформа в частині діяльності аграрних формувань у поточному році матиме колосальні наслідки: податкове навантаження на аграрний сектор економіки значно зростає. Рівень підвищення обсягу сплачених податків порівняно із 2015 роком зростає приблизно на 19-20 млрд грн.

На наш погляд, це матиме однозначно негативні наслідки щодо формування фінансових результатів та спричинить різке погіршення фінансового стану сільськогосподарських підприємств, особливо враховуючи той факт, що пільгове оподаткування до 2016 року було єдиним інструментом державної підтримки галузі.

Про це заявляють і вчені економісти, зазначаючи про недопустимість різкого скорочення обсягів непрямої фінансової державної підтримки аграрного сектору в умовах нестабільного розвитку окремих галузей сільського господарства (окрім вирощування зернових і технічних культур) та функціонування малих і середніх аграрних формувань [1; 2].

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, диференційовано проголошена податкова реформа впливатиме на різні галузі АПК і сільські території. Так, вважаємо, що у короткотерміновій перспективі (з 2017 року планується ліквідація усіх податкових пільг) це спричинить зниження комерційного інтересу до тваринництва загалом та суміжних до нього галузей рослинництва. У структурі аграрного виробництва можна спрогнозувати зростання частки виключно експортно орієнтованих видів продукції (пшениці, кукурудзи, сояшнику, сої, ріпаку, плодів), а також частково таких видів тваринницької продукції, як молоко, вирощування птиці та яєць. Відсутність альтернативних шляхів залучення фінансових коштів, як це можуть собі дозволити вертикально інтегровані аграрно-промислові утворення, запустить механізм закриття малих підприємств, які не

витримають конкуренції. Не зможуть практично вижити і господарства населення, які мають багато спільних сфер взаємовідносин із дрібними товаровиробниками. Це матиме і негативні наслідки і для розвитку сільських територій в частині зниження рівня соціальної відповідальності аграрного бізнесу перед територіальними громадами, виникнення високої ймовірності «тінізації» аграрного сектору економіки і приховування реальних обсягів сплати податків, зниження рівня зайнятості тощо.

Література

1. Давиденко Н.М. Вплив податкової реформи на сільськогосподарські підприємства / Н.М. Давиденко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2016. – № 1. – С. 250-253.
2. Значне зростання ставок єдиного податку загрожує фінансовій стабільності сільгосппідприємств [Електронний ресурс]: за даними Інституту аграрної економіки. – 2016. – Режим доступу: <http://e-finance.com.ua/show/203955.html>.
3. Коротун В.І. Практика використання податкових пільг в Україні / В.І. Коротун // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. Ч. 2. – 2012. – № 1(59) – С. 267-270.
4. Лупенко Ю.О. Оподаткування сільського господарства в умовах трансформації спеціальних податкових режимів / Ю.О. Лупенко // Економіка АПК. – 2016. – № 1 – С. 5.
5. Малініна Н.М. Оцінювання ефективності спеціальних режимів прямого оподаткування в сільському господарстві та шляхи їх оптимізації / Н.М. Малініна // Економічний часопис-XXI. – 2013. – № 5–6 (2). – С. 41–44.
6. Непочатенко О.О. Проблеми пільгового режиму прямого оподаткування агробізнесу в Україні / О.О. Непочатенко, П.М. Боровик, В.І. Лелека // Облік і фінанси. – 2015. – № 4. – С. 112-117.
7. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755- VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17>.
8. Система податкових пільг в Україні в контексті європейського досвіду / А.М. Соколовська, Т.І. Єфименко, І.О. Луніна та ін. – К. : НДФІ, 2006. – 320 с.
9. Тулуш Л.Д. Режим ПДВ-акумуляції як інструмент фіскального стимулювання розвитку агропромислового виробництва / Л.Д. Тулуш // Економіка АПК. – 2015. – № 8. – С. 44- 55.

References

1. Davydenko, N.M. (2016), "Impact of the tax reform on agricultural enterprises", *Herald of Khmelnytskyi national university*, 1, 250-253.
2. "Significant growth rates of the single tax threatened the financial stability of of agricultural enterprises", (2016), available at: <http://e-finance.com.ua/show/203955.html>. (access date August 20, 2016).
3. Korotun, V.I. (2012), "The use of tax incentives in Ukraine", *The journal of Zhytomyr state technological university*, no. 1, pp. 267-270.
4. Lupenko, Yu.O. (2016), "Taxation of agriculture in terms of transformation of special tax regimes", *The Economy of AIC*, no. 1, pp. 5.
5. Malinina, N.M. (2013), "Evaluation of the effectiveness of special regime of direct taxation in agriculture and the ways of their optimization", *Economic annals – XXI*, no. 5–6, pp. 41–44.
6. Nepochatenko, O.O., Borovyk, P.M. and Leleka, V.I. (2015), "Problems preferential direct taxation of agribusiness in Ukraine", *Accounting And Finance*, no. 4, pp. 112-117.
7. Podatkovyy kodeks Ukrayiny [Tax Code of Ukraine], (2010), available at: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17>. (access date August 20, 2016).
8. Sokolovska, A.M., Yefymenko, T.I. and Lunina, I.O. (2006), *Systema podatkovykh pilh v Ukraini v konteksti yevropeiskoho dosvidu* [The system of tax incentives in the Ukraine in the context of European experience], NDFI, Kyiv, Ukraine, 320 p.
9. Tulush, L.D. (2015), "VAT-accumulation mode as an instrument of fiscal stimulus for agriculture production", *The Economy of AIC*, no. 8, pp. 44- 55.

Рецензент: д.е.н., доцент Тернопільського національного економічного університету Р.Ф. Бруханський

СТАТИСТИКА, ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 658.1:338.3

Гуменюк О.О.,
к.е.н., доцент,
доцент кафедри обліку та економіко-правового
забезпечення агропромислового бізнесу
Тернопільський національний економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Humeniuk O.O.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor at the department of
accounting, economical and legal maintenance of agroindustrial business
Ternopil National Economic University

PECULIARITIES OF CONDUCTING THE ANALYSIS OF FINANCIAL CONDITION OF THE ENTERPRISE

Постановка проблеми. Волатильність зовнішніх фінансових умов діяльності суб'єктів економіки, в тому числі посилення конкурентної боротьби, наповнює новим змістом вимоги до системи управління підприємством і передусім до системи фінансового управління. Однією з ознак її результативності є стійкий фінансовий стан підприємства. Цього можна досягти шляхом підвищення раціональності використання наявних ресурсів, зниження рівня залежності від кредиторів, виявлення внутрішніх резервів, тим самим забезпечуючи стійке економічне зростання. Однак для здійснення перерахованих вище заходів необхідно досліджувати фінансову ситуацію на підприємстві, тобто провести аналіз фінансового стану суб'єкта господарювання.

Методика аналізу та оцінки фінансового стану підприємств багато в чому залежить від правильного розуміння внутрішнього змісту і самої суті. Оцінка фінансового стану суб'єкта господарювання є важливою складовою частиною для формування ефективної фінансової політики підприємства як в короткостроковому періоді, так і на довгострокову перспективу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фінансовий стан є найважливішою оцінкою ступеня ефективності управління економічною діяльністю підприємств, тому важливо знати та розуміти значення і правильно оцінювати поточний фінансовий стан підприємства. Наукові дослідження з проблеми аналізу фінансового стану здійснили вітчизняні і зарубіжні вчені, зокрема: О.І. Аверіна [5], І.З. Адамова [1], І.Т. Балабанов [2], Р. Брейлі [3], Р.Ф. Бруханський [7], Т.А. Городня [4], С.В. Нестерова [6], М.К. Пархомець [7], П.Р. Пуцентейло [7-9], Г.В. Савицька [10], О.А. Сарапіна [11], А.С. Сенін [12], Є.Б. Тютюкін [13], Дж. К. Ван Хорн [14], А.М. Фрідман [15], А.Д. Шеремет [16] та ін.

Актуальність фінансового аналізу для підприємства призвела до того, що в сучасній економічній літературі існують безліч методичних матеріалів, програмних продуктів, що описують різні методики фінансового аналізу. Так, окремі автори пропонують розділяти методику фінансового аналізу на два етапи: проведення експрес – аналізу за допомогою відбору невеликої кількості найбільш істотних показників і відстеження їх динаміки, а потім проведення поглибленого аналізу з оцінкою складу ресурсів, їх структури фінансових результатів діяльності й оцінку співвідношення власних і позикових коштів [2; 5; 13]. Недоліком запропонованої методики є відсутність можливості фінансового прогнозу.

Дослідження літературних джерел показало, що більшість авторів характеризують фінансовий стан як стан і ефективність використання фінансових ресурсів підприємства на певну дату. Наприклад, Г.В. Савицька вважає, що фінансовий стан підприємства – це категорія, яка відображає стан капіталу в процесі його кругообігу і здатність суб'єкта господарювання до саморозвитку на фіксований момент часу [10, с.248-249]. А.С. Сенін також розглядає фінансовий стан як економічну категорію, що характеризує розміщення, власність і використання фінансових ресурсів, а також їх достатність в кожен момент часу [12, с. 139]. Прихильниками даного підходу є Є.Б. Тютюкін [13,

с. 434], О.І. Аверіна [5, с. 241], що трактує фінансовий стан як забезпеченість підприємства фінансовими ресурсами, доцільність їх розміщення й ефективність використання.

А.Д. Шеремет і Е.В. Негашев вважають, що фінансовий стан підприємства характеризується структурою засобів (активів) та характером джерел їх формування (власного і позикового капіталу, тобто пасивів) [16, с. 117]. Поряд з цим, в науковій літературі поширення набув підхід до визначення фінансового стану, що характеризує цю категорію як систему певних фінансових показників.

А.Д. Шеремет запропонував проводити методику фінансового аналізу підприємства та його зміни всередині звітної періоду шляхом комплексної оцінки за допомогою розрахунку абсолютних і відносних показників. Основою розрахунку є порівняльний аналітичний баланс. При цьому дана методика оцінює не тільки розрахункові показники, але й абсолютні – розмір чистих активів і чистого оборотного капіталу [16].

Разом з тим, для практики управління сучасними підприємствами такі характеристики процесу аналітичного забезпечення є, безумовно, важливими, але не зовсім достатніми. Перераховані методики не становлять вичерпний список, в економічній літературі запропоновано понад 50 діючих методик фінансового аналізу підприємства. Вибір конкретної методики залежить від напрямку і мети аналізу рівня підготовки фахівця галузі, в якій працює підприємство.

Постановка завдання. Для успішного функціонування в сучасних ринкових умовах суб'єкти господарювання змушені підвищувати ефективність своєї діяльності. У зв'язку з цим метою статті є розкриття базових теоретичних положень, на які повинна спиратися оцінка й аналіз фінансового стану підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних фінансово-економічних обставинах діяльність кожного суб'єкта господарювання є об'єктом уваги широкого діапазону учасників ринкових відносин, зацікавлених в результатах його роботи. Для того, щоб розробити плани на перспективу при поточній економічній ситуації в країні, управлінському персоналу необхідно мати здатність оцінювати фінансовий стан підприємства, а також напрямки розвитку його діяльності в сучасних умовах. Звертаючись до суті фінансового стану підприємства як об'єкта дослідження, зазначимо, що, незважаючи на велику кількість досліджень з цієї теми, в даний час є відсутній єдиний підхід до визначення цього поняття.

Фінансовий стан – найважливіша характеристика діяльності підприємства, яка з розвитком ринкових відносин в суспільстві приймає все більш складну форму і сутність, що робить актуальним розгляд різних позицій трактування економічної категорії «фінансовий стан» і розробку єдиного методологічного підходу до визначення.

Для того, щоб більш повно висвітлити сутність фінансового стану підприємства, слід дати якомога повне уявлення про фінансовий стан.

Рівень фінансового стану визначається конкурентоспроможністю підприємства, його економічним потенціалом, діловою активністю, що виступає гарантом ефективної реалізації економічних інтересів всіх учасників фінансово-господарської діяльності.

Оцінюючи і аналізуючи фінансовий стан підприємства в даний момент, фінансово-економічні та управлінські служби на підприємстві отримують можливість спрогнозувати розвиток підприємства в майбутньому і поліпшити його становище.

Відзначаючи роботи таких науковців, як Г.В. Савицької, А.М. Фрідмана, виділимо наступні визначення фінансового стану підприємства. «Фінансовий стан – це здатність підприємства фінансувати свою діяльність» [10; 15]. Також розглянемо інше визначення поняття «фінансовий стан – це категорія, яка відображає стан капіталу в процесі його кругообігу в фіксований момент часу» [5, с. 118]. З цих визначень випливає, що фінансовий стан в основному визначає потенціал підприємства, тобто, воно визначає ефективність управління підприємством своїх фінансових ресурсів. Для того, щоб управління підприємством було найбільш ефективним, необхідно максимально забезпечувати стійке фінансове становище підприємства.

Так, І.З. Адамова вважає, що фінансовий стан – це комплексне поняття, яке характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення й ефективність використання фінансових ресурсів підприємства [1]. На думку О.А. Сарапіної, фінансовий стан підприємства – це ступінь забезпеченості підприємства необхідними фінансовими ресурсами для здійснення ефективної господарської діяльності, а також своєчасного проведення грошових розрахунків за своїми зобов'язаннями. У ньому знаходять відображення у вартісній формі загальні результати роботи підприємства з управління фінансовими ресурсами. Таким чином, слід відзначити, що фінансовий стан підприємства є результатом всіх форм його діяльності як суб'єкта господарювання з одного боку, та як результат такої діяльності здійснює вплив у майбутній зміні проявів діяльності підприємства, що формує його «подальший поточний стан» [11, с. 96]. Крім того, низка авторів в пропонованих визначеннях виділяють ту чи іншу характеристику фінансового стану: стійкість, конкурентоспроможність, платоспроможність.

І.Т. Балабанов вважає, що аналіз фінансового стану – це характеристика фінансової конкурентоспроможності підприємства (тобто платоспроможності, кредитоспроможності),

використання фінансових ресурсів і капіталу, виконання зобов'язань перед державою та іншими господарюючими суб'єктами [2].

Зарубіжні автори виділяють наступні складові частини аналізу фінансового стану: платоспроможність, структура активів і пасивів, ділова активність, оборотність, ефективність використання капіталу, інвестиції; фінансова залежність, ліквідність, рентабельність, ринкова активність [3]; Дж. К. Ван Хорн [14] виділяє – структуру і динаміку майна підприємства, ліквідність, співвідношення грошового потоку і заборгованості, співвідношення власного капіталу і заборгованості, ступінь покриття відсоткових платежів прибутком.

Отже, фінансовий стан – це економічна категорія, що характеризує розміщення, власність і використання фінансових ресурсів, а також їх достатність в кожен момент часу. Тобто, це багатоаспектна економічна категорія, що агрегує в собі ключові характеристики ефективного функціонування і розвитку підприємства, які відображаються в системі фінансових показників.

Оцінка фінансового стану дає змогу виявити недоліки фінансової політики підприємства, вжити відповідних заходів щодо своєчасного усунення цих недоліків, знайти резерви поліпшення фінансового стану і платоспроможності компанії і виробити рекомендації, спрямовані на поліпшення фінансового стану через вдосконалення фінансової політики. Завдяки грамотно проведеному фінансовому аналізу діяльності підприємства можна скорегувати податкову, облікову і кредитну політики, змінити дивідендну політику з метою поліпшення інвестиційної привабливості компанії. Значення і роль фінансового аналізу важко переоцінити, оскільки саме він є тією базою, на якій будується розробка ефективної фінансової політики.

Поняття фінансового стану є набагато ширшим і характеризується не тільки платоспроможністю, а й забезпеченістю фінансовими ресурсами, доцільністю їх розміщення та ефективністю використання, фінансовими взаємовідносинами з іншими юридичними і фізичними особами, ліквідністю і фінансовою стійкістю. Не варто забувати і про те, що фінансове становище обумовлюється досягнутими за звітний період фінансовими результатами разом з ліквідністю, платоспроможністю і фінансовою стійкістю. Так, з позиції короткострокової перспективи доцільно визначати ліквідність і платоспроможність підприємства, а в довгостроковій перспективі – фінансову стійкість.

Фінансовий стан характеризується певною сукупністю показників, відображених в балансі підприємства станом на певну дату (початок і кінець кварталу, півріччя, дев'яти місяців, року) як залишки по конкретних рахунках чи комплексу рахунків бухгалтерського обліку.

Для оцінки фінансового стану застосовують систему певних показників, які характеризують здатність підприємства самостійно фінансувати свою діяльність і своєчасно розраховуватися за своїми зобов'язаннями.

Таким чином, можна сказати, що оцінка фінансового стану є одним з головних інструментів побудови та оцінки фінансової політики підприємства, виявлення тенденцій, вимірювання пропорцій, планування, прогнозування, визначення ключових факторів діяльності, обчислення їх впливу на результат, виявлення невикористаних резервів. Одна з найважливіших характеристик фінансового стану – фінансова стійкість підприємства, яка визначає і стабільність його діяльності. Мета оцінки фінансового стану – оцінка фінансових параметрів діяльності підприємства. Якість проведеного фінансового аналізу залежить від застосовуваної підприємством методики, достовірності даних її бухгалтерської звітності, а також від компетентності осіб, відповідальних за прийняття управлінських рішень у сфері фінансової політики.

Всі використовувані методики базуються на аналізі даних офіційних документів бухгалтерської звітності та констатують результати діяльності підприємств, за якими управлінські рішення можуть прийматися з деякими запізненнями. Однак для інформаційно-аналітичного забезпечення процесів прийняття управлінських рішень протягом усього звітного періоду керівнику необхідна своєчасна інтерпретація взаємопов'язаних фінансових показників.

Виділяють наступні аналітичні завдання [15, с.410]:

– оцінка динаміки суми і структури коштів підприємства і джерел їх формування за аналізований період;

– виявлення зміни показників фінансової стійкості та платоспроможності підприємства;

– встановлення стану фінансової, кредитної, розрахунково-платіжної дисципліни;

– вивчення впливу показників оборотності засобів і рентабельності на фінансовий стан підприємства;

– виявлення резервів забезпечення фінансової стабільності підприємства;

– економічна діагностика фінансового стану підприємства та її партнерів;

– розробка моделі фінансового стану в умовах раціонального використання ресурсів господарюючого суб'єкта;

– обґрунтування основних напрямків і програми зміцнення фінансового становища підприємства на конкурентному ринку.

Аналіз фінансового стану може проводитися оперативним (експрес-аналіз) і більш детально (детальний аналіз). Крім того існує аналіз системи критеріїв для визначення незадовільної структури

балансу неплатоспроможних підприємств, який може бути використаний як складова аналізу фінансового стану підприємств, що знаходяться на межі банкрутства.

Кожен з перерахованих методів має свої переваги і недоліки, кожен з них з урахуванням обставин, що склалися, і кінцевих цілей дослідження може бути в рівній мірі використаний при аналізі.

Перший напрямок в аналізі фінансового стану підприємства – це горизонтальний і вертикальний аналіз активів і пасивів балансу. Горизонтальний аналіз – це порівняння показників звітної періоду з аналогічними показниками базисного періоду. Таким чином, вивчається динаміка, тобто збільшення або зменшення значення показника у часі. Вертикальний аналіз дозволяє визначити структуру підсумкових фінансових показників шляхом розподілу кожної статті на підсумкову величину. Таким чином, розраховується питома вага аналізованої статті балансу в загальному підсумку балансу. Це дає можливість визначити вплив кожної позиції звітності на результат в цілому.

Для підвищення фінансової стійкості вітчизняних підприємств можна рекомендувати наступні напрямки:

1. Одним з важливих економічних завдань є раціональне використання оборотних коштів і прискорення їх оборотності, тобто скорочення періоду часу, необхідного на проходження всіх стадій кругообігу. Прискорення оборотності оборотних коштів полягає в тому, що підприємство отримує можливість при наявних у ньому оборотних коштах виконати більший обсяг робіт або вивільнити кошти для інших потреб. У свою чергу, прискорення оборотності оборотних коштів тісно пов'язане з розвитком науково-технічного прогресу, з безперервним вдосконаленням організації та управління. Це завдання може вирішуватися на основі теорії управління запасами з використанням математичних методів, що дають змогу мінімізувати загальну вартість створення і зберігання запасів матеріалів. Великим резервом прискорення оборотності оборотних коштів і зменшення їх загальної кількості є скорочення витрат матеріалів на одиницю продукції, тобто матеріаломісткості, недопущення понаднормативних витрат матеріальних ресурсів на виробництві. Тобто, на всіх етапах руху матеріальних ресурсів необхідно проводити жорсткий режим економії.

2. Прискорення виробничого процесу на основі підвищення продуктивності праці. Як відомо, в процесі кругообігу значна частина оборотних коштів знаходиться в сфері незавершеного виробництва. Обсяг незавершеного виробництва безпосередньо пов'язаний з формами оплати виконаних робіт замовником. Так, при застосуванні оплати за об'єкт в цілому і етапи робіт обсяг незавершеного виробництва збільшується, при щомісячній оплаті робіт його обсяг зменшується.

3. Удосконалення системи розрахунків із замовниками та іншими підприємствами за виконані роботи та надані послуги. Система розрахунків за виконані роботи будується так, щоб, з одного боку, забезпечити дотримання контрактних термінів виконання робіт і послуг, а з іншого – створити умови для прискореного руху оборотних коштів. Важливими заходами в цьому напрямку є: скорочення термінів перевірки платіжних документів, своєчасна оплата пред'явлених рахунків; дотримання фінансової і договірної дисципліни; зниження дебіторської заборгованості всіх юридичних осіб. Велике значення в підвищенні оперативності в розрахунках, скорочення термінів поштового обігу документів має розширення комп'ютерної технології управління, використання електронних мереж для передачі інформації.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, аналіз фінансового стану підприємства – це узагальнююча оцінка, проведена з метою вивчення всіх основних аспектів фінансової діяльності підприємства, що проводиться на основі балансу підприємства, звітів про фінансові результати та інших звітних документів. Методи фінансового аналізу, а також використовувані фінансові показники дають змогу керівникам провести глибокий аналіз результатів діяльності підприємства лише за звітними даними. Саме тому кожен керівник повинен не тільки знати технологію проведення фінансового аналізу підприємства, але вміти робити на його основі необхідні висновки, розробляти і пропонувати підприємству заходи щодо поліпшення його фінансового стану.

Проведення аналізу фінансового стану є життєвою необхідністю для підприємства. За його результатами можна визначити, наскільки ефективно воно функціонує, як використовуються наявні в його розпорядженні ресурси, чи є прийняті управлінські рішення ефективними і обґрунтованими. Також слід зазначити, що оцінка фінансового стану є комплексним процесом, оскільки аналіз лише одного з напрямків не дає повної і об'ємної картини реальної ситуації, що склалася на підприємстві. Тому для того, щоб дати повну оцінку фінансового стану підприємства, необхідно оцінити його майновий стан, проаналізувати ступінь його ліквідності, фінансової стійкості та незалежності, дати оцінку його ділової активності, а також визначити рівень його рентабельності за аналізований період.

Література

1. Адамова І.З. Аналіз фінансового стану підприємства: проблемні аспекти та шляхи їх розв'язання [Електронний ресурс] / І.З. Адамова, А.Л. Романчук. – Режим доступу : http://www.chtei-knteu.cv.ua/herald/content/download/archive/2011/v2/NV-2011-V2_64.pdf
2. Балабанов І.Т. Основы финансового менеджмента : учеб. пособие. – 2-е изд., доп. и перераб. / И.Т. Балабанов. – М. : Финансы и статистика, 2010. – 512 с.

3. Брейли Р. Принципы корпоративных финансов / Р. Брейли, С. Майерс. – М. : ЗАО «Олимп-Бизнес», 2008. – 1008 с.
4. Городня Т.А. Аналіз фінансового стану та вдосконалення контролю за фінансовими показниками підприємства / Т.А. Городня, С.В. Кобзева // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.1. – С. 183-187.
5. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности : учебник / О.И. Аверина. – М. : КНОРУС, 2012. – 432 с.
6. Нестерова С. В. Методологічні основи факторного аналізу у процесі оцінки фінансового стану підприємства [Електронний ресурс] / С.В. Нестерова, Є.Ю. Делеган. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/natural/Nvuue/Ekon/2010_29_1/statti/52.htm
7. Обліково-аналітичне і організаційно-правове забезпечення діяльності аграрних підприємств : монографія / Р.Ф. Бруханський, М.К. Пархомець, П.Р. Пуцентайло [та ін.]. – Тернопіль : Крок, 2015. – 300 с.
8. Пуцентайло П.Р. Аналітичне забезпечення діяльності підприємства [Електронний ресурс] / П.Р. Пуцентайло // Сталый розвиток економіки. – 2015. – № 1. – С. 168-174. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre_2015_1_27.
9. Пуцентайло П.Р. Особливості функціонування аналітичного забезпечення підприємств / П.Р. Пуцентайло [Електронний ресурс] // Інноваційна економіка. – 2015. – № 1. – С. 194-198. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2015_1_37.
10. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства : навч. посіб. – 3-тє вид., випр. і доп. / Г.В. Савицька – К. : Знання, 2007. – 668 с.
11. Сарапіна О.А. Системний аналіз фінансового стану підприємства: методика та напрями вдосконалення / О.А. Сарапіна // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2013. – Випуск 1. – С. 96-99.
12. Сенин А.С. Сущность и методология финансового анализа предприятия / А.С. Сенин // Экономика и социум: современные модели развития. – 2014. – № 8. – С. 138-151.
13. Тютюкина, Е.Б. Финансы организаций (предприятий): учебник / Е.Б. Тютюкина. – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2014. – 544 с.
14. Хорн Дж. К. Ван. Основы управления финансами : пер. с англ. / Хорн Дж. К. Ван. ; гл. ред. серии Я.В. Соколов. – М. : Финансы и статистика, 2005. – 800 с.
15. Фридман А.М. Финансы организации (предприятия) : учебник / А.М. Фридман. – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2014. – 488 с.
16. Шеремет А.Д. Методика финансового анализа деятельности коммерческих организаций: учебное пособие / А.Д. Шеремет, Е.В. Негашев. – М. : ИНФРА-М, 2012. – 208 с.

References

1. Adamova, I.Z. and Romanchuk, A.L. (2011), "Analysis of the financial condition of the company: problematic aspects and solutions", available at: http://chetei-knteu.cv.ua/herald/content/download/archive/2011/v2/NV-2011-V2_64.pdf (access date August 06, 2016).
2. Balabanov, I.T. (2010), *Osnovy finansovogo menedzhmenta* [Fundamentals of financial management], Finance and Statistics, Moscow, Russia, 512 p.
3. Breyli, R. and Mayyers S. (2008), *Printsipy korporativnykh finansov* [Principles of Corporate Finance], ЗАО «Олимп-Бизнес», Moscow, Russia, 1008 p.
4. Horodnia, T.A. and Kobzieva, S.V. (2010), "Analysis of financial condition and improve control over financial impacts", *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, iss. 20.1, pp. 183-187.
5. Averina, O.I. (2012), *Kompleksnyy ekonomicheskyy analiz khozyaystvennoy deyatel'nosti* [Comprehensive economic analysis of economic activity], KNORUS, Moscow, Russia, 432 p.
6. Nesterova, S.V. and Delehan, Ye.Yu. (2010), "Methodological basis of factor analysis in the assessment of the financial condition of the company", available at: http://nbuv.gov.ua/old_jrn/natural/Nvuue/Ekon/2010_29_1/statti/52.htm. (access date August 06, 2016).
7. Brukhanskyi, R.F., Parkhomets, M.K. and Putsenteilo, P.R. (2015), *Oblikovo-analitychne i orhanizatsiino-pravove zabezpechennia diialnosti ahrarnykh pidpriemstv* [Accounting and analytical, organizational and legal support of agricultural enterprises], Krok, Ternopil, Ukraine, 300 p.
8. Putsenteilo, P.R. (2015), "Analytic support of enterprises", *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no. 1, pp. 168-174, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre_2015_1_27. (access date August 06, 2016).
9. Putsenteilo, P.R. (2015), "Peculiarities of functioning analytic support of enterprises", *Innovatsiina ekonomika*, no. 1, pp. 194-198, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2015_1_37. (access date August 06, 2016).
10. Savytska, H.V. (2007), *Ekonomichnyi analiz diialnosti pidpriemstva* [Economic analysis of the company], Znannia, Kyiv, Ukraine, 668 p.

11. Sarapina, O.A. (2013), "Systematic analysis of the financial condition of the company: methods and areas of improve", *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, iss. 1, pp. 96-99.
12. Senin, A.S. (2014), "Essence and methodology of the enterprise", *Ekonomika i sotsium: sovremennyye modeli razvitiya*, no. 8, pp. 138-151.
13. Tyutyukina, Ye.B. (2014), *Finansy organizatsiy* [Finance companies], Izdatelsko-torgovaya korporatsiya «Dashkov i K°», Moscow, Russia, 544 p.
14. Khorn, Dzh. K. Van. (2005), *Osnovy upravleniya finansami* [Fundamentals of Financial Management], Finansy i statistika, Moscow, Russia, 800 p.
15. Fridman, A.M. (2014), *Finansy organizatsiy* [Finance companies], Izdatelsko-torgovaya korporatsiya «Dashkov i K°», Moscow, Russia, 488 p.
16. Sheremet, A.D. and Negashev, Ye.V. (2012), *Metodika finansovogo analiza deyatelnosti kommercheskikh organizatsiy* [Methods of financial analysis of business organizations], INFRA-M, Moscow, Russia, 208 p.

Рецензент: д.е.н., доцент Тернопільського національного економічного університету Р.Ф. Бруханський

УДК 657.6

**Шафранська Л.Т.,
к.е.н., старший викладач кафедри обліку
в державному секторі економіки та сфері послуг
Тернопільський національний економічний університет**

ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ ЗА СЕГМЕНТАМИ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

**Shafranska L.T.,
cand.sc.(econ.), senior lecturer at the department of accounting
in the state sector of the economy and sphere of services
Ternopil National Economic University**

FINANCIAL REPORTING BY SEGMENTS IN THE PUBLIC SECTOR OF ECONOMY

Постановка проблеми. Активна реформація бухгалтерського обліку бюджетних установ знаходиться на завершальному етапі, в результаті чого відбувається гармонізація вітчизняної облікової системи до міжнародних облікових положень теорії та практики. В умовах трансформації бухгалтерського обліку державного сектору економіки та зближення його з міжнародними стандартами, основним елементом діяльності установ виступає злагоджена система бухгалтерського обліку. На відміну від вітчизняної практики, в основі облікових принципів за МСФЗ закладений такий метод нарахування, при застосуванні якого, як вважається, можна досягти правдивого відображення у звітності фінансового стану, грошових коштів установи та результатів виконання бюджету.

Наслідком введення в дію національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі економіки набуває актуальності нова форма фінансової звітності - звітність за сегментами. Міжнародний досвід вкотре доводить, що в основі розвитку звітності за сегментами лежать інформаційні потреби користувачів, кількість яких постійно зростає.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. За останні роки вітчизняними науковцями активно досліджувалися питання можливостей удосконалення бухгалтерського обліку і звітності в установах державного сектору економіки. Питання складання звітності в установах державного сектору України були висвітлені у працях таких вчених, як Атамас П.Й., Бутинець Ф.Ф., Гізатуліна Л.В., Джога Р.Т., Єфименко Т.І., Канцуров О.О., Кононенко О., Лучко М.Р., Ловінська Л.Г., Свірко С.В., Сушко Н.І., Чечуліна О.О., Цветкова Н. та інші [1; 2; 3; 6; 7; 8; 9]. Проте, зміни, що відбулися у бюджетному законодавстві, а також необхідність наближення обліку в державному секторі економіки до міжнародних стандартів зумовлюють постановку нових завдань для наукових досліджень у даній сфері.

Постановка завдання. Метою даного дослідження виступає формування концепції уніфікації та модернізації облікової системи установ державного сектору економіки на основі дослідження проблем і недоліків існуючих базових підходів до його організації в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Умови трансформації бухгалтерського обліку та звітності державного сектору економіки та уніфікація його до міжнародних стандартів зумовлюють необхідність перебудови складу і форм фінансової звітності та розробку гармонізованого методичного та нормативно-правового забезпечення.

Основною метою модернізації облікової системи та звітності в секторі загального державного управління виступає підвищення якості та достовірності обліку, прозорості державних фінансів, забезпечення повного відображення даних у звітності, вдосконалення методології та перехід на єдині методологічні засади бухгалтерського обліку і звітності, створення уніфікованого організаційного та інформаційного забезпечення обліку та звітності.

Звітність - це система узагальнених і взаємопов'язаних економічних показників поточного обліку, які характеризують результати діяльності установ державного сектору економіки за звітний період. Бюджетна звітність складається згідно з нормативно-правовими актами Державної казначейської служби України за погодженням з Міністерством фінансів України.

Звітний сегмент – сегмент, інформація про доходи, витрати, фінансові результати, активи і зобов'язання якого підлягає окремому розкриттю у річній фінансовій звітності суб'єкта державного сектору [5].

Відповідно до цілей облікової системи та складання звітності суб'єкти бухгалтерського обліку в бюджетній сфері звітні сегменти класифікують на географічні та сегменти діяльності.

Географічний сегмент – це відокремлювана частина діяльності суб'єкта державного сектору в певному географічному регіоні, яка відрізняється від інших, а саме:

- економічними і геополітичними умовами географічного регіону;
- особливістю діяльності в різних географічних регіонах;
- територіальним розташуванням підрозділів або споживачів послуг (робіт);
- характерними для географічного регіону ризиками діяльності;
- правилами валютного контролю і валютними ризиками в таких регіонах [5].

Сегмент діяльності – це відокремлюваний вид (або група видів) діяльності суб'єкта державного сектору, який відрізняється від інших, а саме:

- видом послуг (робіт);
- способом отримання доходу (способом надання послуг, виконання робіт);
- характером діяльності;
- цілями діяльності;
- категорією споживачів послуг (робіт) [5].

Відповідно до П(С)БОДС №103 "Фінансова звітність за сегментами" всі суб'єкти господарювання державного сектору, як виняток є державні комерційні підприємства, мають визначити відокремлюваний вид або групу видів діяльності як окремий сегмент діяльності, за яким у звітах буде подаватись фінансова інформація для оцінки результатів діяльності цього суб'єкта господарювання в досягненні визначених цілей у минулому і для прийняття рішень щодо розподілу ресурсів. Сегменти визначаються з урахуванням бюджетної класифікації (бюджетних програм) та організаційної структури суб'єкта державного сектору.

У Міжнародному стандарті бухгалтерського обліку для державного сектору 18 "Звітність за сегментами" поняття географічного сегмента та сегмента діяльності мають такі визначення [4]:

- географічний сегмент – це відокремлюваний компонент суб'єкта господарювання, зайнятий у забезпеченні певних результатів або досягненні конкретних цілей у певному географічному регіоні;
- сегмент діяльності – це відокремлюваний компонент суб'єкта господарювання, зайнятий у забезпеченні певних результатів або досягненні конкретних цілей, які відповідають загальній місії кожного суб'єкта господарювання.

Порівнявши визначення даних понять, які описані в національних та міжнародних стандартах бухгалтерського обліку в державному секторі, приходимо до висновку, що концептуально національні стандарти відповідають вимогам міжнародних стандартів.

Проте не можливо не відмітити, що, на відміну від НП(С)БОДС 103 "Фінансова звітність за сегментами", МСБОДС 18 "Звітність за сегментами" не містить чітко визначених кількісних критеріїв для визнання сегментів звітними, а основна увага приділяється суттєвості інформації та її достатності для оцінювання результатів діяльності суб'єкта господарювання в досягненні визначених цілей у минулому і для прийняття рішень щодо майбутнього розподілу ресурсів.

Сегменти визначаються з урахуванням бюджетної класифікації (бюджетних програм) та організаційної структури суб'єкта державного сектору.

Сегмент діяльності або географічний сегмент визначається звітним, якщо більша частина його доходу створюється від реалізації послуг (робіт) зовнішнім споживачам і одночасно показники його діяльності відповідають одному з таких критеріїв:

- дохід цього сегмента суб'єкта державного сектору становить не менше ніж 10% сукупного доходу;

- витрати цього сегмента становлять не менше ніж 10% сумарного обсягу витрат всіх сегментів певного виду (діяльності або географічного відповідно);
 - балансова вартість активів цього сегмента становить не менше ніж 10% сукупної балансової вартості активів усіх сегментів певного виду (діяльності або географічного відповідно).
- У разі невідповідності зазначеним критеріям необхідно провести подальше об'єднання двох або кількох схожих сегментів [5].

Щоб облегшити процес визначення сегменту звітним суб'єктам бухгалтерського обліку в державному секторі необхідно дати чітку відповідь на низку запитань (рисунк 1).

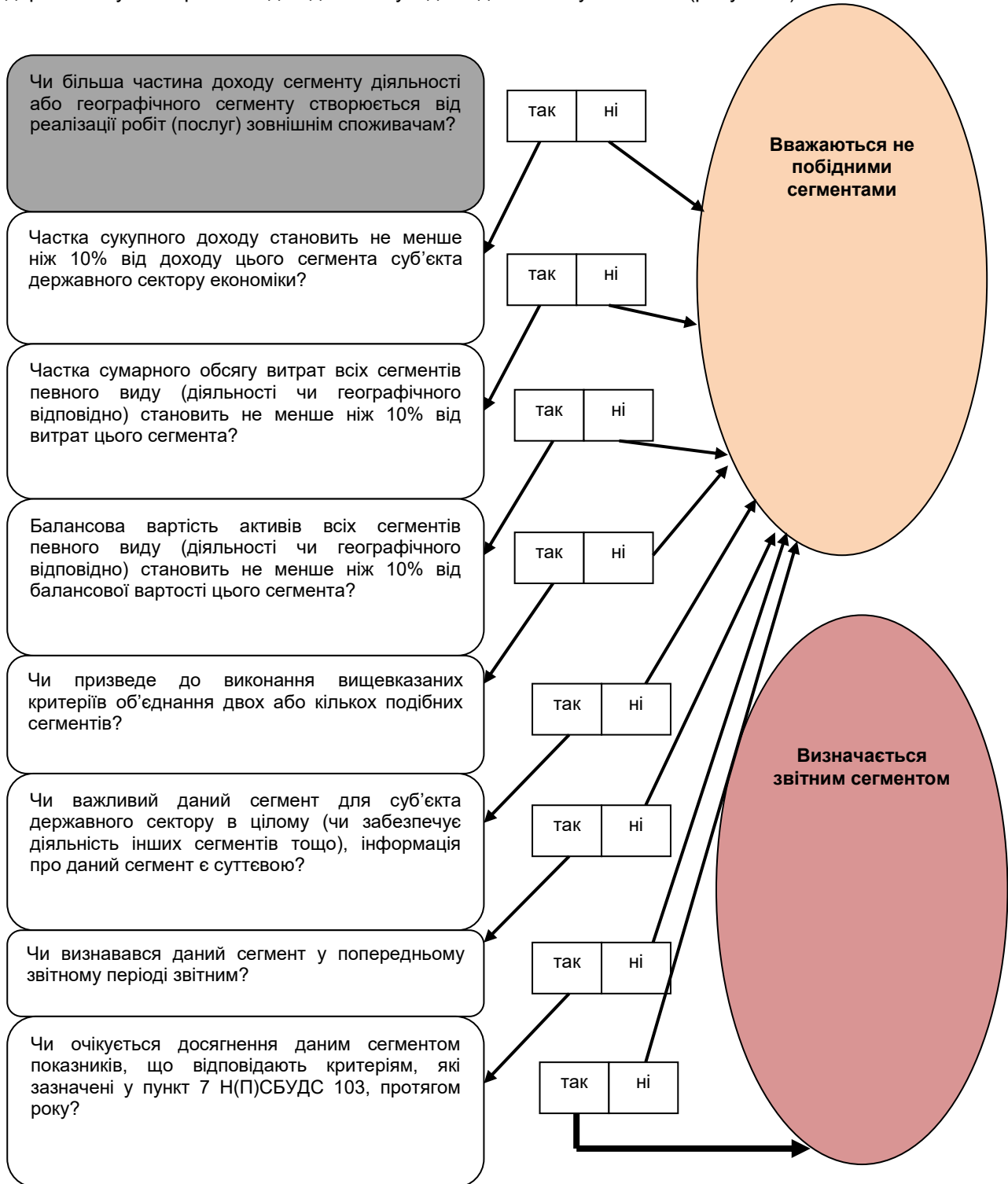

Рис. 1. Дерево прийняття рішень щодо визначення сегменту (діяльності чи географічного відповідно) звітним сегментом

Джерело: складено на основі [5].

Сегмент, який не відповідає зазначеним критеріям, може бути визнаний звітним сегментом, якщо цей сегмент має важливе значення для суб'єкта державного сектору в цілому (забезпечує діяльність інших сегментів тощо) і інформація про нього є суттєвою.

Звітність за сегментами задовольняє потреби двох груп користувачів - внутрішніх та зовнішніх, оскільки перебуває на межі управлінської та фінансової звітності

З одного боку, звітність за сегментами є частиною управлінської (внутрішньої) звітності, користувачі якої – управлінський персонал та члени правління підприємства. З іншого – це частина пакету фінансової звітності підприємства, яка є загальнодоступною та серед користувачів якої можуть бути інвестори, споживачі та постачальники, фінансові інститути, аудитори тощо [1]. Різні групи користувачів мають різні потреби.

До внутрішніх користувачів звітності за сегментами відносяться:

- працівники;
- менеджери сегментів;
- контролери;
- служба внутрішнього аудиту;
- вищий управлінський персонал.

До зовнішніх користувачів звітності за сегментами відносяться:

- потенційні інвестори;
- кредитори;
- клієнти;
- постачальники;
- суб'єкти державного управління;
- конкуренти;
- фінансові інститути;
- науково-дослідні установи та дослідницькі центри;
- аудитори.

Різні групи користувачів за допомогою даних звітності за сегментами мають можливість проводити більш якісний аналіз діяльності суб'єктів державного сектору економіки.

Складання звітності за сегментами має низку своїх переваг та недоліків.

Як показують західні наукові дослідження, що прогноз діяльності компанії є більш точним, який побудований на інформації про звітні сегменти, аніж той, в основі якого була консолідована фінансова звітність [7; 8; 9].

До переваг звітності за сегментами відноситься [1]:

1. Така звітність дозволяє краще оцінити минулі та спрогнозувати майбутні результати діяльності підприємства, що реалізується через виявлення так званої «прихованої інформації», яка просто подана в агрегованому вигляді у консолідованій звітності, дати оцінку збільшення продуктивності різних географічних сегментів, визначити ризики їх функціонування та перспективи розвитку різних господарських сегментів;

2. Звітність за сегментами надає можливість більш точно порівняти результати діяльності з основними конкурентами: як із малими підприємствами (які мають лише один напрямок господарської діяльності), так і з високодиверсифікованими компаніями;

3. Звітність за сегментами може стати одним із засобів управлінського контролю з боку вищого управлінського персоналу над різними підрозділами підприємства.

Проте, незважаючи на свої переваги, дана звітність має також і недоліки [1]:

1. Витрати, пов'язані з підготовкою та презентацією додаткової інформації;

2. Практичне застосування законодавства щодо визначення звітних сегментів.

З першого погляду складається враження, що недоліки звітності за сегментами значно переважають над її перевагами, але ціла низка емпіричних досліджень доводять протилежний результат.

Показники звітності ґрунтуються на інформації поточного бухгалтерського обліку, що забезпечує її реальність і достовірність.

Інформація, що наведена у фінансових і бюджетних звітах та примітках до них повинна сприяти прийняттю своєчасних і виважених економічних рішень шляхом оцінки минулих, теперішніх та майбутніх подій, підтвердження чи коригування їх оцінок, зроблених у минулому. Крім того, має бути можливість співставлення звітних даних за різні періоди, а також порівнювання звітності різних органів казначейства. Адже звітність, будучи підсистемою бюджетного механізму та знаряддям управління соціально-економічним розвитком суспільства, має велике значення для оперативного управління бюджетною системою та процесом виконання бюджетів.

Висновки з проведеного дослідження. Уніфікація фінансової звітності в установах державного сектору економіки сприятиме: удосконаленню управління державними фінансами; впровадженню системи стратегічного бюджетного планування на середньостроковий та

довгостроковий періоди, а також програмно-цільового методу складання і виконання бюджетів; підвищенню дієвості системи фінансового контролю за бюджетним процесом.

Метою звітності за сегментами є надання інформації про минулі результати діяльності різних напрямів підприємства та можливості кращого прогнозування майбутніх грошових потоків, що загалом є сумісним з метою всього пакету фінансової звітності підприємства.

В рамках проведеного дослідження встановлено, що питання звітності за сегментами в установах державного сектору економіки є малодослідженими і потребують подальших досліджень у даному напрямку.

Література

1. Вовк М.О. Аналіз показників звітності за сегментами / М.О. Вовк // Економічний аналіз. – 2015. – Т. 19, №2. – С. 47-53.
2. Кононенко О. Звітність за сегментами: що робити з формою № 6. / О. Кононенко // Бухгалтерський тиждень. – 2006. – № 6 (214). – С. 33-41.
3. Лучко М.Р. Організація обліку в установах державного сектору економіки: реалії сьогодення / М.Р. Лучко, Л.Т. Штимер // Науковий вісник ужгородського університету. Серія “Економіка”. Випуск 1(45). Том 2. – Ужгород: УНУ, 2015. – С. 39-42.
4. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку для державного сектору 18 “Звітність за сегментами” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifac.org/>
5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 103 “Фінансова звітність за сегментами” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0088-11>.
6. Цветкова Н. Бухгалтерський облік інформації за сегментами: методологія, організація, звітність / Н. Цветкова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 6. – С. 17-21.
7. Balakrishnan R. The predictive ability of geographic segment disclosures / Balakrishnan R., Harris T.S., Sen P.K. // Journal of Accounting Research. – 1990.
8. Behn B.K. “The predictive ability of geographic segment disclosures by US companies: SFAS No. 131 vs SFAS No. 14” / Behn B.K., Nichols N.B., Street D.L. // Journal of Accounting Research. – Vol. 1. – 2002.
9. Herrmann D. (2000), An Analysis of Segment Disclosures under SFAS No. 131 and SFAS No. 14, / Herrmann D., Thomas W. // Accounting Horizons. – 2000. – Vol. 14(3), – pp. 287-302.

References

1. Vovk, M.A. (2015), “Analysis of indicators of segment reporting”, *Ekonomichnyi analiz*, vol. 19, no. 2, pp. 47-53
2. Kononenko, O. (2006), “Reporting by segments: what to do with the form number 6”, *Bukhhalterskyi tyzhden*, no. 6 (214), pp. 33-41.
3. Luchko, M.R. and Shtymer, L.T. (2015), “Accounting in the public sector of the economy: today's realities”, *Scientific bulletin of the Uzhgorod University. Series “Economy”*, Issue 1 (45), Vol. 2, pp. 39-42.
4. International Accounting Standard Public Sector 18 “Segment Reporting” - Access: <http://www.ifac.org/> (access date July 16, 2016).
5. National provision (Standard) 103 in the public sector “Financial Statements Segment” - Access: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0088-11> (access date July 20, 2016).
6. Tsvetkova, N. (2006), “Accounting segment information: methodology, organization, reporting”, *Accounting and audit*, no. 6, pp. 17-21.
7. Balakrishnan, R., Harris, T.S. and Sen, P.K. (1990), “The predictive ability of geographic segment disclosures”, *Journal of Accounting Research*.
8. Behn, B.K., Nichols, N.B. and Street, D.L. (2002), “The predictive ability of geographic segment disclosures by US companies: SFAS No. 131 vs SFAS No. 14”, *Journal of Accounting Research*, Vol. 1.
9. Herrmann, D. and Thomas, W. (2000), “An Analysis of Segment Disclosures under SFAS No. 131 and SFAS No. 14”, *Accounting Horizons*, Vol. 14(3), pp. 287-302.

Рецензент : д.е.н., професор Тернопільського національного економічного університету М.Р. Лучко

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА

УДК 378.14

Мушеник І.М.,
к.е.н., доцент кафедри інформаційних технологій
Бурлаков О.С.,
к.е.н., доцент кафедри інформаційних технологій
Подільський державний аграрно-технічний університет

ТРЕНІНГОВІ МЕТОДИ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-АГРАРНИКІВ

Mushenyk I.M.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of
department of Information technology
Burlakov O.S.,
cand.sc.(econ.), assistant professor
of department of Information technology
Podolsky State Agricultural and Technical University

TRAINING METHODS IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL FUTURE SPECIALISTS AGRARIAN READINESS

Постановка проблеми. Дуже часто навчання, пронизане уможлядним змістом, формує лише абстрактне уявлення фахівця про майбутню роботу. Тому найчастіше випускники навчальних закладів на практичній роботі змушені в буквальному значенні перенавчатися, адаптуючись до умов праці.

Як відомо, між теорією і практикою завжди існує відстань, а бажане не завжди збігається з дійсним. Не випадково до сьогоднішнього дня залишається невирішеною проблема невідповідності підготовки фахівців у сучасних вузах (яка здійснюється шляхом академічного навчання) вимогам практичної діяльності.

Напрацювання в галузі сучасної управлінської теорії і практики настільки різноманітні, що вимагають переоцінювання концепції, стратегії, змісту та методики формування управлінської компетентності майбутніх фахівців-аграріїв.

Для того, щоб не відставати від вимог часу, відбувається інтенсифікація освітнього процесу у ВНЗ на основі впровадження в нього інтерактивних технологій навчання, створення психологічно комфортного середовища для розвитку загальних управлінських навичок і вмінь, набуття основ управлінської культури. Ефективними методами навчання студентів до управлінської діяльності є активні методи, які сфокусовані на набутті навичок і вмінь конструктивного прийняття рішення у процесі розв'язання управлінського завдання, активного слухання, встановлення контактів із співрозмовником, зняття емоційного напруження тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розв'язанню проблеми формування управлінської компетентності у майбутніх фахівців присвячені роботи таких науковців: В. Кричевського, О. Мармази, Л. Троєльнікової, О. Атласової, О. Тонконогої, Т. Шамової.

Український психолог О.І. Кульчицька пропонує при підготовці студентів до майбутньої роботи на керівних посадах використовувати такі групові методи тренінгу творчих здібностей: мозковий штурм; "гірлянди асоціацій"; сінектика тощо [4].

Ю. Ємельянова свідчить про те, що термін "тренінг" має використовуватися не для характеристики методів навчання, а для визначення методів розвитку здібностей людини до навчальної діяльності чи до оволодіння будь-яким складним видом діяльності [5].

Проте, незважаючи на наявність праць науковців із проблеми формування компетентності майбутніх фахівців до професійної діяльності, проблема формування управлінської компетентності у студентів аграрних ВНЗ залишається невирішеною.

Постановка завдання. Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні теоретичних і методичних основ використання тренінгу як ефективного методу формування управлінської компетентності у майбутніх керівників аграрної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні напрацювання в традиційній підготовці студентів до управлінської діяльності (лекції, семінари, дискусії, вирішення проблемних завдань тощо), перш за все, впливають на розвиток їх мислення, пам'яті студентів, орієнтуючи на "заучування" знань, що не сприяє повноцінному формуванню управлінської компетентності, сутність якої полягає не тільки в теоретичній, а й в практичній та психологічній підготовленості особистості майбутнього фахівця до здійснення управлінської діяльності.

Науковці, які досліджують проблему вдосконалення управлінської підготовки фахівців вважають, що її ефективність значною мірою забезпечується використанням інноваційних педагогічних технологій і рефлексивно-інноваційних методів (організаційно-дійові ігри, психологічні практикуми, *тренінги*) їх підготовки.

Тренінг як метод навчання відрізняється від традиційних методів тим, що під час його проведення одночасно відбувається, по-перше, передача знань і самостійний пошук способів і оволодіння технологіями та алгоритмами вирішення поставлених навчальних завдань; по-друге, формування та вироблення навичок і вмінь; по-третє, розвиток різноманітних психологічних структур особистості фахівця, а також особистості в цілому.

Розглядаючи професійну підготовку як роботу студента над своїм особистісним становленням як майбутнього фахівця, тренінги доцільно застосовувати у функції активного та дієвого методу підготовки аграріїв.

Основні тренінгові методи, запропоновані І. Вачковим, котрий їх групує на такі:

- метод концентрації присутності (активізація події, що відбувається у психологічному просторі);
- метод групової рефлексії (активізація події, що відбувається у просторі дискурсу);
- метод побудови диспозицій (активізація події, що відбувається у просторі фізичної реальності).

Усі зазначені методи спрямовані на те, щоб у процесі тренінгової роботи розгорталися події, які б були неочікуваними для студентів – учасників тренінгу і значущими для їх професійних змін, тобто для формування готовності до спілкування.

Отже, в чому полягає ефективність тренінгів у навчальних установах і чому ми пропонуємо для впровадження ці методи? Перш за все під час тренінгових занять первинний вплив здійснюється не на пізнавальну сферу психіки людини (сприйняття, увагу, пам'ять, мислення), а вихід на неї через емоційно-почуттєву і мотиваційну сфери. Приблизна схема цієї педагогічної взаємодії виглядає так: розум викладача → переживання і почуття студента → розум студента → розум викладача (зворотний зв'язок). Тобто шляхом використання різноманітних тренінгових методів (рольова гра, групова дискусія, вправи з вербальної та невербальної комунікації, тренування певних навичок, відеозворотний зв'язок та ін.) студент, слухач набуває досвіду переживання певних ситуацій, своїх психічних станів, фіксує та запам'ятовує емоційне забарвлення під час вирішення тих чи інших тренінгових завдань. Отриманий емоційно-почуттєвий досвід піддається інтелектуальній обробці та надійно зберігається. Внаслідок чого у студента формуються необхідні навички, знання, уявлення, погляди й цінності, які ним уже сприймаються як власні, а не нав'язані зовні.

Специфічними ознаками тренінгу є атмосфера невимушеності і свободи спілкування між його учасниками; стадійність, зумовлена соціально-психологічними закономірностями розвитку групи; акцент на активні взаємини між учасниками групи; застосування активних методів групової роботи; провідна роль особистості тренера в досягненні цілей тренінгу; певна просторова організація (частіше всього – коло).

У залежності від мети і завдань тренінги класифікують за різними ознаками: корпоративні, інноваційні, управлінські, індивідуальні (кочинг), групові, інтегративні, психологічні тощо. На нашу думку, всі вони є модифікацією *соціально-психологічного тренінгу* (СПТ). В основному, СПТ – це активне соціально-психологічне навчання з метою формування компетентності, активності і спрямованості особистості в спілкуванні з людьми, вдосконалення колективних зв'язків і стосунків [1]. Проте, на нашу думку, межі його застосування є значно більші, ніж розвиток навичок ефективного спілкування.

Тренінг поєднує такі чотири узагальнені принципи діяльності:

1) тренінг як *своєрідна форма дресури*, при якій жорсткими маніпулятивними прийомами за допомогою позитивного підкріплення формуються необхідні способи поведінки, а за допомогою негативного підкріплення "стираються" шкідливі, непотрібні;

2) тренінг як *тренування*, в результаті якого проходить формування і відпрацювання вмінь і навичок ефективного поведінки;

3) тренінг як *форма активного навчання*, метою якого є перш за все передача знань, а також розвиток деяких навичок і вмінь;

4) тренінг як *метод створення умов для саморозкриття* учасників і самостійного пошуку ними способів вирішення особистісних психологічних проблем [5].

Отже, учасники тренінгу не просто пізнають, як будувати ефективну модель взаємодії з

колегами, керівництвом, підлеглими в різних типових і неординарних ситуаціях, а *безпосередньо* набувають нові знання, навички і вміння в спеціально змодельованих ситуаціях поведінки.

Згідно з положеннями теорії настанови Д. Узнадзе, рольових ігор С. Рубінштейна, ідеї П. Гальперіна про формування орієнтовних основ розумових дій, поведінка людини в основному має імпульсивний характер. Імпульсивні реакції в управлінських ситуаціях часто бувають неадекватними в контексті ситуації, яка склалася. Проте ми часто не усвідомлюємо цього. Якщо людина усвідомлює неадекватність своєї поведінки, то, найімовірніше, вона буде намагатися реагувати усвідомлено. Оптимальним методом сприяння цьому процесу є тренінги, бо саме на стадії об'єктивації проходить навчання способом реагування, спілкування, які роблять поведінку людини більш адекватною. Після певного закріплення нова її поведінка стає знову неусвідомленою, імпульсивною, але вже на новому, більш ефективному рівні.

Тренінгова програма формування управлінської компетентності фахівців-аграрників має складатися, на нашу думку, з таких взаємопов'язаних змістовних блоків – *особистісного, комунікативного та професійного*.

Особистісний блок починає програму тренінгів, тому для тренера-викладача найбільш важливим на цьому етапі є формування згуртованості групи, відпрацювання групових правил поведінки на тренінгу, мотивування учасників тренінгу, діагностування особистісних якостей студентів. Ці процеси відбуваються безпосередньо на фоні заглиблювання учасників в свій внутрішній світ, фокусування на своїх переживаннях, думках, уявленнях про самого себе. Метою цього блоку є сприяння усвідомленню учасниками самого себе (своєї особистості) і розумінню інших людей.

Комунікативний блок спрямований на усвідомлення учасниками себе в системі професійного й особистісного спілкування та його метою є формування навичок спілкування з колегами по роботі, з адміністрацією, з діловими партнерами, налагодження ділової взаємодії, розвиток вміння слухати, висловлювати свою точку зору, знаходити компромісне рішення, аргументувати і відстоювати свою точку зору. Кожен учасник досліджує свій стиль спілкування, спостерігає за поведінкою інших учасників, усвідомлює звичні способи спілкування, аналізує помилки в міжособистісній взаємодії.

Професійний блок орієнтований на усвідомлення учасниками себе в системі професійної, управлінської діяльності. Його мета – закріплення нових способів професійно-активної поведінки, розвиток навичок і вмінь керування та ефективного лідерства, набуття практичних навичок і вмінь формування власної управлінської кар'єри, відпрацювання вмінь самоаналізу управлінської діяльності, а також способів вивільнення свого творчого потенціалу.

Отже, за допомогою тренінгу ефективність формування управлінської компетентності прослідковується на кількох таких рівнях:

- на когнітивному рівні – отримання нових знань, інформації про себе та інших, про більш конструктивні способи управлінської діяльності;
- на емоційному рівні – переживання з приводу особистої нездатності в деяких аспектах управлінської діяльності, набуття емоційного досвіду в стосунках з групою, усвідомлення своїх емоційних переживань, підвищення самоконтролю;
- на поведінковому рівні – набуття нових прийомів, способів поведінки, навичок і їх закріплення;
- на особистісному рівні – корекція ставлення до себе і інших людей, корекція настанов, особистісних якостей, які заважають ефективному спілкуванню, оптимальній діяльності [3].

Висновки з проведеного дослідження. Тренінг активізує процес навчання, посилює його практичну орієнтацію, допомагає перебороти деструктивні форми поведінки студентів, в найбільшій мірі сприяє оволодінню ними управлінськими технологіями, оптимально формує теоретичну, практичну та психологічну діяльність, ефективно формує управлінську компетентність майбутнього фахівця-аграрника.

Перспективи подальших розвитку у даному напрямі дослідження насамперед полягають у визначенні методик, методів і прийомів, пошуку ситуацій і розробленні вправ для ефективного формування управлінської компетентності у студентів аграрних ВНЗ.

Література

1. Кульчицька О.І. Підготовка студентів до майбутньої роботи на керівних посадах / О.І. Кульчицька // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2001. – № 2 (3). – С. 15-20.
2. Малиновська Г.А. Особливості формування іншомовної комунікативної компетенції майбутнього економіста в процесі його професійної підготовки / Г.А. Малиновська // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 5. – С. 88-95.
3. Мельничук І.М. Тренінг для визначення ціннісних орієнтацій студентів / І.М. Мельничук // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – Серія: Педагогіка і психологія. – Ялта: РВВ КГУ, 2007. – Вип. 15. – Ч.1. – С. 178-184.
4. Мороз Л.І. Теоретичне та прикладне обґрунтування алгоритму складання програми тренінгу професійно – психологічного спрямування / Л.І. Мороз // Практична психологія та соціальна робота. –

2006. – № 3. – С. 7-10.

5. Мороз Л.І. Тренінгові технології навчання у ВНЗ / Л.І. Мороз., С.І. Яковенко. – К., 2004. – 202 с.

6. Рибалка В.В. Психологічна наука як фактор гуманізації професійної підготовки управлінських кадрів у вищих технічних закладах освіти / В.В. Рибалка // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2000. – № 1. – С. 109-117.

7. Сисоєва С.О. Педагогічні технології професійної освіти: навчальний тренінг: навч-метод. посібн. / С.О. Сисоєва, Л.І. Боднарева. – К., ВМУРЛ «Україна», 2006. – 162 с.

8. Штепа О.С. Трансформація особистості у тренінгах особистісного зростання та способи її вимірювання / О.С. Штепа // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – № 3. – С. 53-57.

References

1. Kulchytska, O.I. (2001), "Preparing students for future work in management positions", *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy*, no. 2 (3), pp. 15-20.

2. Malynovska, H.A. (2002), "Features of formation of foreign language communicative competence of future economists in the process of training", *Pedahohika i psykhologhiia profesiinoi osvity*, no. 5, pp. 88-95.

3. Melnychuk, I.M. (2007), "Training for determining the value orientations of students", *Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity*, iss. 15, part 1, pp. 178-184.

4. Moroz, L.I. (2006), "Theoretical and practical substantiation of algorithm programming training professional - psychological direction", *Praktychna psykhologhiia ta sotsialna robota*, no. 3, pp. 7-10.

5. Moroz, L.I. and Yakovenko, S.I. (2004), *Treninhovi tekhnolohii navchannia u VNZ* [Training technology education in universities], Kiev, Ukraine, 202 p.

6. Rybalka, V.V. (2000), "Psychological science as a factor in the humanization of professional management training in higher technical educational institutions", *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy*, no. 1, pp. 109-117.

7. Sysoieva, S.O. and Bodnareva, L.I. (2006), *Pedahohichni tekhnolohii profesiinoi osvity: navchalnyi treninh* [Pedagogical technology of professional education, training], tutorial, VMURoL «Ukraina», Kyiv, Ukraine, 162 p.

8. Shtepa, O.S. (2004), "The transformation of the individual in the training of personal growth and how to measure", *Praktychna psykhologhiia ta sotsialna robota*, no. 3, pp. 53-57.

Рецензент: д.е.н., доцент Подільського державного аграрно-технічного університету І.А. Цвігун

УДК 338.39

Тимченко І.П.,
аспірант* кафедри менеджменту
інноваційної та інвестиційної діяльності
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СТОХАСТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДИКИ АНАЛІЗУ СТРАТЕГІЧНИХ РОЗРИВІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Tymchenko I.P.,
graduate student of the department of management
innovation and investment activity
Taras Shevchenko National University of Kyiv

STOCHASTIC MODELING OF METHODOLOGY IMPLEMENTATION OF STRATEGIC GAP-ANALYSIS AT ENTERPRISES

Постановка проблеми. GAP-аналіз є одним з найбільш ефективним інструментом стратегічного управління. Використання даного аналізу для оцінювання стратегічних розривів та визначення їх структури необхідно для активізації розвитку підприємства. Адже імовірність виникнення стратегічних несподіванок в умовах VUCA-світу (Volatility, Uncertainty, Complexity, Ambiguity) є високою, та вимагає структурованого підходу до формування стратегічної поведінки підприємства, наукового обґрунтування стратегічних рішень. Формування таких алгоритмів дій передбачає моделювання стратегічної діяльності підприємства та його стратегічних бізнес-одиниць з метою економії фінансових та управлінських ресурсів, часу на коригування стратегії організаційного розвитку до зміни оточуючого середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням особливостей застосування GAP-аналізу в стратегічному управлінні підприємством займалися автори Алексєєва Н.І. [1], Біловодська О.А. [2], Гершун А. [3], Лукашев С.В., Моргун Г.В. [4], Балан В.Г., Тимченко І.П., Черваньов Д.М. [5-6], Eric S.W. Chan [7], Rho B.H., Park K., Yu Y. M. [8], Rezaeiour J., Nazaridoust M. [9], Shu-Ping Lin, Ya-Hui Chan, Ming-Chun Tsai [10], Wen-Hsien Tsai, Wei Hsu, Wen-Chin Chou [11], William Brown F., Nancy G. Dodd [12]. Однак більшість досліджень зосереджені на галузевому аспекті функціонування підприємств. Питання застосування GAP-аналізу у системі стратегічного управління, тобто моделюванні основних етапів аналізу з метою формування стратегії підприємства, залишається не вирішеним, а отже і являється актуальним в частині обґрунтування необхідності інтеграції.

Постановка завдання. Метою статті є розробка стохастичної моделі інтеграції методики аналізу стратегічних розривів на основі модифікованої збалансованої системи показників у систему стратегічного управління підприємством.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізація проекту впровадження методики аналізу стратегічних розривів на основі модифікованої збалансованої системи показників є багатоетапним та достатньо складним процесом, який потребує постійних зусиль, спрямованих на подолання впливу різноманітних факторів ендогенного й екзогенного характеру. Окрім цього необхідно враховувати високий рівень невизначеності на кожному з етапів даного проекту, зумовлений як дією вказаних вище чинників, так і новизною необхідних заходів. Для підвищення ефективності впровадження методики діагностики стратегічних розривів підприємства на основі модифікації збалансованої системи показників (BSC) – для більш повного врахування усіх аспектів діяльності підприємства, застосування методу DEMATEL – для ідентифікації найбільш важливих стратегічних показників за кожним аспектом діяльності підприємства та розробки відповідних стратегічних карт, та використання методів багатокритеріального оцінювання [5], розроблено стохастичну модель на основі W-функцій та теорії замкнутих потокових графів [6], які дають змогу:

1) у вигляді GERT-сіток наочно й достатньо повно представити всі етапи проекту інтеграції даної методики в систему стратегічного управління підприємством;

2) врахувати стохастичну природу як самого процесу впровадження (за рахунок використання ймовірнісних міркувань щодо часу здійснення кожної операції та вірогідності її виконання), так і впливу різноманітних факторів;

3) завчасно визначити можливі проблемні та «вузькі місця» даного процесу;

* Науковий керівник: Павленко І.І. – д.е.н., професор

- 4) визначити основні ризики, пов'язані з упровадженням всієї методики, та окремих її етапів;
- 5) оцінити тривалості етапів проекту впровадження методики аналізу стратегічних розривів та всього проекту загалом;
- 6) визначити ймовірності завершення окремих етапів та отримання результатів у процесі реалізації проекту впровадження запропонованої методики;
- 7) забезпечити оптимальне планування потреби в різноманітних ресурсах на всіх етапах проекту;
- 8) більш ефективно збалансувати діяльність підрозділів та відповідальних осіб в процесі реалізації проекту й, зокрема, при впровадженні модифікованої збалансованої системи показників, оцінюванні стратегічних розривів за аспектами MBSC та при формулюванні стратегічних ініціатив;
- 9) максимально врахувати можливі зміни різноманітних факторів впливу на діяльність підприємства;
- 10) підвищити рівень стратегічного контролінгу та ефективність сформованих стратегій як з точки зору їх обґрунтованості, так і з погляду майбутньої реалізації;
- 11) отримати інформацію та можливості для подальшого вдосконалення підсистем стратегічного управління підприємством.

Зазначимо, що в GERT-сітках для врахування стохастичної природи аналізованих процесів використовують два типи вузлів: з детермінованою та ймовірнісною вихідними функціями [6], причому для їх вузлів використовуються позначення, наведені в табл. 1.

Слід зазначити, що кожна операція стохастичної моделі характеризується певною ймовірністю p_k та часом виконання t_k (з використанням певного розподілу), які можуть бути трансформовані в один параметр – W -функцію ($W_k = p_k \cdot M_k$, де M_k – умовна твірна функція моментів випадкової величини t_k , яка враховує тип її ймовірнісного розподілу (нормальний, експоненційний, ..., вироджений [6])).

Таблиця 1

Позначення вузлів в GERT-сітках

Позначення	Опис
	GERT-вузол з детермінованим виходом
	GERT-вузол з стохастичним виходом

Джерело: розроблено автором

Зрозуміло, що час виконання кожної операції буде залежати від конкретного підприємства, обсягів запланованих робіт та інших чинників, які визначають стохастичний характер та невизначеність в його діяльності.

Характерною рисою GERT-сітки є те, що оскільки вона складається з паралельних і послідовних ланцюжків і (або) петель, то за допомогою правил їх редукції [6] вона може бути перетворена в еквівалентну сітку, що складається з одної-єдиної дуги. Насправді, даний результат узагальнюється на будь-яку GERT-сітку, оскільки можна комбінувати базисні перетворення (редукцію послідовних, паралельних дуг та петель).

Відповідно до особливостей розробленої методики аналізу стратегічних розривів загальна структура стохастичної моделі може бути представлена у вигляді суперпозиції-включення:

1) часткових стохастичних моделей для окремих аспектів модифікованої збалансованої системи показників (MBSC) – SM_1^k , $k = 1; 2; \dots; 8$, де верхній індекс визначає конкретний аспект MBSC, зокрема при $k = 1$ розглядається управлінський; $k = 2$ – фінансовий; $k = 3$ – виробничий; $k = 4$ – інноваційно-технологічний; $k = 5$ – маркетинговий; $k = 6$ – інституційний; $k = 7$ – екологічний; $k = 8$ – соціальний аспекти MBSC.

2) моделі впровадження MBSC, яка включає в себе часткові стохастичні моделі;

3) стохастичної моделі розробки плану стратегічних ініціатив SM_2 на основі аналізу структури стратегічних розривів та їх оцінювання;

4) інтегральної стохастичної моделі інтеграції всієї методики аналізу стратегічних розривів в систему стратегічного управління підприємством.

Вказані залежності та взаємозв'язки між вказаними стохастичними моделями можна відобразити у вигляді схеми (рис. 1).

Рис. 1. Структурна схема залежності стохастичних моделей процесу впровадження методики аналізу стратегічних розривів

Джерело: розроблено автором

Відповідно до рис. 1 та до технології побудови збалансованої системи показників у процесі впровадження необхідно передбачити розробку декількох необхідних елементів:

- 1) карт стратегічних задач, логічно пов'язаних зі стратегічними цілями;
- 2) безпосередньо карт збалансованих показників, які кількісно вимірюють ефективність бізнес-процесів та терміни досягнення необхідних результатів;
- 3) плани стратегічних ініціатив (цільових проектів, інвестицій, навчання тощо), які забезпечують впровадження необхідних змін;
- 4) показники керівників різних рівнів для контролю та оцінювання діяльності.

Побудова MBSC здійснюється таким чином, щоб завдання й показники менеджерів більш високого рівня організаційної структури в інтегрованому вигляді відображали завдання й показники менеджерів більш низького рівня. Таким чином, вдається досягти того, що реалізація стратегії стає регулярною діяльністю всіх підрозділів й керованою за допомогою планування, обліку, контролю та аналізу збалансованих показників, а також мотивації персоналу на їх досягнення.

Відповідно до означеного вище можна виділити 4 етапи процесу впровадження методики аналізу стратегічних розривів на основі модифікованої збалансованої системи показників, які зображені на рис. 2 у вигляді інтегральної стохастичної моделі на основі GERT-сітки [6]. Зміст виконуваних операцій та робіт проекту наведено у табл. 2.

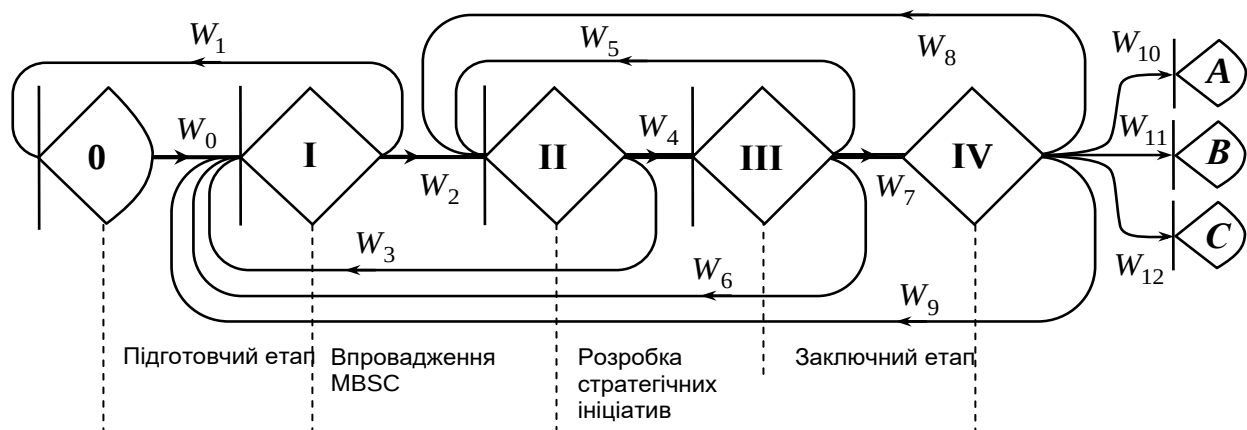

Рис. 2. Інтегральна стохастична модель процесу впровадження методики аналізу стратегічних розривів

Джерело: розроблено автором

Таблиця 2

Основні операції інтегральної стохастичної моделі процесу впровадження методики аналізу стратегічних розривів

Позн.	Зміст виконуваних операцій
W_0	Блок операцій підготовчого етапу
W_1	Виявлення необхідності в коригуванні операцій підготовчого етапу
W_2	Блок операцій з упровадження модифікованої збалансованої системи показників
W_3	Виявлення необхідності в коригуванні операцій з упровадження MBSC
W_4	Блок операцій із розробки стратегічних ініціатив
W_5	Виявлення необхідності в коригуванні операцій з розробки стратегічних ініціатив
W_6	Перегляд та корекція операцій з упровадження MBSC та з розробки стратегічних ініціатив
W_7	Блок операцій заключного етапу
W_8	Перегляд та корекція операцій блоку та з розробки стратегічних ініціатив та заключного етапу
W_9	Операція зворотного зв'язку
W_{10}	Успішне реалізація проекту впровадження методики
W_{11}	Реалізація проекту впровадження методики з незначними недоліками
W_{12}	Реалізація проекту впровадження методики з суттєвими зауваженнями та недоліками

Джерело: розроблено автором

Зазначимо, що в табл. 2 виділені блоки операцій, які нижче представлено у вигляді окремих стохастичних моделей.

Підготовчий етап може бути представлений у вигляді GERT-сітки, зображеної на рис. 3, та відповідного переліку робіт, необхідних для його виконання (табл. 3). Зазначимо, що даний етап має проводитись у ході внутрішнього семінару із залученням консультантів, що забезпечують координацію процесу, методологічну правильність проходження всіх етапів і, що важливо, – незалежний погляд на проблеми й перспективи компанії.

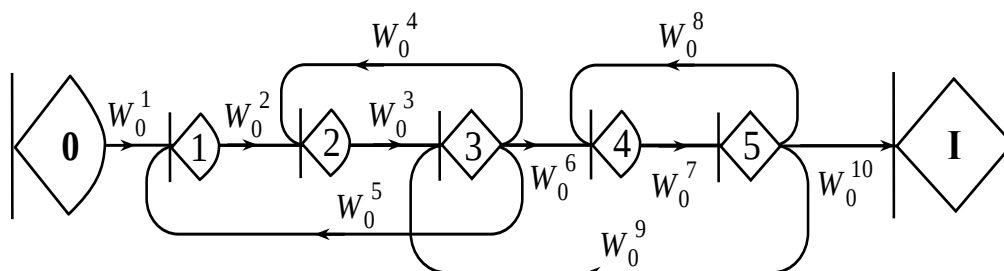

Рис. 3. Стохастична модель підготовчого етапу

Джерело: розроблено автором

Семінар починається з вступного блоку, на якому детально викладаються особливості методики аналізу стратегічних розривів, та нюанси її впровадження, типові проблеми, пов'язані з її використанням, і шляхи їхнього рішення. Далі в ході роботи в малих групах (2-4 групи залежно від кількості учасників команди і специфіки проблем) співробітники компанії по черзі працюють над кожним етапом. Після обговорення завдань кожного етапу й вироблення рішення в групах (2-4 рішення) здійснюється обмін думками і шляхом синтезу виробляється рішення для компанії в цілому.

Після цього учасники переходять до наступного етапу чи підетапу. Завдання консультантів – управління дискусією, протоколювання результатів, а також пропозиція своїх варіантів і рекомендацій.

Таблиця 3

Базові операції підготовчого етапу

Позн.	Зміст виконуваних операцій
W_0^1	Проведення внутрішнього семінару із залученням консультантів для обґрунтування необхідності впровадження методики аналізу стратегічних розривів на підприємстві
W_0^2	Формування проектної групи з інтеграції методики аналізу стратегічних розривів у систему стратегічного управління підприємством
W_0^3	Визначення повноважень та відповідальності членів проектної групи
W_0^4	Коригування та зміни в складі проектної групи
W_0^5	Уточнення обов'язків членів проектної групи
W_0^6	Розробка календарного плану робіт
W_0^7	Розробка регламенту проведення необхідних робіт
W_0^8	Корекція календарного плану робіт
W_0^9	Корекція регламенту
W_0^{10}	Підготовка відповідної документації

Джерело: розроблено автором

Найбільш складною та трудомісткою стадією проекту інтеграції запропонованої методики в систему стратегічного управління підприємством є етап впровадження модифікованої збалансованої системи показників. Відповідна укрупнена стохастична модель наведена на рис. 4, а зміст її основних операцій – у табл. 4. Вона містить для кожного виділеного аспекту MBSC часткові стохастичні моделі:

- а) розробки стратегічної карти (рис. 5, табл. 5);
- б) розробки скорингових карт (рис. 6, табл. 6);
- в) ідентифікації стратегічних розривів та оцінювання їх величин (рис. 7, табл. 7).

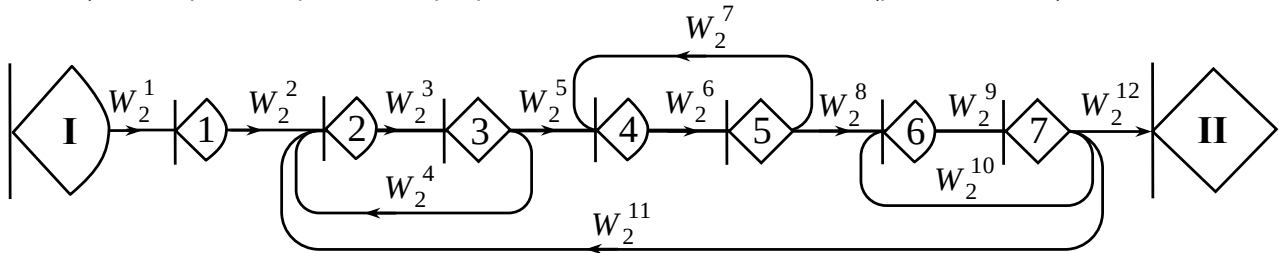

Рис. 4. Стохастична модель впровадження MBSC

Джерело: розроблено автором

Таблиця 4

Базові операції процесу впровадження модифікованої збалансованої системи показників

Позн.	Зміст виконуваних операцій
1	2
W_2^1	Дослідження та аналіз стратегічних цілей підприємства (його стратегічних бізнес одиниць) та діючої стратегії
W_2^2	Структуризація стратегічних цілей відповідно до аналізованих аспектів MBSC
W_2^3	Блок розробки стратегічної карти MBSC
W_2^4	Коригування взаємозв'язків між елементами стратегічної карти
W_2^5	Підготовка необхідної інформації для побудови скорингових карт
W_2^6	Блок розробки скорингових карт за аспектами MBSC

продовження табл. 4

1	2
W_2^7	Корекція скорингових карт
W_2^8	Дослідження структури стратегічної прогалини
W_2^9	Блок ідентифікації та оцінювання стратегічних розривів за кожним аспектом MBSC
W_2^{10}	Коригування оцінок
W_2^{11}	Вдосконалення елементів MBSC
W_2^{12}	Підготовка пакету документів

Джерело: розроблено автором

Як зазначалось у [5], стратегічна карта визначає причинно-наслідкові зв'язки між різними стратегічними цілями, пояснює зміни, які виникають у даній системі, дає змогу наочно представити взаємозв'язки й взаємовпливи стратегічних показників.

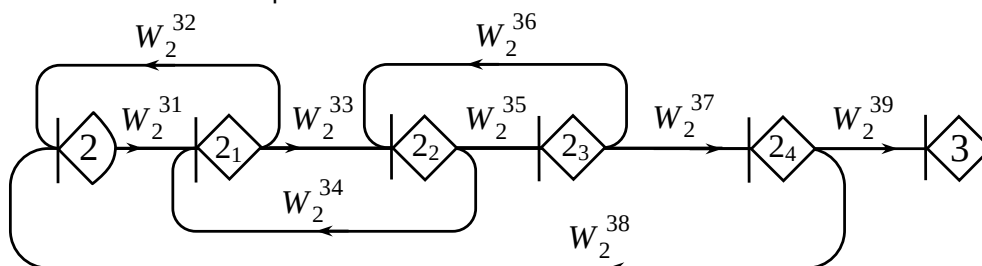

Рис. 5. Стохастична модель розробки стратегічної карти

Джерело: розроблено автором

Таблиця 5

Базові операції процесу розробки стратегічної карти

Позн.	Зміст виконуваних операцій
W_2^{31}	Визначення стратегічних цілей за кожним аспектом MBSC
W_2^{32}	Виявлення необхідності уточнення стратегічних цілей за одним або декількома аспектами MBSC
W_2^{33}	Визначення причинно-наслідкових зв'язків між цими цілями
W_2^{34}	Коригування причинно-наслідкових зв'язків
W_2^{35}	Ідентифікація груп стратегічних показників за кожним аспектом MBSC та формування відповідного переліку стратегічних показників для кожної групи
W_2^{36}	Уточнення загального переліку стратегічних показників
W_2^{37}	Побудова стратегічної карти
W_2^{38}	Коригування стратегічної карти
W_2^{39}	Документування причинно-наслідкових зв'язків

Джерело: розроблено автором

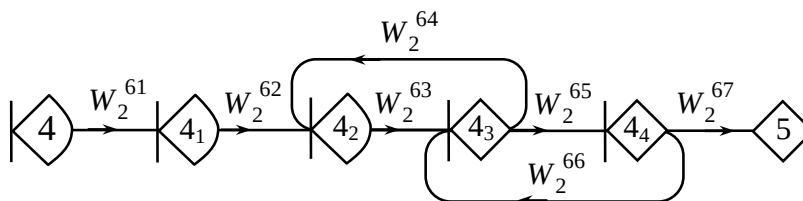

Рис. 6. Стохастична модель розробки скорингових карт

Джерело: розроблено автором

Таблиця 6

Базові операції процесу розробки скорингових карт

Позн.	Зміст виконуваних операцій
W_2^{61}	Перевірка збалансованості стратегічних показників (ключових показників результативності)
W_2^{62}	Визначення поточних значень показників результативності за кожним аспектом MBSC
W_2^{63}	Визначення відповідних прогнозних значень показників згідно зі сформованими стратегічними цілями
W_2^{64}	Перегляд та коригування за допомогою зворотних зв'язків
W_2^{65}	Побудова скорингових карт
W_2^{66}	Корекція скорингових карт
W_2^{67}	Узгодження підсумкових скорингових карт

Джерело: розроблено автором

Таблиця 7

Базові операції процесу ідентифікації та оцінювання стратегічних розривів

Позн.	Зміст виконуваних операцій
W_2^{91}	Обґрунтування та вибір виду функцій «часткової корисності» для кожного стратегічного показника
W_2^{92}	Перегляд виду функції «часткової корисності» для окремих показників
W_2^{93}	Обчислення величин стратегічних розривів за кожним ключовим показником результативності
W_2^{94}	Агрегація величин стратегічних розривів за кожним аспектом MBSC
W_2^{95}	Графічне представлення стратегічних розривів
W_2^{96}	Документування відповідних результатів

Джерело: розроблено автором

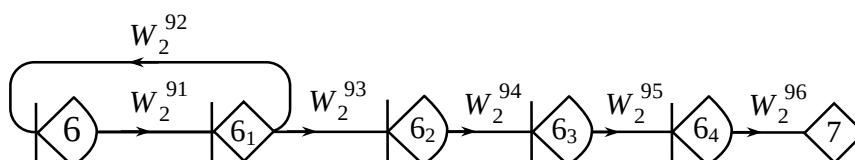

Рис. 7. Стохастична модель ідентифікації та оцінювання стратегічних розривів

Джерело: розроблено автором

На третьому етапі (II – III – функція W_4) здійснюють розробку таблиці та плану стратегічних ініціатив (рис. 8, табл. 8).

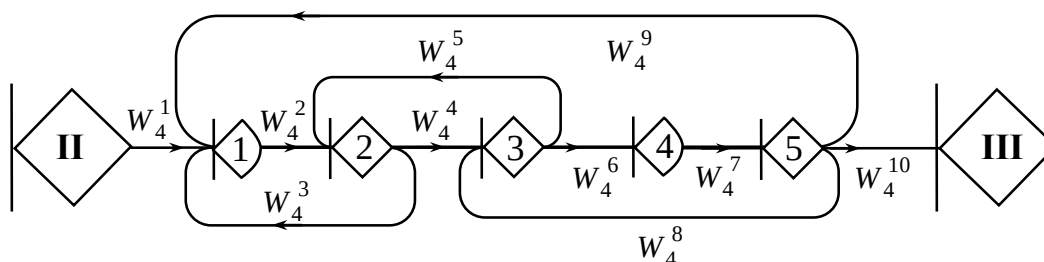

Рис. 8. Стохастична сітка розробки плану стратегічних ініціатив

Джерело: розроблено автором

Таблиця 8

Базові операції процесу розробки стратегічних ініціатив

Позн.	Зміст виконуваних операцій
W_4^1	Аналіз структури стратегічних розривів за кожним аспектом MBSC та можливостей усунення стратегічних розривів за кожним з напрямів аналізу
W_4^2	Визначення й формулювання стратегічних ініціатив (проектів та програм розвитку)
W_4^3	Корекція стратегічних ініціатив
W_4^4	Формування матриці стратегічних ініціатив
W_4^5	Удосконалення матриці стратегічних ініціатив
W_4^6	Коригування матриці стратегічних ініціатив
W_4^7	Перевірка й аналіз відповідності стратегічних ініціатив стратегічним цілям та ключовим показникам результативності
W_4^8	Діагностика достатності стратегічних ініціатив для усунення стратегічних розривів
W_4^9	Уточнення та коригування стратегічних ініціатив
W_4^{10}	Підготовка документації

Джерело: розроблено автором

На заключному етапі необхідно виконати такі операції (рис. 9 та табл. 9)

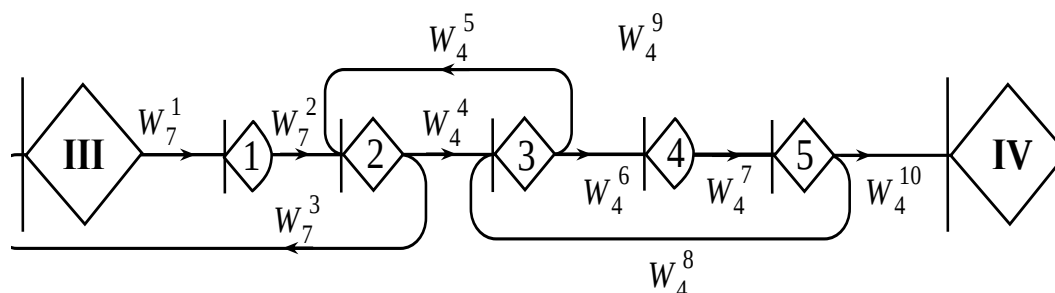

Рис. 9. Стохастична сітка заключного етапу

Джерело: розроблено автором

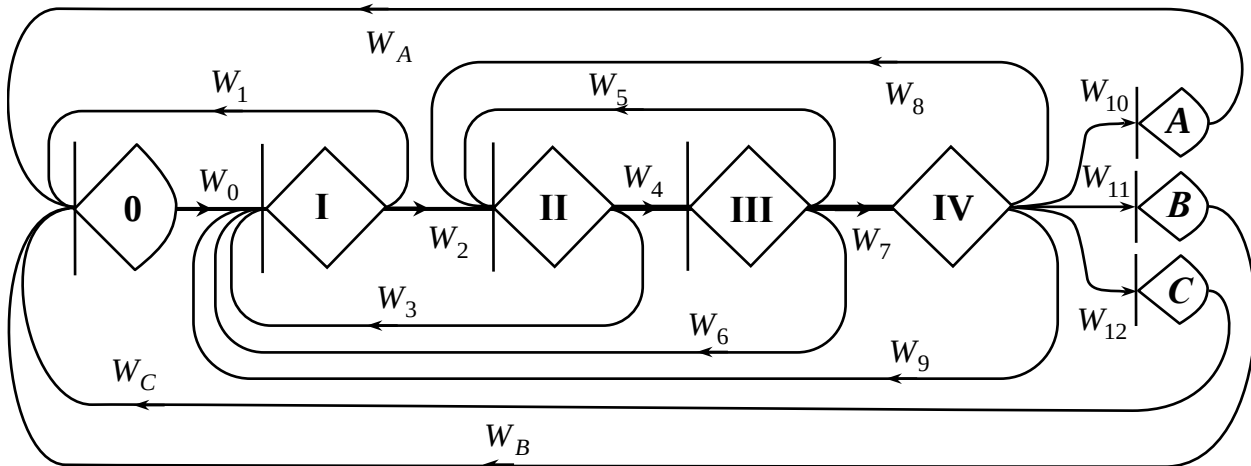
Таблиця 9

Базові операції заключного етапу проекту впровадження методики аналізу стратегічних розривів

Позн.	Зміст виконуваних операцій
W_7^1	Проведення навчання та тренінгів з персоналу
W_7^2	Розробка пропозицій з введення даних показників у систему мотивації
W_7^3	Вдосконалення на основі MBSC системи мотивації персоналу
W_7^4	Розробка механізмів інтеграції системи збалансованих показників з іншими підсистемами управління підприємством
W_7^5	Розробка та впровадження процесів зворотного зв'язку для забезпечення формування й одержання фактичних значень за виділеними показниками результативності з метою проведення план-фактного контролю реалізації стратегії та наступного коригування стратегічних цілей та показників
W_7	Розробка документів, які регламентують функціонування методики аналізу стратегічних розривів та модифікованої збалансованої системи показників.

Джерело: розроблено автором

Для того, щоб скористатися рівнянням Мейсона, необхідно замкнути кожний з кінців завершення проекту на його початок

Далі можна скористатися правилами редукції сіткової моделі та записати топологічне рівняння (рівняння Мейсона) для кожного замкнутого стохастичного графа, яке у загальному випадку має такий вигляд [6]:

$$1 - \sum_i W(L_i(1)) + \sum_j W(L_j(2)) + \dots + (-1)^m \sum_p W(L_p(m)) = 0,$$

де $\sum_i W(L_i(k))$ – сума W - функцій всіх петель k - порядку в замкнутому графові.

Рівняння Мейсона для замкнутого потокового графа інтегральної моделі (наприклад, для вузла А) матиме такий вигляд:

$$1 - (W_0W_1 + W_2W_3 + W_4W_5 + W_4W_7W_8 + W_2W_4W_6 + W_2W_4W_7W_9 + \\ + W_0W_2W_4W_7W_{10}W_A) + W_0W_1W_4W_5 + W_0W_1W_4W_7W_8 = 0.$$

Згідно з висновками теорії замкнутих поточкових графів необхідно замінити W_A на $\frac{1}{W_A^E}$, де

W_A^E – W -функція відповідного замкнутого потокового графа з вузлом закінчення А.

$$\text{Тоді } W_A^E = \frac{W_0W_2W_4W_7W_{10}}{1 - W_0W_1 - W_2W_3 - W_4W_5 - W_4W_7W_8 - W_2W_4W_6 - W_2W_4W_7W_9}.$$

Отже, з топологічного рівняння можна отримати вираз для еквівалентної W - функції сітки для кожного її вузла закінчення. Нагадаємо, що $M(s) = 1$ при $s = 0$. Оскільки $W_A^E(s) = p_A \cdot M_A(s)$,

$$\text{то } p_A = W_A^E(0), \text{ звідки випливає, що } M_A(s) = \frac{W_A^E(s)}{p_A} = \frac{W_A^E(s)}{W_A^E(0)}.$$

Обчислюючи j - ту похідну по s функції $M_A(s)$ і, взявши $s = 0$, знаходимо j -й момент μ_j

відносно початку координат, тобто $\mu_j = \frac{\partial^j M(s)}{\partial s^j} \Big|_{s=0}$. Зокрема, перший момент μ_1 відносно

початку координат є математичне сподівання часу виконання сітки, а дисперсія часу виконання сітки дорівнює різниці між μ_2 і квадратом величини μ_1 , тобто $D = \sigma^2 = \mu_2 - \mu_1^2$. Значення середньоквадратичного відхилення очікуваного часу завершення кожного з кінцевих вузлів стохастичної моделі дає змогу визначити відповідний рівень ризику.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, застосування стохастичних моделей при плануванні проекту інтеграції методики аналізу стратегічних розривів у систему стратегічного управління підприємства дає змогу врахувати імовірнісні міркування щодо тривалості окремих етапів проекту, а також і самого їх виконання. Це, в свою чергу, підвищує шанси не тільки успішного

впровадження даної методики як інструмента стратегічної діяльності підприємства, а й ефективність її подальшого застосування.

Подальші дослідження орієнтовані на уточнення бюджетів щодо впровадження методики аналізу стратегічних розривів, термінів реалізації кожного з підетапів. Удосконалення стохастичної моделі у даному контексті стосуватиметься адаптації до специфіки функціонування підприємств енергетичної сфери – життєвого циклу організації, обмеженості ресурсів, факторів енергетичної та економічної безпеки підприємства та країни в цілому.

Література

1. Алексеева Н.І. Можливості використання GAP-аналізу як інструменту реалізації стратегії / Н.І. Алексеева // Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. – 2013. – № 2. – С. 9–13.
2. Біловодська О.А. Порівняльний аналіз та удосконалення теоретико-методичних підходів до оцінки стратегій великих підприємств на ринках з інтенсивною конкуренцією / О.А. Біловодська // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2010. – № 2. – С. 170–182.
2. Гершун А. GAP-анализ : преодоление разрывов между мечтами и реальностью в бизнесе / А. Гершун // Менеджмент і менеджер. – 2007. – № 11. – С. 61–63.
4. Лукашев С.В. Вибір напрямів стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства на підґрунті результатів стратегічного контролінгу / С.В. Лукашев, Г.В. Моргун // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія : Економіка і менеджмент. – 2015. – № 1. – С. 100–111.
5. Балан В.Г. Методичний підхід до аналізу стратегічних розривів на основі модифікації BSC та методу DEMATEL / В.Г. Балан, І.П. Тимченко // Науковий журнал «Причорноморські економічні студії». – 2016. – № 8. – С. 125–139.
6. Черваньов Д.М. Сіткові моделі у менеджменті / Д.М. Черваньов, В.Г. Балан. – К. : Нічлава, 2003. – 160 с.
7. Eric S.W. Chan. Gap analysis of green hotel marketing / Eric S.W. Chan // International Journal of Contemporary Hospitality Management. – 2013. – Vol. 25. – Is. 7. – pp.122–132.
8. Rho B.H. An international comparison of the effect of manufacturing strategy-implementation gap on business performance / Rho B.H., Park K., Yu Y. M. // International Journal of Production Economics. – 2001. – 70(1). – P. 89–97.
9. Rezaiepour J. Data Mining application in analysis of Knowledge management gaps / Rezaiepour J., Nazarioust M. // In Proceeding of The 2nd World Conference on Soft Computing. – 2012, December. – pp. 551–557.
10. Shu-Ping L. A transformation function corresponding to IPA and gap analysis / Shu-Ping Lin, Ya-Hui Chan, Ming-Chun Tsai // Total Quality Management & Business Excellence. – 2009. – Vol. 20:8. – pp. 829–846.
11. Wen-Hsien T. A gap analysis model for improving airport service quality / Wen-Hsien Tsai, Wei Hsu, Wen-Chin Chou // Total Quality Management & Business Excellence. – 2011. – Vol. 22:10. – pp. 1025–1040.
12. William Brown F. Utilizing organizational culture gap analysis to determine human resource development needs / William Brown F., Nancy G. Dodd // Leadership & Organization Development Journal. – 1998. – Vol. 19. – Is. 7. – pp. 374–385.

References

1. Aliksieieva, N. I. (2013), "Possibilities of GAP-analysis as a tool to implement the strategy", *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, no. 2, pp. 9–13.
6. Bilovodska, O.A. (2010), "Comparative analysis and improvement of theoretical and methodological approaches to assessing the strategies of large enterprises in markets with intense competition", *Marketing i menedzhment innovatsii*, no. 2, pp. 170–182.
3. Gershun, A. (2007), "GAP-analysis: overcoming gap between dreams and realnostyu in business", *Menedzhment i menedzher*, no. 11, pp. 61–63.
4. Lukashev, S.V. and Morhun, H.V. (2015), "The choice of areas of development strategy of export-import activities on ground of the results of the strategic controlling", *Visnyk Skhidnoievropeiskoho universytetu ekonomiky i menedzhmentu. Seriya : Ekonomika i menedzhment*, no. 1, pp. 100–111.
5. Balan, V.H. and Tymchenko I.P. (2016), "Methodology approach to analysis of strategic gap enterprises based on modification BSC and DEMATEL", *Naukovyi zhurnal «Prychornomorski ekonomichni studii»*, no. 8, pp. 125–139.
6. Chervanov, D.M. and Balan, V.H. (2003), *Sitkovi modeli u menedzhmenti* [Network models in management], Nichlava, Kyiv, Ukraine. 160 p.

7. S.W Chan, E. (2013), "Gap analysis of green hotel marketing", *International journal of contemporary hospitality management*, 25(7), 1017-1048. doi: <http://dx.doi.org/10.1108/IJCHM-09-2012-0156> (access date June 12, 2016)
8. Rho, B.H., Park, K. and Yu, Y.M. (2001), "An international comparison of the effect of manufacturing strategy-implementation gap on business performance", *International Journal of Production Economics*, 70(1), 89-97. doi: [http://dx.doi.org/10.1016/S0925-5273\(00\)00049-9](http://dx.doi.org/10.1016/S0925-5273(00)00049-9) (access date June 21, 2016)
9. Rezaienour, J. and Nazaridoust, M. (2012, 3-5 December), "Data Mining application in analysis of Knowledge management gaps", *Proceeding of The 2nd World Conference on Soft Computing*, pp. 551-557.
10. Lin, S.P., Chan, Y.H., and Tsai, M.C. (2009), "A transformation function corresponding to IPA and gap analysis", *Total Quality Management*, Vol. 20(8), pp. 829-846, doi: <http://dx.doi.org/10.1080/> (access date June 11, 2016).
11. Tsai, W.H., Hsu, W. and Chou, W.C. (2011), "A gap analysis model for improving airport service quality", *Total Quality Management & Business Excellence*, Vol. 22(10), pp. 1025-1040. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/14783363.2011.611326> (access date June 11, 2016).
12. Brown, F.W. and Dodd, N.G. (1998), "Utilizing organizational culture gap analysis to determine human resource development needs", *Leadership & Organization Development Journal*, Vol. 19(7), pp. 374-385. doi: <http://dx.doi.org/10.1108/01437739810242531> (access date June 08, 2016).

Рецензент: д.е.н., завідувач кафедри менеджменту інноваційної та інвестиційної діяльності Київського національного університету імені Тараса Шевченка О.І. Жилінська

КРИТИКА ТА БІБЛІОГРАФІЯ

Погрішук Б.В.,
доктор економічних наук, професор
кафедри економіки підприємств і корпорацій
Вінницький навчально-науковий
інститут економіки, Тернопільського
національного економічного університету,
академік Академії економічних наук України

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ НАПРЯМИ СЕРВІСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

В сучасних умовах усі суб'єкти господарювання є складовою єдиної системи, що створює умови з життєдіяльності суспільства. Зокрема, як господарюючий суб'єкт промислові підприємства в процесі своєї виробничої діяльності взаємодіють з державою та комунальними підприємствами з приводу отримання та надання послуг. Гострота проблем, що нагромадилися сфері комунального сервісно-виробничого забезпечення промислових підприємств, призвела до необхідності проведення реформ в даному напрямі і забезпечення належних умов щодо організації взаємовідносин промислових підприємств та підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування. Реформа проходить повільно і неефективно, тобто реально не відбувається покращення ситуації щодо виробництва, як в частині надання якісних послуг, так і оплати комунальних послуг за оптимальними цінами і тарифами. У зв'язку з цим, євроінтеграційні напрями комунального сервісно-виробничого забезпечення розвитку промислових підприємств в умовах економічних реформ є однією з найбільш актуальних проблем.

Зважаючи на вище відзначене, забезпечення стабільності та підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств є обґрунтування євроінтеграційних напрямів розвитку теоретико-методологічних засад забезпечення їх сервісно-виробничих потреб сферою послуг, розробці методологічних підходів і практичних рекомендацій щодо розвитку підприємств на основі формування і використання відповідного економіко-організаційного провайдингу з урахуванням економічних трансформацій. Приємно визнати, що осторонь актуальних досліджень не лишаються і вітчизняні науковці. Саме вирішенню названих проблем присвячена монографія Кузьмака О.І. «Євроінтеграційні напрями сервісного забезпечення розвитку промислових підприємств України в умовах економічних реформ»*, яка є вкладом автора у розвиток науки та передової практики у розвиток національної економіки.

Монографія відзначається змістовністю, логічно ув'язаною, чіткою схемою побудови і викладення матеріалу – складається із п'яти розділів, що комплексно розкривають досліджувану проблему.

Особливий інтерес становлять дослідження автора щодо теоретико-прикладних та організаційних засад організації взаємовідносин промислових підприємств з сферою виробничого обслуговування. Зокрема автором розроблено концепцію розвитку підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування, яка базується на комплексному підході до формування організаційно-економічних і функціональних засад взаємозв'язку та місця комплексного комунального сервісно-виробничого обслуговування в середовищі промислового виробництва.

Заслуговує на увагу методологія дослідження сервісно-виробничого забезпечення підприємств в умовах євроінтеграційних економічних реформ. Автор чітко сформував комплексний теоретико-прагматичний підхід до формування концепції інноваційного розвитку підприємств в сервісно-виробничих контекстах сфери послуг, що ґрунтується на організаційних, економічних, юридичних й

* Кузьмак О.І. Євроінтеграційні напрями сервісного забезпечення розвитку промислових підприємств України в умовах економічних реформ: монографія // О.І. Кузьмак – Тернопіль : ТзОВ "Терно-граф", 2016. – 432 с.

технічних важелях підвищення ефективності діяльності підприємств. Досить вдалим є авторський підхід до виокремлення етапів розробки концепції, зокрема: організаційно-підготовчий, аналітичний, розробка проекту концепції, узгодження і затвердження концепції, що дозволило сформулювати основи розвитку взаємовідносин підприємств промисловості та підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування і механізму його реалізації.

У монографії автор аргументовано обґрунтував підходи до систематизації основних форм задоволення сервісно-виробничих потреб промислових підприємств з урахуванням особливостей діяльності промислових підприємств, що передбачають побудову пріоритетності забезпечення сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств, шляхом рангування сервісно-виробничих потреб промислових підприємств по групах: першочергові, для здійснення основної діяльності, для здійснення функцій підтримуваних через соціально-політичні причини, для здійснення інших функцій промислових підприємств.

Значний практичний інтерес становлять пропозиції автора щодо співпраці держави та бізнесу в формах державно-приватного партнерства, задля відновлення і розвитку сфери комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств. Оскільки, в умовах формування політики співпраці держави, промислових підприємств та бізнесу в формах державно-приватного партнерства, підприємства зможуть перейти до забезпечення розширеного відтворення основних фондів в результаті своєї господарської діяльності за умови включення в тарифи на оплату послуг інвестиційної складової, яка забезпечить поступове покриття витрат на капітальний ремонт, реконструкцію і нове будівництво комунальних мереж.

Монографія є цілісною і логічно побудованою науковою працею, в якій послідовно викладені основні результати авторського дослідження та вирішено важливе науково-практичне завдання, пов'язане із розробкою євроінтеграційних напрямів сервісного забезпечення розвитку промислових підприємств України в умовах економічних реформ.

Отже, за змістом та структурою монографія є новаторською. Отримані результати можуть бути корисними для наукових працівників, органів державної влади, викладачів економічних дисциплін, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів. На наш погляд, визначена структура монографії та її зміст дозволить практикам та зацікавленим особам підвищити свій загальноосвітній рівень в питаннях стратегії розвитку сервісного забезпечення промислових підприємств України в умовах економічних реформ.

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

Стельмашук А.М. СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА, ПЕРЕДУМОВИ І ЗАСАДИ ТРАНСКОРДОННОЇ КОНВЕРГЕНЦІЇ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

Мета. Метою статті є визначення сутності поняття «конвергенція», встановлення передумов і засад транскордонної конвергенції між Україною та ЄС і обґрунтування окремих практичних пропозицій щодо розробки моделі транскордонної конвергенції окремих регіонів України і Європейського Союзу.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано ряд методів і методичних підходів, зокрема: монографічний метод з одночасним поєднанням історичного та логічного підходів – при вивченні процесу виникнення поняття і теорії конвергенції та при обґрунтуванні її сутності;

метод порівняльного аналізу – при обґрунтуванні сутності економічної конвергенції та конвергенції транскордонного співробітництва, а також при визначенні методів оцінки ступеня наближення економік регіонів за показниками реальної та номінальної конвергенції; метод наукової абстракції – при обґрунтуванні проектною моделі конвергенції окремих регіонів України і Європейського Союзу.

Результати дослідження. Встановлено сутність поняття «конвергенція», дано сутнісну характеристику економічній конвергенції та конвергенції транскордонного співробітництва. Визначено методи оцінки ступеня наближення економік регіонів за показниками реальної та номінальної конвергенції. Охарактеризовано сутність і показники оцінки реальної та номінальної конвергенції. Обґрунтовано проект моделі конвергенції окремих регіонів України і Європейського Союзу на основі використання науково-виробничого потенціалу вищого навчального закладу шляхом створення в ньому спеціального Інноваційного Центру.

Наукова новизна результатів дослідження. Розроблено проект моделі конвергенції окремих регіонів України і Європейського Союзу на основі використання науково-виробничого потенціалу вищого навчального закладу шляхом створення в ньому спеціального Інноваційного Центру.

Практична цінність результатів дослідження. Отримані результати дослідження сприятимуть глибшому розумінню сутності і доцільності здійснення конвергенції між Україною і ЄС та можливості використання конкретних практичних заходів по шляху набуття членства в Європейському Союзі.

Ключові слова: конвергенція, конвергенції транскордонного співробітництва, регіони, прикордонні регіони, конвергенція України і ЄС, проект моделі транскордонного співробітництва.

Стельмашук А.М. СУЩНОСТНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА, ПРЕДПОСЫЛКИ И ОСНОВЫ ТРАНСГРАНИЧНОЙ КОНВЕРГЕНЦИИ МЕЖДУ УКРАИНОЙ И ЕС

Цель. Целью статьи является определение сущности понятия «конвергенция», установление предпосылок и основ трансграничной конвергенции между Украиной и ЕС и обоснования отдельных практических предложений по разработке модели трансграничной конвергенции отдельных регионов Украины и Европейского Союза.

Методика исследования. В процессе исследования использован ряд методов и методических подходов, в частности: монографический метод с одновременным сочетанием исторического и логического подходов - при изучении процесса возникновения понятия и теории конвергенции и при обосновании ее сущности; метод сравнительного анализа - при обосновании сущности экономической конвергенции и конвергенции трансграничного сотрудничества, а также при определении методов оценки степени приближения экономик регионов по показателям реальной и номинальной конвергенции; метод научной абстракции - при обосновании проектной модели конвергенции отдельных регионов Украины и ЕС.

Результаты исследования. Установлено сущность понятия «конвергенция», дано сущностную характеристику экономической конвергенции и конвергенции трансграничного сотрудничества. Определены методы оценки степени приближения экономик регионов по показателям реальной и номинальной конвергенции. Охарактеризованы сущность и показатели оценки реальной и номинальной конвергенции. Обоснован проект модели конвергенции отдельных регионов Украины и Европейского Союза на основе использования научно-производственного потенциала высшего учебного заведения путем создания в нем специального Инновационного Центра.

Научная новизна результатов исследования. Разработан проект модели конвергенции отдельных регионов Украины и Европейского Союза на основе использования научно-производственного потенциала высшего учебного заведения путем создания в нем специального Инновационного Центра.

Практическая ценность результатов исследования. Полученные результаты исследования будут способствовать более глубокому пониманию сущности и целесообразности осуществления конвергенции между Украиной и ЕС и возможности использования конкретных практических мер по пути обретения членства в Европейском Союзе.

Ключевые слова: конвергенция, конвергенции трансграничного сотрудничества, регионы, пограничные регионы, конвергенция Украины и ЕС, проект модели трансграничного сотрудничества.

Stelmashchuk A.M. THE ESSENTIAL CHARACTERISTIC, PREREQUISITES AND PRINCIPLES OF TRANS-BOUNDARY CONVERGENCE BETWEEN UKRAINE AND THE EU

Purpose. The aim of the article is the definition of essence of the concept "convergence", installation of prerequisites and principles of trans-boundary convergence between Ukraine and the EU and substantiation of some of the practical proposals to develop the model of trans-boundary convergence of certain regions of Ukraine and the European Union.

Methodology of research. A number of methods and methodological approaches were used during the study, including: monographic method with simultaneous combination of historical and logical approaches – in studying the process of the emergence of concept and theory of convergence and the substantiation of its essence; the method of

comparative analysis – for substantiation of the essence of economic convergence and convergence of trans-boundary convergence and in determining methods for assessing the degree of approximation of the region's economies by the indexes of real and nominal convergence; the method of scientific abstraction – in substantiating of the project model of convergence of individual regions of Ukraine and the EU.

Findings. The essence of the concept “convergence” has been determined and the essential characteristics of economic convergence and convergence of trans-boundary cooperation have been given.

The methods for evaluating the degree of approximation of the region's economies by the indexes of real and nominal convergence have been defined. The essence and performance for evaluation of real and nominal of convergence has been characterized.

The project of convergence model of individual regions of Ukraine and the European Union on the basis of scientific and production potential of higher educational institution by creating a special Innovation Center in it has been substantiated.

Originality. The project of convergence model of individual regions of Ukraine and the European Union on the basis of scientific and production potential of higher educational institution by creating a special Innovation Center in it has been developed.

Practical value. The obtained results of research will contribute to a better understanding of the essence and feasibility of the implementation of convergence between Ukraine and the EU and the possibility of using concrete practical measures towards membership in the European Union.

Key words: convergence, convergence of trans-boundary cooperation, regions, border regions, convergence of Ukraine and the EU, project of the model of trans-boundary cooperation.

Куцаб-Бонк К.К. ІННОВАЦІЙНІ ВАЖЕЛІ СТИМУЛЮВАННЯ ТРАНСКОРДОННОЇ КОНВЕРГЕНЦІЇ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

Мета. Виявлення особливостей транскордонної конвергенції між Україною та ЄС в умовах сучасних інноваційних викликів європейської інтеграції.

Методика дослідження. Методологічною базою дослідження є теоретичні постулати регіональної економіки, зокрема теорії транскордонного співробітництва, теорії конвергенції, а також методологічні засади економіки знань та теорії європейської інтеграції. Крім того, використані положення теорії інституціоналізму.

Методичний інструментарій дослідження ґрунтується на методах аналізу та синтезу, зокрема порівняльного аналізу, а також на монографічному та структурно-логічному методах дослідження.

Результати дослідження. На сучасному етапі європейської інтеграції особливо важливого значення набуває адаптація нових форм транскордонного співробітництва, що набули свого поширення в країнах-членах ЄС, на суміжні прикордонні регіони сусідніх держав, які не є членами цього об'єднання. До таких підходів слід насамперед віднести поширення основ «економіки знань», а також трансферу інноваційних технологій на основі створення транскордонних кластерів, транскордонних технологічних і наукових парків, транскордонних інноваційних і венчурних фондів тощо.

Застосування окреслених інноваційних важелів на сучасному етапі розвитку транскордонного співробітництва між ЄС та сусідніми країнами, що є потенційними претендентами на членство, не лише сприяє активізації транскордонного співробітництва. Воно також забезпечує поширення конвергентних процесів і стимулює наближення таких країн, як Україна до економічних, соціальних та інституційних стандартів ЄС.

Таким чином, адаптація на український ґрунт інноваційних підходів до розвитку транскордонного співробітництва та його сучасних форм чинить позитивний вплив не лише на економічний розвиток прикордонних регіонів держави, але і сприяє збільшенню рівня доходів учасників транскордонного співробітництва та вирівнюванню пропорцій економічного розвитку по різні боки кордону на основі стимулювання транскордонної конвергенції.

Основними напрямками стимулювання інноваційної активності у транскордонному просторі між Україною та ЄС із метою поширення конвергентних процесів слід визнати: створення транскордонних кластерів, започаткування діяльності транскордонних центрів трансферу технологій та обміну знаннями, формування інституційних передумов для розвитку транскордонних наукових і технологічних парків, а також підвищення якості людського та соціального капіталу у транскордонному просторі між Україною та ЄС.

Наукова новизна результатів дослідження. Виявлено наявність взаємозв'язку між укоріненням основ інформаційної цивілізації, поширенням елементів «економіки знань» та поглибленням європейської інтеграції у межах транскордонних регіонів між ЄС та сусідніми країнами, зокрема Україною. Доведено, що транскордонна конвергенція регіонів виступає основним критерієм успішного розвитку транскордонного співробітництва на інноваційній основі.

Практична значущість результатів дослідження. Сформульовано пропозиції для органів державної влади та місцевого самоврядування щодо пріоритетних напрямів впровадження інновацій у транскордонному просторі між Україною та ЄС. Акцентовано увагу на тому, що інституційним базисом відповідних трансформацій має стати децентралізація влади та підвищення рівня фінансової й адміністративно-управлінської спроможності органів місцевого самоврядування в Україні. Це дозволить місцевим органам влади прикордонних регіонів України брати дієву участь у створенні та забезпеченні ефективного функціонування таких важливих інноваційних інституцій, як транскордонні кластери, транскордонні технологічні та індустриальні парки, транскордонні інноваційні центри тощо.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, транскордонна конвергенція, інновації, економіка знань, транскордонні кластери, європейська інтеграція.

Куцаб-Бонк К.К. ИННОВАЦИОННЫЕ РЫЧАГИ СТИМУЛИРОВАНИЯ ТРАНСГРАНИЧНОЙ КОНВЕРГЕНЦИИ МЕЖДУ УКРАИНОЙ И ЕС

Цель. Выявление особенностей трансграничной конвергенции между Украиной и ЕС в условиях современных инновационных вызовов европейской интеграции.

Методика исследования. Методологической базой исследования является теоретические постулаты региональной экономики, в частности теории трансграничного сотрудничества, теории конвергенции, а также методологические основы экономики знаний и теории европейской интеграции. Кроме того, использованы положения теории институционализма. Методический инструментарий исследования основывается на методах анализа и синтеза, в частности сравнительного анализа, а также на монографическом и структурно-логическом методах исследования.

Результаты исследования. На современном этапе европейской интеграции особенно важное значение приобретает адаптация новых форм трансграничного сотрудничества, которые получили свое распространение в странах-членах ЕС, на смежные приграничные регионы соседних государств, не являющихся членами этого объединения. К таким подходам следует прежде всего отнести распространение основ «экономики знаний», а также трансфера инновационных технологий на основе создания трансграничных кластеров, трансграничных технологических и научных парков, трансграничных инновационных и венчурных фондов и тому подобное.

Применение определенных инновационных рычагов на современном этапе развития трансграничного сотрудничества между ЕС и соседними странами, которые являются потенциальными претендентами на членство, не только способствует активизации трансграничного сотрудничества. Оно также обеспечивает распространение конвергентных процессов и стимулирует приближение таких стран, как Украина, к экономическим, социальным и институциональным стандартам ЕС.

Таким образом, адаптация на украинскую почву инновационных подходов к развитию трансграничного сотрудничества и его современных форм оказывает положительное влияние не только на экономических развитие приграничных регионов государства, но и способствует увеличению уровня доходов участников трансграничного сотрудничества и выравниванию пропорций экономического развития по разные стороны границы на основе стимулирования трансграничной конвергенции.

Основными направлениями стимулирования инновационной активности в трансграничном пространстве между Украиной и ЕС с целью распространения конвергентных процессов следует признать создание трансграничных кластеров, начало деятельности трансграничных центров трансфера технологий и обмена знаниями, формирование институциональных предпосылок для развития трансграничных научных и технологических парков, а также повышение качества человеческого и социального капитала в трансграничном пространстве между Украиной и ЕС.

Научная новизна результатов исследования. Выявлено наличие взаимосвязи между укоренением основ информационной цивилизации, распространением элементов «экономики знаний» и углублением европейской интеграции в рамках трансграничных регионов между ЕС и соседними странами, в частности Украины. Доказано, что трансграничная конвергенция регионов выступает основным критерием успешного развития трансграничного сотрудничества на инновационной основе.

Практическая значимость результатов исследования. Сформулированы предложения для органов государственной власти и местного самоуправления по приоритетным направлениям внедрения инноваций в трансграничном пространстве между Украиной и ЕС. Акцентируется внимание на том, что институциональным базисом соответствующих трансформаций должна стать децентрализация власти и повышение уровня финансовой и административно-управленческой способности органов местного самоуправления в Украине. Это позволит местным органам власти приграничных регионов Украины принимать действенное участие в создании и обеспечении эффективного функционирования таких важных инновационных институтов, как трансграничные кластеры, трансграничные технологические и индустриальные парки, трансграничные инновационные центры.

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество, трансграничная конвергенция, инновации, экономика знаний, трансграничные кластеры, европейская интеграция.

Kutsab-Bonk K.K. INNOVATIVE LEVERS FOR STIMULATING CROSS-BORDER CONVERGENCE BETWEEN UKRAINE AND THE EU

Purpose. The aim of the article is to identify characteristics of cross-border convergence between the EU and Ukraine in the conditions of modern innovative challenges of European integration.

Methodology of research. The theoretical postulates of regional economy, particularly the theory of cross-border cooperation, convergence theories and methodological foundations of the economy knowledge and theory of European integration are the methodological base of research. In addition, the positions of the theory institutionalism were used. Methodical research tools are based on methods of analysis and synthesis, including comparative analysis, as well as monographic and structural and logic research methods.

Findings. The adaption of new forms of cross-border cooperation, which acquired its distribution in the EU member states, at the neighboring border regions of neighboring countries, which are not members of this association, is particularly important at the present stage of European integration.

At first we should include the spread of foundations "economy knowledge" and the transfer of innovative technologies through the establishment of cross-border clusters, cross-border technology and research parks, cross-border innovation and venture capital funds, etc. to these approaches.

The use of outlined innovative instruments at the current stage of the cross-border cooperation development between the EU and neighboring countries that are potential candidates for membership, not only helps to intensify cross-border cooperation.

It also provides the spread of convergent processes and stimulates the approach of countries such as Ukraine, to the economic, social and institutional EU standards.

Thus, adaptation to Ukrainian ground of innovative approaches to the development of cross-border cooperation

and its modern form has a positive impact not only on the economic development of border regions of the country, but also increases the level of revenues from cross-border cooperation and alignment proportions of economic development on both sides of the border based on stimulating of cross-border convergence.

The main areas for stimulation of innovative activity in the trans-boundary area between Ukraine and the EU with the aim to spread the convergence process should be recognized: the creation of cross-border clusters, launching the activity of cross-border centers of technology transfer and knowledge sharing, formation of institutional preconditions for the development of cross-border science and technology parks, and improving the quality of human and social capital in the cross-border area between Ukraine and the EU.

Originality. The relationship between rooting foundations of information civilization, spread of elements of the "economy knowledge" and the deepening of European integration within the cross-border regions between the EU and neighboring countries, including Ukraine was revealed. It was proved that cross-border convergence of regions is the main criterion of successful cross-border cooperation on the basis of innovative base.

Practical value. The proposals for government and local authorities on priority areas of innovative implementation in the cross-border area between Ukraine and the EU were formulated. Attention is focused on the fact that institutional basis of relevant transformations should be decentralization of power and increasing the level of financial, administrative and management capacity of local governments in Ukraine.

It will allow taking an active part for the local authorities of border regions of Ukraine in the establishment and effective functioning of such important institutional innovation as a cross-border clusters, cross-border technological and industrial parks, cross-border innovative centres, etc.

Key words: cross-border cooperation, cross-border convergence, innovations, economy knowledge, cross-border clusters, European integration.

Цимбалюк С.О. КАПІТАЛ БРЕНДУ РОБОТОДАВЦЯ: СУТНІСТЬ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙ

Мета. Метою дослідження є визначення змістових характеристик, які розкривають сутність поняття «капітал бренду роботодавця», та обґрунтування методичних засад визначення рентабельності інвестицій у формування позитивного бренду роботодавця.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано систему методів і методичних підходів, зокрема: статистичні методи, методи порівняльного аналізу, аналогії, аналізу витрат – зисків, дисконтування – при обґрунтуванні сутності поняття «капітал бренду роботодавця»; при визначенні зисків, які може одержати підприємство від формування позитивного бренду роботодавця, а також витрат, пов'язаних з його формуванням; при визначенні рентабельності інвестицій у формування бренду роботодавця.

Результати дослідження. Визначено, що стратегічним ресурсом за сучасних умов є потенціал бренду роботодавця, а отже, його формування та використання стає важливим завданням роботодавців, керівників і фахівців з управління персоналом. Встановлено, що, оскільки бренд роботодавця може приносити вигоду підприємству, зокрема й у вигляді збільшення доходу, то його можна розглядати з позиції теорії капіталу. Виходячи з основних положень теорії капіталу та урахування специфічних особливостей бренду роботодавця, обґрунтовано концептуальні засади, що визначають сутність поняття «капітал бренду роботодавця». Наведено перелік зисків, які може одержати підприємство від формування позитивного бренду роботодавця, а також витрат, пов'язаних з його формуванням. Виявлено, що підприємство, які вкладають кошти у формування позитивного бренду роботодавця, можуть одержати такі вигоди: залучення кращих кандидатів, поліпшення результатів праці, підвищення мотивації, лояльності працівників та задоволення їх роботою, зменшення плинності персоналу та витрат на добір і адаптацію. Сформульовано методичні засади визначення рентабельності інвестицій у формування бренду роботодавця. Встановлено, що більшість керівників вітчизняних підприємств розуміє значущість бренду роботодавця для розвитку та успіху на ринку. У той же час незначна частина з них займається розробленням і реалізацією програм формування позитивного бренду роботодавця.

Наукова новизна результатів дослідження. Розроблено методику визначення рентабельності інвестицій у формування бренду роботодавця.

Практична значущість результатів дослідження. Методика визначення рентабельності інвестицій може використовуватися підприємствами для обґрунтування доцільності вкладання коштів у розроблення та реалізацію програм щодо формування позитивного бренду роботодавця.

Ключові слова: бренд; імідж; бренд роботодавця; капітал бренду роботодавця; рентабельність інвестицій.

Цимбалюк С.А. КАПИТАЛ БРЕНДА РАБОТОДАТЕЛЯ: СУЩНОСТЬ И МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ РЕНТАБЕЛЬНОСТИ ИНВЕСТИЦИЙ

Цель. Целью исследования является определение содержательных характеристик, раскрывающих сущность понятия «капитал бренда работодателя», и обоснование методических принципов определения рентабельности инвестиций в формирование положительного бренда работодателя.

Методика исследования. В процессе исследования использована система методов и методических подходов, в частности: статистические методы, методы сравнительного анализа, аналогии, анализа затрат - выгод, дисконтирования – при обосновании сущности понятия «капитал бренда работодателя»; при определении выгод, которые может получить предприятие от формирования положительного бренда работодателя, а также расходов, связанных с его формированием; при определении рентабельности инвестиций в формирование бренда работодателя.

Результаты исследования. Определено, что стратегическим ресурсом в современных условиях является потенциал бренда работодателя, следовательно, его формирование и использование становится

важной задачей работодателей, руководителей и специалистов по управлению персоналом. Установлено, что поскольку бренд работодателя может приносить выгоду предприятию, в том числе в форме увеличения дохода, то его можно рассматривать с позиции теории капитала. Исходя из основных положений теории капитала и учитывая специфические особенности бренда работодателя, обоснованы концептуальные основы, определяющие сущность понятия «капитал бренда работодателя». Приведен перечень выгод, которые может получить предприятие от формирования положительного бренда работодателя, а также расходов, связанных с его формированием. Предприятие, которое вкладывает средства в формирование положительного бренда работодателя, может получить следующие выгоды: привлечение лучших кандидатов, улучшение результатов труда, повышение мотивации, лояльности работников и удовлетворения их работой, уменьшение текучести персонала и расходов на подбор и адаптацию. Сформулированы методические основы определения рентабельности инвестиций в формирование бренда работодателя. Установлено, что большинство руководителей отечественных предприятий понимает важность бренда работодателя для развития и успеха на рынке. В то же время незначительная их часть занимается разработкой и реализацией программ по формированию положительного бренда работодателя.

Научная новизна результатов исследования. Разработана методика определения рентабельности инвестиций в формирование бренда работодателя.

Практическая значимость результатов исследования. Методика определения рентабельности инвестиций может использоваться предприятиями для обоснования целесообразности вложения средств в разработку и реализацию программ по формированию положительного бренда работодателя.

Ключевые слова: бренд; имидж; бренд работодателя; капитал бренда работодателя; рентабельность инвестиций.

Tsybalyuk S.O. EMPLOYER BRAND CAPITAL: ESSENCE AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF RETURN ON INVESTMENT DEFINING

Purpose. Purpose of the article is to define the substantive characteristics, which reveal the essence of «capital employer brand» concept, and justification of methodical principles of defining of return on investment in the formation of a positive employer brand.

Methodology of research. During the research been used a system of methods and methodological approaches, such as: statistical methods, methods of comparative analysis, analogy, analysis of costs - benefits, discounting - when justifying the essence of the concept of "capital employer brand"; when determining the of benefits that an enterprise can obtain from the formation of a positive employer brand, as well as expenses related to its formation; when determining the return on investment in the formation of employer brand.

Findings. It is determined that under modern conditions, a strategic resource is the employer brand potential, therefore, its creation and use becomes an important task of employers, managers and specialists in human resources management. It has been found that because employer brand can bring benefits to an enterprise, including revenue increasing, so it should be considered from the standpoint of the capital theory. Based on the principles of the capital theory and taking into consideration the unique features of the employer brand, conceptual positions revealing the essence of the «employer brand capital» concept have been formulated. The lists of benefits that can get an enterprise from creating a positive employer brand as well as expenses connected with its formation have been identified. An enterprise engaged in formation of a positive brand can receive the next benefits: attracting the best candidates, improving the job performance, increasing the employees' motivation, loyalty and job satisfaction, reducing the personnel turnover and expenses for personnel recruiting and adaptation. Methodical principles of defining of return on investment in the formation of a positive employer brand have been formulated. It has been determined that the most of the leaders of domestic enterprises understand the importance of the employer brand for the development and success of a company in the market. At the same time, only few of them are engaged in the development and implementation of programs of creating a positive employer brand.

Originality. It has been worked out the methodology of defining of return on investment of employer brand formation.

Practical value. The return on investment defining methodology can be used by enterprises for the justification of usefulness of capital investment in the development and implementation of positive employer brand formation programs.

Key words: brand; image; employer brand; employer brand capital; return on investment.

Місюк М.В., Сушарник Я.А. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГАЛУЗІ СВИНАРСТВА

Мета. Метою статті є проведення детального аналізу функціонування галузі свинарства, на основі якого розробити практичні рекомендації щодо забезпечення конкурентоспроможності галузі свинарства.

Методика дослідження. В процесі дослідження використовувалися такі методи: монографічний - при обґрунтуванні актуальності питання забезпечення конкурентоспроможності галузі свинарства та забезпеченні населення високоякісними продуктами харчування, зокрема м'ясом, особлива роль якого зумовлюється значимістю як основного джерела білків тваринного походження; статистико-економічний, метод групування – при проведенні аналізу і оцінки стану розвитку свинарства, виявленні невикористаних можливостей ефективного розвитку галузі; абстрактно-логічний – для визначення стратегічних напрямів ефективного розвитку свинарства.

Результати дослідження. Визначено, що розрив господарських зв'язків, що склалися в агропромисловому комплексі на початку 90-х років, значне порушення паритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію створили несприятливі умови для розвитку галузі свинарства. Встановлено, що на сьогоднішній день виробниками свинини є дрібні господарства, що працюють збитково і виробляють продукцію низької якості. Підтверджено актуальність питання забезпечення конкурентоспроможності галузі свинарства та

забезпеченні населення високоякісними продуктами харчування, зокрема м'ясом, особлива роль якого зумовлюється значимістю як основного джерела білків тваринного походження. Виявлено, що в Україні у 2015 році поголів'я свиней склало 7,3 млн голів, що на 884 тис. голів менше проти 2005 року, що вплинуло на зменшення виробництва свинини на одну особу. Таким чином, ситуація щодо виробництва свинини в Україні можна вважати критичною.

Наукова новизна результатів дослідження. Запропоновано найбільш ефективний напрям підприємницької діяльності в нових умовах господарювання щодо виробництва продукції свинарства, а саме вибір системи і форм організації крупного виробництва свинини.

Практична значущість результатів дослідження. Для сільськогосподарських товаровиробників, що займаються товарним свинарством, необхідним є визначення раціональної спеціалізації галузі, породного складу свиней з урахуванням ринкової кон'юнктури, місця комбікормових та переробних підприємств. Отримані результати дослідження направлені на забезпечення ефективного розвитку галузі свинарства, підвищення її конкурентоспроможності. Вони можуть бути використані для впровадження в сільськогосподарських підприємствах.

Ключові слова: свинарство, поголів'я, вирощування, реалізація, продуктивність.

Мисюк М.В., Сушарник Я.А. АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ОТРАСЛИ СВИНОВОДСТВА

Цель. Целью статьи является проведение детального анализа функционирования отрасли свиноводства на основе которого разработать практические рекомендации по обеспечению конкурентоспособности отрасли свиноводства.

Методика исследования. В процессе исследования использовались следующие методы: монографический - при обосновании актуальности вопроса обеспечения конкурентоспособности отрасли свиноводства и обеспечении населения высококачественными продуктами питания, в частности мясом, особая роль которого обусловлена значимостью как основного источника белков животного происхождения; статистико-экономический, метод группировки - при проведении анализа и оценки состояния развития свиноводства, выявлении неиспользованных возможностей эффективного развития отрасли; абстрактно-логический - для определения стратегических направлений эффективного развития свиноводства.

Результаты исследования. Определено, что разрыв хозяйственных связей, сложившихся в агропромышленном комплексе в начале 90-х годов, значительное нарушение паритета цен на сельскохозяйственную и промышленную продукцию создали неблагоприятные условия для развития отрасли свиноводства. Установлено, что на сегодняшний день производителями свинины являются мелкие хозяйства, которые работают убыточно и производят продукцию низкого качества. Подтверждена актуальность вопроса обеспечения конкурентоспособности отрасли свиноводства и обеспечении населения высококачественными продуктами питания, в частности мясом, особая роль которого обусловлено значимостью как основного источника белков животного происхождения. Выведено, что в Украине в 2015 году поголовье свиней составило 7,3 млн голов, что на 884 тыс. голов меньше против 2005 года, что повлияло на уменьшение производства свинины на душу населения. Таким образом, ситуация по производству свинины в Украине можно считать критической.

Научная новизна результатов исследования. Предложены наиболее эффективное направление предпринимательской деятельности в новых условиях хозяйствования по производству продукции свиноводства, а именно выбор системы и форм организации крупного производства свинины.

Практическая значимость результатов исследования. Для сельскохозяйственных товаропроизводителей, занимающихся товарным свиноводством, необходимо определение рациональной специализации отрасли, породного состава свиней с учетом рыночной кон'юнктуры, места комбикормовых и перерабатывающих предприятий. Полученные результаты исследования направлены на обеспечение эффективного развития отрасли свиноводства, повышение ее конкурентоспособности. Они могут быть использованы для внедрения в сельскохозяйственных предприятиях.

Ключевые слова: свиноводство, поголовье, выращивание, реализация, производительность.

Misiuk M.V., Susharnyk Ya.A. ANALYSIS OF THE CURRENT STATUS OF FUNCTIONING PIG INDUSTRY

Purpose. The aim of the article is to conduct a detailed analysis of the functioning of the pig industry on the basis of which to develop practical recommendations to ensure the competitiveness of the pig industry.

Methodology of research. In this study used the following methods: monographic - in reasoning actuality question of providing the competitiveness of pig industry and the provision people of high-quality food, especially meat, whose special role is predetermined of importance as the main source of animal protein; statistical and economic method of grouping - in the analysis and rating of development of the pig industry, detection unused opportunities of effective development of the sector; abstract logical - to determine the strategic direction of efficient development of pig industry.

Findings. It was determined that the rupture of economic relations prevailing in the agricultural sector in the early 90s, a significant violation of parity of agricultural and industrial products prices have created unfavorable conditions for the development of the pig industry. It was established that today the producers of pork small farms operating at a loss, and produce poor quality products. Is confirmed relevance of the issue to ensure the competitiveness of pig industry and providing the population with high-quality food, especially meat, which is due to the special role of importance as the main source of animal protein. It was revealed that in the Ukraine in 2015, the number of pigs amounted to 7.3 million head, that on 884 thousand of heads less against then in 2005, which influenced the decrease in the production per person. Thus, the situation on the pork production in Ukraine can be considered as critical.

Originality. It offers the most effective course of business in the new economic conditions for the production of pig products, namely the choice of the system and forms of organization of large pork production.

Practical value. For agricultural producers engaged in trademark pig, you need to define a rational industry

specialization, species composition of pigs, taking into account market conditions, places and feed processing plants. The results of research aimed at ensuring the effective development of the pig industry, increasing its competitiveness. They can be used for the implementation of agricultural enterprises.

Key words: pigs, livestock, cultivation, sales, productivity.

Брич В.Я., Ліштаба Л.В. ПОНЯТТЯ МОДЕЛІ МЕНЕДЖЕРСЬКИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ТА ЕТАПИ ЇЇ РОЗРОБКИ В ЗАКЛАДАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Мета. Розробити методичні підходи для побудови моделі компетенцій менеджерів в закладах охорони здоров'я.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано метод структурно-функціонального аналізу, який сприяв вивченню особливостей побудови моделі компетенції, дав можливість розкрити якісну сторону управління, дозволив оцінити роботу кожної ланки, елементу системи, виявити зміст, обсяг, характер діяльності конкретного органу управління, кожного співробітника його апарату, дав можливість конструктивно оцінити результативність управлінських функцій.

При застосуванні викладеного методичного підходу забезпечується можливість розрахувати склад операцій, необхідних для досягнення поставленої мети найбільш ефективним і оптимальним способом, скласти в подальшому алгоритм управлінського впливу з урахуванням специфіки функціонування та розвитку конкретного об'єкта управління, науково обґрунтувати необхідну чисельність співробітників його апарату.

Результати дослідження. Визначено сутність поняття «компетенція» Обґрунтовано модель формування компетенцій, яка організовує компетенції, необхідні для успішного виконання роботи. Встановлено, що моделі компетенцій можуть бути використані як ресурс для розробки навчальних програм та відбору навчальних матеріалів, визначення вимог ліцензування та сертифікації, написання посадових інструкцій, рекрутинг і наймання працівників, а також оцінки продуктивності персоналу.

Наукова новизна результатів дослідження. Обґрунтовано структуру моделі компетенцій і представлений фрагмент розробленої автором профільної моделі компетенцій менеджерів вищого рівня в закладах охорони здоров'я. Виділені і проранжовані етапи розробки компетенцій, необхідні для успішної побудови профілю компетенцій.

Практична значущість результатів дослідження. Результати дослідження можуть бути впроваджені в систему управління персоналом закладів охорони здоров'я.

Ключові слова: компетенція; компетентнісний підхід; модель формування компетентності; профіль компетенцій; управління персоналом; заклад охорони здоров'я.

Брич В.Я., Лиштаба Л.В. ПОНЯТИЕ МОДЕЛИ МЕНЕДЖЕРСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ И ЭТАПЫ ЕЕ РАЗРАБОТКИ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ

Цель. Разработать методические подходы для построения модели компетенций менеджеров в учреждениях здравоохранения.

Методика исследования. В процессе исследования использован метод структурно-функционального анализа, который способствовал изучению особенностей построения модели компетенции, дал возможность раскрыть качественную сторону управления, позволил оценить работу каждого звена, элемента системы, выявить содержание, объем, характер деятельности конкретного органа управления, каждого сотрудника его аппарата, дал возможность конструктивно оценить результативность управленческих функций.

При применении изложенного методического подхода обеспечивается возможность рассчитать состав операций, необходимых для достижения поставленной цели наиболее эффективным и оптимальным способом, сложить в дальнейшем алгоритм управленческого воздействия с учетом специфики функционирования и развития конкретного объекта управления, научно обосновать необходимую численность сотрудников его аппарата.

Результаты исследования. Определена сущность понятия «компетенция» Обоснована модель формирования компетенций, которая организует компетенции, необходимые для успешного выполнения работы. Установлено, что модели компетенций могут быть использованы как ресурс для разработки учебных программ и отбора учебных материалов, определения требований лицензирования и сертификации, должностных инструкций, рекрутинг и наем работников, а также оценки производительности персонала.

Научная новизна результатов исследования. Обосновано структуру модели компетенций и представлен фрагмент разработанной автором профильной модели компетенций менеджеров высшего уровня в учреждениях здравоохранения. Выделены и проранжированы этапы разработки компетенций, необходимых для успешного построения профиля компетенций.

Практическая значимость результатов исследования. Результаты исследования могут быть внедрены в систему управления персоналом заведений здравоохранения.

Ключевые слова: компетенция; компетентностный подход; модель формирования компетентности; профиль компетенций; управление персоналом; учреждение здравоохранения.

Brych V.Ya., Lishtaba L.V. THE CONCEPT OF THE MODEL OF MANAGEMENT COMPETENCIES AND THE STAGES OF ITS DEVELOPMENT IN HEALTH CARE ESTABLISHMENTS

Purpose. The aim of the article is to develop methodical approaches for construction of the model of competencies of managers in health care institutions.

Methodology of research. The method of structural and functional analysis, which contributed to the study of characteristics for construction of competence model, was used in the research process. This method made it possible to

reveal the qualitative aspect of management, allowed to evaluate the work of each link, the element of the system, identify the content, scope, the nature of a particular governing body, each employee from its staff, gave the opportunity to evaluate constructively the performance of management functions.

In applying the above methodological approach provided the opportunity to calculate the composition of operations necessary to achieve this goal is the most efficient and the best way to make further algorithm of management impact taking into account specific of functioning and development of a specific object of management, scientifically substantiate the necessary number of employees in its staff.

Findings. The essence of the concept "competence" was determined. The model of formation of competencies, which organizes the competencies required for successful performance was substantiated.

It was established that the competency model can be used as a resource for the development of educational programs and selection of training materials, definition of requirements for licensing and certification, writing job descriptions, recruiting and hiring employees, and evaluating staff performance.

Originality. The structure of the model for the formation of competence was substantiated and a fragment of profile model of competence of top managers in health care institutions developed by the author was submitted. Stages for the development of competencies necessary for successful creation of competency profile were dedicated and ranked.

Practical value. Results of the study can be implemented into the system of personnel management of health care institutions.

Key words: competence; competence approach; model for the formation of competence; profile of competencies; personnel management; health care institution.

Нікітін Ю.О., Мельник М.В. ПАРАДИГМА «ВІДКРИТИХ ІННОВАЦІЙ» ЯК ВИЗНАЧЕННЯ «ВІДКРИТОГО ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ»

Мета. Проаналізувати визначення «інноваційний процес» як підходу до розуміння сутності процесу перетворення наукового знання в інноваційну науково-технічну розробку європейського рівня. Запропонувати визначення «відкритий інноваційний процес», що буде базуватись на парадигмі відкритих інновацій та залучення зовнішніх учасників для сумісного створення інновацій.

Методика дослідження. Метод порівняльного аналізу наукових праць вітчизняних та зарубіжних економістів використано для обґрунтування та розкриття сутності термінологічного визначення «відкритий інноваційний процес».

Результати дослідження. Проаналізовано різні підходи до термінологічного визначення «інноваційний процес». Встановлено, що більшість вітчизняних та зарубіжних вчених вкладають у сутність визначень створення та впровадження закритих інновацій коли інноваційні розробки відбувається лише у межах одного підприємства, та відсутнє чітке визначення «відкритий інноваційний процес».

Запропоновано визначення «відкритий інноваційний процес», що відображає сучасне розуміння розвитку активного інноваційного співробітництва і створення інтегрованих інноваційних мереж відкритого інноваційного процесу для прискореного зростання підприємств.

Наукова новизна результатів дослідження. Запропоновано авторське визначення терміну «відкритий інноваційний процес» на основі парадигми «відкритих інновацій», що включає розуміння застосування напрямку руху зовні всередину для збільшення притоку зовнішніх знань, напрямку руху зсередини назовні для комерціалізації і просування інноваційної розробки на ринки та сполученого напрямку розвитку організаційної зрілості учасників відкритого інноваційного процесу для створення та впровадження інновацій.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження дозволяють чітко визначити «відкритий інноваційний процес», як результат сумісного перетворення учасниками наукового знання у інноваційні розробки. Результатом застосування відкритого інноваційного процесу є прискорене створення та комерціалізація інноваційних розробок, які задовольняють нові потреби суспільства.

Ключові слова: відкриті інновації, відкритий інноваційний процес, сумісне створення та комерціалізація інновацій.

Никитин Ю.А., Мельник М.В. ПАРАДИГМА «ОТКРЫТЫХ ИННОВАЦИЙ» КАК ОПРЕДЕЛЕНИЕ «ОТКРЫТОГО ИННОВАЦИОННОГО ПРОЦЕССА»

Цель. Проанализировать определение «инновационный процесс» как подхода к пониманию сущности процесса преобразования научного знания в инновационную научно-техническую разработку европейского уровня. Предложить определение «открытый инновационный процесс», которое будет базироваться на парадигме открытых инноваций и привлечения внешних участников для совместного создания инноваций.

Методика исследования. Метод сравнительного анализа научных работ отечественных и зарубежных экономистов использован для обоснования и раскрытия сущности терминологического определения «открытый инновационный процесс».

Результаты исследования. Проанализированы различные подходы к терминологическому определению «инновационный процесс». Установлено, что большинство отечественных и зарубежных ученых вкладывают в сущность определений создание и внедрение закрытых инноваций, когда инновационные разработки происходит только в пределах одного предприятия, и отсутствует четкое определение «открытый инновационный процесс».

Предложено определение «открытый инновационный процесс», что отражает современное понимание развития активного инновационного сотрудничества и создание интегрированных инновационных сетей открытого инновационного процесса для ускоренного роста предприятий.

Научная новизна результатов исследования. Предложено авторское определение термина «открытый

инновационный процесс» на основе парадигмы «открытых инноваций», включающий понимание применения направления движения снаружи внутрь для увеличения притока внешних знаний, направления движения изнутри наружу для коммерциализации и продвижения инновационной разработки на рынки и сопряженного направления развития организационной зрелости участников открытого инновационного процесса для создания и внедрения инноваций.

Практическая значимость исследования. Полученные результаты исследования позволяют четко определить «открытый инновационный процесс», как результат совместного преобразования участниками научных знаний в инновационные разработки. Результатом применения открытого инновационного процесса является ускоренное создание и коммерциализация инновационных разработок, которые удовлетворяют новые потребности общества.

Ключевые слова: открытые инновации, открытый инновационный процесс, совместное создание и коммерциализация инноваций.

Nikitin Yu.O., Melnyk M.V. THE PARADIGM «OPEN INNOVATION» AS THE DEFINITION «OPEN INNOVATION PROCESS»

Purpose. To investigate the definition of «innovation process» as an approach to understanding the essence of the transformation of scientific knowledge into innovative scientific and technical development to the European level. To propose the definition of «open innovation process», which will be based on the paradigm of open innovation and attract foreign participants for the joint creation of innovation.

Methodology of research. The method of comparative analysis of scientific works of domestic and foreign economists was used for substantiation the disclosure and the terminological definition of the «open innovation process».

Findings. The different approaches to the terminological definition of «innovation process» were analyzed. It was established that the majority of domestic and foreign scientists were based on the essence of the definitions of the creation and implementation of closed innovation, when innovation occurs only within one enterprise, and there is no clear definition of «open innovation process».

The definition of «open innovation process» was proposed, which reflects the current understanding of the development of innovative active cooperation and the creation of integrated networks of innovative open innovation process for the accelerated growth of enterprises.

Originality. The author's definition of the term «open innovation process», based on the paradigm of «open innovation» was proposed, which included an understanding of the application of the direction of movement from outside to inside to increasing the flow of external knowledge, the direction of movement from the inside out for the commercialization and promotion of innovative developments in the markets, and the dual directions of development of organizational maturity members open innovation process to create and implementation the innovations.

Practical value. The obtained results of research allow to clearly understanding the definition of «open innovation process», as a results of the joint transform participants of scientific knowledge to innovation. The result of the application of the open innovation process is accelerated development and commercialization of innovations that meet the new needs of society.

Key words: open innovation, open innovation process, joint creation and commercialization of innovations.

Карасьова Н.А. КОМПАРАТИВНІ ПЕРЕВАГИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ

Мета. Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу компаративних переваг та структури експорту аграрного сектору визначити місце України на світовому агропродовольчому ринку, встановити наявні переваги в зовнішній торгівлі та обґрунтувати напрямки підвищення ефективності експорту аграрного сектору України.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано методи економіко-статистичного аналізу – при дослідженні експортного потенціалу і ринків збуту аграрної продукції; методи стратегічного аналізу і прогнозування – для обґрунтування напрямів досягнення компаративних переваг в торгівлі; метод кластерного аналізу, який дав можливість співставити економічні показники розвитку багатьох країн світу та визначити місце України у світовому експорті сільськогосподарської продукції. Інструментом для виконання кластерного аналізу та зведення коефіцієнтів слугувало програмне забезпечення для ПК STATISTICA.

Результати дослідження. Встановлено, що Україна, спеціалізуючись на сировинних товарах, має вагомий аграрний та експортний потенціал та виконує одну з головних бюджетоформуючих функцій, однак не використовує динамічних факторів конкурентної боротьби за ринки збуту і в результаті знаходиться на периферії світового агропродовольчого ринку. Визначено, що високий рівень товарної концентрації ставить ефективність розвитку експортоорієнтованої діяльності в абсолютну залежність від умов зовнішніх сировинних ринків. Виявлено, що за показниками виробництва та експорту продукції на душу населення аграрний сектор України тяжіє до лідерів своєї групи країн, однак якість товарної структури знижує загальну ефективність експорту. В процесі економічного аналізу встановлено, що на сучасному етапі Україна володіє компаративними перевагами в торгівлі зерновими та продуктами їх переробки, рослинними жирами, медом, горіхами та цукром. Одночасно обґрунтовано необхідність нарощувати обсяги виробництва і покращувати якість тих товарів, в торгівлі яких нині Україна не має компаративних переваг – молоко та молочні продукти, яйця птиці, м'ясо ВРХ, свинина, овочі та фрукти.

Наукова новизна результатів дослідження. Шляхом застосування методу кластерного аналізу визначено місце України у світовому експорті сільськогосподарської продукції, виявлено «товарне ядро» експорту та обґрунтовано компаративні переваги міжнародної торгівлі агропродовольчими товарами.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження дають можливість оцінити сучасний стан ринкової торгівлі сільськогосподарською продукцією, її експортний потенціал, наявні конкурентні переваги, упущені можливості та обґрунтувати напрями покращення експортних потенціальних можливостей України на міжнародному аграрному ринку.

Ключові слова: експорт, аграрний сектор, компаративні переваги, сільськогосподарська продукція.

Карасева Н.А. КОМПАРАТИВНЫЕ ПРЕИМУЩЕСТВА АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАИНЫ В МЕЖДУНАРОДНОЙ ТОРГОВЛЕ

Цель. Цель исследования заключается в том, чтобы на основе анализа компаративных преимуществ и структуры экспорта аграрного сектора определить место Украины на мировом агропродовольственном рынке, установить имеющиеся преимущества во внешней торговле и обосновать направления повышения эффективности экспорта аграрного сектора Украины.

Методика исследования. В процессе исследования использованы методы экономико-статистического анализа - при исследовании экспортного потенциала и рынков сбыта аграрной продукции; методы стратегического анализа и прогнозирования - для обоснования направлений достижения компаративных преимуществ в торговле; метод кластерного анализа, который дал возможность сопоставить экономические показатели развития многих стран мира и определить место Украины в мировом экспорте сельскохозяйственной продукции.

Инструментом для выполнения кластерного анализа и возведения коэффициентов служило программное обеспечение для ПК STATISTICA.

Результаты исследования. Установлено, что Украина, специализируясь на сырьевых товарах, имеет весомый аграрный и экспортный потенциал и выполняет одну из главных бюджетообразующих функций, однако не использует динамических факторов конкурентной борьбы за рынки сбыта и в результате находится на периферии мирового агропродовольственного рынка. Определено, что высокий уровень товарной концентрации ставит эффективность развития экспортоориентированной деятельности в абсолютную зависимость от условий внешних сырьевых рынков.

Выявлено, что по показателям производства и экспорта продукции на душу населения аграрный сектор Украины тяготеет к лидерам своей группы стран, однако качество товарной структуры снижает общую эффективность экспорта. В процессе экономического анализа установлено, что на современном этапе Украина владеет компаративными преимуществами в торговле зерновыми и продуктами их переработки, растительными жирами, медом, орехами и сахаром.

Одновременно обоснована необходимость наращивать объемы производства и улучшать качество тех товаров, в торговле которых в настоящее время Украина не имеет компаративных преимуществ - молоко и молочные продукты, яйца птицы, мясо КРС, свинина, овощи и фрукты.

Научная новизна результатов исследования. Путем применения метода кластерного анализа определено место Украины в мировом экспорте сельскохозяйственной продукции, выявлено "товарное ядро" экспорта и обоснованы компаративные преимущества международной торговли агропродовольственными товарами.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования дают возможность оценить современное состояние рыночной торговли сельскохозяйственной продукцией, ее экспортный потенциал, имеющиеся конкурентные преимущества, упущенные возможности и обосновать направления улучшения экспортных потенциальных возможностей Украины на международном агропродовольственном рынке.

Ключевые слова: экспорт, аграрный сектор, компаративные преимущества, сельскохозяйственная продукция.

Karasova N.A. COMPARATIVE ADVANTAGES OF UKRAINE'S AGRICULTURE IN INTERNATIONAL TRADE

Purpose. The purpose of the study is to determine Ukraine's place in the global agro-food market, define the existing advantages in foreign trade areas and justify the directions for export efficiency of the agricultural sector of Ukraine based on the analysis of comparative advantages and export structure of the agricultural sector.

Methodology of research. In the course of investigations the methods of economics and statistics analysis are used for export potential and agricultural market outlets study; the methods of strategic analysis and forecasting are used to justify the directions of attainment of comparative advantages in trade. The cluster analysis method used in the investigation makes it possible to compare the economic indicators of many countries and to define Ukraine's place in the global agricultural exports. STATISTICA software package is used as a tool to perform cluster analysis and summarize ratios.

Findings. It is found that Ukraine which specializes in the sale of raw commodities has a significant agricultural and export potential and performs one of the major budget revenue generating functions, however it does not use dynamic factors of competitive struggle for marketing outlets and as a result it is on the periphery of global agricultural markets. It is determined that high commodity concentration makes the efficiency of export activity totally dependent on foreign commodity market conditions. In terms of production and per caput products export it is defined that the Ukrainian agricultural sector tends to be among the leaders of its country group, but the commodity composition quality reduces overall exports efficiency. During the economic analysis it is found that at the present stage Ukraine has comparative advantages in the corn and grain processing market, vegetable fats, honey, nuts and sugar trade. At the same time, the necessity is justified for production volume increasing and quality improving of those goods where Ukraine has no comparative advantages in trade – milk and dairy products, eggs, poultry, cattle, pork, fruits and vegetables.

Originality. By means of cluster analysis method the place of Ukraine in the global agricultural exports is defined, the exports "commodity core" is determined and the comparative advantages of global agri-food trade are justified.

Practical value. The results obtained give an opportunity to assess the current state of the agricultural market

trade, its export potential, existing competitive advantages and wasted opportunities and to justify the areas for improvement of Ukraine's export opportunities in the global agricultural market.

Key words: export, agricultural sector, comparative advantages, agricultural products.

Маркова Є.Ю. ЛОГІСТИЧНЕ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-СТРУКТУРАМИ РИБОГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ В КОНКУРЕНТНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Мета. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад логістичного управління бізнес-структурами рибогосподарського комплексу та розробка рекомендацій методологічного та практичного спрямування для досягнення сталих конкурентних позицій рибних підприємств.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано методи, зумовлені метою та завданнями. Зокрема, застосовано методи соціальної статистики та соціально-економічного аналізу - при визначенні основних соціальних напрямів розвитку рибогосподарського комплексу України і галузі морського промислового рибальства в довгостроковій перспективі; для оцінки та визначення найбільш рентабельного напрямку діяльності використано метод порівняння (показників рентабельності окремих видів продукції рибництва) та для визначення перспектив розвитку основних напрямків аквакультури використано метод економічного прогнозування (чистої приведеної вартості по роках).

Результати дослідження. Запропоновані шляхи розвитку макрологістичного регулювання ринку рибних товарів на основі задоволення попиту різних регіонів України та світового ринку через єдину логістичну координаційну систему оптової торгівлі рибопродукції. Встановлено, що така система повинна сприяти стимулюванню вітчизняного виробництва рибної продукції та збалансованості її експорту й імпорту на основі формування взаємної зацікавленості виробників і оптових покупців (українських і зарубіжних) шляхом встановлення логістично-орієнтованих зв'язків між ними. Виявлено, що основними соціальними результатами від реалізації намічених напрямів розвитку рибогосподарського комплексу України і галузі морського промислового рибальства в довгостроковій перспективі є: збереження діючих робочих місць, в першу чергу, для кваліфікованих працівників плавскладу і збільшення зайнятості на берегових виробництвах; поліпшення житлових і культурно-побутових умов працівників підприємств рибогосподарського комплексу; поліпшення постачання рибними товарами населення країни.

Наукова новизна результатів дослідження. Запропоновано розвиток нових форм інтеграції та логістичної координації бізнес-процесів, адекватних сучасним умовам, зокрема: логістично консолідує різні самостійні рибодобувні, рибопереробні, збутові, транспортні та інші організації, які забезпечать на логістичній основі підвищення ефективності взаємодії самих рибопромисловців і обслуговуючих їх структур, а також забезпечать більш високу конкурентоспроможність рибної продукції.

Практична значущість результатів дослідження. Запропоновані у статті заходи дозволять підвищити ефективність макрологістичного управління рибним господарством з метою більш раціональної експлуатації водних біоресурсів, а також дозволить на логістичній основі підвищити ефективність взаємодії самих рибопромисловців і обслуговуючих їх структур, а також забезпечити більш високу конкурентоспроможність рибної продукції.

Ключові слова: логістичне управління, рибна галузь, економіка підприємства, регіональна економіка, логістика, бізнес-структури.

Маркова Е.Е. ЛОГИСТИЧЕСКОЕ УПРАВЛЕНИЕ БИЗНЕС-СТРУКТУРАМИ РЫБОХОЗЯЙСТВЕННОГО КОМПЛЕКСА В КОНКУРЕНТНОЙ СРЕДЕ

Цель. Целью исследования является обоснование теоретических основ логистического управления бизнес-структурами рыбохозяйственного комплекса и разработка рекомендаций методологического и практического направления для достижения устойчивых конкурентных позиций рыбных предприятий.

Методика исследования. В процессе исследования использованы методы, обусловленные целями и задачами. В частности, применены методы социальной статистики и социально-экономического анализа - при определении основных социальных направлений развития рыбохозяйственного комплекса Украины и области морского промышленного рыболовства в долгосрочной перспективе; для оценки и определения наиболее рентабельного направления деятельности использован метод сравнения (показателей рентабельности отдельных видов продукции рыбоводства) и для определения перспектив развития основных направлений аквакультуры использован метод экономического прогнозирования (чистой приведенной стоимости по годам).

Результаты исследования. Предложены пути развития макрологистического регулирования рынка рыбных товаров на основе удовлетворения спроса различных регионов Украины и мирового рынка через единую логистическую координационную систему оптовой торговли рибопродукции. Установлено, что такая система должна способствовать стимулированию отечественного производства рыбной продукции и сбалансированности ее экспорта и импорта на основе формирования взаимной заинтересованности производителей и оптовых покупателей (украинских и зарубежных) путем установления логистически-ориентированных связей между ними. Выведено, что основными социальными результатами от реализации намеченных направлений развития рыбохозяйственного комплекса Украины и области морского промышленного рыболовства в долгосрочной перспективе являются: сохранение действующих рабочих мест, в первую очередь, для квалифицированных работников плавсостава и увеличение занятости на береговых производствах; улучшение жилищных и культурно-бытовых условий работников предприятий рыбохозяйственного комплекса; улучшение снабжения рыбными товарами населения страны.

Научная новизна результатов исследования. Предложено развитие новых форм интеграции и логистической координации бизнес-процессов, адекватных современным условиям, в частности: логистически

консолидирующие различные самостоятельные рыбодобывающие, рыбоперерабатывающие, сбытовые, транспортные и другие организации, которые обеспечат на логистической основе повышения эффективности взаимодействия самых рыбопромышленников и обслуживающих их структур, а также обеспечат более высокую конкурентоспособность рыбной продукции.

Практическая значимость результатов исследования. Предложенные в статье меры позволят повысить эффективность макрологистического управления рыбным хозяйством в целях более рациональной эксплуатации водных биоресурсов, а также позволит на логистической основе повысить эффективность взаимодействия самых рыбопромышленников и обслуживающих их структур, а также обеспечить более высокую конкурентоспособность рыбной продукции.

Ключевые слова: логистическое управление, рыбная отрасль, экономика предприятия, региональная экономика, логистика, бизнес-структуры.

Markova Ye.Yu. LOGISTIC MANAGEMENT OF BUSINESS STRUCTURES OF FISHERY COMPLEX IN A COMPETITIVE ENVIRONMENT

Purpose. The aim of the article is to substantiate theoretical principles of logistics management of businesses structures of fishery complex and development of recommendations of methodological and practical orientation to achieve sustainable competitive position of fishery enterprises.

Methodology of research. Methods caused by the purpose and objectives were used in the research process. In particular, the method of social statistics and social and economic analysis – when determining the basic social trends for the development of fishery complex in Ukraine and the industry of maritime commercial fishing in the long term; the method of comparison was used to evaluate and determine the most profitable direction of the activity (indicators for profitability of particular types of products of fish culture) and the method of economic forecasting was used to determine the prospects for the development of major aquaculture areas (net present value by years).

Findings. The ways for the development of macro-logistical regulating of the market of fish products on the basis of meeting the demand from different regions of Ukraine and the world market through a single logistical coordination system of wholesale fishing were proposed in the article. It was established that such a system should contribute to stimulate of domestic production of fish products and the balance of its exports and imports on the basis of the formation of mutual interest of producers and wholesalers (Ukrainian and foreign) by establishing logistical and oriented relations between them.

It was found that the main social results from the implementation of the planned areas of the development of fishery complex in Ukraine and industrial maritime fisheries in the long term are: preserving existing jobs, especially for skilled workers of seafarers and increase employment on shore industries; improvement of living and cultural conditions of employees of enterprises fisheries sector; improve the supply of fish products for population of the country.

Originality. The development of new forms of integration and logistics coordination of business processes, adequate to modern conditions including: logistics consolidating various separate fishing fish processing, marketing, transportation and other organizations that provide to increase the effectiveness of interaction between fish industrialists and serving their structures on the logistics base and ensure greater competitiveness of fish products.

Practical value. Proposed measures in the article will improve the effectiveness of macro-logistics management of fish farming to a more rational exploitation of aquatic biological resources and allow to increasing the effectiveness of interaction of fish industrialists on the logistics base and serving their structures, and providing greater competitiveness of fish products.

Key words: logistics management, fishing industry, economy of the enterprise, regional economics, logistics, business structures.

Бабовал Н.Р. ОСВІТНІ ВИМІРЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Мета. Дослідження теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо освітніх вимірювань. Охарактеризувати сутність та зміст освітніх вимірювань, які виступають ефективним засобом підвищення якості освіти в Україні; розглянути компоненти та інструменти процесу вимірювання в освіті; визначити фактори, які впливають на результати вимірювань.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети і вирішення окреслених завдань у нашій розвідці використано загальнонаукові та специфічні методи, методичні прийоми та інструменти дослідження, зокрема: аналізу і синтезу (трактування економічної сутності категорій «вимірювання», «оцінювання»; характеристика основних етапів проведення освітніх вимірювань в контексті поліпшення якості освіти; метод причинно-наслідкового зв'язку (виявлення чинників впливу на процес оцінювання); метод емпіричного дослідження (використання тестів, які виступають інструментом вимірювання).

Результати дослідження. Визначено, що освітні вимірювання виступають тим інструментарієм, який дає змогу оцінити рівень знань, умінь, компетенції кожної особи. Вони, як вищий прояв оцінювання, мають посісти відповідне місце в системі моніторингу якості освіти у навчальних закладах усіх рівнів.

Обґрунтовано, що саме освітні вимірювання складають основу науково-педагогічного процесу отримання найбільш об'єктивних як кількісних, так і якісних оцінок при діагностиці навчального процесу.

Доведено, що роль вимірювального пристрою в педагогічних вимірюваннях найчастіше виконують тести.

Запропоновано те, що найбільш ефективним має бути застосування в навчальному процесі системи тестів не лише як засобу діагностики і контролю навчальних досягнень здобувачів освіти, а і як засобу навчання. Необхідно вміло використовувати як навчальну, так і розвивальну та мотиваційну функції тестового контролю. Такий системний підхід повинен забезпечити підвищення якості навчального процесу на всіх його етапах.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в поглибленні теоретико-методичних положень і обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо освітніх вимірювань в контексті підвищення якості освіти в Україні.

Практична значущість результатів дослідження полягає у використанні практичних рекомендацій при здійсненні освітніх вимірювань, які дають змогу оцінити рівень знань, умінь, компетенції кожного студента вищого навчального закладу, учня середньої школи та слухачів.

Ключові слова: якість освіти, освітні вимірювання, методи та інструменти вимірювання, навчальний процес, модернізація освіти.

Бабовал Н.Р. ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ИЗМЕРЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Цель. Исследование теоретических положений и практических рекомендаций относительно образовательных измерений. Охарактеризовать сущность и содержание образовательных измерений, выступающих эффективным средством повышения качества образования в Украине; рассмотреть компоненты и инструменты процесса измерения в образовании; определить факторы, влияющие на результаты измерений.

Методика исследования. Для достижения поставленной цели и решения определенных задач в нашем исследовании использованы общенаучные и специфические методы, методические приемы и инструменты исследования, в частности: анализа и синтеза (трактовка економічної сутності категорій «вимірювання», «оценка»; характеристика основных этапов проведения образовательных измерений в контексте улучшения качества образования, метод причинно-следственной связи (выявление факторов влияния на процесс оценки); метод эмпирического исследования (использование тестов, которые выступают инструментом измерения).

Результаты исследования. Определено, что образовательные измерения выступают тем инструментарием, который позволяет оценить уровень знаний, умений, компетенции каждого человека. Они, как высшее проявление оценки, должны занять соответствующее место в системе мониторинга качества образования в учебных заведениях всех уровней. Обосновано, что именно образовательные измерения составляют основу научно-педагогического процесса получения наиболее объективных как количественных, так и качественных оценок при диагностике учебного процесса. Доказано, что роль измерительного устройства в педагогических измерениях чаще всего выполняют тесты.

Предложено то, что наиболее эффективным должно быть применение в учебном процессе системы тестов не только как средства диагностики и контроля знаний соискателей образования, но и как средства обучения. Необходимо умело использовать как учебную, так и развивающую и мотивационную функции тестового контроля. Такой системный подход должен обеспечить повышение качества учебного процесса на всех его этапах.

Научная новизна результатов исследования заключается в развитии теоретико-методических положений и обосновании практических рекомендаций относительно образовательных измерений в контексте повышения качества образования в Украине.

Практическая значимость результатов исследования заключается в использовании практических рекомендаций при осуществлении образовательных измерений, которые позволяют оценить уровень знаний, умений, компетенции каждого студента высшего учебного заведения, ученика средней школы и слушателей.

Ключевые слова: качество образования, образовательные измерения, методы и инструменты измерения, учебный процесс, модернизация образования.

Baboval N.R. EDUCATIONAL MEASUREMENTS IN THE CONTEXT OF IMPROVING THE QUALITY OF EDUCATION IN UKRAINE

Purpose. The aim of the article is to study theoretical concepts and practical recommendations on educational measurement, describe the essence and content of educational measurement, which serve an effective means of improving the quality of education in Ukraine; consider tools and components of the measurement process in education; identify factors affecting measurement results.

Methodology of research. General scientific and specific methods, teaching methods and research tools were used for achievement of this purpose and solving of outlined tasks in our exploration, including: analysis and synthesis (interpretation of the economic essence of categories "measurement", "assessment", characteristic of the main stages of educational measurement in the context of improving the quality of education, the method of causation relationship (identifying factors of influencing the evaluation process), empirical research method (using tests that are the instrument of measurement).

Findings. It was determined that the educational of measurements are the same tools that allow you to assess the level of knowledge, skills and competence of each individual. These measurements are the highest expression of evaluation should take appropriate place in the system of monitoring of the quality of education in educational institutions of all levels. It was substantiated that these educational measurements are the basis of scientific and pedagogical process for getting the most objective both quantitative and qualitative assessments in the diagnosis of educational process. It was proved that frequently tests performed the role of measuring device in pedagogical measurements. It was proposed that using of the system of tests in the educational process, not only as a means of diagnosing and monitoring educational achievements of seekers, but also as a means of learning, should be the most effective. It is necessary to use skilfully as educational and developmental and motivational function of test control. This systematic approach should provide improving the quality of the educational process at all its stages.

Originality. Scientific novelty of the research results lies in deepening the theoretical and methodological provisions and substantiation practical recommendations on educational measurement in the context of improving the quality of education in Ukraine.

Practical value. The practical significance of the research results is to use practical recommendations for the implementation of educational measurement, which enable to assess the level of knowledge, skills, competencies of each student of higher educational institution, pupils of secondary school and listeners.

Key words: quality of education, educational measurement, methods and measuring tools, educational process, modernization of education.

Ганжа Б.О. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ МАСШТАБІВ НЕФОРМАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Мета дослідження - розробка теоретичних, методичних положень щодо визначення масштабів неформального сектору економіки в Україні.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано: метод логічного підходу – при обґрунтуванні алгоритму дослідження неформального сектору економіки; систему статистичних, економіко-статистичних і економіко-математичних методів – при визначенні динаміки частки тіньової економіки в Україні; при дослідженні масштабів неформального сектору економіки. На основі аналізу вже існуючих методів дослідження рівня тінізації економічних відносин в Україні пропонується здійснювати оцінку масштабів неформального сектору економіки в Україні шляхом поєднання методу тіньової зайнятості та методу доходів, отриманих у неформальному секторі економіки.

Результати дослідження. З'ясовано суть, характерні риси, відмінності, переваги та недоліки різних методів та підходів до оцінки масштабів тіньової економіки, неформального сектору. Враховуючи, що учасники тіньових економічних відносин не оприлюднюють результатів своєї діяльності, запропоновано для об'єктивної оцінки масштабів тіньової економіки, використовувати поєднання прямих і непрямих методів оцінювання.

Проведено порівняльний аналіз діючих в Україні методів визначення рівня тіньової економіки (фінансовий, електричний, метод "витрати населення - роздрібна торгівля"), які призначені переважно для визначення обсягу прихованого виробництва. Виявлено, що у зв'язку з віртуалізацією економічних відносин в Україні, перенесенням значних обсягів капіталу із сфери виробництва у торгівлю та сферу послуг відбулося відповідне зміщення і тіньової економіки та неформального сектору, що і зумовлює коригування діючих методів та методик визначення масштабів тіньової, неформальної економіки.

Наукова новизна результатів дослідження. Удосконалено методичний підхід до оцінки масштабів неформального сектору економіки, що, на відміну від наявного, дозволив систематизувати показники комплексу діагностики рівня неформального сектору економіки на основі методу доходів відповідно до розробленого алгоритму.

Практична значущість результатів дослідження. Використання запропонованих методичних підходів дозволяє приймати обґрунтовані рішення щодо процесу детінізації в Україні.

Ключові слова: неформальний сектор економіки, детінізація економічних процесів, методика оцінки неформального сектору економіки, ризики існування неформального сектору економіки.

Ганжа Б.А. МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ МАСШТАБОВ НЕФОРМАЛЬНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ В УКРАИНЕ

Цель исследования – разработка теоретических, методических положений по определению масштабов неформального сектора экономики в Украине.

Методика исследования. В процессе исследования использованы: метод логического подхода – при обосновании алгоритма исследования неформального сектора экономики; систему статистических, экономико-статистических и экономико-математических методов - при определении динамики доли теневой экономики в Украине; при исследовании масштабов неформального сектора экономики. На основе анализа существующих методов исследования уровня тенизации экономических отношений в Украине предлагается осуществлять оценку масштабов неформального сектора экономики в Украине путем объединения метода теневой занятости и метода доходов, полученных в неформальном секторе экономики.

Результаты исследования. Выяснено суть, характерные черты, различия, преимущества и недостатки различных методов и подходов к оценке масштабов теневой экономики, неформального сектора. Учитывая, что участники теневых экономических отношений не обнародуют результаты своей деятельности, предложено для объективной оценки масштабов теневой экономики, использовать сочетание прямых и косвенных методов оценки.

Проведен сравнительный анализ действующих в Украине методов определения уровня теневой экономики (финансовый, электрический, метод "расходы населения – розничная торговля"), которые предназначены преимущественно для определения объема скрытого производства. Выведено, что в связи с виртуализацией экономических отношений в Украине, переносом значительных объемов капитала из сферы производства в торговлю и сферу услуг произошло соответствующее смещение и теневой экономики и неформального сектора, что требует корректировки действующих методов и методик определения масштабов теневой, неформальной экономики.

Научная новизна результатов исследования. Усовершенствован методический подход к оценке масштабов неформального сектора экономики, что, в отличие от существующего, дает возможность систематизировать показатели диагностики уровня неформального сектора экономики на основе метода доходов в соответствии с разработанным алгоритмом.

Практическая значимость результатов исследования. Использование предложенных методических подходов позволяет принимать обоснованные решения о процессе детенизации в Украине.

Ключевые слова: неформальный сектор экономики, детенизация экономических процессов, методика оценки неформального сектора.

Ganzha B.O. METHODOICAL APPROACHES TO DETERMINATION THE SCALES OF INFORMAL SECTOR OF THE ECONOMY IN UKRAINE

Purpose. The aim of research is to develop theoretical and methodological provisions for determining the scales of the informal sector in Ukraine.

Methodology of research. In the process of research several methods have been used, in particular: the method of logical approach has been used to interpret the algorithm of studying the informal sector of economy; the system of statistic, economic and statistical and mathematical methods has been implemented to determine the dynamics of the shadow economy in Ukraine in the study of the informal economy. On the basis of the analysis of already existing methods of researching the level of shadow economic relations in Ukraine it is proposed to assess the scale of the informal sector in Ukraine by the combination of shadow employment and method of income received in the informal economy.

Findings. The essence, characteristics, differences, advantages and disadvantages of different methods and approaches directed at assessing the scale of the shadow economy, informal sectors have been explained. Taking into account the fact that the members of shadow economic relations do not publish the results of their operations it has been proposed to use direct and indirect methods of assessment to provide objective assessment of the shadow economy.

A comparative analysis of existing methods of determining the level of the shadow economy (financial, electric method "expenditure of the population – retail trade") in Ukraine, which are designed primarily to determine the amount of hidden production, has been made. It has been found that due to the virtualization of economic relations in Ukraine, the transfer of significant amounts of capital from the production to trade and services the appropriate displacement of the shadow economy and informal sector has taken place, which results in adjustment of the existing methods and methods of determining the scales of shadow, informal economy.

Originality. Has been improved methodical approach to assess the scale of the informal sector of the economy that, unlike the existing one, allowed to systematize the indexes of the diagnostic performance complex of the economy informal sector on the basis of methods of income according to the developed algorithm.

Practical value. Using a methodical approach allows to make up grounded decisions concerning the legalization process in Ukraine.

Key words: the informal sector of economy, legalization of economic processes, the method of estimating informal sector of economy, risks of the informal sector of economy existing.

Богославец Г.М., Трубей О.М. ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ

Мета. Метою статті є визначення особливостей, сутнісних характеристик та проблем інноваційної діяльності в торгівлі; систематизація видів інновацій в даній галузі економіки та обґрунтування запровадження інновацій у сфері управління підприємствами торгівлі, зокрема на основі використання методів і технологій процесного підходу.

Методика дослідження. Під час дослідження використовувались загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: методи теоретичного узагальнення – для дослідження теоретичних засад та сутності інноваційної діяльності в торгівлі; аналізу та порівняння – при вивченні інноваційної активності вітчизняних торговельних підприємств; прийомів групування і деталізації – для виокремлення та характеристики основних класифікаційних ознак інновацій в торгівлі; системного та комплексного підходу – для обґрунтування процесу запровадження інновацій у сфері управління підприємствами торгівлі.

Результати дослідження. Виявлено низький рівень інвестиційної активності вітчизняних підприємств торгівлі та окреслено основні проблеми, що гальмують нормальні процеси їх інноваційного розвитку. Визначено, що суттєвим джерелом інвестицій в Україні залишаються власні кошти підприємств, які вкрай недостатні і обмежують можливості здійсненні інноваційної діяльності. Уточнено основні види інновацій у торгівлі, подано їх характеристику. Обґрунтовано необхідність першочергового запровадження інновацій у сфері управління підприємствами торгівлі. Розроблено пропозиції щодо використання процесного управління на цих підприємствах.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у визначенні теоретичних положень інноваційної діяльності в торгівлі та обґрунтуванні концепції запровадження інноваційної моделі управління підприємствами торгівлі на основі використання процесного підходу.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження направлені на підвищення ефективності торговельного бізнесу та рівня конкурентоспроможності його суб'єктів на засадах запровадження управлінських інновацій, що базуються на принципах процесного підходу.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, торгівля, підприємство торгівлі, бізнес-процеси, управління, процесний підхід.

Богославец Г.Н., Трубей О.Н. ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЙ ТОРГОВЛИ

Цель. Целью статьи является определение особенностей, сущностных характеристик и проблем инновационной деятельности в торговле, систематизация видов инноваций в данной области экономики и обоснование внедрения инноваций в сфере управления предприятиями торговли, в частности на основе использования методов и технологий процессного подхода.

Методика исследования. В ходе исследования использовались общенаучные и специальные методы, в частности: методы теоретического обобщения - для исследования теоретических основ и сущности инновационной деятельности в торговле; анализа и сравнения - при изучении инновационной активности торговых предприятий Украины; приемов группировки и детализации - для выделения и характеристики основных классификационных признаков инноваций в торговле; системного и комплексного подхода - для обоснования процесса внедрения инноваций в сфере управления предприятиями торговли.

Результаты. Выявлен низкий уровень инвестиционной активности отечественных предприятий торговли и обозначены основные проблемы, тормозящие нормальные процессы их инновационного развития. Определено, что существенным источником инвестиций в Украину остаются собственные средства предприятий, которые

крайне недостаточны и ограничивают возможности осуществлении инновационной деятельности. Уточнены основные виды инноваций в торговле, представлена их характеристика. Обоснована необходимость первоочередного внедрения инноваций в сфере управления предприятиями торговли. Разработаны предложения по использованию методов и технологий процессного управления на этих предприятиях и отдельных их подразделениях.

Научная новизна результатов исследования заключается в определении теоретических положений инновационной деятельности в торговле и обосновании концепции внедрения инновационной модели управления предприятиями торговли на основе использования процессного подхода.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования направлены на повышение эффективности торгового бизнеса и уровня конкурентоспособности его субъектов на основах внедрения управленческих инноваций, которые базируются на принципах процессного подхода.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, торговля, предприятие торговли, бизнес-процессы, управление, процессный подход.

Bogoslavets G.M., Trubey O.M. INNOVATIVE ACTIVITY OF TRADE ENTERPRISES

Purpose. The aim of the article is to determine the peculiarities, essential characteristics and problems of innovative activity in trade, systematization kinds of innovation in the industry of economy and substantiation of innovations implementation in the field of management by trade enterprises, in particular through the use of methods and technologies of process approach.

Methodology of research. The following general scientific and special methods of economic researches were used during the study, including: methods of theoretical generalization – to study theoretical principles and essence of innovative activity in trade; analysis and comparison – in the study of innovation activity of domestic trade enterprises; methods of grouping and detailing – for isolation and characteristics of the main classifications of innovations in trade; systemic and comprehensive approach – for substantiation the process of implementation of innovations in the field of management by trade enterprises.

Findings. A low level of investment activity of domestic trade enterprises was revealed and the main problems hindering the normal processes of their innovation development were outlined. It was determined that the companies' own funds remain a significant source of investments in Ukraine, which is extremely insufficient and limit the possibilities for the implementation of innovative activity.

The main types of innovations in trade were clarified, their characteristics was given. The necessity of primary implementation of innovations in the field of management by trade enterprises was substantiated. The proposals for the use of process management at these enterprises were developed.

Originality. Scientific innovation is to determine the theoretical propositions of innovative activity in trade and substantiation of the concept for introducing innovative management model by enterprises of trade on the basis of using the process approach.

Practical value. The obtained results of research are aimed at improving the efficiency of trading business and the level of competitiveness of its entities on the basis of introduction of administrative innovations based on the principles of process approach.

Key words: innovations, innovative activity, trade, enterprise of trade, business processes, management, process approach.

Николук О.М. УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ЯК НАПРЯМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мета. Метою дослідження є обґрунтування особливостей управління ризиками сільськогосподарських підприємств у контексті забезпечення їх конкурентоспроможності. Завданнями дослідження визначено: 1) оцінка ролі управління ризиками у забезпеченні конкурентоспроможності підприємства; 2) обґрунтування методики оцінювання ризиків підприємств агробізнесу; 3) розробка інструментарію управління основними ризиками виробників сільськогосподарської продукції.

Методика дослідження. У процесі дослідження використано такі наукові методи: абстрактно-логічний (для визначення ролі ризик-менеджменту в управлінні конкурентоспроможністю підприємства, систематизації інструментів управління ризиками сільськогосподарських підприємств); нормування, оптимізаційного моделювання, екстраполяції тренду (з метою оцінки господарських ризиків сільськогосподарських підприємств).

Результати дослідження. Ризики підприємства включають господарські та конкурентні ризики. Традиційні методи ризик-менеджменту доцільно використовувати відносно першого типу ризиків. Управління конкурентними ризиками здійснюється шляхом створення майбутніх конкурентних переваг. Ризик-менеджмент у сільськогосподарських підприємствах має охоплювати якісний аналіз, кількісну оцінку ризиків та розробку механізмів поводження з ними. Мірою ризику визначено коефіцієнт, що враховує інтегральний показник несприятливих відхилень результативних показників діяльності підприємства, та вагомість ризику, яка визначається на основі оцінки потенційних втрат. До найбільш дієвих інструментів ризик-менеджменту у сільськогосподарських підприємствах віднесено диверсифікацію, оптимізацію виробничих процесів, страхування, інтеграцію, хеджування та фінансування ризику.

Наукова новизна результатів дослідження. Дістали подальшого розвитку теоретичні аспекти забезпечення конкурентоспроможності за рахунок організації ризик-менеджменту та систематизації інструментарію управління ризиками сільськогосподарських підприємств, а також методичні рекомендації щодо кількісного оцінювання господарських ризиків.

Практична значущість результатів дослідження полягає у можливості використання запропонованих

положень та рекомендацій сільськогосподарськими підприємствами.

Ключові слова: невизначеність, господарський ризик, конкурентний ризик, оцінка ризику, управління ризиками, ризик-менеджмент, сільськогосподарське підприємство.

Николюк О. Н. УПРАВЛЕНИЯ РИСКАМИ КАК НАПРАВЛЕНИЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель исследования. Целью исследования является обоснование особенностей управления рисками сельскохозяйственных предприятий в контексте обеспечения их конкурентоспособности. Задачами исследования определены: 1) оценка роли управления рисками в обеспечении конкурентоспособности предприятия; 2) обоснование методики оценки рисков предприятий агробизнеса; 3) разработка инструментария управления основными рисками производителей сельскохозяйственной продукции.

Методика исследования. В процессе исследования использованы следующие научные методы: абстрактно-логический (для определения роли риск-менеджмента в управлении конкурентоспособностью предприятия, систематизации инструментов управления рисками сельскохозяйственных предприятий); нормирования, оптимизационного моделирования, экстраполяции тренда (с целью оценки хозяйственных рисков сельскохозяйственных предприятий).

Результаты исследования. Риски предприятия включают хозяйственные и конкурентные риски. Традиционные методы риск-менеджмента целесообразно использовать относительно первого типа рисков. Управление конкурентными рисками осуществляется путем создания будущих конкурентных преимуществ. Риск-менеджмент в сельскохозяйственных предприятиях должен включать качественный анализ, количественную оценку рисков и разработку механизмов обращения с ними. Мера риска определена как коэффициент, учитывающий интегральный показатель неблагоприятных отклонений результативных показателей деятельности предприятия, и весомость риска, которая определяется на основе оценки потенциальных потерь. К наиболее действенным инструментам риск-менеджмента в сельскохозяйственных предприятиях отнесено диверсификацию, оптимизацию производственных процессов, страхование, интеграцию, хеджирование и финансирование риска.

Научная новизна результатов исследования. Получили дальнейшее развитие теоретические аспекты обеспечения конкурентоспособности за счет организации риск-менеджмента и систематизации инструментария управления рисками сельскохозяйственных предприятий, а также методические рекомендации по количественной оценке хозяйственных рисков.

Практическая значимость результатов исследования заключается в возможности использования предложенных положений и рекомендаций сельскохозяйственными предприятиями.

Ключевые слова: неопределенность, хозяйственный риск, конкурентный риск, оценка риска, управление рисками, риск-менеджмент, сельскохозяйственное предприятие.

Nykolyuk O.M. EVALUATION OF USAGE THE AGRICULTURAL ENTITIES' COMPETITIVE POTENTIAL

Purpose. The research purpose is to substantiate the characteristics of risk-management in agricultural enterprises in the context of their competitiveness. The objectives of research are: 1) identification the role of risk-management in ensuring the enterprises competitiveness; 2) substantiation the assessment methods of agribusiness enterprises' risk; 3) development the risk-management instruments of agricultural producers.

Methodology of research. In research the authors used the following scientific methods: abstract and logic (to identified the role of risk-management in the management of enterprise competitiveness; to systemize the instruments of risk-management in agricultural enterprises); methods of standardization, optimization modeling, extrapolation of the trend (to assess the economic risks of the agricultural enterprises).

Findings. The enterprise risks include economic and competitive risks. The traditional methods of risk-management should be used for management of the first type of risk. Managing the competitive risks is provided by creating future competitive advantages. Risk management in agricultural enterprises should include qualitative analysis, quantitative assessment of risks and development the mechanisms of management them. Risk measure is defined as the ratio that takes into account the integral index of unfavorable deviations of the economic indexes of the enterprise, and the weight of the risk, which is determined on the bases of assessment of potential losses. The most effective instrument of risk-management in the agricultural enterprises includes diversification, optimization of production processes, insurance, integration, hedging and risk financing.

Originality. The authors developed the theoretical aspects of ensuring the competitiveness by organization of risk-management and systemizing the instruments of risk-management in agricultural enterprises, as well as they developed the method of quantitative assessment of economic risks.

The practical value of the results concerns the opportunity to use the proposed the recommendations by agricultural enterprises

Key words: uncertainty, economic risk, competitive risk, risk assessment, risk-management, agricultural enterprise.

Рудич О.О., Герасименко І.О., Ткаченко К.В. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ КАТЕГОРІЇ «СТІЙКОСТІ» СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мета. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень щодо трактування сутності «стійкості» сільськогосподарських підприємств.

Методика дослідження. Під час проведення дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи економічних досліджень, зокрема: системний підхід – при вивченні зв'язків між явищами і процесами в системі забезпечення економічної стійкості підприємств; діалектичний та абстрактно-логічний – при проведенні теоретичних узагальнень, формуванні висновків; метод експертних оцінок – при визначенні основних чинників, які

впливають на забезпечення економічної стійкості за складовими її забезпечення.

Результати дослідження. Здійснено узагальнення підходів економічної теорії до розуміння поняття «стійкості». Обґрунтовано, що під стійкістю сільськогосподарського підприємства слід розуміти здатність підприємства забезпечувати гнучке пристосування до змін внутрішнього та зовнішнього середовища, забезпечуючи позитивну динаміку показників виробничо-фінансової діяльності, зберігати динамічну рівновагу шляхом раціонального поєднання складових ресурсного потенціалу.

Встановлено, що дієвим інструментом забезпечення стійкості підприємств є цілеспрямований вплив на відповідні чинники, що дозволить сформувати такий механізм управління, який стане передумовою ефективності діяльності та підвищить потенціал самоорганізації підприємства.

Наукова новизна результатів дослідження. Запропоновано підхід щодо трактування поняття «стійкість», як здатності соціально-економічної системи зберегти під впливом збурюючих факторів зовнішнього та внутрішнього середовища рівноважне статистичне та динамічне, збалансований стан усіх підсистем у ході функціонування.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження сприяють забезпеченню стійкості підприємств, формують механізм ефективного управління їх діяльністю, підвищують потенціал стійкості і самоорганізації підприємств.

Ключові слова: стійкість, економічна система, сільськогосподарське підприємство, виробництво.

Рудич О.А., Герасименко И.А., Ткаченко К.В. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ТРАКТОВКЕ СУЩНОСТИ КАТЕГОРИИ «УСТОЙЧИВОСТЬ» СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель. Целью исследования является разработка теоретических, методологических положений относительно трактовки сущности «стойкость» сельскохозяйственных предприятий.

Методика исследования. При проведении исследования использованы общенаучные и специальные методы экономических исследований, в частности: системный подход – при изучении связей между явлениями и процессами в системе обеспечения экономической устойчивости предприятий; диалектический и абстрактно-логический – при проведении теоретических обобщений, формировании выводов; метод экспертных оценок – при определении основных факторов, влияющих на обеспечение экономической устойчивости по составляющим ее обеспечения.

Результаты исследования. Осуществлено обобщение подходов экономической теории к пониманию понятия «устойчивости». Обосновано, что под устойчивостью сельскохозяйственного предприятия следует понимать способность предприятия обеспечивать гибкое приспособление к изменениям внутренней и внешней среды, обеспечивая положительную динамику показателей производственно-финансовой деятельности, сохранять динамическое равновесие путем рационального сочетания составляющих ресурсного потенциала.

Установлено, что действенным инструментом обеспечения устойчивости предприятий является целенаправленное воздействие на соответствующие факторы, что позволит сформировать такой механизм управления, который станет предпосылкой эффективности деятельности и повысит потенциал самоорганизации предприятия.

Научная новизна результатов исследования. Предложен подход к трактовке понятия «устойчивость», как способность социально-экономической системы сохранить под влиянием возмущающих факторов внешней и внутренней среды равновесное статистическое и динамическое, сбалансированное состояние всех подсистем в ходе функционирования.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования способствуют обеспечению устойчивости предприятий, формирующих механизм эффективного управления их деятельностью, повышают потенциал устойчивости и самоорганизации предприятий.

Ключевые слова: устойчивость, экономическая система, сельскохозяйственное предприятие, производство.

Rudych O.O., Herasymenko I.O., Tkachenko K.V. THEORETICAL APPROACHES TO THE INTERPRETATION OF THE ESSENCE OF THE CATEGORY “STABILITY” OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Purpose. The aim of the article is the development of theoretical, methodological provisions on the interpretation of the essence “sustainability” of agricultural enterprises.

Methodology of research. The following general scientific and special methods of economic researches were used during the study, including: the system approach – during the study of relationships between phenomena and processes in the system of insuring economic viability of enterprises; dialectical, abstract and logical – in conducting theoretical generalizations, forming conclusions; the method of expert evaluations – in determining the main factors affecting the provision of economic stability by components of its providing.

Findings. Generalization of approaches of economic theory to understanding the concept “sustainability” is carried out. It was substantiated that stability of agricultural enterprises is the company's ability to provide flexible adaptation to changes of internal and external environment, ensuring positive dynamics of industrial and financial activity, maintain a dynamic balance by combining components of sustainable resource potential.

It was established that an effective instrument for ensuring the sustainability of enterprises have meaningful impact on the relevant factors that will form such management mechanism, which will be a prerequisite for efficiency and enhance the potential of self-organization of enterprises.

Originality. The approach to the interpretation of the concept “sustainability” was proposed as the ability of social and economic system to keep under the influence of disturbing factors of external and internal environment equilibrium statistical and dynamic, balanced state of all subsystems during functioning.

Practical value. The obtained results of research help to ensure the stability of enterprises, form the mechanism for effective manage of their activity and increase the potential for sustainability and self-organization of enterprises.

Key words: stability, economic system, agricultural enterprise, manufacture.

Захарченко В.І., Балахонova О.В. ОБҐРУНТУВАННЯ ПОБУДОВИ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ

Мета. Метою статті є сформулювати принципи механізму перспективного управління інноваційним розвитком регіону. Формулювання принципів управління процесами інвестування в основний капітал та нововведення господарюючих суб'єктів регіону має враховувати оптимізацію розподілу фінансових коштів в інноваційні проекти; обґрунтованість і порівнянність прогнозової економічної, фінансової і соціальної результативності, ефективність вкладень фінансових коштів в основний капітал і нововведення для підвищення конкурентоспроможності регіональних господарств.

Методика дослідження. В основу дослідження покладено системно-аналітичний підхід до вивчення економічних явищ та процесів, відповідно до якого виконано теоретичне узагальнення наукових концепцій, розробок вітчизняних і зарубіжних вчених, присвячених дослідженню побудови механізму управління інноваційним розвитком регіону.

Для вирішення визначених завдань використовувались такі методи: метод комплексного системного аналізу економічних явищ – для повної та адекватної оцінки досліджуваних явищ (при формуванні понятійного апарату дослідження); метод асоціацій та аналогій (для угруповання підприємств за напрямками інноваційного розвитку); методи статистичного аналізу (для аналізу територіального комплексу фірм); прогностичний метод – для підготовки висновків щодо можливості застосування теоретичного досвіду управління інноваційним розвитком регіону.

Результати дослідження. Визначено, що формування і дотримання принципів у процесі створення і функціонування механізму стратегічного управління проектним інвестуванням повинні відповідати функціональному призначенню стратегічного управління.

Встановлено, що стратегічне управління полягає в протидії усім негативним чинникам макро-, мікросередовища з метою досягнення економічної, фінансової та іншої результативності проектного інвестування в середньо-, довгостроковому періоді часу, а також посилення впливу позитивних тенденцій, розвинених в зовнішньому і внутрішньому середовищі.

Обґрунтовано, що основною метою стратегічного управління є орієнтація на отримання найбільших результатів і ефективності процесу інвестування в основний капітал, створення і впровадження в промислове виробництво нововведень.

Наукова новизна результатів дослідження. Основний науковий результат полягає у подальшому розвитку теоретичних і методичних положень щодо пошуку нових підходів, які розкривають можливості механізму управління інноваційним розвитком регіону.

Практична значущість результатів дослідження. Формування та виконання принципів в процесі побудови і функціонування механізму стратегічного управління інноваціями будуть відповідати функціональному визначенню стратегічного управління, що стосується як у протидії всім негативним явищам факторів макро-, мікросередовищ, так і у посиленні впливу позитивних тенденцій, які розвиваються у зовнішньому та внутрішньому середовищі регіону.

Ключові слова: регіон, інноваційний розвиток, механізм, перспективне управління, інвестування.

Захарченко В.І., Балахонova О.В. ОБОСНОВАНИЕ ПОСТРОЕНИЯ МЕХАНИЗМА УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫМ РАЗВИТИЕМ РЕГИОНА

Цель. Целью статьи является сформировать принципы механизма перспективного управления инновационным развитием региона. Формулирование принципов управления процессами инвестирования в основной капитал и нововведения хозяйствующих субъектов региона должно учитывать оптимизацию распределения финансовых средств в инновационные проекты; обоснованность и сопоставимость прогнозной экономической, финансовой и социальной результативности, эффективности вложений финансовых средств в основной капитал и нововведения для повышения конкурентоспособности региональных хозяйств.

Методика исследования. В основу исследования положен системно-аналитический подход к изучению экономических явлений и процессов, в соответствии с которым выполнено теоретическое обобщение научных концепций, разработок отечественных и зарубежных ученых, посвященных исследованию построения механизма управления инновационным развитием региона.

Для решения определенных задач использовались следующие методы: метод комплексного системного анализа экономических явлений - для полной и адекватной оценки исследуемых явлений (при формировании понятийного аппарата исследования); метод ассоциаций и аналогий (для группировки предприятий по направлениям инновационного развития); методы статистического анализа (для анализа территориального комплекса фирм) прогностический метод - для подготовки выводов относительно возможности применения теоретического опыта управления инновационным развитием региона.

Результаты исследования. Определено, что формирование и соблюдение принципов в процессе создания и функционирования механизма стратегического управления проектным инвестированием должны соответствовать функциональному назначению стратегического управления.

Установлено, что стратегическое управление заключается в противодействии всем негативным факторам макро-, микросреды с целью достижения экономической, финансовой и другой результативности проектного инвестирования в средне- долгосрочном периоде времени, а также усиление влияния позитивных тенденций, развитых во внешнем и внутреннем среде.

Обосновано, что основной целью стратегического управления является ориентация на получение наибольших результатов и эффективности процесса инвестирования в основной капитал, создание и внедрение в промышленное производство нововведений.

Научная новизна результатов исследования. Основной научный результат заключается в дальнейшем развитии теоретических и методических положений по поиску новых подходов, раскрывающих возможности механизма управления инновационным развитием региона.

Практическая значимость результатов исследования. Формирование и выполнение принципов в процессе построения и функционирования механизма стратегического управления инновациями будут соответствовать функциональному определению стратегического управления, касается как в противодействии всем негативным явлениям факторов макро-, микросреды, так и в усилении влияния позитивных тенденций, которые развиваются во внешней и внутренней среде региона.

Ключевые слова: регион, инновационное развитие, механизм, перспективное управление, инвестирование.

Zakharchenko V.I., Balahonova O.V. GROUND OF CONSTRUCTION MECHANISM OF REGION MANAGEMENT INNOVATIVE DEVELOPMENT

Purpose. The aim of the paper is to generate long-term management mechanism principles of innovative development of the region. Formulation Process Management principles Investment in fixed capital, and innovation of business entities in the region should take into account the optimization of the allocation of funds in innovative projects; the validity and comparability of the forecast of economic, financial and social performance, the effectiveness of funds in fixed capital investment and innovation to enhance the competitiveness of regional economies.

Methodology of research. In basis of research the system-analytical going is fixed near the study of the economic phenomena and processes, in accordance with that theoretical generalization of scientific conceptions, developments of the home and foreign scientists sanctified to research of construction of mechanism of management innovative development of region is executed.

For the decision of specific tasks such methods were used: method of complex analysis of the systems of the economic phenomena - for the complete and adequate estimation of the investigated phenomena (at forming of concept vehicle of research); method of associations and analogies (for the groupment of enterprises after directions of innovative development); methods of statistical analysis (for the analysis of territorial complex of firms); forecast method - for preparation of conclusions in relation to possibility of application of theoretical experience of management innovative development of region.

Findings. It was determined that the formation of and compliance with the principles in the establishment and operation of the project investment mechanism of strategic management must conform to the functional purpose of strategic management.

It is established that strategic management is to counter all the negative macro factors, the microenvironment in order to achieve economic, financial and other impact of project investment in the medium to long-term period of time, as well as the growing influence of the positive trends, developed in the external and internal environment.

It is proved that the main purpose of strategic management is a focus on getting the best results and efficiency of process of investment in fixed assets, creation and introduction of innovations in industrial production.

Originality. A basic scientific result consists in further development of theoretical and methodical positions in relation to the search of new approaches that expose possibilities of mechanism of management innovative development of region.

Practical value. Forming and implementation of principles in the process of construction and functioning of mechanism of strategic management innovations must be answer functional determination of strategic management that touches both in counteraction to all negative phenomena of factors macro-, microenvironments, and in strengthening of influence of positive tendencies that develop in the external and internal environment of region.

Key words: region, innovation development, mechanism, perspective management, investment.

Омельяненко Л.І., Мединська О.Я., Кузишин Н.С. НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Мета. Провести аналіз діяльності регіональних наукових установ аграрного профілю та обґрунтувати їх роль у забезпеченні та розвитку основних засад ведення інноваційної діяльності сільськогосподарської галузі.

Методика дослідження. Відповідно до поставленої мети в процесі дослідження використовувалися загальні та спеціальні методи. Зокрема, загальнонауковий метод дослідження застосовано при вивченні ролі інновацій в розвитку сільського господарства; методи аналізу та синтезу; абстрактно-логічний – для формування завдань дослідження і формулювання висновків; економіко-статистичний – для оцінки стану інноваційної діяльності в аграрній сфері Тернопільської області. Інформаційною основою роботи є офіційні статистичні матеріали, матеріали Державної служби статистики України, дані звітності наукових установ України і Тернопільської області.

Результати дослідження. Встановлено, що, незважаючи на великий інноваційний потенціал аграрної науки, використовується він недостатньою мірою і щороку втрачається. Доведено, що необхідними умовами, які забезпечать удосконалення наукового забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки є розробка та реалізація стратегії інноваційної діяльності, її інвестиційного й ресурсного забезпечення, а також інформування сільськогосподарських товаровиробників щодо нових розробок і використання інтелектуальної власності в аграрній сфері.

Наукова новизна результатів дослідження. Використано комплексний підхід до визначення ролі та перспектив діяльності регіональних науково-дослідних установ аграрного профілю у науковому забезпеченні інноваційного розвитку сільського господарства.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження надають можливість

сформувати основні напрями подальшого удосконалення наукового забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки на регіональному рівні.

Ключові слова: сільське господарство, інновації, інноваційно-інвестиційний розвиток, інноваційна економіка, регіони, наукові установи.

Омельяненко Л.И., Медынская О.Я., Кузышин Н.С. НАУЧНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ АГРАРНОЙ СФЕРЫ НА РЕГИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ

Цель. Провести анализ деятельности региональных научных учреждений аграрного профиля и обосновать их роль в обеспечении и развитии основных принципов ведения инновационной деятельности сельскохозяйственной отрасли.

Методика исследования. В соответствии с поставленной целью в процессе исследования использовались общие и специальные методы. В частности, общенаучный метод исследования применен при изучении роли инноваций в развитии сельского хозяйства; методы анализа и синтеза; абстрактно-логический – для формирования задач исследования и формулировки выводов; экономико-статистический – для оценки состояния инновационной деятельности в аграрной сфере Тернопольской области. Информационной основой работы являются официальные статистические материалы, материалы Государственной службы статистики Украины, данные отчетности научных учреждений Украины и Тернопольской области.

Результаты исследования. Установлено, что, несмотря на большой инновационный потенциал аграрной науки, используется он в недостаточной степени и ежегодно теряется. Доказано, что необходимыми условиями, которые обеспечат усовершенствование научного обеспечения инновационного развития аграрного сектора экономики, является разработка и реализация стратегии инновационной деятельности, ее инвестиционного и ресурсного обеспечения, а также информирование сельскохозяйственных товаропроизводителей по новым разработкам и использование интеллектуальной собственности в аграрной сфере.

Научная новизна результатов исследования. Использован комплексный подход к определению роли и перспектив деятельности региональных научно-исследовательских учреждений аграрного профиля в научном обеспечении инновационного развития сельского хозяйства.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования дают возможность сформировать основные направления дальнейшего совершенствования научного обеспечения инновационного развития аграрного сектора экономики на региональном уровне.

Ключевые слова: сельское хозяйство, инновации, инновационно-инвестиционное развитие, инновационная экономика, регионы, научные учреждения.

Omelianenko L.I., Medynska O.Ya., Kuzyshyn N.S. THE SCIENTIFIC SUPPORT OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL AREAS AT THE REGIONAL LEVEL

Purpose. To analyze the activities of the regional scientific institutions of agrarian profile and justify their role in the provision and development of the basic principles of innovation agricultural sector.

Methodology of research. The general and special methods were used in the research process, according to the target. In particular, general and scientific methods of research were used in the study of the role of innovations in agricultural development; methods of analysis and synthesis, abstract-logical – to create targets of the study and formulation of conclusions; economical and statistical methods – to assess the status of innovation activity in agrarian sphere of Ternopil region. The information bases of the work are the official statistics, the materials of the State Statistics Service of Ukraine, the reporting data of scientific institutions of Ukraine and Ternopil region.

Findings. It was found that despite the great innovation potential of agricultural science, it used insufficiently and is lost annually. It is proved that the necessary conditions that will ensure the improvement of the scientific support of innovative development of the agricultural sector is to develop and implement the strategy of innovation, its investment and resource support, and informing agricultural producers on new developments and use of intellectual property in agriculture.

Originality. It has been applied the complex approach to the definition of the role and prospects of the activities of regional research agricultural institutions in the scientific support of innovative development of agriculture.

Practical value. The obtained results of the study provide an opportunity to form the basic directions of further improvement of scientific support for innovative development of the agricultural sector of the economy at the regional level.

Key words: agriculture, innovations, innovative investment development, innovation economy, regions, scientific institutions.

Буряк В.В. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО МІСТА

Мета. З'ясувати особливості стратегії розвитку, проаналізувати методичні підходи з метою визначення стратегії сталого розвитку промислового міста.

Методика дослідження. Дослідження методичних підходів до формування стратегії сталого розвитку базується на таких методах, як: загального та особливого – застосовано при виокремленні характерних особливостей стратегічного управління та планування; індукції та дедукції – при визначенні принципів побудови стратегії сталого розвитку.

Результати дослідження. Виявлено, що формування стратегії сталого розвитку промислового міста є вкрай необхідним задля досягнення гармонізованого, сталого розвитку суспільства, у якому добробут людей, навколишнє середовище, природні ресурси та людський капітал, втілений у досягненнях науки, освіти, проривних технологіях, високих моральних цінностях, є комплементарними, рівновеликими категоріями й такими, що

взаємно збагачують одна одну. Встановлено, що стратегічний підхід до сталого розвитку передбачає нові способи мислення та діяльності, що забезпечують перехід від розробки і виконання фіксованого плану, до створення оперативної системи, яка легко адаптується та постійно вдосконалюється. Визначено, що головними методологічними принципами формування стратегії сталого розвитку промислового міста є: збалансованість між економічною, екологічною та соціальною сферою; скоординованість діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій і громадян для розв'язання найважливіших проблем промислового міста.

Наукова новизна результатів дослідження. Використано комплексний підхід до формування стратегії сталого розвитку промислового міста. Визначено головні методологічні принципи формування стратегії сталого розвитку промислового міста: збалансованість між економічною, екологічною та соціальною сферою; скоординованість діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій і громадян

Практична значущість результатів дослідження. Розробка ефективної стратегії сталого розвитку промислового міста як складової здійснення загальнодержавної та регіональної стратегії країни відповідно до вимог сталого розвитку й обумовлюють позитивну динаміку екологічних, соціальних та економічних змін і максимальне використання національного потенціалу.

Втілення концепції сталого розвитку гарантуватиме поступове зростання добробуту нації, натомість вимагатиме напруженої роботи й консолідованих зусиль.

Ключові слова: гармонізація, добробут, екологія, концепція, місто, природно-ресурсний потенціал, сталий розвиток, стратегія.

Буряк В.В. МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ СТРАТЕГИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННОГО ГОРОДА

Цель. Выяснить особенности стратегии развития, проанализировать методические подходы с целью определения стратегии устойчивого развития промышленного города.

Методика исследования. Исследование методических подходов к формированию стратегии устойчивого развития базируется на таких методах, как: общего и особенного – применены при выделении характерных особенностей стратегического управления и планирования; индукции и дедукции – при определении принципов построения стратегии устойчивого развития.

Результаты исследования. Выявлено, что формирование стратегии устойчивого развития промышленного города является крайне необходимым для достижения гармонизированного, устойчивого развития общества, в котором благосостояние людей, окружающую среду, природные ресурсы и человеческий капитал, воплощенный в достижениях науки, образования, прорывных технологиях, высоких моральных ценностях, являются комплементарными, равновеликими категориями и взаимно обогащают друг друга.

Установлено, что стратегический подход к устойчивому развитию предусматривает новые способы мышления и деятельности, обеспечивающие переход от разработки и выполнения фиксированного плана, к созданию оперативной системы, которая легко адаптируется и постоянно совершенствуется. Определено, что главными методологическими принципами формирования стратегии устойчивого развития промышленного города являются: сбалансированность между экономической, экологической и социальной сферой; скоординированность деятельности органов исполнительной власти и органов местного самоуправления, предприятий, учреждений, организаций и граждан для решения важнейших проблем промышленного города.

Научная новизна результатов исследования. Использован комплексный подход к формированию стратегии устойчивого развития промышленного города. Определены главные методологические принципы формирования стратегии устойчивого развития промышленного города: сбалансированность между экономической, экологической и социальной сферой; скоординированность деятельности органов исполнительной власти и органов местного самоуправления, предприятий, учреждений, организаций и граждан

Практическая значимость результатов исследования. Разработка эффективной стратегии устойчивого развития промышленного города как составляющей осуществления общегосударственной и региональной стратегии страны в соответствии с требованиями устойчивого развития и обуславливают положительную динамику экологических, социальных и экономических изменений и максимальное использование национального потенциала.

Воплощение концепции устойчивого развития обеспечит постепенный рост благосостояния нации, зато потребует напряженной работы и консолидированных усилий.

Ключевые слова: гармонизация, благосостояние, экология, концепция, город, природно-ресурсный потенциал, устойчивое развитие, стратегия.

Buryak V.V. METHODOICAL APPROACHES TO FORMATION OF STRATEGY OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL CITY

Purpose. To find out the specifics of the development strategy, to perform methodological approaches to determine the strategy of sustainable development of the industrial city.

Methods of research. The researching of methodical approaches to formation of strategy of sustainable development is based on such methods as: general and special – used when allocating the characteristic features of strategic management and planning; induction and deduction – when determining the principles of the sustainable development strategy.

Findings. It was founded that formation of the sustainable development strategy of the industrial city is essential to achieve balanced, sustainable development of the society in which the welfare of the people, the environment, natural resources and human capital, embodied in the achievements of science, education, breakthrough technologies, high moral values, are complementary, equal and mutually enrich each other.

It is established that a strategic approach to sustainable development involves new ways of thinking and activities,

ensuring the transition from development and implementation of a fixed plan, to the establishment of an operational system that is easily adaptable and constantly improving. It is determined that the main methodological principles of formation of strategy of sustainable development of the industrial city are: the balance between economic, environmental and social sphere; coordination of activities of Executive authorities and local self-government bodies, enterprises, institutions, organizations and citizens to address critical problems of the industrial city.

Originality. It is used an integrated approach to formation of strategy of sustainable development of the industrial city. We identified the main methodological principles of formation of strategy of sustainable development of industrial city: the balance between economic, environmental and social issues; coordination of activities of Executive authorities and local self-government bodies, enterprises, institutions, organizations and citizens

Practical value. Development of an effective strategies for sustainable of development of industrial city as part of the implementation of national and regional strategies of the country in accordance with the requirements of sustainable development and lead to positive dynamics of ecological, social and economic changes and maximum use of national capacities.

The embodiment of the concept of sustainable development will provide a gradual increase in the welfare of the nation, but it will require hard work and consolidated efforts.

Key words: harmonization, welfare, ecology, concept, urban, natural-resource potential, sustainable development, strategy.

Галаган Т.І. ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ РЕКУЛЬТИВАЦІЇ ПОРУШЕНИХ ЗЕМЕЛЬ

Мета. Метою даної статті є обґрунтування і розробка економічних механізмів управління якістю рекультивації порушених земель.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано загальні та спеціальні методи, зокрема: монографічний, статистичний та аналітичний – при визначенні у гірничодобувній промисловості ситуації з використанням ґрунтів, які руйнуються і виносяться на поверхню розкритих порід; при обґрунтуванні необхідності обов'язкового проведення економіко-екологічної оцінки землі до її порушення і після відновлення порушеної території; при встановленні необхідності повернення відчужених під видобуток корисних копалин земель для використання їх у сільськогосподарському або лісовому виробництвах.

Результати дослідження. Встановлено, що у гірничодобувній промисловості ґрунти руйнуються і виносяться на поверхню розкритих порід, які утворюють природні та промислові комплекси, що не мають аналогів в природі. Визначено, що це *terra incognita* – невідома земля, яка потребує детального економіко-екологічного дослідження та визначення галузі її подальшого використання.

Виявлено, що в практиці сільськогосподарського виробництва використовуються не лише кращі (із насипним родючим шаром чорнозему), але і гірші за якісними показниками рекультивовані ділянки (без штучно нанесеного шару чорнозему), тому сучасність вимагає того, щоб порушена територія була відновленою для використання земель у сільськогосподарському або лісовому виробництвах.

Визначено, що використання рекультивованих земель в сільському або лісовому господарстві пов'язане з незмінністю їхнього місця розташування, що впливає не тільки на умови, напрямки і результати виробництва, але й на його розміщення, яка обумовлює спеціалізацію господарства. Тому для дбайливого використання земель, відчужених під видобуток корисних копалин і для повернення їх в якісному виді у подальше сільськогосподарське використання, треба обов'язково проводити економіко-екологічну оцінку землі до її порушення і після відновлення.

Наукова новизна результатів дослідження. Виявлено, що надзвичайно важливе значення має матеріальне стимулювання раціонального землекористування при відводі землі. Встановлено, що цей економічний механізм впливу на якість рекультиваційних робіт доцільно впроваджувати через систему плати за землю. При відводі земель гірничорудним комбінатам, вони повинні виплачувати компенсаційні суми за отримання певної площі угідь. Сума компенсації за землю залежить від якості проведення рекультиваційних робіт і величини збереження сільськогосподарського потенціалу.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження підтверджують, при запропонованому підході гірничорудні підприємства будуть зацікавлені у збереженні і раціональному використанні маси родючого чорнозему та якісному виконанні рекультиваційних робіт, що сприятиме поліпшенню економіко-екологічного стану довкілля, вирівнюванню поверхні відвалів.

Ключові слова: порушені землі, рекультивація порушених земель, економічний механізм, управління якістю, компенсація за отриману землю.

Галаган Т.И. ЭКОНОМИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ УПРАВЛЕНИЯ КАЧЕСТВОМ РЕКУЛЬТИВАЦИИ НАРУШЕННЫХ ЗЕМЕЛЬ

Цель. Целью данной статьи является обоснование и разработка экономических механизмов управления качеством рекультивации нарушенных земель.

Методика исследования. В процессе исследования использованы общие и специальные методы, в частности: монографический, статистический и аналитический – при изучении в горнодобывающей промышленности ситуации с использованием почв, которые разрушаются и выносятся на поверхность вскрышных пород; при обосновании необходимости обязательного проведения экономико-экологической оценки земли до ее нарушения и после восстановления нарушенной территории; при установлении необходимости возврата отчужденных под добычу полезных ископаемых земель для использования их в сельскохозяйственном или лесном производствах.

Результаты исследования. Установлено, что в горнодобывающей промышленности почвы разрушаются и выносятся на поверхность вскрышных пород, которые образуют естественные и промышленные комплексы, не

імаючі аналоги в природі. Визначено, що це *terra incognita* – невідома земля, яка потребує детального економіко-екологічного дослідження і визначення області подальшого використання.

Виявлено, що в практиці сільськогосподарського виробництва використовуються не тільки кращі (з насипним родючим шаром чорнозема), але і гірше за якісними показниками рекультивовані ділянки (без штучно нанесеного шару чорнозема), тому сучасність потребує того, щоб порушена територія була відновлена для використання земель в сільськогосподарському або лісному виробництві.

Визначено, що використання рекультивованих земель в сільському або лісному господарстві пов'язано з незмінністю їх місцезнаходження, що впливає не тільки на умови, напрями і результати виробництва, але і на їх розміщення, яке обумовлює спеціалізацію господарства. Тому для бережливого використання земель, відчужених під видобуток корисних копалин і для повернення їх в якісний стан в подальшому сільськогосподарському використанні, необхідно обов'язково проводити економіко-екологічну оцінку землі до її порушення і після відновлення.

Наукова новизна результатів дослідження. Виявлено, що надзвичайно важливе значення має матеріальне стимулювання раціонального землекористування при відводі землі. Встановлено, що цей економічний механізм впливу на якість рекультивационних робіт цілесообразно впровадити через систему плати за землю. При відводі земель гірнорудними підприємствами, вони повинні виплачувати компенсаційні сумми за отримання визначеної площі угідь. Сума компенсації за землю залежить від якості проведення рекультивационних робіт і величини збереження сільськогосподарського потенціалу.

Практична значимість результатів дослідження. Отримані результати дослідження підтверджують, що запропонований підхід гірнорудні підприємства будуть зацікавлені в збереженні і раціональному використанні маси родючого чорнозема і якісному виконанні рекультивационних робіт, що буде сприяти покращенню економіко-екологічного стану навколишнього середовища, вирівнюванню поверхні відвалів.

Ключові слова: порушені землі, рекультивація порушених земель, економічний механізм, управління якістю, компенсація за отриману землю.

Galagan T.I. ECONOMIC MECHANISM FOR QUALITY MANAGEMENT OF RECLAMATION OF DISTURBED LANDS

Purpose. The purpose of this article is to study and develop the quality of economic management mechanisms revegetation.

Methodology of research. The study used the general and special methods, such as: monographic, statistical and analytical - the study of the situation in the mining industry with the use of soil, which are destroyed and brought to the surface overburden; the justification of the need for mandatory economic and environmental assessment of the land prior to the violation and after the restoration of disturbed areas; in establishing the need for the return of alienated land extraction of minerals for use in the agricultural or forestry industries.

Findings. It was found that mining the soil break down and brought to the surface overburden, which form the natural and industrial complexes, which have no analogues in nature. It has been determined that this is *terra incognita* - unknown land, which requires detailed economic and environmental studies and to determine the further use.

It was revealed that in the practice of agricultural production are not only the best (with a bulk fertile layer of humus), but worse in quality reclaimed areas (without artificially caused humus layer), so that the present requires that the impaired area was restored for the use of land in agriculture or forestry industries.

It has been determined that the use of reclaimed land in the agricultural or forestry due to the constancy of their location, which affects not only the conditions, the direction and results of production, but also on its location, which makes the specialization of farms. Therefore, careful use of land alienated under the mining and to return them in the form of high-quality agricultural use in the future, it is necessary to carry out the economic and environmental assessment of the land prior to the violation and after the restoration.

Originality. It was found that it is extremely important material stimulation of rational land use when the land withdrawal. It was found that the economic mechanism of influence on the quality of remediation is expedient to introduce the system across the board for the land. Land acquisition mining plant, they must pay the compensatory amount for obtaining a certain land area. The amount of compensation for the land depends on the quality of the remediation and conservation of the value of agricultural potential.

Practical value. These findings confirm the proposed approach when mining companies are interested in the conservation and rational use of the mass of fertile black earth and qualitative performance of remediation that will help improve the economic and environmental state of the environment, surface leveling dumps.

Key words: disturbed land, reclamation of disturbed lands, economic mechanism, quality management, received compensation for the land.

Малеви́ч Н.Ю. ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГАЛУЗІ ЕКОБЕЗПЕЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА

Мета. Метою дослідження є наукове обґрунтування методичних підходів до оцінки ефективності функціонування галузі екобезпечного землеробства в Україні з врахуванням еколого-економічних чинників впливу.

Методика дослідження. В результаті дослідження використано комплекс методів наукового пошуку: монографічний – під час опрацювання наукових публікацій з питань проведення оцінки ефективності функціонування галузі екобезпечного землеробства; аналізу та синтезу – для визначення регіонів, які потребують першочергового впровадження окремих ґрунтозахисних заходів; системно-структурний – при вивченні причинно-

наслідкових зв'язків між різними показниками, які включає в себе оцінка еколого-економічної ефективності екобезпечного землеробства; узагальнення – при здійсненні теоретичних узагальнень та формулювання висновків.

Результати дослідження. Обґрунтовано термін «екобезпека» стосовно продукції сільського господарства. Встановлено регіони в межах Тернопільської області, які потребують першочергового впровадження окремих ґрунтозахисних заходів. Обґрунтовано методичні підходи до оцінки ефективності функціонування галузі екобезпечного землеробства в Україні з врахуванням еколого-економічних чинників впливу. Визначено позитивні ефекти від виробництва і споживання екобезпечних харчових продуктів.

Наукова новизна результатів дослідження. Науковою новизною є авторський підхід до розуміння поняття еколого-економічної ефективності виробництва екобезпечної сільськогосподарської продукції, охарактеризовано еколого-економічні та соціальні ефекти від ведення екобезпечного сільського господарства.

Практична значущість результатів дослідження. Практичне значення проведеного дослідження полягає в удосконаленні методів оцінки ефективності функціонування галузі екобезпечного землеробства в Україні з врахуванням еколого-економічних чинників впливу.

Ключові слова: екобезпечне землеробство, еколого-економічна ефективність, сільськогосподарська продукція, соціальний ефект, оцінка.

Малевич Н.Ю. ОСОБЕННОСТИ ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ОТРАСЛИ ЭКОБЕЗОПАСНОГО ЗЕМЛЕДЕЛИЯ

Цель. Целью нашего исследования является научное обоснование методических подходов к оценке эффективности функционирования отрасли экобезопасного земледелия в Украине с учетом эколого-экономических факторов влияния.

Методика исследования. В результате исследования использован комплекс методов научного поиска: монографический – при обработке научных публикаций по вопросам проведения оценки эффективности функционирования отрасли экобезопасного земледелия; анализа и синтеза – для определения регионов, которые нуждаются в первоочередном внедрении отдельных почвозащитных мероприятий; системно-структурный – при изучении причинно-следственных связей между различными показателями, которые включает в себя оценка эколого-экономической эффективности экобезопасного земледелия; обобщение – при осуществлении теоретических обобщений и формулировании выводов.

Результаты исследования. Обосновано термин «экобезопасность» относительно продукции сельского хозяйства. Установлены регионы в пределах Тернопольской области, которые требуют первоочередного внедрения отдельных почвозащитных мероприятий. Обосновано методические подходы к оценке эффективности функционирования отрасли экобезопасного земледелия в Украине с учетом эколого-экономических факторов влияния. Определены положительные эффекты от производства и потребления экобезопасных пищевых продуктов.

Научная новизна результатов исследования. Научной новизной является авторский подход к пониманию понятия эколого-экономической эффективности производства экобезопасной сельскохозяйственной продукции, охарактеризованы эколого-экономические и социальные эффекты от ведения экобезопасного сельского хозяйства.

Практическая значимость результатов исследования. Практическое значение проведенного исследования заключается в совершенствовании понимания методов оценки эффективности функционирования отрасли экобезопасного земледелия в Украине с учетом эколого-экономических факторов влияния.

Ключевые слова: экобезопасное земледелие, эколого-экономическая эффективность, сельскохозяйственная продукция, социальный эффект, оценка.

Malevych N.Yu. PECULIARITIES OF ASSESSMENT OF EFFECTIVE FUNCTIONING THE INDUSTRY OF ECO-SAFETY AGRICULTURE

Purpose. The purpose of our research is the scientific study of systematic approaches to evaluate the efficiency of the ecosafety agriculture industry in Ukraine, taking into account ecological and economic factors of influence.

Methodology of research. The study used the methods of scientific research: monographic – during the processing on the evaluation of the ecosafety agricultural industry efficiency, analysis and synthesis - to determine the regions that require urgent implementation of particular soil protection measures, systemic and structural - during the study of causal link between the various indicators that the evaluation of ecological and economic efficiency of the ecosafety agriculture includes, generalization – during the implementation of theoretical generalizations and drawing conclusions.

Findings. The term "ecosafety" concerning agricultural products is substantiated. Area within the Ternopil region that require urgent implementation of particular soil protection measures is established. Methodological approaches to evaluating the efficiency of the ecosafety agriculture industry in Ukraine are substantiated, taking into account environmental and economic factors of influence. Positive effects of production and consumption of ecosafety food are established.

Originality. Originality is the author's approach to understanding the concept of ecological and economic efficiency ecosafety agricultural production, economical and social effects of ecosafety agriculture are also described.

Practical value. The practical value of the study is to improve the understanding assessment methods the efficiency of the ecosafety agriculture in Ukraine, taking into account environmental and economic factors of influence.

Key words: ecosafety agricultural production, ecological and economic efficiency, ecological and economic effect, agricultural production, social effect, evaluation.

Бабяк Н.Д., Нагорний Є.О. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ВИТРАТ І ВИГОД ПРОЕКТІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Мета статті полягає у розвитку методичних підходів до соціально-економічного аналізу витрат і вигод у ході реалізації проектів державно-приватного партнерства.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано низку методів, зокрема: метод порівняльного аналізу – для виявлення показників, за допомогою яких вимірюють рівень впливу ДПП на суспільство в цілому; метод поєднання історичного та логічного – при обґрунтуванні основних підходів до оцінки фінансової ефективності проектів; метод наукової абстракції – при викладенні використання консервативного сценарію (BAU) як основи для альтернативного проекту, зміст якого полягає у прогнозі подальшого розвитку проекту із врахуванням відсутності інвестицій; методи аналізу і синтезу – при встановленні, що чиста приведена вартість є основним соціально-економічним показником для проектів державно-приватного партнерства.

Результати дослідження. Встановлено, що чиста приведена вартість є основним соціально-економічним показником для проектів державно-приватного партнерства. Обґрунтовано основні підходи до оцінки фінансової ефективності проектів та основні припущення для оцінки фінансової ефективності проектів. Визначено основне завдання аналізу витрат і вигод (ABB), яке полягає у сприянні більш ефективному розподілу ресурсів, демонструючи вигоду певного проекту або програми для суспільства у порівнянні з альтернативами. Викладено використання консервативного сценарію (BAU) як основи для альтернативного проекту, зміст якого полягає у прогнозі подальшого розвитку проекту із врахуванням відсутності інвестицій. Виявлено низку показників, за допомогою яких вимірюють рівень впливу ДПП на суспільство в цілому (зростання кількості робочих місць, покращення екологічної ситуації, впровадження інновацій тощо). Встановлено, що для приватного партнера важливим є економічна вигода – отримання прибутку, а для державного партнера – соціальна, тобто оновлення та модернізація інфраструктури.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у розробленні методичних підходів соціально-економічного аналізу витрат і вигод у ході реалізації проектів державно-приватного партнерства.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження мають практичну важливість для здійснення об'єктивного аналізу соціально-економічних витрат і вигод для державно-приватного партнерства. З одного боку, вони дають можливість приватному партнеру визначити рівень економічної вигоди – отримання прибутку, а державному партнеру – рівень соціально-економічної вигоди, тобто оновлення та модернізація інфраструктури.

Ключові слова: державно-приватне партнерство, соціально-економічна ефективність, показники соціально-економічної ефективності, соціо-економічна ситуація, чиста приведена вартість, традиційна схема, схема власного капіталу, аналіз витрат і вигод, консервативний сценарій.

Бабяк Н.Д., Нагорный Е.А. СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЗАТРАТ И ВЫГОД ПРОЕКТОВ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Цель статьи заключается в развитии методических подходов к социально-экономическому анализу затрат и выгод в ходе реализации проектов государственно-частного партнерства.

Методика исследования. В процессе исследования использован ряд методов, в частности: метод сравнительного анализа - для выявления показателей, с помощью которых измеряют уровень влияния ГЧП на общество в целом; метод сочетания исторического и логического - при обосновании основных подходов к оценке финансовой эффективности проектов; метод научной абстракции - при изложении использования консервативного сценария (BAU) как основы для альтернативного проекта, смысл которого заключается в прогнозе дальнейшего развития проекта с учетом отсутствия инвестиций; методы анализа и синтеза - при установлении, что чистая приведенная стоимость является основным социально-экономическим показателем для проектов государственно-частного партнерства.

Результаты исследования. Установлено, что чистая приведенная стоимость является основным социально-экономическим показателем для проектов государственно-частного партнерства. Обоснованы основные подходы к оценке финансовой эффективности проектов и основные предположения для оценки финансовой эффективности проектов. Определена основная задача анализа затрат и выгод (АЗВ), которая заключается в содействии более эффективному распределению ресурсов, демонстрируя выгоду определенного проекта или программы для общества по сравнению с альтернативами. Изложены использования консервативного сценария (BAU) как основы для альтернативного проекта, смысл которого заключается в прогнозе дальнейшего развития проекта с учетом отсутствия инвестиций. Выявлен ряд показателей, с помощью которых измеряют уровень влияния ГЧП на общество в целом (рост количества рабочих мест, улучшение экологической ситуации, внедрения инноваций и т.д.). Установлено, что для частного партнера важна экономическая выгода - получение прибыли, а для государственного партнера - социальная, то есть обновление и модернизация инфраструктуры.

Научная новизна результатов исследования заключается в разработке методических подходов социально-экономического анализа затрат и выгод в ходе реализации проектов государственно-частного партнерства.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования имеют практическую важность для осуществления объективного анализа социально-экономических затрат и выгод для государственно-частного партнерства. С одной стороны, они дают возможность частному партнеру определить уровень экономической выгоды - получение прибыли, а государственному партнеру - уровень социально-экономической выгоды, то есть обновление и модернизация инфраструктуры.

Ключевые слова: государственно-частное партнерство, социально-экономическая эффективность, показатели социально-экономической эффективности, социо-экономическая ситуация, чистая приведенная стоимость, традиционная схема, схема собственного капитала, анализ затрат и выгод, консервативный сценарий.

Babiak N.D., Nagornyj Ie.O. SOCIAL AND ECONOMIC ANALYSIS OF COSTS AND BENEFITS OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP PROJECTS

Purpose of this article is development of methodical approaches to social-economic analysis of costs and benefits during the realization of public-private partnerships projects.

Methodology of research. In the process of research the numbers of methods were used, including: a comparative analysis method - to identify indicators, which help to measure the level of impact of PPP on society at whole; method of combining historical and logical - during justifying of main approaches to assessment of financial efficiency of the projects; method of scientific abstraction – during using of conservative scenario (BAU) as the basis for alternative project, the content of which is to forecast the further development of the project taking into account the absence of investments; methods of analysis and synthesis - in determining that the net present value is a key social-economic indicator of public-private partnerships projects.

Findings. It is established that the net present value is a key social-economic indicator of public-private partnerships projects. The main approaches for assessment of financial efficiency of the projects and key assumptions for assessment of financial efficiency of the projects are justified. The main task of the analysis of costs and benefits (ACB) is determined, which is the promotion of more efficient resource allocation, demonstrating the benefit of a particular project or program for the society in comparison to the alternatives. The use of conservative scenario (BAU) as the basis for alternative project, the content of which is to forecast the further development of the project taking into account the absence of investments, is given. The numbers of indicators, which help to measure the level of impact of PPP on society at whole (increasing number of workplaces, improving of ecological situation, implementation of innovations, etc.) are revealed. It is established that for the private partner the economic benefit is important - profit and for the public partner - social, that is renewal and modernization of infrastructure.

Originality is in developing methodical approaches of social-economic analysis of costs and benefits during the realization of public-private partnerships projects.

Practical value. The gained results of the research have practical importance for making an objective analysis of social-economic costs and benefits for public-private partnership. On the one hand, they allow the private partner to determine the level of economic benefits - profit and the public partner - the level of social-economic benefits, i.e. renewal and modernization of infrastructure.

Key words: public-private partnership, social-economic efficiency, indicators of social-economic efficiency, socio-economic situation, net present value, the traditional scheme, equity scheme, cost-benefit analysis, conservative scenario.

Федоришина Л.М. РИНОК ПРАЦІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТА ОЦІНЮВАННЯ ДЕПРЕСИВНОСТІ РОЗВИТКУ

Мета - аналіз ринку праці України в регіональному розрізі та пропонування алгоритму оцінювання депресивності його розвитку.

Методика дослідження. Теоретичною основою дослідження є наукові праці вітчизняних вчених за досліджуваною проблемою, а інформаційною базою – дані Державної служби статистики України. У процесі роботи були використані загальнонаукові методи та прийоми: формальної логіки, статистичного аналізу – для дослідження ринку праці України в регіональному розрізі; абстрактно-логічний – при обґрунтуванні теоретичних положень і формулюванні висновків.

Результати дослідження. У статті на основі державної статистичної інформації проведено аналіз ринку праці в регіональному розрізі. Встановлено, що нестабільність економічної ситуації, зміни в політичній обстановці протягом останніх років та військові дії на сході країни суттєво посилили напругу на регіональних ринках праці, що визначило їх депресивність. Обґрунтовано алгоритм оцінювання ринку праці як депресивного, що дасть змогу встановити пріоритетність їх розвитку.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в комплексному дослідженні ринку праці України в регіональному розрізі та пропонуванні алгоритму оцінювання депресивності окремих регіонів на основі співставлення із середніми показниками, що дасть змогу визначати пріоритетність їх розвитку і розробляти першочергові коригуючі заходи.

Практична значущість результатів дослідження полягає в тому, що основні положення даного дослідження можуть бути використані в навчальному процесі при викладанні таких дисциплін, як: «Економіка праці і соціально-трудова відносини», «Економіка і нормування праці», «Регіональна економіка» тощо, а також при написанні наукових робіт.

Ключові слова: ринок праці, зайнятість, безробіття, заробітна плата, міграція, депресивний ринок праці.

Федоришина Л.М. РЫНОК ТРУДА: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ И ОЦЕНКА ДЕПРЕССИВНОСТИ РАЗВИТИЯ

Цель - анализ рынка труда Украины в региональном разрезе и предложения алгоритма оценки депрессивности его развития.

Методика исследования. Теоретической основой исследования являются научные труды отечественных ученых по исследуемой проблеме, а информационной базой - данные Государственной службы статистики Украины. В процессе работы были использованы общенаучные методы и приемы: формальной логики, статистического анализа - для исследования рынка труда Украины в региональном разрезе; абстрактно-логический - при обосновании теоретических положений и формулировании выводов.

Результаты исследования. В статье на основе государственной статистической информации проведен анализ рынка труда в региональном разрезе. Установлено, что нестабильность экономической ситуации, изменения в политической обстановке в последние годы и военные действия на востоке страны существенно

усилили напруження на регіональних ринках труда, определило их депрессивность. Обосновано алгоритм оценки рынка труда как депрессивного, что позволит установить приоритетность их развития.

Научная новизна результатов исследования заключается в комплексном исследовании рынка труда Украины в региональном разрезе и предложении алгоритма оценки депрессивности отдельных регионов на основе сопоставления со средними показателями, что позволит определять приоритетность их развития и разрабатывать первоочередные корректирующие меры.

Практическая значимость результатов исследования заключается в том, что основные положения данного исследования могут быть использованы в учебном процессе при преподавании таких дисциплин, как: «Экономика труда и социально-трудовые отношения», «Экономика и нормирование труда», «Региональная экономика» и т.п., а также при написании научных работ.

Ключевые слова: рынок труда, занятость, безработица, заработная плата, миграция, депрессивный рынок труда.

Fedoryshyna L.M. LABOUR MARKET: REGIONAL ANALYSIS AND EVALUATION OF DEPRESSED

Purpose - analysis of the labor market in Ukraine regions, the evaluation algorithm and offerings of his depression.

Methodology of research. The theoretical basis of the study is scientific work by local scientists investigated problem, and information base - the State Statistics Service of Ukraine. In writing the work used general scientific methods and techniques: formal logic, statistical analysis - to study the labor market in Ukraine in the regional context; abstract logical - for substantiation of theoretical positions and formulating conclusions.

Findings. On the basis of the state statistical information analyzed the labor market in the regions. Established that the instability of the economic situation, changes in the political situation in recent years and hostilities in the east considerably tightened the tension on regional labor markets, which determined their depression. Grounded evaluation algorithm as depressed labor market, which will help prioritize their development.

Originality of research results is a comprehensive study of the labor market in Ukraine regions, the evaluation algorithm and offering some depressed regions based on the comparison of averages that will help prioritize their development priorities and to develop corrective measures.

Practical value of the study results is that the main provisions of the study can be used in the classroom when teaching such subjects as: "Labor Economics and Labor Relations", "Economics and regulation of labor", "Regional economy", etc., and as for writing scientific papers.

Key words: labor market, employment, unemployment, wages, migration, depressed labor market.

Гуменюк В.В. ЧИННИКИ ДИНАМІКИ ЄМНОСТІ РИНКУ КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ ПОСЛУГ

Мета. Метою статті є висвітлення чинників структурної трансформації і динаміки ємності ринку курортно-рекреаційних послуг як суспільно важливого параметру реалізації державної політики відтворення людського капіталу, основи для визначення обсягів фінансового забезпечення курортного лікування й оздоровлення населення з джерел суспільних фондів споживання.

Методика дослідження. Основні наукові результати, представлені у даній публікації, отримані з використанням методів економічного аналізу (оцінювання структури і динаміки ємності ринку курортно-рекреаційних послуг), наукового експерименту (застосування ринкового інструментарію оцінювання еволюції економічних процесів у курортно-рекреаційній сфері), абстракції (визначення передумов зростання ємності ринку), взаємозв'язку досліджуваних явищ та реалій існуючої практики (визначення впливу чинників анексії АР Крим на згортання ємності ринку курортно-рекреаційних послуг).

Результати дослідження. Розроблено концепцію визначення ємності ринку курортно-рекреаційних послуг з урахуванням характеру та особливостей його функціонування в Україні. Виходячи із об'єктивного рівня й факторів структурної модифікації та динаміки ємності ринку курортно-рекреаційних послуг, мають реалізовуватися узгоджені заходи декономікдержавної політики відтворення людського капіталу, втілюватись державні і місцеві програми розвитку курортів, визначатись обсяги фінансового забезпечення курортного лікування й оздоровлення населення з джерел суспільних фондів споживання. Проведено аналіз структури і динаміки ємності ринку за грошовими надходженнями виробників курортно-рекреаційних послуг, а також за обсягами споживання населенням. Визначено фактори, які зумовлюють негативну ринкову динаміку та спричиняють згортання ємності ринку курортно-рекреаційних послуг в Україні. За умови нейтралізації геополітичних ризиків, низька ємність ринку перетвориться в економічний потенціал залучення інвестицій в курортно-рекреаційну сферу України, розвитку виробництва курортно-рекреаційних послуг.

Наукова новизна результатів дослідження. На даний час відсутні комплексні методологічні розробки оцінювання ємності ринку курортно-рекреаційних послуг в контексті державного регулювання економіки, незважаючи на їхню соціальну значимість і практичне значення в стратегічному плануванні розвитку курортно-рекреаційної сфери.

Практична значущість результатів дослідження. Розробка методологічного підходу до визначення ємності ринку курортно-рекреаційних послуг має велике науково-практичне значення в контексті зростаючих потреб у відтворенні людського капіталу і необхідності підвищення ефективності державного регулювання в цій сфері.

Ключові слова: державне регулювання, ємність ринку, курортно-рекреаційні послуги.

Гуменюк В.В. ФАКТОРЫ ДИНАМИКИ ЕМКОСТИ РЫНКА КУРОРТНО-РЕКРЕАЦИОННЫХ УСЛУГ

Цель. Целью статьи является выявление факторов структурной трансформации и динамики емкости

рынка курортно-рекреационных услуг, как общественно важного параметра реализации государственной политики воспроизводства человеческого капитала, основы для определения объемов финансового обеспечения курортного лечения и оздоровления населения из источников общественных фондов потребления.

Методика исследования. Основные научные результаты, представленные в данной публикации, получены с использованием методов экономического анализа (оценки структуры и динамики емкости рынка курортно-рекреационных услуг), научного эксперимента (применение рыночного инструментария оценки эволюции экономических процессов в курортно-рекреационной сфере), абстракции (определение предпосылок роста емкости рынка), взаимосвязи изучаемых явлений и реалий существующей практики (определение влияния факторов аннексии АР Крым на свертывание емкости рынка курортно-рекреационных услуг).

Результаты исследования. Разработана концепция определения емкости рынка курортных услуг с учетом характера и особенностей его функционирования в Украине. Исходя из объективного уровня и факторов структурной модификации и динамики емкости рынка курортных услуг, должны реализовываться согласованные меры государственной политики воспроизводства человеческого капитала, воплощаться государственные и местные программы развития курортов, определяться объемы финансового обеспечения курортного лечения и оздоровления населения из источников общественных фондов потребления. Проведен анализ структуры и динамики емкости рынка за денежными поступлениями производителей курортно-рекреационных услуг и по объемам потребления населением. Определены факторы, которые обуславливают отрицательную рыночную динамику и вызывают свертывание емкости рынка курортно-рекреационных услуг в Украине. При нейтрализации геополитических рисков, низкая емкость рынка превратится в экономический потенциал привлечения инвестиций в курортно-рекреационную сферу Украины, развития производства курортно-рекреационных услуг.

Научная новизна результатов исследования. В настоящее время отсутствуют комплексные методологические разработки оценки емкости рынка курортно-рекреационных услуг в контексте государственного регулирования экономики, несмотря на их значимость и практическое значение в стратегическом планировании развития курортно-рекреационной сферы.

Практическая значимость результатов исследования. Разработка методологического подхода к определению емкости рынка курортно-рекреационных услуг имеет большое научно-практическое значение в контексте растущих потребностей в воспроизводстве человеческого капитала и необходимости повышения эффективности государственного регулирования в этой сфере.

Ключевые слова: государственное регулирование, емкость рынка, курортно-рекреационные услуги.

Gumeniuk V.V. FACTORS OF DYNAMICS OF THE RESORT AND RECREATIONAL SERVICES MARKET CAPACITY

Purpose. The object of the article is to highlight the factors of structural transformation and the dynamics of the resort and recreational services market capacity as a socially significant feature of implementation of the state policy of human capital assets reproduction, the basis for determination of the amount of financial support of resort therapy and the population health promotion from the sources of the social consumption funds.

Methodology of research. The main scientific results, represented in this article, have been obtained by the methods of economic analysis (evaluation of the structure and dynamics of the resort and recreational services market capacity), scientific experiment (application of market instruments for evaluation of economic processes evolution in the resort and recreational sphere), abstraction (determination of preconditions of the market capacity increase), interrelation of the studied phenomena and realia in the existing practice (determination of the influence of the factors of the Crimea annexation on the resort and recreational services market reduction).

Findings. The concept of determining capacity of the resort services market is developed with consideration of the character and peculiarities of its functioning in Ukraine. Grounding on the objective level and factors of structural modification and dynamics of the resort services market, there shall be realized the agreed state policies of human capital representation, shall be embodied state and local programs of resorts development, shall be determined the scope of financial support of resort treatment and rehabilitation of population from the sources of social consumption funds. It was carried out an analysis of the structure and dynamics of the market capacity by money receipts of providers of the resort services, volumes of the population consumption of the resort services. Factors that condition negative market dynamics and cause curtailment of capacity of the resort services market in Ukraine are determined. Under the condition of neutralization of geopolitical risks, the low capacity of the market will transform into the economic potential of investments attracting to the resort sphere of Ukraine, development of the resort services production and growth of demand for them.

Originality. Up to date, complex methodological elaborations of the resort and recreation services market capacity are absent in the area of government regulation of economy, despite of their significance and practical importance in the strategic planning of the resort recreation sphere development.

Practical value. In the light of the growing need in human capital assets reproduction and the necessity to improve the government regulation effectiveness in this area, the development of methodological approach to determination of the resort and recreation service market capacity is of great research and practical significance.

Key words: government regulation, market capacity, resort and recreation service.

Ібатуллін М.І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ АГРАРНОГО РИНКУ

Мета. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень функціонування економічного механізму аграрного ринку.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є діалектичний метод

пізнання та системний підхід до аналізу дії економічного механізму формування і функціонування аграрного ринку в Україні на нинішньому етапі, об'єктивні економічні закони, положення світової та вітчизняної економічної науки, які відображають закономірності функціонування економіки в ринкових умовах, концептуальні підходи українських і зарубіжних вчених до проблеми функціонування аграрного ринку, особливостей його функціонування.

В процесі дослідження використовувались такі наукові прийоми і методи: монографічний метод – при вивченні та аналізі наукової, науково-технічної та економічної літератури з досліджуваної проблеми; аналітичний – при дослідженні системи відтворення в аграрному секторі; логічний – при визначенні дієвих заходів щодо пом'якшення і подолання наявних деформацій, забезпечення пропорційності у системі АПК.

Результати дослідження. Виявлено, що на даному етапі розвитку система відтворення в аграрному секторі не гарантує стійкого економічного зростання та соціально-економічної стабільності в суспільстві. Проблема ефективного відтворення полягає в існуючих диспропорціях, зокрема в: диспаритеті цін на матеріально-технічні ресурси і аграрну товарну продукцію; розриві між вартісною формою і натурально-речовим вмістом продукту; між платоспроможним попитом і пропозицією на агропродовольчому ринку.

Визначено, що дієві заходи щодо пом'якшення і подолання наявних деформацій, забезпечення пропорційності у системі АПК можуть бути ефективними лише із відтворювальних позицій, які передбачають поєднання економічного регулювання на макро- та галузевому рівнях. Економічне державне регулювання аграрної сфери у нинішніх умовах має бути зорієнтованим на вирішення таких завдань: створення передумов до нарощення обсягів виробництва основних видів сільськогосподарської продукції; техніко-технологічне переозброєння галузі з метою формування інвестиційно-інноваційного типу відтворення; забезпечення цінової стабільності на ринках сільгосппродукції та продовольства; удосконалення бюджетної підтримки аграріїв.

Встановлено, що державна підтримка повинна проводитися на основі конкурсної організації державної підтримки пріоритетних напрямів розвитку галузі та сільських територій шляхом взаємодії науково-освітніх закладів, органів державної влади та господарської діяльності з метою збереження навколишнього природного середовища та відповідних умов проживання на селі, реалізуючи інфраструктурні проекти, і виробництва необхідної сільгосппродукції високої якості із забезпеченням дохідності товаровиробників на рівні розширеного, інноваційного відтворення.

Обґрунтовано, що в умовах обмеженості державних коштів доцільним є спрямування бюджетних коштів на підтримку не окремих продуктів або галузей, а на комплексну підтримку товаровиробників, виходячи із стратегії розвитку сільського господарства в цілому, сільських територій та їх інфраструктури, розвитку забезпечуючих складових діяльності сільгосптоваровиробників – маркетингової підтримки, дорадництва і т.д., за безпосередньої участі в розробці цієї стратегії представників науки, освіти і товаровиробників.

Наукова новизна результатів дослідження. Удосконалено тлумачення економічної суті поняття „економічний механізм аграрного ринку” як механізму поєднання дії державного регулювання, яке визначає умови та напрям розвитку економічної системи та ринкового механізму саморегуляції, який формує якість аграрного ринку, взаємовідносини в ньому та його наповненість.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження є відповідним внеском у розвиток теорії, методики і практики формування та реалізації економічного механізму функціонування аграрного бізнесу в умовах ринкової трансформації агропродовольчої політики України, формування нових типів структур агробізнесу та забезпечення стабільного функціонування продовольчого ринку країни.

Ключові слова: аграрний ринок, економічний механізм, інтеграція, зовнішня торгівля, державне регулювання.

Ибатуллин М.И. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА АГРАРНОГО РЫНКА

Цель. Целью исследования является разработка теоретических, методологических положений функционирования экономического механизма аграрного рынка.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования является диалектический метод познания и системный подход к анализу действия экономического механизма формирования и функционирования аграрного рынка в Украине на нынешнем этапе, объективные экономические законы, положения мировой и отечественной экономической науки, которые отражают закономерности функционирования экономики в рыночных условиях, концептуальные подходы украинских и зарубежных ученых к проблеме функционирования аграрного рынка, особенностей его функционирования.

В процессе исследования использовались такие научные приемы и методы: монографический метод - при изучении и анализе научной, научно-технической и экономической литературы по исследуемой проблеме; аналитический - при исследовании системы воспроизводства в аграрном секторе; логический - при определении действенных мер по смягчению и преодолению имеющихся деформаций, обеспечения пропорциональности в системе АПК.

Результаты исследования. Вывявлено, что на данном этапе развития система воспроизведения в аграрном секторе не гарантирует устойчивого экономического роста и социально-экономической стабильности в обществе. Проблема эффективного воспроизводства заключается в существующих диспропорциях, в частности в: диспаритете цен на материально-технические ресурсы и аграрную товарную продукцию; разрыве между стоимостной формой и натурально-вещественным содержанием продукта; между платежеспособным спросом и предложением на агропродовольственном рынке.

Определено, что действенные меры по смягчению и преодолению имеющихся деформаций, обеспечения пропорциональности в системе АПК могут быть эффективными только с воспроизводственных позиций, которые предусматривают сочетание экономического регулирования на макро- и отраслевом уровнях. Экономическое государственное регулирование аграрной сферы в нынешних условиях должно быть ориентировано на решение следующих задач: создание предпосылок к наращиванию объемов производства основных видов сельскохозяйственной продукции; технико-технологическое перевооружение отрасли с целью формирования

инвестиционно-инновационного типа воспроизводства; обеспечение ценовой стабильности на рынках сельхозпродукции и продовольствия; совершенствование бюджетной поддержки аграриев.

Установлено, что государственная поддержка должна проводиться на основе конкурсной организации государственной поддержки приоритетных направлений развития отрасли и сельских территорий путем взаимодействия научно-образовательных учреждений, органов государственной власти и хозяйственной деятельности с целью сохранения окружающей природной среды и соответствующих условий проживания на селе, реализуя инфраструктурные проекты, и производства необходимой сельхозпродукции высокого качества с обеспечением доходности товаропроизводителей на уровне расширенного, инновационного воспроизводства.

Обосновано, что в условиях ограниченности государственных средств целесообразно направление бюджетных средств на поддержку не отдельных продуктов или отраслей, а на комплексную поддержку товаропроизводителей, исходя из стратегии развития сельского хозяйства в целом, сельских территорий и их инфраструктуры, развития обеспечивающих составляющих деятельности сельхозтоваропроизводителей - маркетинговой поддержки, консультирования и т.д., при непосредственном участии в разработке этой стратегии представителей науки, образования и товаропроизводителей.

Научная новизна результатов исследования. Усовершенствовано толкование экономической сути понятия "экономический механизм аграрного рынка" как механизма сочетания действия государственного регулирования, которое определяет условия и направление развития экономической системы и рыночного механизма саморегуляции, который формирует качество аграрного рынка, взаимоотношения в нем и его наполненность.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования являются соответствующим вкладом в развитие теории, методики и практики формирования и реализации экономического механизма функционирования аграрного бизнеса в условиях рыночной трансформации агропродовольственной политики Украины, формирование новых типов структур агробизнеса и обеспечения стабильного функционирования продовольственного рынка страны.

Ключевые слова: аграрный рынок, экономический механизм, интеграция, внешняя торговля, государственное регулирование.

Ibatullin M.I. THEORETICAL BASES FOR FUNCTIONING OF AN ECONOMIC MECHANISM OF THE AGRICULTURAL MARKET

Purpose. The purpose of the research is to develop theoretical, methodological guidelines for functioning of an economic mechanism of the agricultural market.

Methodology of research. The theoretical and methodological basis for the research is the dialectical method of cognition and system approach to analyze the operation of the economic mechanism of formation and functioning of the agricultural market in Ukraine at its present stage, objective economic laws, the provisions of global and domestic economic science that reflect the patterns of economic functioning in market conditions, conceptual approaches of Ukrainian and foreign scientists to the problems of functioning of the agricultural market, peculiarities of its functioning.

The following scientific techniques and methods were used in the research process: monographic method was used to study and analyze scientific, scientific and technical, economic literature about the investigated problem; analytical method was used to study reproductive system in the agricultural sector; logical method was used to determine effective measures to mitigate and overcome existing deformations, ensure proportionality in the system of agrarian and industrial complex.

Findings. It was found that at this stage of the development the reproductive system in the agricultural sector does not guarantee sustainable economic growth and socio-economic stability in society. The problem of effective reproduction consists in existing disproportions, particularly in: disparity in prices for inputs and agricultural commercial output; a gap between a cost form and natural-material content of the product; between effective demand and supply in the agro-food market. It was found that effective measures to mitigate and overcome existing deformations, ensure proportionality in the system of agrarian and industrial complex can only be effective from the reproduction positions, which provide a combination of economic regulation at the macro and sectoral levels. The economic state regulation of the agricultural sector in present conditions should be focused on the following tasks: to create preconditions for increasing the volume of production of major types of agricultural products; technical and technological re-equipment of industry in order to create investment and innovation type of reproduction; to ensure price stability in the agricultural and foodstuffs markets; to improve budgetary support to farmers.

It was found that state support should be conducted on the basis of competitive organization of state support to priority areas of development of the industry and rural areas through an interaction between scientific and educational institutions, public and economic activity authorities in order to preserve the environment and corresponding living conditions in rural areas, implementing infrastructure projects and production of necessary agricultural high quality products ensuring profitability for manufacturers at the advanced, innovative reproduction.

It was proved that with limited public funds it is appropriate to allocate budget funds to support not specific products or industries but to the complex support to manufacturers on the basis of the strategy to develop agriculture in general, rural areas and their infrastructure, to develop providing components of agricultural producers' activity, such as: marketing support, advisory services, etc., with the direct participation of representatives of science, education, and manufacturers in the development of this strategy.

Originality. Economic interpretation of the essence of the concept "economic mechanism of the agricultural market" was improved as a mechanism for combining action of state regulation, which defines the conditions and the direction of the development of the economic system and the market mechanism of self-regulation, which forms the quality of the agricultural market, the relationship in it and its fullness.

Practical value. The obtained results of the research are corresponding contribution to the development of the theory, methods and practice of formation and implementation of economic mechanism of agricultural business functioning in conditions of market transformation of agricultural Policy of Ukraine, formation of new types of agricultural

business structures and ensuring stable functioning of the country's food market.

Key words: agricultural market, economic mechanism, integration, foreign trade and state regulation.

Українська Л.О. БЕЗГОТІВКОВІ ОПЕРАЦІЇ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ СУЧАСНОЇ ГРОШОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Мета. Аналіз безготівкових операцій як ключового елементу сучасної грошової системи.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано такі загальнонаукові методи: аналізу та синтезу – для визначення особливостей функціонування рахунків із спеціальним режимом використання; метод індукції та дедукції – для обґрунтування основних принципів, на основі яких здійснюється організація безготівкових розрахунків.

Результати дослідження. Проаналізовано відмінності між готівковими та безготівковими розрахунками. Виявлено, що безготівкові розрахунки є менш зарегульованими, ніж готівкові. Розглянуто рахунки зі спеціальним режимом використання. Встановлено, що особливістю функціонування поточних рахунків типу "П" є те, що з них заборонено здійснювати інвестиції в Україну. Спосіб платежу характеризує порядок списання коштів із рахунків платників. Визначено, що у сучасній системі безготівкових розрахунків господарські суб'єкти використовують такі основні способи платежу: перерахування грошових коштів з поточного рахунку платника; надання позики банком; залік взаємної заборгованості платників. Обґрунтовано, що організація безготівкових розрахунків повинна забезпечувати своєчасне отримання кожним підприємством грошових коштів за поставлену ним продукцію чи надані послуги. Це сприятиме прискоренню обігу обігових коштів у розрахунках. Охарактеризовано причини зупинення розрахунків за поточним рахунком.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у визначенні теоретичних особливостей функціонування поточних рахунків типу «П», з яких заборонено здійснювати інвестиції в Україну. Для інвестиційної діяльності можна використовувати інвестиційні рахунки, які відкривають нерезидентам-інвесторам у банках.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем щодо вдосконалення здійснення безготівкових операцій як ключового елементу сучасної грошової системи України.

Ключові слова: рахунок, безготівкові операції, рахунки зі спеціальним режимом використання.

Украинская Л.О. БЕЗНАЛИЧНЫЕ ОПЕРАЦИИ КАК КЛЮЧЕВОЙ ЭЛЕМЕНТ СОВРЕМЕННОЙ ДЕНЕЖНОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ

Цель. Анализ безналичных операций как ключевого элемента современной денежной системы.

Методика исследования. В процессе исследования использованы следующие общенаучные методы: анализа и синтеза - для определения особенностей функционирования счетов со специальным режимом использования; метод индукции и дедукции - для обоснования основных принципов, на основе которых осуществляется организация безналичных расчетов.

Результаты исследования. Проанализированы различия между наличными и безналичными расчетами. Вывявлено, что безналичные расчеты являются менее зарегулированными, чем наличные. Рассмотрены счета со специальным режимом использования. Особенностью функционирования текущих счетов типа "П" является то, что с них запрещено осуществлять инвестиции в Украину. Способ платежа характеризует порядок списания средств со счетов плательщиков. Определено, что в современной системе безналичных расчетов хозяйственные субъекты используют следующие основные способы платежа: перечисление денежных средств с текущего счета плательщика; предоставление займа банком; зачет взаимной задолженности плательщиков. Обосновано, что организация безналичных расчетов должна обеспечивать своевременное получение каждым предприятием денежных средств за поставленную им продукцию или оказанные услуги. Это будет способствовать ускорению оборота оборотных средств в расчетах. Охарактеризованы причины остановки расчетов по текущему счету.

Научная новизна результатов исследования заключается в определении теоретических особенностей функционирования текущих счетов типа «П», из которых запрещено осуществлять инвестиции в Украину. Для инвестиционной деятельности можно использовать инвестиционные счета, которые открывают нерезидентам-инвесторам в банках.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования являются основой для решения практических проблем по совершенствованию осуществления безналичных операций как ключевого элемента современной денежной системы Украины.

Ключевые слова: счет, безналичные операции, счета со специальным режимом использования.

Ukrainska L.O. NON-CASH TRANSACTIONS AS A KEY ELEMENT OF THE MODERN MONETARY SYSTEM OF UKRAINE

Purpose. Analysis of non-cash transactions as a key element of the modern monetary system.

Methodology of research. The study used the following scientific methods: analysis and synthesis - to determine the characteristics of the functioning of accounts with special regime of use; method of induction and deduction - to justify the basic principles on which the organization of non-cash payments.

Findings. The article presents the analysis of the difference between cash and cashless payments. The author reveals cashless payment is the less regulated than cash payment. The research found accounts with a special mode of use as a feature of the functioning of the current accounts of "PP" are the prohibition of investing in Ukraine. The investment accounts can be used for investing by non-resident investors. This paper defines the features of debiting funds. A payment method characterizes the order of debiting funds from the payer's account. In the modern clearing

system business entities use such payment methods as: transfer funds from the current account of the payer; granting of a loan by the bank; set-off of mutual debts of payers. The scientific work substantiates organization of cashless payments should ensure the timely receipt of each enterprise funds for their products delivered or services rendered. This will accelerate the turnover of working capital calculations. The author characterizes the reasons for stopping payments on the current account.

Originality. Scientific innovation is determining by theoretical operation's feature of current accounts of the "P". Its prohibited to invest in Ukraine. For investment investment accounts can be used, which offer non-resident investors in the banks.

Practical value. The results of the study are the basis for the solution of practical problems to improve the implementation of non-cash transactions as a key element of modern monetary system of Ukraine.

Key words: account, non-cash transactions, accounts with special mode of use.

Сава А.П., Палюх М.С. ВПЛИВ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА РОЗВИТОК АГРАРНОГО БІЗНЕСУ І СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Мета - здійснити оцінку системи оподаткування діяльності сільськогосподарських підприємств в сучасних умовах господарювання, впливу змін у податковому законодавстві на загальний фінансовий стан аграрних формувань та обґрунтувати напрями вдосконалення фіскального регулювання розвитку аграрного бізнесу і сільських територій.

Методика дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є висвітлені у працях вчених-економістів наукові положення у галузі оподаткування сільськогосподарських підприємств. Реалізація мети та завдань наукової роботи здійснена за допомогою наступних методів: системного підходу – при обґрунтуванні організаційно-практичних засад формування та реалізації фіскальної політики стосовно аграрного бізнесу, узагальнення – при визначенні методичних підходів з проведення оцінки системи оподаткування діяльності сільськогосподарських підприємств; економіко-статистичні прийоми – відображення основних змін фінансового стану аграрних підприємств та впливу на нього податкових змін.

Результати дослідження. Обґрунтовано функціонування сучасних спеціальних режимів оподаткування сільськогосподарських підприємств в Україні. Розкрито особливості механізму справляння податку на додану вартість, єдиного податку та єдиного соціального внеску для аграрних формувань. Здійснено оцінку впливу змін у податковому законодавстві на загальний фінансовий стан суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки.

Наукова новизна результатів дослідження. Сформовано авторський підхід до обґрунтування сучасного стану фіскального регулювання діяльності аграрного бізнесу, проведено оцінку впливу законодавчих змін щодо оподаткування сільськогосподарських товаровиробників в умовах застосування спеціальних режимів справляння ПДВ, єдиного податку і ЄСВ.

Практична значущість результатів дослідження визначається можливістю визначення шляхів удосконалення системи оподаткування діяльності сільськогосподарських підприємств в контексті зміцнення фінансового стану аграрних формувань і розвитку сільських територій.

Ключові слова: фіскальне регулювання, система оподаткування, спеціальні режими, державна фінансова підтримка, податок на додану вартість, єдиний податок, єдиний соціальний внесок, аграрний бізнес, сільські території.

Сава А.П., Палюх Н.С. ВЛИЯНИЕ ФИСКАЛЬНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ НА РАЗВИТИЕ АГРАРНОГО БИЗНЕСА И СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ

Цель - осуществить оценку системы налогообложения деятельности сельскохозяйственных предприятий в современных условиях хозяйствования, влияния изменений в налоговом законодательстве на общее финансовое состояние аграрных формирований и обосновать направления совершенствования фискального регулирования развития аграрного бизнеса и сельских территорий.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются освещены в работах ученых-экономистов научные положения в области налогообложения сельскохозяйственных предприятий. Реализация целей и задач научной работы осуществлена с помощью следующих методов: системного подхода - при обосновании организационно-практических основ формирования и реализации фискальной политики в отношении аграрного бизнеса, обобщение - при определении методических подходов по проведению оценки системы налогообложения деятельности сельскохозяйственных предприятий; экономико-статистические приемы - отражение основных изменений финансового состояния аграрных предприятий и влияния на него налоговых изменений.

Результаты исследования. Обоснованно функционирование современных специальных режимов налогообложения сельскохозяйственных предприятий в Украине. Раскрыты особенности механизма взимания налога на добавленную стоимость, единого налога и единого социального взноса для аграрных формирований. Осуществлена оценка влияния изменений в налоговом законодательстве на общее финансовое состояние субъектов хозяйствования в аграрном секторе экономики.

Научная новизна результатов исследования. Сформирован авторский подход к обоснованию современного состояния фискального регулирования деятельности аграрного бизнеса, проведена оценка влияния законодательных изменений относительно налогообложения сельскохозяйственных товаропроизводителей в условиях применения специальных режимов взимания НДС, единого налога и ЕСВ.

Практическая значимость результатов исследования определяется возможностью определения путей совершенствования системы налогообложения деятельности сельскохозяйственных предприятий в контексте

укрепления финансового состояния аграрных формирований и развития сельских территорий.

Ключевые слова: фискальное регулирование, система налогообложения, специальные режимы, государственная финансовая поддержка, налог на добавленную стоимость, единый налог, единый социальный взнос, аграрный бизнес, сельские территории.

Sava A.P., Palukh M.S. IMPACT OF FISCAL ADJUSTMENT ON AGRIBUSINESS AND RURAL DEVELOPMENT

Purpose - assess taxation of agricultural enterprises in the current economic conditions, the impact of changes in tax legislation on the overall financial condition of agricultural units and areas of improvement to justify fiscal regulation of agribusiness and rural development.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of research is highlighted in the writings of economists research position in the field of taxation of agricultural enterprises. Implementation of the purpose and objectives of the scientific work carried out by the following methods: system approach - the justification of organizational and practical principles of formation and implementation of fiscal policy towards agribusiness, generalization - when determining the methodological approaches to assess taxation of agricultural enterprises; economic and statistical techniques - reflect major changes financial condition of agricultural enterprises and the impact of tax changes..

Findings. Grounded operation of modern special tax regimes agricultural enterprises in Ukraine. The features of the mechanism of levying value added tax, single tax and single social contribution to agricultural groups. The estimation of the impact of changes in tax legislation on the overall financial position of an entity in the agricultural sector.

Originality. Formed author's approach to the study of the current state fiscal regulation of agribusiness, evaluated the impact of legislative changes on the taxation of agricultural producers in terms of the use of special regimes for VAT, a single tax and single social tax.

Practical value results of the study determined the ability to determine ways to improve taxation of agricultural enterprises in the context of strengthening the financial condition of agricultural units and rural development.

Key words: fiscal regulation, taxation, special regimes, state financial support, value added tax, single tax, single social tax, agricultural businesses, rural areas.

Гуменюк О.О. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Мета. Метою статті є розкриття базових теоретичних положень аналізу фінансового стану підприємства.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою статті є фундаментальні положення сучасної економічної науки, праці вітчизняних та зарубіжних вчених. У процесі дослідження застосовувались методи: аналізу і синтезу – для вивчення об'єкта і предмета дослідження; абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формулювання висновків); конструктивний та експериментальний.

Результати дослідження. Визначено, що фінансовий стан – найважливіша характеристика діяльності підприємства і характеризує розміщення, власність і використання фінансових ресурсів, а також їх достатність в кожен момент часу. Уточнено оцінку фінансового стану, що дає змогу виявити недоліки фінансової політики підприємства, вжити відповідних заходів щодо своєчасного усунення цих недоліків, знайти резерви поліпшення фінансового стану і платоспроможності компанії і виробити рекомендації, спрямовані на поліпшення фінансового стану через вдосконалення фінансової політики.

Наукова новизна результатів дослідження. Уточнено поняття “фінансовий стан підприємства” як сукупності таких підсистем: ефективність використання капіталу, ліквідність та платоспроможність, фінансова стійкість, що відображають тенденції змін структури активів і пасивів, обумовлених використанням капіталу та впливом внутрішнього і зовнішнього середовища функціонування підприємства.

Практична значущість результатів дослідження. Розроблені підходи дали змогу виокремити для оцінки фінансового стану систему певних показників, які характеризують здатність підприємства самостійно фінансувати свою діяльність і своєчасно розраховуватися за своїми зобов'язаннями. Визначено напрямки підвищення фінансової стійкості вітчизняних підприємств.

Ключові слова: фінансовий стан, методика фінансового аналізу, суб'єкт господарювання, підприємство, аналіз фінансового стану, оцінка, методи аналізу, фінансова стійкість.

Гуменюк А.А. ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ АНАЛИЗА ФИНАНСОВОГО СОСТОЯНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель. Целью статьи является раскрытие базовых теоретических положений анализа финансового состояния предприятия.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой статьи являются фундаментальные положения современной экономической науки, труды отечественных и зарубежных ученых. В процессе исследования применялись методы: анализа и синтеза – для изучения объекта и предмета исследования; абстрактно-логический (теоретические обобщения и формулирования выводов) конструктивный и экспериментальный.

Результаты исследования. Определено, что финансовое состояние – важнейшая характеристика деятельности предприятия и характеризует размещение, собственность и использование финансовых ресурсов, а также их достаточность в каждый момент времени. Уточнена оценка финансового состояния, что позволяет выявить недостатки финансовой политики предприятия, принять соответствующие меры по своевременному устранению этих недостатков, найти резервы улучшения финансового состояния и платежеспособности компании и выработать рекомендации, направленные на улучшение финансового состояния через совершенствование финансовой политики.

Научная новизна исследования. Уточнено понятие “финансовое состояние предприятия” как совокупности следующих подсистем: эффективность использования капитала, ликвидность и платежеспособность, финансовая устойчивость, отражающие тенденции изменений структуры активов и пассивов, обусловленных использованием капитала и влиянием внутренней и внешней среды функционирования предприятия.

Практическая значимость результатов исследования. Разработанные подходы позволили выделить для оценки финансового состояния систему определенных показателей, характеризующих способность предприятия самостоятельно финансировать свою деятельность и своевременно рассчитываться по своим обязательствам. Определены направления повышения финансовой устойчивости отечественных предприятий.

Ключевые слова: финансовое состояние, методика финансового анализа, предприятие, предприятие, анализ финансового состояния, оценка, методы анализа, финансовая устойчивость.

Humeniuk O.O. PECULIARITIES OF CONDUCTING THE ANALYSIS OF FINANCIAL CONDITION OF THE ENTERPRISE

Purpose. The aim of the article is the disclosure of basic theoretical positions for the analysis of financial condition of the enterprise.

Methodology of research. The fundamental provisions of modern economic science, works of domestic and foreign scientists are the theoretical and methodological basis of the article. The following methods were used during research: analysis and synthesis – to study the object and subject of research; abstract and logical (theoretical generalizations and drawing conclusions); constructive and experimental.

Findings. It was determined that the financial state is the most important characteristics of the enterprise activity and characterizes location, ownership and use of financial resources and also their sufficiency at each time.

The assessment of the financial condition, allowing to identify shortcomings of financial policy of the enterprise, to take appropriate measures for the timely elimination of deficiencies, find the reserves to improve the financial condition and solvency of the company and make recommendations aimed at improving financial condition by improving financial policy has been specified.

Originality. The concept “financial condition of the enterprise” as a combination of the following subsystems: effectiveness of the use of capital, liquidity and solvency, financial stability, reflecting the tendencies of changes in the structure of assets and passives due to the use of capital and influence of internal and external environment of the enterprise functioning.

Practical value. Developed approaches made it possible to highlight the system of certain parameters for assessing the financial condition that characterize the company's ability to finance its operations and in time to pay its obligations. Directions for improving the financial sustainability of domestic enterprises were determined.

Key words: financial condition, methodology of financial analysis, entity, enterprise, analysis of financial condition, evaluation, methods of analysis, financial stability.

Шафранська Л.Т. ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ ЗА СЕГМЕНТАМИ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

Мета. Метою даного дослідження виступає формування концепції уніфікації та модернізації облікової системи установ державного сектору економіки на основі дослідження проблем і недоліків існуючих базових підходів до його організації в умовах сьогодення.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети у дослідженні використано: аналітичний метод – при аналізі облікової системи та складання звітності суб'єктами бухгалтерського обліку в бюджетній сфері; метод порівняння – для вибору звітного сегмента (діяльності або географічного відповідно) установ державного сектору економіки; логічний метод – при обґрунтуванні структурно-логічної схеми прийняття рішень щодо визначення сегменту (діяльності чи географічного відповідно) звітним сегментом.

Результати дослідження. Встановлено, що в процесі введення в дію національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі економіки набуде актуальності нова форма фінансової звітності - звітність за сегментами. Міжнародний досвід вкотре доводить, що в основі розвитку звітності за сегментами лежать інформаційні потреби користувачів, кількість яких постійно зростає.

Визначено, що відповідно до цілей облікової системи та складання звітності суб'єкти бухгалтерського обліку в бюджетній сфері звітні сегменти класифікують на географічні та сегменти діяльності. Порівнявши визначення даних понять, які описані в національних та міжнародних стандартах бухгалтерського обліку в державному секторі, приходимо до висновку, що концептуально національні стандарти відповідають вимогам міжнародних стандартів.

Виявлено, що, на відміну від НП(С)БОДС 103 "Фінансова звітність за сегментами", МСБОДС 18 "Звітність за сегментами" не містить чітко визначених кількісних критеріїв для визнання сегментів звітними, а основна увага приділяється суттєвості інформації та її достатності для оцінювання результатів діяльності суб'єкта господарювання в досягненні визначених цілей у минулому і для прийняття рішень щодо майбутнього розподілу ресурсів.

Запропонована структурно-логічна схема прийняття рішень щодо визначення сегменту (діяльності чи географічного відповідно) звітним сегментом та встановлено, що питання звітності за сегментами в установах державного сектору економіки є малодослідженими і потребують подальших досліджень у даному напрямку.

Наукова новизна результатів дослідження. Обґрунтовано теоретичні засади фінансової звітності за сегментами в державному секторі економіки та запропоновано дерево рішень щодо визначення сегменту (діяльності чи географічного відповідно) звітним сегментом, що, на відміну від існуючих критеріїв визначення звітного сегмента, сприятиме полегшенню процесу визначення сегменту звітним суб'єктам бухгалтерського обліку

в державному секторі.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження щодо теоретичних положень та методичних підходів до визначення сегменту (діяльності чи географічного відповідно) звітним сегментом можуть бути використані в процесі формування фінансової звітності за сегментами суб'єктами бухгалтерського обліку в державному секторі, що сприятиме процесу формування концепції уніфікації та модернізації облікової системи установ державного сектору економіки.

Ключові слова: звітність, звітність за сегментами, географічний сегмент, сегмент діяльності, установи державного сектору економіки.

Шафранская Л.Т. ФИНАНСОВАЯ ОТЧЕТНОСТЬ ПО СЕГМЕНТАМ В ГОСУДАРСТВЕННОМ СЕКТОРЕ ЭКОНОМИКИ

Цель. Целью данного исследования выступает формирование концепции унификации и модернизации учетной системы учреждений государственного сектора экономики на основе исследования проблем и недостатков существующих базовых подходов к его организации в условиях современности.

Методика исследования. Для достижения поставленной цели в исследовании использованы: аналитический метод – при анализе учетной системы и составления отчетности субъектами бухгалтерского учета в бюджетной сфере; метод сравнения – для выбора отчетного сегмента (деятельности или географического соответственно) учреждений государственного сектора экономики; логический метод – при обосновании структурно-логической схемы принятия решений по определению сегмента (деятельности или географического соответственно) отчетным сегментом.

Результаты исследования. Установлено, что в процессе введения в действие национальных положений (стандартов) бухгалтерского учета в государственном секторе экономики приобретет актуальность новая форма финансовой отчетности – отчетность по сегментам. Международный опыт в очередной раз доказывает, что в основе развития отчетности по сегментам лежат информационные потребности пользователей, количество которых постоянно растет.

Определено, что в соответствии с целями учетной системы и составления отчетности субъекты бухгалтерского учета в бюджетной сфере отчетные сегменты классифицируют на географические и сегменты деятельности. Сравнив определения данных понятий, которые описаны в национальных и международных стандартах бухгалтерского учета в государственном секторе, приходим к выводу, что концептуально национальные стандарты соответствуют требованиям международных стандартов.

Выявлено, что, в отличие от НП(С)БУГС 103 "Финансовая отчетность по сегментам", МСБУГС 18 "Отчетность по сегментам" не содержит четко определенных количественных критериев для признания сегментов отчетными, а основное внимание уделяется существенности информации и ее достаточность для оценки результатов деятельности субъекта хозяйствования в достижении определенных целей в прошлом и для принятия решений относительно будущего распределения ресурсов.

Предложена структурно-логическая схема принятия решений относительно определения сегмента (деятельности или географического соответственно) отчетным сегментом и установлено, что вопрос отчетности по сегментам в учреждениях государственного сектора экономики являются малоисследованными и требуют дальнейших исследований в данном направлении.

Научная новизна результатов исследования. Обоснованы теоретические основы финансовой отчетности по сегментам в государственном секторе экономики и предложено дерево решений относительно определения сегмента (деятельности или географического соответственно) отчетным сегментом, в отличие от существующих критериев определения отчетного сегмента будет способствовать облегчению процесса определения сегмента отчетным субъектам бухгалтерского учета в государственном секторе.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования теоретических положений и методических подходов к определению сегмента (деятельности или географического соответственно) отчетным сегментом могут быть использованы в процессе формирования финансовой отчетности по сегментам субъектами бухгалтерского учета в государственном секторе, что будет способствовать процессу формирования концепции унификации и модернизации учетной системы учреждений государственного сектора экономики.

Ключевые слова: отчетность, отчетность по сегментам, географический сегмент, сегмент деятельности, учреждения государственного сектора экономики.

Shafranska L.T. FINANCIAL REPORTING BY SEGMENTS IN THE PUBLIC SECTOR OF ECONOMY

Purpose. The aim of this research supports the formation of the concept of unification and modernization of the accounting system of the public sector of institutions on the basis of research problems and shortcomings of existing basic approaches to his organization in the conditions of present time.

Methodology of research. To achieve this goal in the research used: analytical method - in the analysis of the accounting system and reporting entities of accounting in the public sector; method of comparison - to select reportable segment (of activity or geographical respectively) institutions in the public sector of the economy; logical method - with justification structural and logical framework of decision making on the definition of segment (activities or geographical respectively) reportable segment.

Findings. It is established that in process of introduction of national regulations (standards) of accounting in public sector of economy will enter a new form of relevance of the financial statements - reporting by segments. The international experience proves once again that the bases for development of the segment reporting are the information needs of users, whose number is constantly growing.

It is determined that in accordance with the objectives of the accounting system and reporting subjects of accounting in the public sector reportable segments are classified into geographical and activity segments. Comparing the definition of these concepts that are described by national and international accounting standards in the public sector

it becomes obvious that, conceptually, national standards meet international standards.

It is revealed that, unlike national provisions 103 "Financial Statements by segments" international regulations (standards) of accounting 18 "Segment Reporting" contains no clearly defined of quantitative criteria for recognition of segments reporting, and focuses on the materiality of information and its sufficiency for assessment the entity to achieve the set objectives in the past and for making decisions on the future allocation of resources.

The proposed by structural and logical scheme of decision making to determine the segment (activity or geographical respectively) reportable segment and determined that question of segment reporting in the public sector institutions is remained scarcely explored and in need further research in this direction.

Originality. Substantiated theoretical foundations of the financial reporting segment in the public sector and proposed decision tree to determine the segment (activity or geographical respectively) as reporting segment, that unlike of existing criteria for defining the of segment reporting will help facilitate the determination segment reporting subjects of accounting in the public sector.

Practical value. The obtained results of research concerning theoretical positions and methodological approaches to determining the segment (activities or geographical respectively) as reporting segment can be used during formation of the financial segment reporting entities of accounting in the public sector, that will promote process of formation of the concept of unification and modernization of the accounting system institutions economy state sector.

Key words: reporting, reporting by segments, geographical segment, segment activities, institutions public sector.

Мушеник І.М., Бурлаков О.С. ТРЕНІНГОВІ МЕТОДИ РОБОТИ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-АГРАРНИКІВ

Мета. Проаналізувати основні підходи науковців до проблеми використання тренінгу як методу формування управлінської компетентності у майбутніх керівників аграрної сфери.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано загальні і спеціальні методи, зокрема: монографічний метод – для дослідження проблеми вдосконалення управлінської підготовки фахівців; логічний – для обґрунтування сутності поняття «тренінг» як форми навчання, спрямованої насамперед на те, щоб максимально використати потенціал, знання і досвід кожного учасника; порівняльний; метод – для здійснення класифікації тренінгів за різними ознаками: корпоративні, інноваційні, управлінські, індивідуальні (кочинг), групові, інтегративні, психологічні.

Результати дослідження. Виявлено, що тренінгова форма навчання базується на методиці участі, за допомогою якої вся група стає активною учасницею процесу навчання, зокрема аграрії можуть поділитися і обмінятися між собою своїми знаннями і проблемами, а також разом шукати оптимальне рішення.

Визначено, що під час тренінгу необхідно створити неформальне, невимушене спілкування учасників тренінгу, яке відкриває перед групою безліч варіантів розв'язання проблеми, сприяє розвитку групової динаміки, міжособистісних взаємин і норм у групі, заради якої вона зібралася або була сформована.

Встановлено, що тренінг активізує процес навчання, посилює його практичну орієнтацію, допомагає перебороти деструктивні форми поведінки студентів, в найбільшій мірі сприяє оволодінню ними управлінськими технологіями, оптимально формує теоретичну, практичну та психологічну діяльність, ефективно формує управлінську компетентність майбутнього фахівця-аграрника.

Наукова новизна результатів дослідження. Використано комплексний підхід до дослідження тренінгових методів роботи у формуванні професійної готовності майбутніх фахівців-аграрників: аналіз застосування тренінгових прийомів; особливості проведення міні-лекції, групової дискусії, гри, методу конкретних ситуацій (кейсів), мозкової атаки.

Практична значущість результатів дослідження. Використання тренінгових методів спрямоване на те, щоб у процесі роботи фахівці аграрники здобували навички для професійних змін і для досягнення конкретних результатів.

Ключові слова: навчання, тренінг, студент, управлінська компетентність, тренінгові методи.

Мушеник И.Н., Бурлаков А.С. ТРЕНИНГОВЫЕ МЕТОДЫ РАБОТЫ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ-АГРАРНИКОВ.

Цель. Проанализировать основные подходы ученых к проблеме использования тренинга как метода формирования управленческой компетентности у будущих руководителей аграрной сферы.

Методика исследования. В процессе исследования использованы общие и специальные методы, в частности: монографический метод - для исследования проблемы совершенствования управленческой подготовки специалистов; логический - для обоснования сущности понятия «тренинг» как формы обучения, направленной прежде всего на то, чтобы максимально использовать потенциал, знания и опыт каждого участника; сравнительный; метод - для осуществления классификации тренингов по различным признакам: корпоративные, инновационные, управленческие, индивидуальные (кочинг), групповые, интегративные, психологические.

Результаты исследования. Выведено, что тренинговая форма обучения базируется на методике участия, с помощью которой вся группа становится активной участницей процесса обучения, в частности аграрии могут поделиться и обменяться между собой своими знаниями и проблемами, а также вместе искать оптимальное решение.

Определено, что во время тренинга необходимо создать неформальное, непринужденное общение участников тренинга, которое открывает перед группой множество вариантов решения проблемы, способствует развитию групповой динамики, межличностных отношений и норм в группе, ради которой она собралась или была сформирована.

Установлено, що тренінг активізує процес обучения, посилює його практичну орієнтацію, допомагає подолати деструктивні форми поведінки студентів, в найбільшій ступені сприяє оволодінню ними управлінськими технологіями, оптимально формує теоретичну, практичну і психологічну діяльність, ефективно формує управлінську компетентність майбутнього спеціаліста-агровиробника.

Наукова новизна результатів дослідження. Використано комплексний підхід до дослідження тренінгових методів роботи в формуванні професійної готовності майбутніх спеціалістів-агровиробників: аналіз застосування тренінгових прийомів; особливості проведення міні-лекції, групової дискусії, гри, методу конкретних ситуацій (кейсів), мозкового штурму.

Практична значущість результатів дослідження. Використання тренінгових методів спрямовано на те, щоб у процесі роботи спеціалісти агровиробництва набували навичок для професійних змін і для досягнення конкретних результатів.

Ключові слова. навчання, тренінг, студент, управлінська компетентність, тренінгові методи.

Mushenyk I.M., Burlakov O.S. TRAINING METHODS IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL FUTURE SPECIALISTS AGRARIAN READINESS

Purpose. To analyze the main scientific approaches to the problem of training usage as a method of formation of administrative competence for the would-be leaders of the agrarian sector.

Methodology of research. The study uses the general and special techniques, including: monographic method - to study the problem of improving management training; logical - to justify the essence of the concept "training" as a form of training aimed primarily at making the most of the potential, knowledge and experience of each participant; comparative method - training for the implementation of classification according to various criteria: corporate, innovation, management, individual (coaching) group, integrative, psychological.

Findings. It was revealed that the Training mode of study is based on the method of participation, through which the whole group becomes an active participant in the learning process, in particular, farmers can share and exchange with one another their knowledge and concerns and work together to find the optimal solution.

It was determined that during the training it is necessary to create an informal, spontaneous communication training participants, which opens many options for group problem solving, promotes group dynamics, interpersonal relations and norms in the group for which it was gathered or generated.

It was found out that training activates the learning process, increases its practical orientation, helps to overcome the destructive behaviors of students, is most conducive to the mastery of management techniques, optimally generates theoretical, practical and psychological activity, effectively forms managerial competence of the future expert-agrarian.

Originality. Comprehensive approach to the study of training methods in the formation of future professional agrarian specialists is being used: analysis of the training techniques; features of mini-lectures, group discussions, games, method of specific situations (cases), brainstorming

Practical value. Using the training methods is aimed at making the process of specialists agrarians acquired professional skills to change and to achieve specific results.

Key words. education, training, student, administrative competence, training methods.

Тимченко І.П. СТОХАСТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДИКИ АНАЛІЗУ СТРАТЕГІЧНИХ РОЗРИВІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Мета. Метою дослідження є розробка стохастичної моделі інтеграції методики аналізу стратегічних розривів на основі модифікованої збалансованої системи показників у систему стратегічного управління підприємством.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовано методи імітаційного моделювання для впровадження методики аналізу стратегічних розривів в систему стратегічного управління підприємством, що включають використання: стохастичного моделювання процесів GAP-аналізу як інструменту діагностики підприємства; GERT-сітки – як інструменту наочного та комплексного представлення всіх етапів проекту інтеграції, а також використання скорингованих карт, рівняння Мейсона та замкнутого потокового графу як складових елементів системи стратегічного управління підприємством.

Результати дослідження. Запропоновано проект впровадження методики аналізу стратегічних розривів на основі модифікованої збалансованої системи показників стохастичної моделі. Використано GERT-сітку, яка дає змогу наочно та комплексно представити всі етапи проекту інтеграції в систему стратегічного управління підприємством. Ідентифіковано залежності та взаємозв'язки між стохастичними моделями: частковими стохастичними моделями за кожним аспектом MBSC, моделлю впровадження MBSC, стохастичною моделлю розробки плану ініціатив та інтегральною моделлю впровадження методики в систему стратегічного управління. З метою поточного контролю за виконанням проекту рекомендовано розділити основні блоки операцій інтегральної стохастичної моделі на етапи, кожен з яких відобразити за допомогою окремих стохастичних моделей з переліком визначених робіт. Визначено ефективність проведення внутрішнього семінару як інструменту, що забезпечує координацію процесу, методологічну правильність проходження всіх етапів та синергетичний ефект від обміну думками.

Наукова новизна результатів дослідження. Запропоновано теоретико-методичний підхід удосконалення системи стратегічного управління підприємством на основі стохастичного моделювання процесів GAP-аналізу як інструменту діагностики підприємства та формування стратегічних ініціатив.

Практична значущість результатів дослідження. Інтеграція методики аналізу стратегічних розривів у

систему стратегічного управління підприємства за допомогою стохастичної моделі дасть змогу врахувати імовірнісні міркування щодо тривалості окремих етапів проекту, а також і самого їх виконання. Це, в свою чергу, підвищує шанси не тільки успішного впровадження даної методики як інструмента стратегічної діяльності підприємства, а й ефективність її подальшого застосування. Автором запропоновано виділяти три результати впровадження методики GAP-аналізу: успішна реалізація, з незначними зауваженнями, та з суттєвими зауваженнями.

Ключові слова: стохастичне моделювання, GAP-аналіз, MBSC, скорингова карта, система стратегічного управління

Тимченко И.П. СТОХАСТИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ ВНЕДРЕНИЕ МЕТОДИКИ АНАЛИЗА СТРАТЕГИЧЕСКИХ РАЗРЫВОВ НА ПРЕДПРИЯТИИ

Цель. Целью исследования является разработка стохастической модели интеграции методики анализа стратегических разрывов на основе модифицированной сбалансированной системы показателей в систему стратегического управления предприятием.

Методика исследования. В процессе исследования применены методы имитационного моделирования для внедрения методики анализа стратегических разрывов в систему стратегического управления, включающих использование: стохастического моделирования процессов GAP-анализа как инструмента диагностики предприятия; GERT-сетки – как инструмента наглядного и комплексного представления всех этапов проекта интеграции, а также использование скорингованных карт, уравнения Мейсона и замкнутого потокового графу как составляющих элементов системы стратегического управления предприятием.

Результаты исследования. Предложен проект внедрения методики анализа стратегических разрывов на основе модифицированной сбалансированной системы показателей стохастической модели. Использовано GERT-сетку, которая позволяет наглядно и комплексно представить все этапы проекта интеграции в систему стратегического управления предприятием. Идентифицировано зависимости и взаимосвязи между стохастическими моделями: частичными стохастическими моделями по каждому аспекту MBSC, моделью внедрения MBSC, стохастической моделью разработки плана инициатив и интегральной моделью внедрения методики в систему стратегического управления. С целью текущего контроля за выполнением проекта рекомендуется разделить главные блоки операций интегральной стохастической модели на этапы, каждый из которых отразить с помощью отдельных стохастических моделей с перечнем определенных работ. Определена эффективность проведения внутрифирменного семинара как инструмента, обеспечивающего координацию процесса, методологическую правильность прохождения всех этапов и синергетический эффект от обмена мнениями.

Научная новизна результатов исследования. Предложено теоретико-методический подход усовершенствования системы стратегического управления предприятием на основе стохастического моделирования процессов GAP-анализа как инструмента диагностики предприятия и формирования стратегических инициатив.

Практическая значимость результатов исследования. Интеграция методики анализа стратегических разрывов в систему стратегического управления предприятия с помощью стохастической модели позволит учесть вероятностные суждения о продолжительности отдельных этапов проекта, а также и самого их выполнения. Это, в свою очередь, повышает шансы не только успешного внедрения данной методики как инструмента стратегической деятельности предприятия, но и эффективность дальнейшего применения. Автором предложено выделять три результата внедрения методики GAP-анализа: успешная реализация, с незначительными замечаниями, и с существенными замечаниями.

Ключевые слова: стохастическое моделирование, GAP-анализ, MBSC, скоринговая карта, система стратегического управления

Tymchenko I.P. STOCHASTIC MODELING OF METHODOLOGY IMPLEMENTATION OF STRATEGIC GAP-ANALYSIS AT ENTERPRISES

Purpose. The study aims to develop a stochastic model integrating strategic analysis technique breaks based on a modified balanced scorecard in the strategic management system.

Methodology of research. The study used methods of simulation for strategic implementation methodology for analyzing gaps in strategic management, including the use of: stochastic modeling processes GAP-analysis as a diagnostic tool company; GERT-grid – as a tool for visual and comprehensive presentation of all phases of project integration and use scorecard maps, Mason's equation and closed streaming count as constituent elements of strategic management.

Findings. The author proposed project implementation methodology for analyzing strategic gaps based on a modified balanced scorecard stochastic model. Used GERT-net that allows you to graphically and comprehensively present all stages of project integration in strategic management. Identified dependencies and interactions between stochastic models: stochastic partial model by the every aspect MBSC, model introduction MBSC, stochastic model plan development initiatives and integrated model implementation techniques in strategic management. For the purpose of this monitoring of the project recommended to divide the main blocks of integrated operations stochastic model into stages, each of which is displayed by some stochastic models to the list of defined works. The study of the efficacy of intra workshop as a tool that provides coordination process, methodological correctness completion of all stages and synergistic effects of the exchange of views.

Originality. The author proposed a theoretical and methodical approach to improving the system of strategic management based on stochastic modeling processes GAP-analysis as a diagnostic tool companies and forming strategic initiatives.

Practical value. Integration of analysis techniques strategic gaps in the system of strategic management using stochastic models will allow probabilistic considerations to take into account the duration of individual stages of the

project, as well as of their implementation. This, in turn, increases the chances of not only the successful implementation of this technique as a tool for strategic activity of the enterprise, but also the effectiveness of further use.

The author proposed to allocate three results of implementation GAP-analysis techniques: the successful implementation, with minor remarks, and with substantial remarks.

Key words: stochastic modeling, GAP-analysis, MBSC, scorecard, the system of strategic management